Opdat wij nooit vergeten...

Het verzet in Wolvega en omgeving

1940-1945

Opdat wij nooit vergeten...

Het verzet in Wolvega en omgeving
1940-1945

Wolvega, april 1994.
Een uitgave van de gemeente Weststellingwerf in samenwerking met de Stichting Stellingwarver Schrieversronte.

Eerste druk, april 1994, 1000 ex.
Tweede druk, juni 1994, 700 ex.

Inhoud

Voorwoord

Inleiding

Het ontstaan van het verzet 1

De heer J. v.d. Veer 13

De heer J. Bosscha 43

Mevrouw B. Biersma 57

Mevrouw L. Groen-Kruiper 91

Mevrouw IJ. Gouma-Struikmans 99

Mevrouw N. v.d. Veer-Algera 103

Mevrouw L. Fokkens-Schaper 107

Mevrouw T. Siegersma-Hento 113

De heer J. Kooistra † 121

De heer J. Visser 131

De heer S.de Weerd 147

De heer J. Kroondijk 153

De heer J. v.d. Tuin † 167

De heer J. Bethlehem 177

De heer A.S. Jascomeijns 187

De heer J.D. Koopmans 203

De heer L.S. Carper † 221

En nu tenslotte 240

VOORWOORD

Graag voldoe ik aan het verzoek een voorwoord mee te geven aan deze uitgave: een boek dat ons Stellingwervers dierbaar moet zijn. Het vervult ons immers met trots te lezen dat ook in ons gebied verscheidene mensen zich bijzonder bewonderenswaardig hebben gedragen tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Dat het belangrijk is dat juist dit deel van onze historie wordt vastgelegd, hoeft geen betoog: helaas zullen wij, onze kinderen en kleinkinderen steeds opnieuw lering moeten trekken uit wat er toen is gebeurd.
Wat is het prachtig dat van degenen die in de bezettingstijd een opmerkelijke rol hebben gespeeld, nu velen zelf nog in de gelegenheid waren aan dit boek mee te werken. Enerzijds omdat zij op deze manier mochten ervaren hoeveel belang onze generatie hecht aan hùn rol in die episode - dat moet een heel goed gevoel zijn -, anderzijds omdat het de authenticiteit en het waarheidsgehalte van het boek zoveel groter maakt.

Er is mij op het hart gedrukt dat ik de medewerkers aan dit boek niet mag bedanken: hun medewerking moet namelijk als volstrekt vanzelfsprekend worden beschouwd. Laat ik daarom volstaan met het uitspreken van mijn bewondering. Voor hun betrokkenheid en inzet nú, zoveel jaren na dato, maar bovenal voor wat er door hen en door anderen, die helaas niet meer in ons midden zijn, in de oorlogsjaren zelf is gepresteerd. Het boek is gedrukt in een grote letter - met het oog op het gebruik ervan in het onderwijs -, maar de letters waarin de namen van 'onze' verzetsheld(inn)en worden geboekstaafd, kunnen niet snel te groot zijn.

Namens het gemeentebestuur van Weststellingwerf spreek ik de wens uit dat de boodschap die dit boek in zich draagt, in brede kring zal worden verstaan. Daarbij denken wij vooral aan de scholen. Het is niet toevallig dat er in het kader van het vak heemkunde breed en indringend aandacht wordt besteed aan de gebeurtenissen en de achtergronden van de Tweede Wereldoorlog. En het is ook geen toeval dat de schooljeugd in toenemende mate wordt betrokken bij onze jaarlijkse 4 mei-herdenking en dat de verzetsmonumenten in onze gemeente bijna alle door scholen zijn geadopteerd. Want de kinderen van vandaag kunnen niet voldoende doordrongen raken van wat er vijftig jaar geleden is gebeurd. Zij zullen immers de volwassenen van morgen moeten zijn...

drs. H.R. Heite,
burgemeester van Weststellingwerf.

INLEIDING

Per 1 augustus 1988 is het vak heemkunde als alternatief voor het verplichte vak Fries op de basisscholen in de gemeente Weststellingwerf ingevoerd, met het doel kinderen kennis te laten verwerven over de direkte omgeving, deze kennis te ordenen en verbanden te leggen tussen verschijnselen in de eigen leefwereld.
Niet alleen de streektaal heeft hierin een plaats gekregen, maar ook tal van andere streekeigen elementen uit de belevingswereld van het kind.
Een uitermate belangrijk onderdeel van het vak is uiteraard de hoofdrubriek geschiedenis.
In dit verband zijn reeds diverse lesboekjes vervaardigd, waarbij onder andere aandacht werd besteed aan de gebeurtenissen tijdens de Tweede Wereldoorlog in onze gemeente.
Om de leerlingen een breder inzicht te kunnen verschaffen in allerlei zaken die betrekking hebben op deze periode uit de geschiedenis, werd in 1990 contact gezocht met de oud-verzetsman Jan van der Veer uit Wolvega, met het verzoek behulpzaam te zijn bij het schrijven van een boekje over de verzetsaktiviteiten in Wolvega en omgeving.
In de beginperiode werd veel aandacht besteed aan het opsporen van de namen en adressen van oud-verzetsmedewerkers en andere personen met wie het verzet nauwe contacten onderhield. Dit was uiteraard geen gemakkelijke opgave, daar al spoedig bleek dat de medewerkers niet alleen over heel Nederland verspreid wonen maar een aantal zelfs in het buitenland woonachtig is.
Ik ben me er terdege van bewust, dat het na vijftig jaar onmogelijk is alle namen te achterhalen. Hiervoor wil ik de medewerkers en mijzelf op voorhand verontschuldigen.
Nadat de namen en adressen waren achterhaald werd van gemeentewege schriftelijk verzocht medewerking aan de totstandkoming van het boekwerkje te verlenen. Gekozen werd voor een opzet om de medewerkers zelf aan het woord te laten, omdat op deze wijze ieder zijn of haar eigen beleving beter tot uitdrukking zou kunnen brengen
Daar het na bijna vijftig jaar onmogelijk is om alle gebeurtenissen exact naar boven te halen werd gekozen voor een werkwijze waarbij de geproduceerde verslagen steeds ter correctie aan de overige medewerkers werden gezonden.
Ook werd tijdens een in het gemeentehuis gehouden 'reünie' van oud-verzets-medewerkers het concept paginagewijs doorgenomen om de nodige correcties te kunnen aanbrengen. Op deze wijze is naar mijn mening een verantwoord historisch document tot stand gekomen, waarbij wel de kanttekening moet worden gemaakt dat het natuurlijk nooit volledig is uit te sluiten, dat het geheugen mensen in de steek kan laten. Zeker als de gebeurtenissen zo'n vijftig jaar geleden hebben plaatsgevonden. Ik ben er echter van overtuigd dat de oud-verzetsmensen wel degenen zijn die de gebeurtenissen het best zelf kunnen verwoorden, omdat zij direkt betrokken zijn geweest. Herschrijven of samenvatten van aangeleverd materiaal zou de betrouwbaarheid in mijn ogen alleen maar verkleinen.

Als samensteller van het boek heb ik over medewerking zeer beslist niet te klagen gehad. In de afgelopen jaren ontstond niet alleen een hechte samenwerking, maar werden we ook overspoeld met rapporten, illustraties, foto's, enzovoort. Een woord van dank aan al diegenen die ons belangeloos materiaal beschikbaar hebben gesteld, is hier zeker op zijn plaats.
Een man die ik in dit kader absoluut niet mag vergeten is mijn collega Bart Beltman, die de afgelopen periode zijn handen vol heeft gehad aan het zetten en het maken van de lay-out van het boek.

Het was niet mogelijk om alle informatie via de nog in leven zijnde oud-verzetsmedewerkers binnen te krijgen. De Vereniging 'Friesland 1940-1945' en het Rijksarchief brachten hierin uitkomst, door inzage te verschaffen in de bescheiden van het verzetsarchief. Aan de hand van deze informatie, die in het algemeen vrijwel direkt na de bevrijding werd opgetekend, heb ik de ontbrekende schakels alsnog aan het boek kunnen toevoegen.

Zoals ik hierboven al heb opgemerkt was het aanvankelijk de bedoeling het boekje te schrijven voor de leerlingen van het basisonderwijs. Achteraf hebben wij ons gezamenlijk op de situatie beraden, waarbij we tot de conclusie zijn gekomen dat ook andere belangstellenden in de gelegenheid zouden moeten worden gesteld kennis te nemen van het boekje, dat inmiddels is uitgegroeid tot een boek van meer dan 260 pagina's met unieke en nog nooit gepubliceerde illustraties. Er kan immers niet vaak genoeg worden gewezen op de verschrikkingen die de Tweede Wereldoorlog met zich heeft meegebracht, Opdat wij nooit vergeten...

De chef van de afdeling onderwijs van
de gemeente Weststellingwerf,
Jan de Vries.

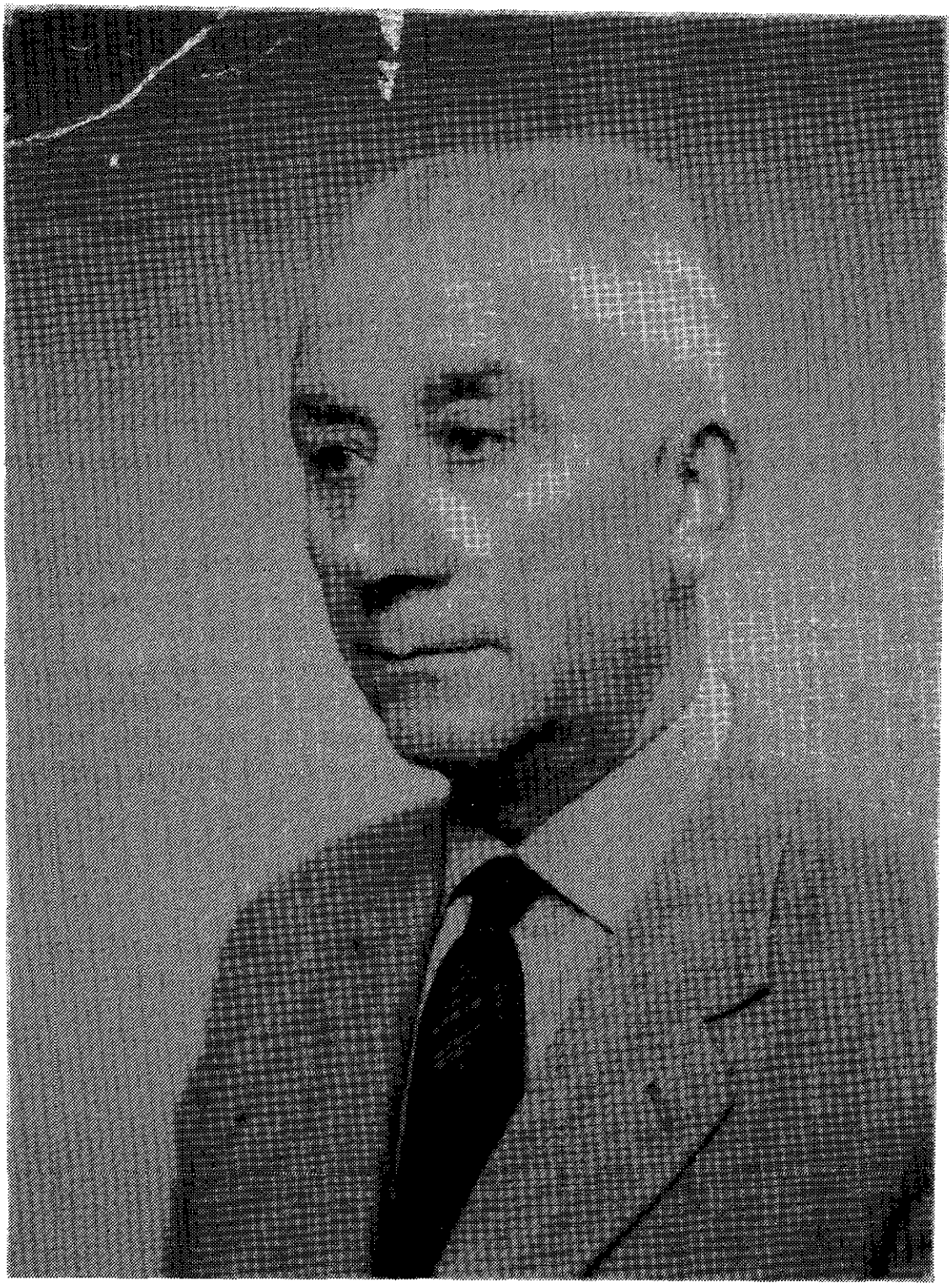

JACOB RUSSCHEN

'Peter'

(overleden)

HET ONTSTAAN VAN HET VERZET

Direkt nadat de Duitsers ons land waren binnengevallen, begon ook het verzet in Nederland op gang te komen.
Dit verzet, dat uit de rechtsovertuiging van het volk ontstond, werd aangemoedigd tijdens uitzendingen van Radio Oranje, waarnaar, ondanks een verbod, vrijwel iedereen luisterde. Aan dit verzet werd een principiële basis gegeven door de voorlichting in de kerken en speciaal door de activiteiten van politieke partijen.
Reeds in het eerste jaar van de bezetting werd uit de kringen der Bijzonder Vrijwillige Landstorm een verzetsgroep gevormd, die onder andere tot taak had in te grijpen en hulp te verlenen aan de Engelse troepen na een mislukte grootscheepse poging van Duitsland om Engeland te veroveren. De militaire gebeurtenissen hebben echter een geheel ander verloop gehad, waardoor later van deze groep niets meer is vernomen.
Ook na de ontbinding van de politieke partijen zetten deze hun activiteiten voort. In het begin kwam men regelmatig in groepjes bijeen om de situatie te bespreken. Uit de geheime vergaderingen van de Anti-Revolutionaire partij is geleidelijk het verzet in onze gemeente ontstaan. Dit vond plaats in het winterseizoen 1942/1943 toen steeds meer jonge mannen gedwongen werden in Duitsland te gaan werken. Een geregelde bezoeker van deze bijeenkomsten was de heer Jacob Russchen uit Wolvega (later bekend onder de schuilnaam 'Peter'). Hij belastte zich met de leiding van een illegale organisatie, die in de eerste plaats tot taak had daadwerkelijk steun te verlenen aan hen die weigerden om in Duitsland te gaan werken. Ook waren er geregelde contacten met andere organisaties in Friesland. Elke vrijdag vergaderden de plaatselijke leiders in Leeuwarden. De heer Russchen werd voorzitter van deze vergadering.
Tevens werd in deze periode in Driebergen de basis gelegd voor een landelijke verzetsorganisatie. De heer Russchen woonde als afgevaardigde voor Friesland de landelijke vergaderingen bij, die wekelijks eerst in Utrecht en later in Zutphen werden gehouden. Door dit alles kreeg Weststellingwerf al heel spoedig een belangrijke plaats in het daadwerkelijke verzet. De heer Russchen vormde, naast enkele ouderen die meer als adviseurs optraden, een kleine groep jongeren om zich heen, die geleidelijk met het werk in Weststellingwerf werden belast. Dit waren Berend Daniëls, Jan Bosscha, Egbert Woudstra, Jan van der Veer en Willem Hornstra uit Wolvega.
Het werk van deze groep bestond uit het onderbrengen van onderduikers, de verstrekking van bonkaarten, valse persoonsbewijzen en Ausweisen, het inzamelen van

Berend Daniëls (overleden)

Egbert Woudstra (overleden)

Steven Brandsma (overleden)

Willem Hornstra

Koop Kooy (overleden)

Willem Kruiper (overleden)

geld, de verspreiding van lectuur, het waarschuwen bij te verwachten razzia's en andere werkzaamheden, waardoor aan de vijand afbreuk werd gedaan. In mei 1943 werd ook hier een staking georganiseerd. Hiertoe werd door middel van in 'spertijd' bezorgde pamfletten opgeroepen. Behalve de al eerder genoemde personen werkten ook Steven Brandsma en Koop Kooy hieraan mee.
In deze tijd begon de Ordedienst (O.D.) onder leiding van dr. P.H. Brons ('Keimpe'), als gemeentelijk commandant, eveneens met zijn werkzaamheden. De dienst had tot taak op te treden na de bevrijding. Leidende figuren hierin waren Jan Bosscha, W.H. Kruiper, Jacob Russchen en Jan Gevers uit Wolvega en de heer Th. Verdenius uit Noordwolde.
In verband met de arrestatie van een onderduiker en daarna van ds. Streefkerk, voorganger in de Gereformeerde kerk te Wolvega, zag de heer Russchen zich genoodzaakt onder te duiken. Hij was namelijk gewaarschuwd door de inlichtingendienst dat de S.D. uit Groningen bij hem langs zou komen. De S.D. doorzocht het gehele huis. Het gevolg was dat hij Wolvega moest verlaten. Na zijn vertrek werd de leiding door Daniëls, Bosscha en Woudstra overgenomen. In deze periode werd getracht in Wolvega een afzonderlijke afdeling te vormen voor het vervalsen van persoonsbewijzen. Een onderduiker uit Leeuwarden, genaamd Johannes Boonstra, zou zich hiermee belasten en hiervoor in Amsterdam een speciale opleiding krijgen. Zover is het in Wolvega niet gekomen.
Op 14 oktober 1943 werden Daniëls, Bosscha en Woudstra tijdens een bespreking gearresteerd. Tevens werd een tas met bezwarend materiaal in beslag genomen. Dit had tot gevolg dat na enkele weken nog een achttal personen werd gearresteerd, dat echter binnen vier weken weer vrij was. Vanaf deze datum werd het illegale werk door Jan van der Veer uit Wolvega voortgezet, in nauwe samenwerking met de heren R. Wijmenga te Sonnega, Steven Brandsma en Jac. Kuipers te Wolvega.
Het bovengenoemde drietal, te weten Woudstra, Bosscha en Daniëls, kwam na resp. vier weken, drie maanden negen maanden weer vrij. Ter beveiliging van de werkers en het vervoer van Joden haalde Jan van der Veer in 1943 een aantal revolvers uit de wapenfabriek Hembrug bij Zaandam met medewerking van de heer Capel, die als ingenieur was verbonden aan het bedrijf.
Later werden patronen gehaald door de heer Brandsma, die bij Lenstra aan de Kerkstraat in de kost was. Deze beschikte over een pasje waarmee hij de onbewaakte fabriek kon betreden. Voorts stonden agent Carper en de heer Brandsma, die controleur van de Dienst prijsbeheersing was, een pistool af.

Hendrik Eijgelaar *(overleden)*

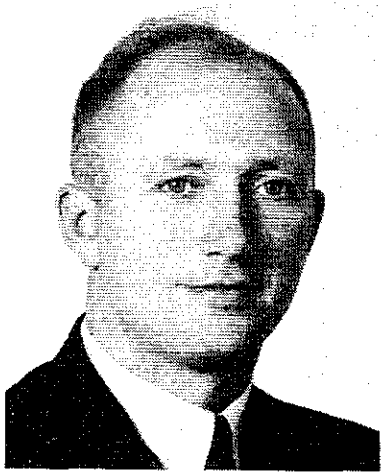

Reinder Wijmenga

Jacob Franke Kuipers *(overleden)*

Chris van der Linde ('Theo')
(overleden)

Jan Gevers *(overleden)*

Hendrik Struikmans *(overleden)*

In die tijd werd van alle cellen van de marechausseekazerne een compleet stel valse sleutels gemaakt.
Vanuit Sneek kwamen twee werkers naar Wolvega, te weten C. van der Linde ('Theo') en Jan Koopmans ('Marten'). Een aantal koeriersters werd benaderd. Het werk werd echter te gevaarlijk om regelmatig bij de werkers thuis te vergaderen. Na overleg stelde de heer Jansen van het distributiekantoor te Wolvega enkele uren per dag een kamer op het kantoor beschikbaar. Hier werd dan zitting gehouden door de zogenaamde Inspecteur van de Dienst prijsbeheersing. Koeriersters en werkers kwamen hier op bepaalde tijden en uren bijeen.
Om berichten te kunnen opnemen werd een radiotoestel geplaatst in de achterkant van het orgel in de Gereformeerde kerk aan de Kerkstraat. Later werd het toestel verplaatst naar 'de Bok' in een petgat aan de Tjonger te Oldelamer.
De groep stond in verbinding met de heer Vos, directeur van het Gemeentelijk Arbeidsbureau en zijn ambtenaren W. Hornstra, J. Jonkers en de heer S. de Weerd van het Arbeidsbureau te Heerenveen.
De heer S. de Weerd woonde aan de Sleeswijklaan te Wolvega. Deze gaf eventuele data van op handen zijnde razzia's en arrestaties en andere waarschuwingen door over personen die zouden worden gearresteerd om in Duitsland tewerkgesteld te worden.
Regelmatig was er contact met de heer Jansen, de directeur van het distributiekantoor Wolvega, over de verstrekking van bonkaarten op valse inlegvellen. Daarbij werden enkele medewerkers ingeschakeld te weten de heren Mulder en Slettenaar, die later helaas in Wolvega werden gearresteerd en in Duitsland zijn omgekomen.
In deze periode waren er ook contacten met groepen in Leeuwarden, Akkrum en Drachten. Na een reorganisatie werd de provincie in districten verdeeld. Voor het zuiden werd Heerenveen als centrum aangewezen. Hier kwamen de heren Wagenaar uit Leeuwarden, Bosch uit Drachten, Koopman uit Heerenveen en J. van der Veer uit Wolvega tezamen. Ten gevolge van diverse arrestaties konden deze samenkomsten slechts korte tijd worden gehouden en werden de onderlinge contacten praktisch verbroken. Er werd toen contact gezocht met de centrale van de L.O. in Sneek. Ook werd de groep met onder anderen de heren Struikmans en Lenstra uitgebreid. De heer Struikmans was reeds geruime tijd illegaal werkzaam, doch niet zozeer in georganiseerd verband. Vanaf dat moment werd er meer aandacht besteed aan de opbouw van de organisatie.
Een hoofdgroep zetelde in Wolvega, terwijl verder in alle dorpen van de gemeente contacten werden gezocht en gevonden voor het zoeken naar onderduikadressen.

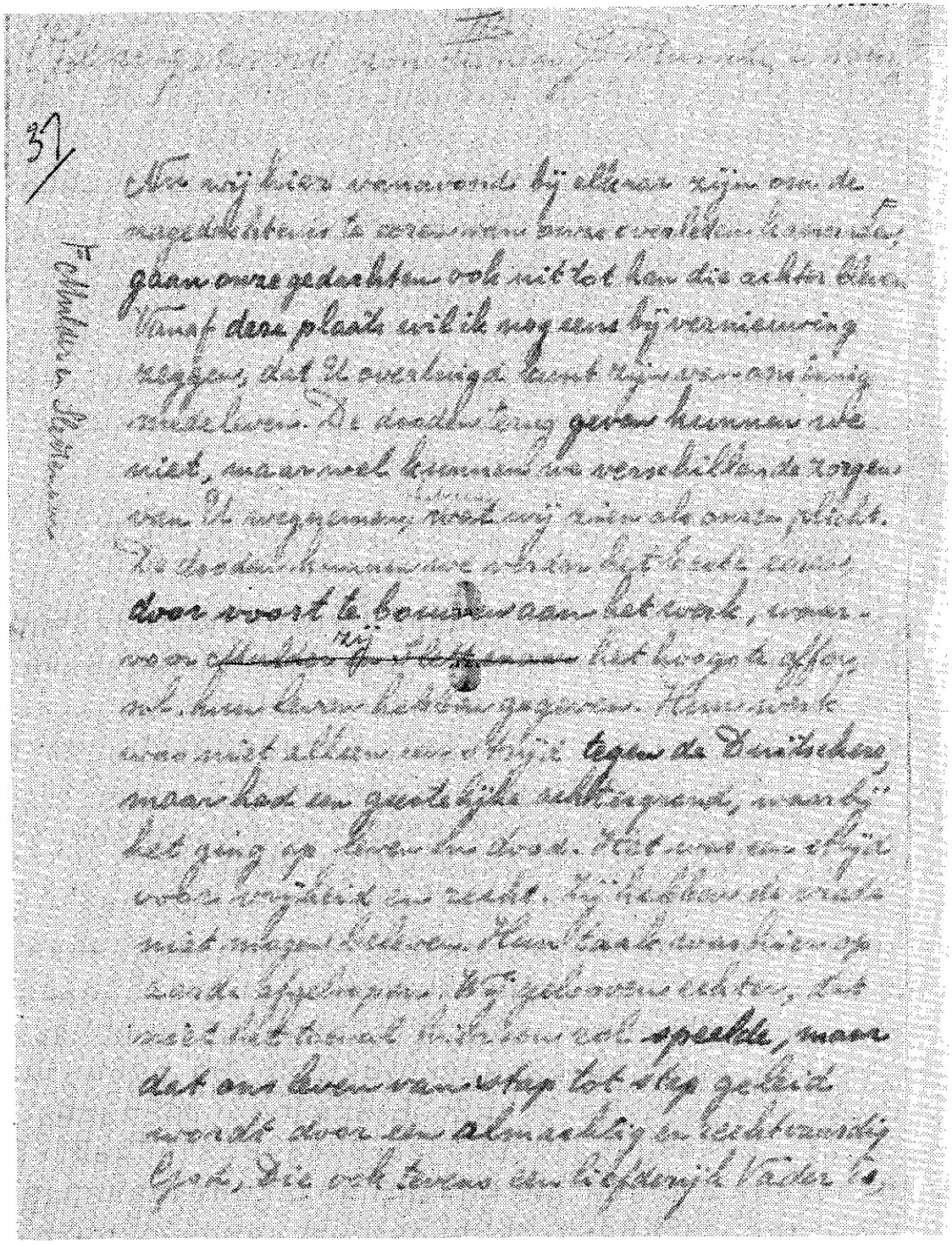

Fragment uit het openingswoord van de heer J. Russchen bij de rouw- en herdenkingsdienst op donderdag 3 januari 1946 in de Nederlands Hervormde kerk te Wolvega ter nagedachtenis aan Hendrik Mulder en Barend Slettenaar.

Het aantal onderduikers nam snel toe. Hierdoor moest meer aandacht worden geschonken aan de financiële kant van de zaak. Hiervoor werd de heer Lenstra aangewezen. De heer Eijgelaar werd bereid gevonden de lectuur te verspreiden. Vanaf dat moment kreeg iedereen zijn eigen taak.
De oproep van generaal Christiansen dat de militairen zich weer in krijgsgevangenschap moesten begeven werd in de vroege middaguren van donderdag 29 april 1943 verspreid via pers en radio. Als antwoord hierop kwam de Friese L.O. in Leeuwarden bijeen en besloot onderstaand manifest op te stellen, waarin enerzijds tot massale staking werd opgeroepen en anderzijds het stakingsdoel duidelijk werd omschreven.

LANDGENOOTEN!

Het Duitsche bevel, dat de leden van het Nederlandsche Leger terstond opnieuw in krijgsgevangenschap zullen worden weggevoerd, is een hoogst ernstige bedreiging van

ONS VOLKSBESTAAN EN ONZE VOLKSKRACHT.

Hier past één antwoord:

GEHEEL HET VOLK SOLIDAIR MET ONS LEGER!

Alle arbeid dient stil gelegd als overduidelijk antwoord van geheel het volk.

Duitschland heeft onze mannen noodig voor zijn oorlogsmachine. Reeds werden duizenden van onze arbeiders als slaven weggevoerd.

DEZE NIEUWE AANSLAG MOET MISLUKKEN!

Dit kan als heel het volk nu een vaste eenheid vormt. Onverbiddelijk daarom thans de strijd aanvaard met als wapen:

DE ALGEMEENE STAKING

Reeds is deze staking spontaan in vele bedrijven in alle deelen des lands begonnen. Zij moet nu over heel de linie doorgevoerd. Niemand mag zich er aan onttrekken.

Het doel, dat wij hierbij beoogen, is:

1o. Intrekking van bovenbedoeld bevel van de Commandant der Duitsche Weermacht;

2o. Geen gedwongen wegvoering meer van onze arbeiders naar Duitschland, ook niet door verplichte sluiting der bedrijven.

— — — — — — —

Zegt het voort en zorgt voor vermenigvuldigen.

DE KOERIER

16-4-'45

no. 90

DE ILLEGALEN.

Wij waren wel goed genoeg,
Om toen ieder de moed was ontvallen
't Gebroken rapier, het banier,
vertrapt door de harden, voor allen
te heffen, de vuisten te ballen,
te doen wat de plicht van ons vroeg.

Wij waren wel goed genoeg,
om met nachtelijk gedrukte pamfletten,
met bloed meer gedrukt dan met inkt,
uw hart van zijn druk te ontzetten,
het botte verzet staat te wetten,
en deden het nog niet genoeg.

Wij waren ook goed genoeg,
om met wapens ons heimelijk te weren,
toen duizenden doken, hun geld
en bonnen te distribueeren;
met dagelijks opnieuw saboteeren,
te dragen, wat geen van U droeg.

Wij waren zelfs goed genoeg,
om velen van onze vrienden
onwrikbaar voor 't vuurpeleton
te offeren voor wat gij verdiende
met laksheid, gij nazi bedienden,
gij laffen, bij al ons gezwoeg.

En nu er een stem ons vroeg,
Onze raad na zaak'lijke daden,
nu zouden we zwijgen en U
daarstraks met Uw doodeloos raden
ons volk en ons land laten schaden
als nood zelf tot ridder ons sloeg?

Neen, w
om de s
dan wil
het wer
straks
wij heb

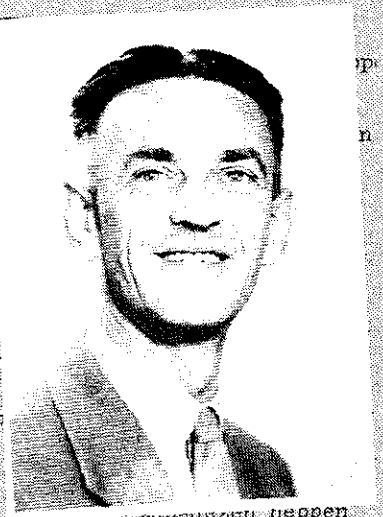

Met ingang van 16 April is tot waarnemend Bur
stellingwerf benoemd, de Heer H.L. Bedden, vo
"De Koerier" heet den nieuwen burgemeester ha
haar gelukwensen aan met zijn benoeming.

De Burgemeester van Weststellingwerf heeft de
in zijn gemeente medegedeeld, dat het onderwij
uitzondering van die te Wolvega en Blesse voll
zal dus weer hele dagen worden lesgegeven. De
ontvangen nader bericht. De hoofden der bijzon
deze regeling over te nemen. Willen de ouders
van deze mededeling goede nota nemen?

Er zijn ook hier al mensen die de sigaretten,
afgebeeld, voor grof geld verkopen. 't Is fraai.

Een woord van hulde: Nu de bevrijding van onze gemeente een feit is ge-
worden en ook die van Friesland hard voortgang vind, gaat onze redacteur
ons tijdelijk verlaten om zijn functie bij het Gewestelijk Bestuur te
gaan vervullen. Zo verschijnt de Koerier al enkele dagen onder nieuwe
redactie, maar nu als bovengronds orgaan. Het zal echter de instemming
van alle lezers hebben, dat nu een woord van hulde wordt gebracht aan de
"ondergrondse" redacteur, de Heer A.C. Engelen, onderwijzer aan de Ulo
school te Wolvega, die zijn tijd en meer dan dat heeft besteed om zijn
medegemeentenaren op de hoogte te houden met het nieuws en het gerucht
te bestrijden. Hulde, Engelen, om de keurige wijze waarop je ons voor-
lichtte!

De Redactie van "De Koerier" heeft op het ogenblik ernstig behoefte aan
een goed bruikbare carbidlamp. Kan iemand haar die in bruikleen afstaan?
Ook petroleum is zeer welkom. De Heer L. Zeilmaker, alle welbekend, zal
graag een en ander in ontvangst nemen. Bij voorbaat dank!

Het ondergrondse krantje 'De Koerier'.
Inzet: *redacteur Albertus Cornelis Engelen ('Douwe') (overleden).*

In de nacht voor de staking werden in de spertijd pamfletten verspreid in Wolvega onder zakenmensen en bij bedrijven. De politie was op de hoogte en zou een oogje dicht doen. Aan deze verspreiding werkten de heren Jan Bosscha, Jacob Kuipers, Steven Brandsma, Koop Kooy en anderen mee.

De oproep tot de staking had succes.
De gevolgen waren het meest zichtbaar bij de zuivelfabrieken. Het hieronder geplaatste overzicht geeft hierin het nodige inzicht.

28 april 1.060.336 liter, 29 april 1.094.684 liter, 30 april 719.905 liter, 1 mei 126.960 liter, 2 mei 328.113 liter, 3 mei 459.991 liter, 4 mei 789.703 liter, 5 mei 1.117.308 liter

Het distributiekantoor onder leiding van de heer Jansen staakte geheel.

Op een gegeven moment probeerde de Meppeler ploeg onderduikers te plaatsen in het rayon Wolvega. Er was dus een tweede ploeg werkzaam in de omgeving van Wolvega, vooral in de buurt van Nijeholtpade, zonder dat men iets van elkaar afwist. Ook de bevolking vertrouwde dit niet en de werkers in Wolvega evenmin. Men dacht dat het verraders waren. De zaak werd onderzocht. Het kwam namelijk wel vaker voor dat verschillende verzetsgroepen in elkaars gebied werkten. De heer Russchen heeft de zaak weer in het reine gebracht nadat hij de mensen van de Meppeler ploeg de les had gelezen.
De steeds stijgende uitgaven maakten verhoging van de inkomsten noodzakelijk. Door Lenstra werd voorgesteld om een gemeentelijke collecte onder betrouwbare ingezetenen te houden. De collectanten werden bij elkaar geroepen en zorgvuldig geïnstrueerd. Men verkeerde in een hoerastemming vanwege het feit dat de bevrijders Arnhem reeds waren genaderd. Het einde van de oorlog leek nabij en men begon met het uitvoeren van de collecte. In enkele dagen was die over de hele gemeente uitgevoerd. Met nog wat nagekomen bedragen bedroeg de opbrengst bijna f. 100.000,. Hiervan werd f. 50.000,- afgedragen aan de centrale in Sneek. Het resterende bedrag kwam al heel spoedig van pas.
De spoorwegstaking brak uit. In onze gemeente werd een honderdtal N.S.-ers, politie-agenten en ambtenaren ondergebracht voor wie aan salarissen of pensioenen ± f 54.000,- werd uitbetaald. Al deze uitgaven konden uit eigen inkomsten worden betaald.

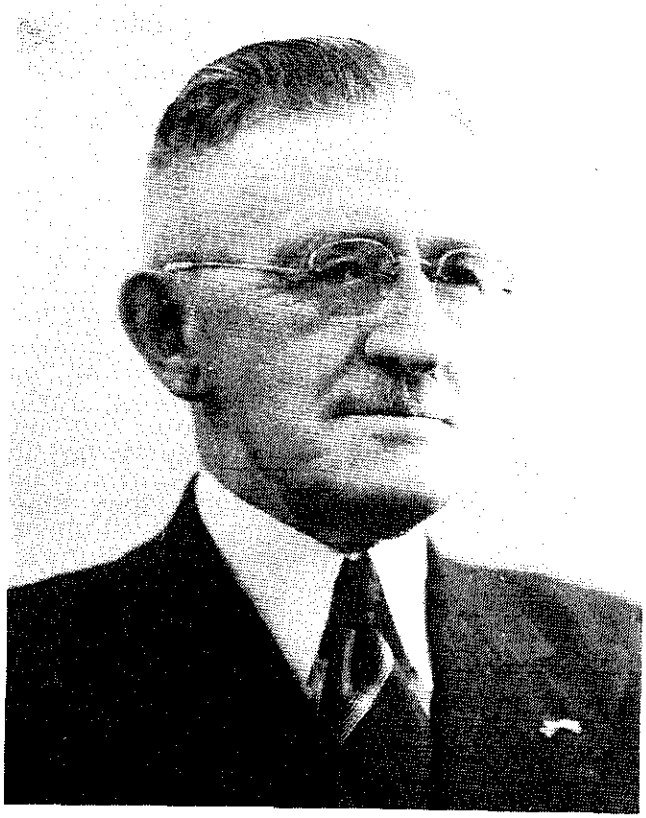

Hendrik Dedden (overleden).

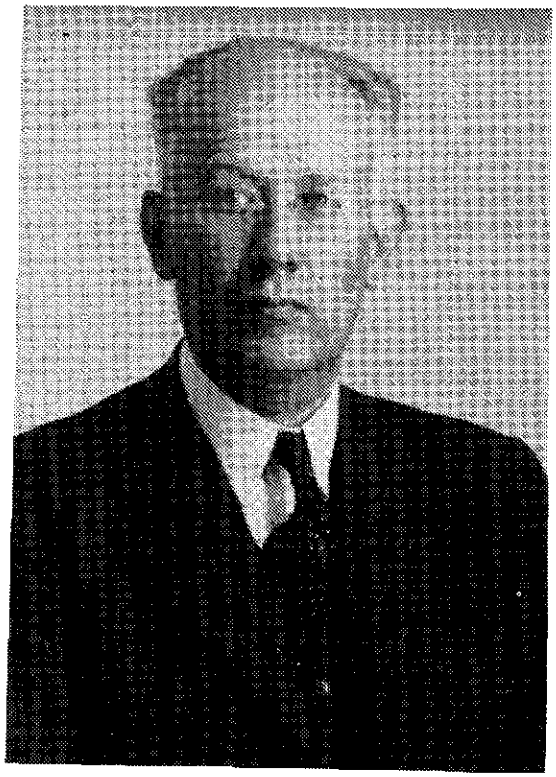

Dr. Pieter Hendrikus Brons ('Keimpe').
(overleden)

Zo naderde de dag van de bevrijding en met de septemberdagen in het achterhoofd werden er weer voorbereidingen voor een collecte getroffen.
Ditmaal werden er lijsten gedrukt en toen de Canadezen zich op vrijdagavond 13 april in onze gemeente vertoonden, kwamen de collectanten de volgende morgen op het gemeentehuis bij elkaar. De collecte was een groot succes. In een week tijd werd er een bedrag van f. 304.000,- ingezameld. Bovendien ook nog eens een bedrag van f. 6000,- via kerkcollecten.
De laatste periode van de oorlog verscheen er in Wolvega een eigen ondergrondse krant, 'De Koerier', onder leiding van Albertus Cornelis Engelen ('Douwe'), die leraar aan de U.L.O. was. 'De Koerier' werd destijds opgericht door oud-gedeputeerde J. Spiekhout. Hij verzocht de heer Engelen het illegale blaadje ook in Wolvega uit te geven. Hierin werd melding gemaakt van de te houden collecte. Aanvankelijk werd de berichtendienst van de B.B.C. verzorgd door de heer L.S. Carper en een onderduiker uit Vlissingen, Cornelis van Vlaanderen ('Henk').
Op de dag van de bevrijding was er geen enkel gezag aanwezig. De politie was ondergedoken. Er was geen burgemeester of gemeenteraad, er reden geen treinen en om een chaos te voorkomen werd hiervoor gezorgd.
Mensen die ondergedoken hadden gezeten kwamen naar buiten. Verschillende mensen wilden weer naar huis. Er was gebrek aan bonnen en aan eten. Er was behoefte aan inlichtingen over bepaalde personen. Omdat men dit voorzien had, werd zoveel mogelijk hulp geboden.
Direct op de dag van de bevrijding werd boven in het gemeentehuis in de raadzaal zitting gehouden door vertegenwoordigers van diverse instanties. Zij waren voor de bevrijding reeds aangewezen. Het betrof:

Burgemeester	de heer H. Dedden	(overleden)
GECO (gemeente commandant O.D.)	de heer dr. P.H. Brons	(overleden)
CHESTA (chef staf)	de heer W.H. Kruiper	(overleden)
Gevechtscommandant	de heer J. Kooistra	(overleden)
Sectie politie en arrestatie	de heer J.E. Caro	(overleden)
Verpleging	de heer J. Koopmans, daarna	
	de heer H. Struikmans	(overleden)
Sociale zaken	de heer J.F. Kuipers	(overleden)
Rijdend materiaal	de heer J. van der Veer	
Inlichtingen	de heer H. Oord	

JAN VAN DER VEER
'Piet de Jong'

"Als leden van de ondergrondse hebben wij destijds afgesproken -hoewel sommigen het misschien inmiddels zijn vergeten-, dat wij geen enkel verzetskruis of een andere wijze van dank zullen accepteren. Wij zagen het als onze taak in de gemeenschap waarin wij leven en werken."

JAN VAN DER VEER

In mei '90 werd tijdens een tentoonstelling over de Tweede Wereldoorlog in het gemeentehuis te Wolvega de vraag gesteld of het mogelijk was het verzetswerk, dat in de oorlogsjaren zo geheim moest blijven, alsnog bekendheid te geven.
In overleg met een aantal personen is getracht aan het hierbovengenoemde verzoek te voldoen. Het doel van dit alles is om de mensen van nu, maar ook die van na ons, de historie zo zuiver mogelijk na te laten.
Historie is leerzaam. Vanuit die historie valt bijvoorbeeld veel te leren over wat democratie en dictatuur is. Zo ziet men ook nu dat bij verschillende volken sprake is van een dictatuur, variërend van een zwakke tot een zeer sterk doorgevoerde vorm.
De geschiedenis van de twintigste eeuw heeft in West-Europa laten zien wat de oorzaken en de gevolgen van dictatuur zijn. In de jaren 1914-1918 is vier jaar lang hevig gevochten. In 1940 heeft Nederland vijf, België achttien en Frankrijk tweeëntveertig dagen moeten vechten. In de verschillende geschiedenisboeken is over oorzaak en gevolg uitvoerig geschreven.
De voorbeelden stammen niet alleen uit West-Europa en deze eeuw. Napoleon wilde al heel snel Europa inlijven bij zijn rijk; hij strandde in Rusland. Stalin wilde het communistische systeem verspreiden over de wereld. Inmiddels is zichtbaar wat de gevolgen zijn van een communistische dictatuur in Oost-Europa. Ook Adolf Hitler wilde Europa veroveren. De gevolgen zijn bekend. Honderdduizenden Amerikanen, Engelsen, Canadezen, Polen, Fransen, Belgen, Nederlanders en Russen hebben hun leven gegeven om onder andere Nederland te bevrijden van deze dictatuur. Na de overgave van Duitsland en de vernietiging van het Nazisme greep Stalin zijn kans om de Oosteuropese landen onder de controle van Rusland te brengen.
Hitler had in de loop der jaren het gevaarlijke boek 'Mein Kampf' geschreven. Stap voor stap voerde hij zijn plannen uit. Het eerst werd het Saargebied geannexeerd, als gevolg van een volksstemming waarbij negentiende deel van de kiezers koos voor aansluiting bij Duitsland. Op 7 maart 1936 bezette hij met zijn troepen de gedemilitariseerde zone ten oosten van de Rijn en het gedemilitariseerde Rijnland. Als de Fransen toen het Rijnland waren binnengerukt, zou Hitler zich waarschijnlijk hebben moeten terugtrekken, daar hij op dat moment over onvoldoende militaire kracht beschikte. Een direkt ingrijpen van de democratieën had waarschijnlijk een wereldoorlog kunnen voorkomen.

GEMEINDE WESTSTELLINGWERF

No. 590

FREISTELLUNG

Das Fahrrad Marke Empo No. 525089

des J. v. d. Veer (Name d. Eigentümers)

Wolvega Lyceumweg 24 (Wohnort, Strasze d. Eigentümers)

ist für lebenswichtige Versorgung der niederländischen Bevölkerung eingesetzt und darf ~~von keiner militärischen oder zivilen deutschen Dienststelle~~ nicht beschlagnahmt werden.

Siegel der Gemeinde.

Wolvega, 12. Februar 1945.

Der Bürgermeister der Gemeinde Weststellingwerf.

stellvertr.

K 2546

Es wird hierdurch für die Zwecke des Arbeitseinsatzes bestätigt, dass der v.d. Veer Jan,

Personalausweis Nr. W 42 Nr. 010612 geboren am 12 Mei 1910

wohnhaft Lyceumweg 24 Wolvega

~~in der Landwirtschaft~~/einem landwirtschaftlichen Hilfsbetrieb

(Nichtzutreffendes zu streichen)

seit 31 Mei 42 tätig ist.

Ausstellungsort ..., den 6 Mei 1943.

Ausstellende Stelle,
der P. B. H. (Örtlicher Bureauhalter) des Prov. Voedselcommissaris,

L № 336266

AUSWEIS

gemäss den Richtlinien für das Freistellungsverfahren der Hauptabteilung Ernährung und Landwirtschaft beim Reichskommissar für die besetzten niederländischen Gebiete

Stempel

In maart 1938 viel het Duitse leger Oostenrijk binnen. Hitler was niet meer te stuiten. Vele andere landen volgden, waaronder Tjechoslowakije. Ook werd Litauen gedwongen het hoofdzakelijk door Duitsers bewoonde Memelgebied aan Duitsland af te staan.
Polen zou nu aan de beurt komen. Eindelijk werd men in het westen wakker. Chamberlain (Engeland) en Daladier (Frankrijk) gingen naar Hitler om vrede te bepleiten en kwamen verheugd terug; het zou vrede blijven.

Hitler kon echter zijn pas veroverd gebied behouden. In de verwachting dat Engeland de vrede zou willen bewaren veroverde Hitler vervolgens grotere delen van Europa, waaronder Polen. Hiermee kwam hij echter te dicht bij Rusland, met als gevolg dat Stalin en Hitler aan het verdelen gingen. Engeland had indertijd garantie gegeven voor het bestaan van Polen en verklaarde tot verbazing van Hitler Duitsland in 1939 de oorlog.
De Führer houdt een rede waarin hij weliswaar dreigementen uit in de richting van Engeland, maar ook duidelijk laat doorschemeren dat hij wel vrede wil. De Duitsers vinden Hitlers vredesaanbod zo belangrijk, dat zij deze rede in het Engels vertalen met de kop: 'Gezond verstand' en boven Engeland uitstrooien. Er komt geen enkele reactie op: zelfs de opvolger van Chamberlain, Sir Winston Churchill, zwijgt er over in het Lagerhuis. Onder zijn leiding tonen de Engelsen zich onverzettelijk. Op 10 mei 1940 spreekt Churchill in zijn rede voor het Lagerhuis zijn gevleugelde woorden:

"Ik heb niets anders te bieden dan bloed, inspanning, tranen en zweet. U vraagt wat onze politiek is, dan zal ik zeggen: oorlogvoeren ter zee, te land en in de lucht uit alle macht en alle kracht die God ons kan geven. Oorlog voeren tegen een monsterlijke tirannie die nog nooit in de duistere trieste lijst van door mensen bedreven misdaden is overtroffen. Wij zullen ons eiland verdedigen tot elke prijs, wij zullen vechten op de stranden, wij zullen vechten op de vliegvelden, wij zullen vechten op het veld en in de straten, wij zullen vechten in de heuvels. Wij zullen ons nooit overgeven. En mocht dat allemaal niet lukken, wat ik geen enkele seconde voor mogelijk houd, dan wordt de strijd van overzee voortgezet, totdat op Gods gelegen tijd de nieuwe wereld met al haar kracht en macht zal aantreden om de oude wereld te redden en te bevrijden."

(Uit: Nederlands Dagblad)

Korte tijd later moeten de Engelsen hals over kop bij Duinkerken evacueren, met achterlating van bijna al hun militaire materieel. Hitler geeft half juni 1940 opdracht een

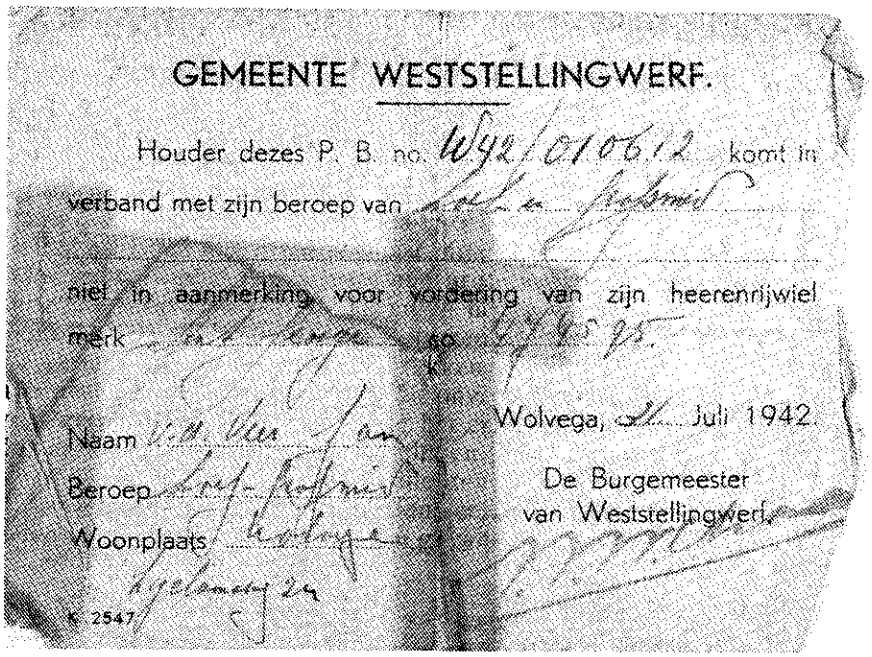

GEMEENTE WESTSTELLINGWERF.

Houder dezes P. B. no. W42/010612 komt in verband met zijn beroep van [illegible]

niet in aanmerking voor vordering van zijn heerenrijwiel merk [illegible] no. [illegible]

Naam [illegible]

Beroep [illegible]

Woonplaats [illegible]

Wolvega, 24 Juli 1942.

De Burgemeester van Weststellingwerf,

[illegible]

K 2547

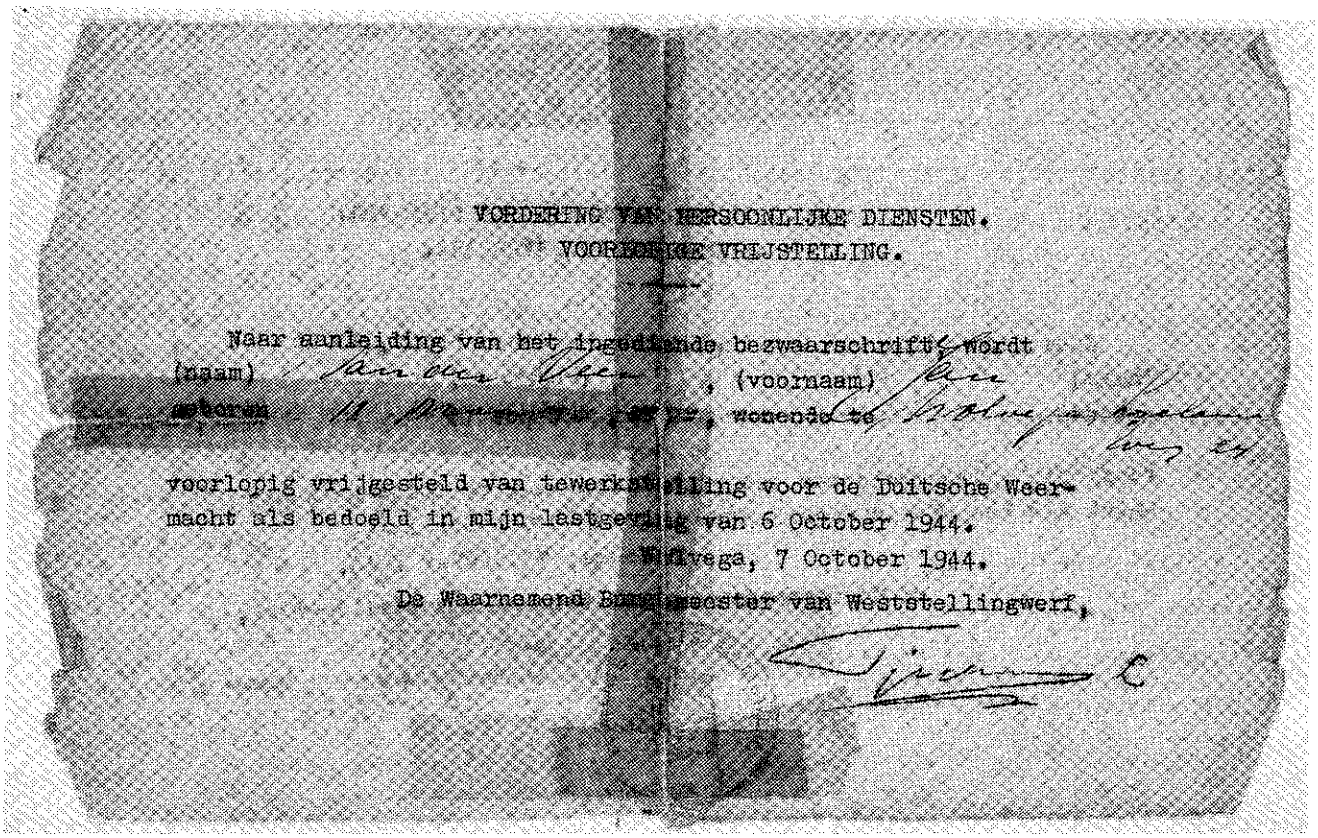

VORDERING VAN PERSOONLIJKE DIENSTEN.
VOORLOPIGE VRIJSTELLING.

Naar aanleiding van het ingediende bezwaarschrift wordt (naam) [illegible], (voornaam) [illegible], geboren [illegible], wonende te [illegible]

voorlopig vrijgesteld van tewerkstelling voor de Duitsche Weermacht als bedoeld in mijn lastgeving van 6 October 1944.

Wolvega, 7 October 1944.

De Waarnemend Burgemeester van Weststellingwerf,

[illegible]

invasie op Engeland voor te bereiden. De inderhaast samengestelde landingsvloot bestaat uit binnenvaartschepen, sleepboten, aken, motorboten, lichters en kustvaarders. Van gevorderde binnenschepen werd de neus afgehaald om tanks te vervoeren.
De Duitse oorlogsmachine moet voldoende bescherming bieden aan deze landingsvloot, de Engelse kustverdediging moet uitgeschakeld worden nadat de Engelse luchtmacht vernietigd is. Halverwege 1940 begint de slag om Engeland.

De opperbevelhebber van de Luftwaffe, Herman Göring, is van plan in enkele weken de RAF uit de lucht te halen, aangezien de Duitsers duidelijk een overmacht bezitten. Verdeeld over vijf luchtvloten heeft hij ruim duizend bommenwerpers, beschermd door bijna evenveel jagers. De bombardementen op de Engelse steden duren tot medio 1941. De Duitsers verliezen tweemaal zoveel vliegtuigen als de Engelsen, het restant heeft Hitler nodig voor zijn aanval op Rusland. De slag om Engeland is gewonnen door de Engelsen, maar de burgerbevolking van Engeland en Schotland betreurt 43.000 doden en 50.000 gewonden. Nog geen jaar later nemen de Britten, inmiddels gesteund door de Amerikanen, wraak op Duitsland.
In Nederland doet in die tijd een van de vele wrange moppen de ronde: "Wist je dat trouwen is verboden? Nee, waarom? Hitler heeft alle huwelijksbootjes gevorderd voor de aanval op Engeland."
Hitler gaat nu naar het Oosten en valt Rusland binnen, dit tot ongeloof van Stalin. Hij en Hitler hadden toch samen afspraken gemaakt over de verdeling van Oost-Europa? Hij ziet zich genoodzaakt zich te scharen aan de kant van de westerse democratieën om Hitler te verdrijven en Rusland en zijn communisme te redden.
De winter in Rusland begint dat jaar eerder dan gewoon, hetgeen een tegenvaller is voor de Duitsers en een voordeel voor de geallieerden. De vraag dringt zich op hoe het mogelijk was dat Hitler een dergelijke oorlogsmachine heeft kunnen opbouwen. Is het Westen niet wakker? Zien ze niet wat bij de buren gebeurt? Hebben de democratieën geslapen? Want dit is niet het enige signaal geweest van een zorgelijke en alarmerende ontwikkeling. In Duitsland is men onder andere in 1935 bezig de Neurenbergerrassenwetten in te voeren: het Nazi-systeem op alle terreinen. Reeds voor en vervolgens tijdens de bezetting wordt bij ons volk het Nazi-gif onder andere via de N.S.B. druppelgewijs ingespoten.
Alle verenigingen moeten zich melden bij de Cultuurkamer, artsen bij de Artsenkamer, boeren bij de Landstand, er komt een Arbeidsdienst voor de Nederlandse jeugd, de kranten komen onder censuur, politieke partijen, vakverenigingen en jeugdvere-

Mevrouw H. Th. Kuipers-Rietberg ('Tante Riek') (overleden).
Inzet: ds. F. Slomp ('Frits de Zwerver') (overleden).

nigingen worden opgeheven, enzovoort. Tenslotte leidt het tot de uitroeiing van de Joden. Zowel jongeren als mannen worden gedwongen dienst te nemen in het Duitse leger en te vertrekken naar het front, er ontstaat een gebrek aan arbeidskrachten in fabrieken en particuliere bedrijven. Zo ontstaat 'slavenhandel': Nederlandse jeugd wordt opgeroepen te werken in Duitsland.
Het verzet in Nederland begint weerstand te bieden aan de Duitse dictatuur, een Landelijke Organisatie voor hulp aan onderduikers wordt opgericht, kortweg L.O. genoemd.

De oprichting van de Landelijke Organisatie voor hulp aan onderduikers

Op woensdag 25 november 1942 wordt in Driebergen de basis voor het georganiseerde verzet gelegd.
Die avond heeft zich een twintigtal personen ten huize van de winkelchef, die boven de meubelzaak van Cornelis B. Ninaber Eijben woont, verzameld. Onder hen is ook een dominee, die de aanwezigen weet te overtuigen van de noodzaak tot het plegen van verzet en het redden van mensen in nood, daar er bij het Nazi-systeem geen enkel compromis mogelijk is. Hiermee wordt de basis gelegd voor een verzetsorganisatie, die later de Landelijke Organisatie voor hulp aan onderduikers zal worden genoemd.
Op aanraden van mevrouw Helena Th. Kuipers-Rietberg ('Tante Riek') wordt dominee Frits Slomp (Frits de Zwerver) oprichter en leider van de L.O. De meubelhandelaar uit Driebergen introduceert hem bij collega handelaren.
Na Driebergen worden ook in Zeist, Aalten en Hoogeveen verzetsgroepen opgericht, gevolgd door Meppel, Kampen, Sneek en Leeuwarden.
Op zoek naar een persoon die in staat en bereid is aan het verzetswerk deel te nemen wordt in Wolvega contact gezocht met dominee Streefkerk, voorganger in de Gereformeerde kerk aan de Kerkstraat, die verwijst naar Jacob Russchen ('Peter'), een rentenier-boer van midden veertig, die woont aan de Heerenveenseweg, tegenover garage Gouma, thans 'Drietippe'.
Russchen raakt zeer nauw bij het verzetswerk betrokken. Samen met andere verzetswerkers worden steeds meer medewerkers ingeschakeld
In januari 1943 sluit een groep personen uit onder andere Minnertsga, Sexbierum, Dokkum, Drachten, Donkerbroek, Stiens, Oudeschoot, Leeuwarden en Sneek zich bij het verzet aan. De jongste is 31, de oudste 55 jaar. Nadrukkelijk noem ik de leeftijdsgrenzen van deze 'medewerkers van het eerste uur', om daarmee aan te geven dat

LEGITIMATIE № 3030

LANDELIJKE ORGANISATIE VOOR HULP AAN ONDERDUIKERS (L.O.)

Leden van erkende verzetsorganisaties, militaire en burgerlijke autoriteiten worden dringend verzocht bezitter dezer papieren alle mogelijke hulp en inlichtingen te geven.

Ondergeteekende is rapporteur van de L.O.

Bewijs: Naam: van der Veer

Voornamen: Jan

Geboren te: Weststellingwerf.

Geboortedatum: 12 Maart 1918

Beroep: hoef en grofsmid

No. 010612

Namens het C.B. de Districtsleider: de Houder:

Armband van de L.O.

het bij het ondergrondse werk niet ging om jongeren die vol enthousiasme het avontuur zochten. Deze volwassenen maakten de keuze tot verzet vanuit een principiële overtuiging.
Ik zelf heb in de jaren dertig de waarschuwingen tegen en de gevaren van het Nazi-systeem gehoord en gelezen onder andere in kranten en allerlei brochures over bijvoorbeeld de Neurenberger wetten uit 1935. De gevolgen van de invoering van deze wetten hebben we als volk gezien en ondervonden. Het heeft geleid tot de vernietiging van zes miljoen Joden en andere groepen, teneinde een sterk Arisch ras te vestigen.
In de dertiger jaren werd tevens veelvuldig gewezen op de beginselen en de gevolgen van het communistische systeem zoals zich dat in de Sovjet Unie ontwikkelde. Onder andere mr. Gerbrandy, de latere minister-president ten tijde van de Tweede Wereld-oorlog, ging hierop uitvoerig in tijdens een jongeren-manifestatie in 1930.
Zowel in de Sovjet Unie als in Duitsland was sprake van de ontwikkeling van een dictatuur, met alle gevolgen van dien.
Voor de toekomst vallen hieruit belangrijke lessen te trekken en wordt het belang onderstreept van het kennen van de geschiedenis, zeker die van de laatste honderd jaar. Vragen die doordacht en beantwoord moeten worden: wat is een democratie, wat is een dictatuur? Welke conclusies kunnen we trekken uit voorbeelden in de geschiedenis en hoe passen we de antwoorden toe in deze tijd? Waar de vrijheid van mensen wordt beperkt in bijvoorbeeld het politiek handelen, het maatschappelijk leven, de kerk, organisaties en dergelijke, kan sprake zijn van een gevaarlijke ontwikkeling. Waar niet wordt gelet op principiële uitgangspunten van politieke programma's, een maatschappelijke orde of kerkelijke systemen, maar blindelings ideeën worden gevolgd en overgenomen, ontstaat de mogelijkheid van misleiding en ontsporing.
De ontwikkeling van het Nazisysteem is een voorbeeld waarin wordt getoond hoe Hitler en consorten door geraffineerde propaganda de Duitse bevolking op politiek, maatschappelijk en kerkelijk terrein hebben misleid. Slechts weinig Duitsers hebben de gevaren (op tijd) herkend en erkend.

Op vrijdag was het marktdag in Leeuwarden.
Direct na de markt kwam de Friese groep bijeen in een kamertje van de Ooster- of de Noorderkerk aldaar. Doel van de bijeenkomst was het 'omruilen' van jongeren en onderduikers uit verschillende rayons. De mogelijkheden en de moeilijkheden die zich onder andere voordeden bij de arbeidsbureaus, werden besproken. De distributieleider gaf adviezen met betrekking tot het werken met stamkaarten, bonkaarten en

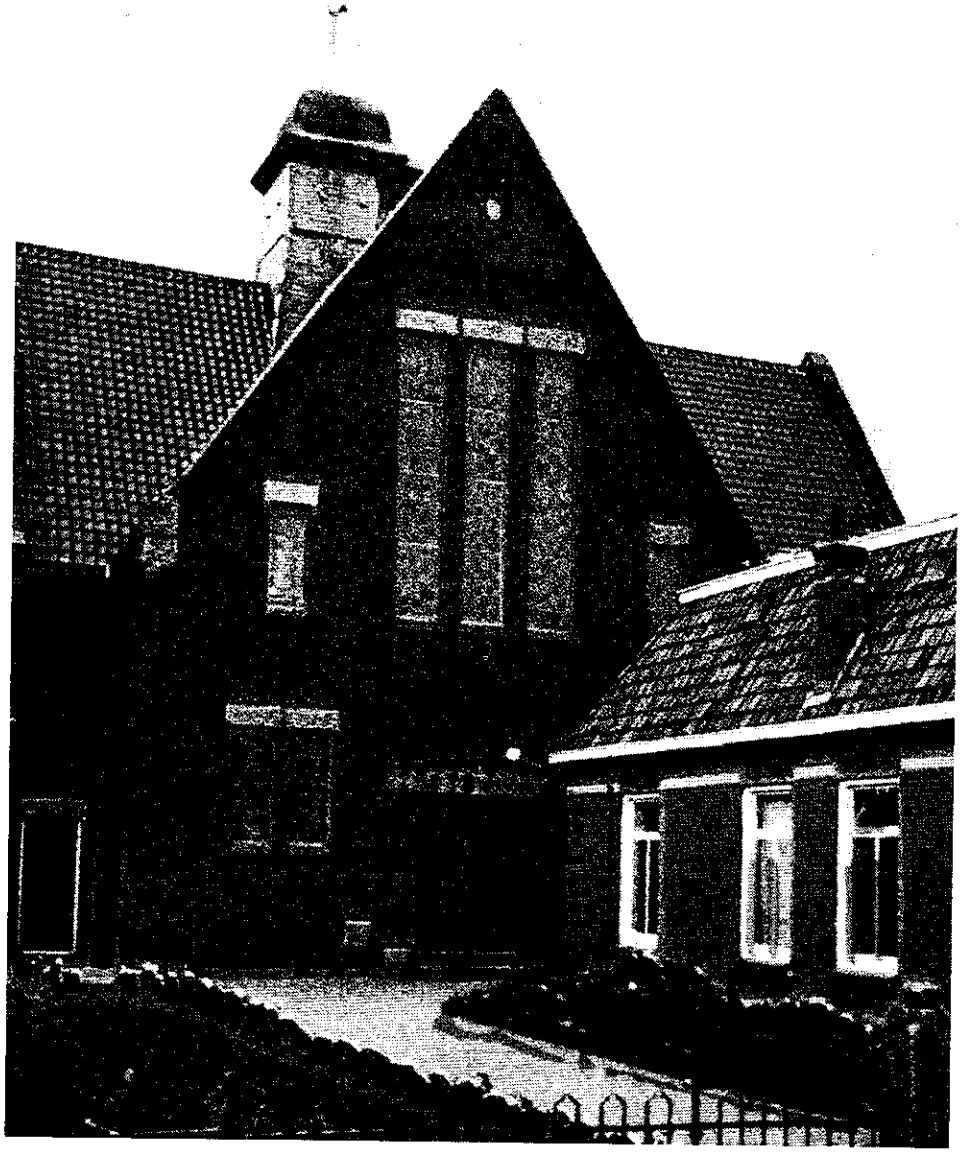

De Gereformeerde kerk te Wolvega.

persoonsbewijzen. De groep moest zo leren ondergronds te werken.
De landelijke organisatie werd officieel opgericht in Utrecht. Na de staking van 1943 begon de L.O. de zaken kundig en grootscheeps aan te pakken. Duizenden personen werden in Noord- en Oost-Nederland ondergebracht, onder wie veel Joden, ambtenaren en politiebeambten.
In Wolvega en omstreken werd in het begin voornamelijk alleen door Russchen gewerkt aan het plaatsen van onderduikers. Velen kwamen per trein in Wolvega aan om zich (met een brief) te melden bij J. Visser, zadelmaker in Wolvega. De zoon van deze Visser bracht deze personen vervolgens naar W. de Boer, landbouwer in Nijelamer, waarna een doorplaatsing kon volgen.
Russchen hield veelal op woensdagmorgen (marktdag) zitting in de kerkeraadskamer van de Gereformeerde kerk in Wolvega om bonnen te geven voor de onderduikadressen. Russchen werd in dit werk ondersteund door de heer Jansen, leider van het distributiekantoor in Weststellingwerf.
Russchen heb ik voor het eerst ontmoet in Eernewoude, tijdens een gesprek met een belastinginspecteur over de financiering van het ondergrondse werk. Dit werk ging door totdat de Duitsers en de Nederlanders die 'aan de verkeerde kant stonden', er erg in hadden dat er ondergronds gewerkt werd. Zij gingen op jacht en kwamen eerst bij een notaris en vervolgens bij de directeur van het postkantoor. Deze laatste namen ze mee naar de gevangenis, waar hij 's nachts is overleden. Beiden werkten overigens niet bij de L.O. Vervolgens arresteerden ze ds. Streefkerk uit Wolvega. Toen zijn vrouw haar man bezocht, begreep zij dat het niet om hem maar om Russchen was begonnen. Zij gaf dit door aan diens huisgenoten, waarop Russchen 's nachts naar zijn zwager in Sonnega ging. Met zijn vrouw had hij afgesproken dat bij onraad boven een raam zou worden opengezet. De volgende ochtend om half vier belden de Duitsers aan bij Russchen: het gehele huis werd doorzocht, echter zonder resultaat. Intussen was boven het raam opengezet, hetgeen werd opgemerkt door Russchen, die vervolgens naar zijn overbuurman, de garagehouder Gouma, ging. Deze bracht hem per taxi naar Steenwijk, waarna Russchen per trein zijn weg vervolgde naar Utrecht. De Duitsers gingen na de huiszoeking meteen naar Russchen's zwager in Sonnega. Toen ze hem daar ook niet vonden, gingen ze met twee overvalwagens naar een boerderij in Ternaard, waar ook een zwager woonde. Echter eveneens zonder resultaat. Hierna is Russchen geheel uit de omgeving verdwenen en is hij landelijk voor de L.O. gaan werken.
Zijn opvolger werd Berend Daniëls, onderwijzer in Wolvega. Hij was ongehuwd en in de kost bij Lolkema, die een meubelzaak had. Tijdens een bespreking aldaar met Jan

De smederij van Van der Veer aan de Lycklamaweg te Wolvega.

De heer D. Bergsma (overleden).

Bosscha en Egbert Woudstra over de voortgang van de L.O., verscheen opeens de ex-politieman Wolters in de kamer, bekend als de schrik van Z.O.-Friesland. Omdat het de Duitsers niet was gelukt Russchen te arresteren, was deze in het dorp op onderzoek uit. De drie hadden juist de spullen op tafel liggen, waaronder een lijst met namen van onderduikers. De indringer greep meteen naar zijn revolver, dwong de mannen naar de hoeken van de kamer en greep de spullen van tafel. Hij zag een tas op de grond over het hoofd, waardoor de Ondergrondse later weer over de inhoud daarvan kon beschikken. Berend en Egbert boeide hij met de handen aan elkaar en Jan ernaast.
Zij vermoedden dat het huis omsingeld was, maar zagen -buiten gekomen- dat Wolters alleen was.
Met geladen revolver op hen gericht liet de indringer de mannen voor zich uit lopen door het dorp, over de spoorweg, Lycklamaweg, naar de politiekazerne in Tuindorp. Toevallig was ik voor in de smederij en was daardoor getuige van dit schouwspel. Ik voelde een machteloze woede. Kort daarna hebben we maatregelen genomen. We hadden een familielid in Zaandam, die connecties had bij de wapenfabriek Hembrug. We hebben toen enkele revolvers opgehaald. Later moesten we dit nog eens herhalen, maar toen hebben we een politieman ingeschakeld, die over een pasje beschikte en hem de wapens laten halen. Deze politieman was in de kost bij timmerman Lenstra aan de Kerkstraat.
Berend, Egbert en Jan hadden in de cel direct afgesproken, wat ze zouden zeggen: Berend was de opvolger van Russchen, maar had nog niets gedaan, Egbert en Jan waren toevallig even bij hem. De drie mannen werden vervolgens naar Leeuwarden gebracht.
Na enkele malen verhoord te zijn kreeg Egbert na drie weken weer de vrijheid. Jan bleef drie maanden gevangen en moest zich daarna weer melden als onderofficier, wat hij natuurlijk niet deed. Berend werd veroordeeld tot negen maanden. Het werk moest doorgaan en het aantal werkers in Weststellingwerf groeide.

De volgende personen traden toe tot de L.O.

- de heer Dirk Bergsma, commies te Wolvega (overleden),
- de heer Jacob Franke Kuipers, rijdend groenteman te Wolvega en dus veel op de weg, hetgeen voordelig was voor het werk (overleden),
- de heer Wolter Lenstra, timmerbedrijf Kerkstraat te Wolvega. Geëmigreerd naar Canada (overleden),

LEGITIMATIE № 3211

LANDELIJKE ORGANISATIE VOOR HULP AAN ONDERDUIKERS (L.O.)

Leden van erkende verzetsorganisaties, militaire en burgerlijke autoriteiten worden dringend verzocht bezitter dezer papieren alle mogelijke hulp en inlichtingen te geven.

Ondergeteekende is Plaatselijk Contact Wolvega van de L.O.

Kenmerken van het persoonsbewijs: Naam: Kuipers

Voornamen: Jacob Franke

Geboren te: Weststellingwerf

Geboortedatum: 31.10.1906

Beroep: Groentehandelaar

No. 010772

Namens het C.B.: de Districtsleider: de Houder:

L.O.- legitimatiebewijs van de heer Jacob Franke Kuipers (overleden).

W 42 № 010772

Kuipers

Jacob Franke

31 October 1906

Weststellingwerf

de Boer, blaje

groentehandelaar

9 SEP. 1941

WESTSTELLINGWERF

Persoonsbewijs van de heer Jacob Franke Kuipers (overleden).

- de heer Hendrik Struikmans, wegkantonnier bij Rijkswaterstaat (overleden),
- de heer Jan van der Veer, smid te Wolvega. Schuilnaam: Piet de Jong.

Weststellingwerf was aangesloten bij de Zuidwesthoek-Sneek. Twee werkers zijn vanuit deze Zuidwesthoek bij de groep gekomen, te weten

- de heer Jan Koopmans (schuilnaam 'Marten') die in de kost was bij Lubberts en later bij Wapstra. Thans woonachtig in Apeldoorn.
- de heer Chris van der Linde (schuilnaam 'Theo') woonde bij Geertsma en Bronger. (overleden.)

Een aantal verzetsmedewerkers gaf zonder dat zij dit van elkaar wisten opdrachten aan ongeveer tien koeriersters in en buiten de gemeente Weststellingwerf.
Enkele koeriersters hadden vaste opdrachten. De overigen voerden diverse opdrachten uit. De koeriersters wisten over het algemeen niets van elkaars opdrachten en waren vaak niet op de hoogte van de inhoud van de berichten.
De opdrachten varieerden van het verspreiden van B.B.C.-berichten, bonkaarten, kleren en voedsel voor militairen, berichten van het verzet, valse persoonsbewijzen tot het brengen van mensen naar andere gemeenten. Hieronder wordt een aantal van de koeriersters genoemd:
- mevrouw Bonny Biersma, die twee maanden gevangen heeft gezeten in Crackstate te Heerenveen, thans woonachtig in Almelo,
- mevrouw Aleida Kruiper, thans woonachtig in Meppel,
- mevrouw Trijntje Hento, thans woonachtig in Heerenveen,
- mevrouw IJmie Struikmans, thans woonachtig in Joure,
- mevrouw Nel Algera, nog steeds woonachtig in Wolvega,
- mevrouw Zwaantje Buisman, overleden,
- mevrouw Kittie Buisman, later naar Indië vertrokken en overleden,
- mevrouw Lolkje Schaper thans woonachtig in Hoofddorp.

In de bezettingsjaren was de heer Jansen hoofd van de Distributiedienst van Weststellingwerf. Vanaf het begin zorgde hij met enkele medewerkers voor bonnen voor onderduikers, Joden, enzovoort. Hoe dit precies gewerkt heeft zal wel in andere rapporten naar voren komen.

H 36 № 019208

Van Huizen

Albert

19 Januari 1910
Leeuwarden

NEDERLANDER

veehouder

15 April 42
HEERENVEEN

Vals persoonsbewijs van politieagent Sijmon Koopmans.

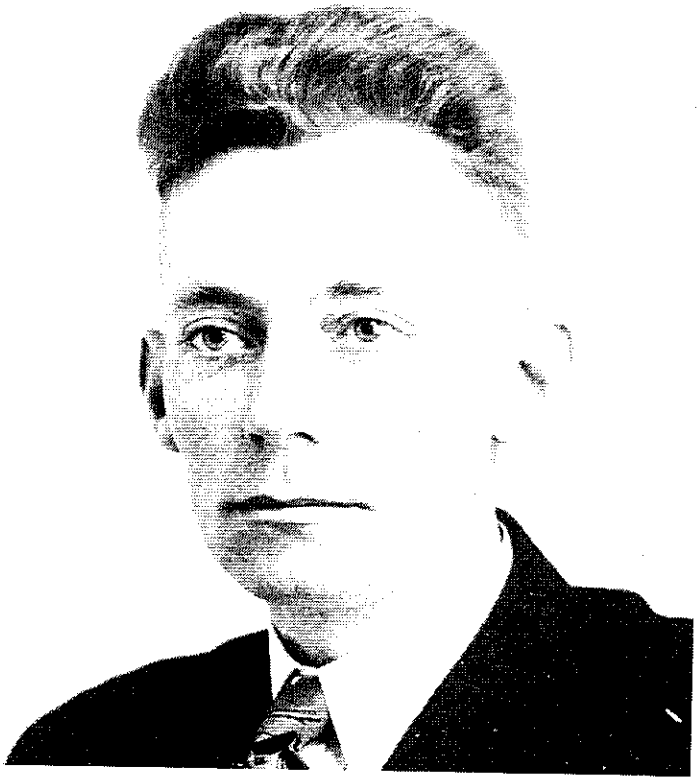

Siebolt Kerkstra (overleden).

Via de heer Struikmans werkten drie politieagenten:

- de heer L. Carper (overleden),
- de heer J.E. Caro (overleden),
- de heer S. Koopmans.

Ook had het verzet in Wolvega regelmatig contact met onderstaande personen:

- de heer Reinder Wijmenga uit Sonnega, thans woonachtig in Canada,
- de heer Marinus Spin, veehouder uit Ter Idzard (overleden),
- de heer Dries van Veen, manufacturier uit De Blesse (overleden),
- de heer Jan de Vries, kruidenier te Steggerda (overleden),
- de heer Thijs Menger uit Noordwolde, gearresteerd met veel anderen en in Duitsland omgekomen,
- de heer Siebolt Kerkstra, veehouder te Oldelamer (overleden),
- de heer Jan Visser, medewerker in de Westhoek. Hij heeft van begin tot eind de oorlog meegemaakt. Thans woonachtig te Heerenveen,
- de heer Jan Bethlehem. Thans wonende te Wolvega.

Na de arrestatie van Egbert, Berend en Jan kwam er hulp van onder andere politie-agent Olivier. In verband met mogelijke nieuwe arrestaties ontstond het plan extra sleutels te gaan maken van de cellen in het politiebureau aan de Lycklamaweg te Wolvega. Nieuwe verhoren zouden daarmee kunnen worden voorkomen.
Op de gemeentesecretarie hadden we hulp van de heer J.P. Geldof, woonachtig aan de Lycklamaweg te Wolvega. Hij zorgde voor blanco persoonsbewijzen, vingerafdrukken en verdere registratie- en persoonsbewijzen voor vrijstelling van werkers, gedekt door de gemeentelijke instanties.
In het arbeidsbureau van Heerenveen gebeurde veel waar de Ondergrondse belang bij had. Te midden van Nederlanders werkte daar ook een Duitser, die soms brieven ontving van verraders, met daarin namen van Nederlanders die te werk zouden moeten worden gesteld in Duitsland. Afschriften van deze veelal ondertekende brieven zijn bewaard gebleven. De aanhef van deze brieven was bijvoorbeeld: "Nederlandse Land-stand Friesland", "Kameraad" en veelal de opmerking "vertrouwelijk". Ondertekend werd er met de woorden "Houzee" of "Heil Hitler". (zie pagina 149)
Een van onze medewerkers was de heer S. de Weerd, woonachtig aan de Sleeswijklaan in Wolvega. Hij gaf genoemde namen aan ons door, zodat wij vervolgens de personen

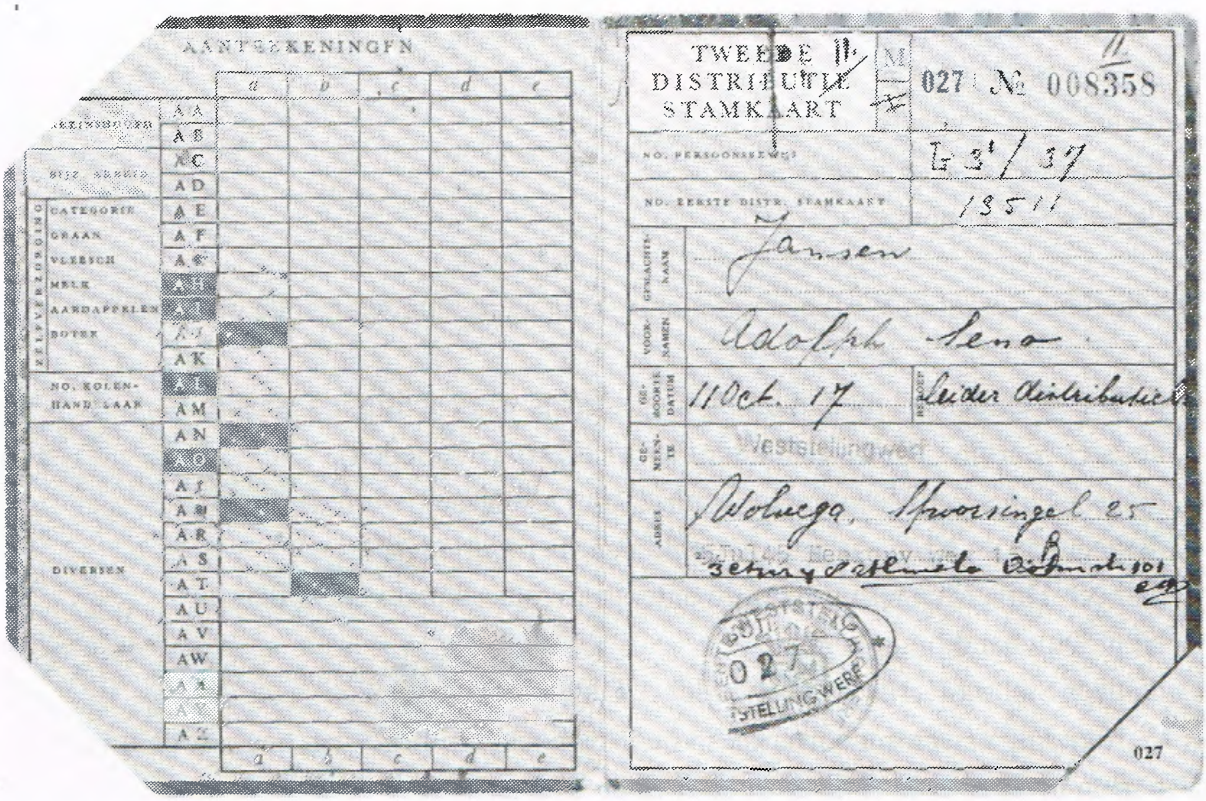

*Tweede distributiestam*kaart van de heer A.S. Jansen.

Het gebouw Salem bij de Gereformeerde kerk aan de Kerkstraat te Wolvega waar enkele piloten werden ondergebracht.

in kwestie konden waarschuwen. Van een komende arrestatie of razzia wisten we soms vooraf, zodat velen gespaard zijn gebleven voor tewerkstelling in Duitsland en bombardementen aldaar.
Enkele adressen voor nachtelijke logies waren:

- de heer Jan Kuiper, veehouder aan de Hoofdweg te Oldeholtpade: (de boerderij werd tot voor kort bewoond door Egbert Kuiper)
- de heer Egbert Kuipers, die destijds een boerderij had naast Kooij's schoenenzaak,
- de weduwe Van der Wouden, te Sonnega, die zelf vaak bij haar zoon Egbert verbleef, die tegenover haar woonde. In haar huis kon men zelf een plaats zoeken en zichzelf redden.

Veel geallieerde vliegtuigen trokken over Nederland en verschillende werden neergeschoten of verongelukten op een andere manier. Enkele ervan zijn in Weststellingwerf terecht gekomen. Egbert Woudstra en ik hebben een piloot geholpen, door hem eerst naar gebouw Salem (Gereformeerde kerk) aan de Kerkstraat te brengen met medewerking van koster Van der Meer.
Vervolgens werd contact gezocht met Tiny Mulder die de Engelse taal beheerste. Zij moest nagaan of er werkelijk sprake was van een Engelse piloot of van een Duitser die zich daarvoor uitgaf, teneinde de Ondergrondse op te ruimen.
Nadat alles in orde bleek te zijn, hebben Egbert en ik de piloot een fiets gegeven en zijn met hem in het donker (de een ervoor en de ander erachter) naar de Lindebrug gereden. Daar kon hij per auto verder worden vervoerd. Het pilotencentrum bevond zich in Zwaagwesteinde. In totaal zijn ongeveer 200 piloten geholpen aan andere kleding, fotopersoonsbewijs en dergelijke.
Het uiteindelijke doel was dat gestrande piloten per auto naar het zuiden werden gebracht, waarna ze via de ondergrondse in België en Frankrijk over de Pyreneeën terug gingen naar Engeland.
Een piloot is via Jan Visser (Westhoek) naar de boerderij van Jan Betlehem in Nijeholtpade gebracht. Nadat dit een te gevaarlijke plek bleek te zijn, is hij overgebracht naar Stuiver, bij het pompstation te Oldeholtpade. Hier is hij gebleven tot aan de bevrijding door de Canadezen. Bij de arrestatie van Berend, Egbert en Jan zijn de namen van onderduikers en werkers bekend geworden bij de Duitsers. Via de heer S. de Weerd wisten wij van dreigende arrestaties en waren wij in staat de betrokken personen te waarschuwen. Helaas bleven sommigen thuis en werden zij alsnog naar Duitsland gebracht.

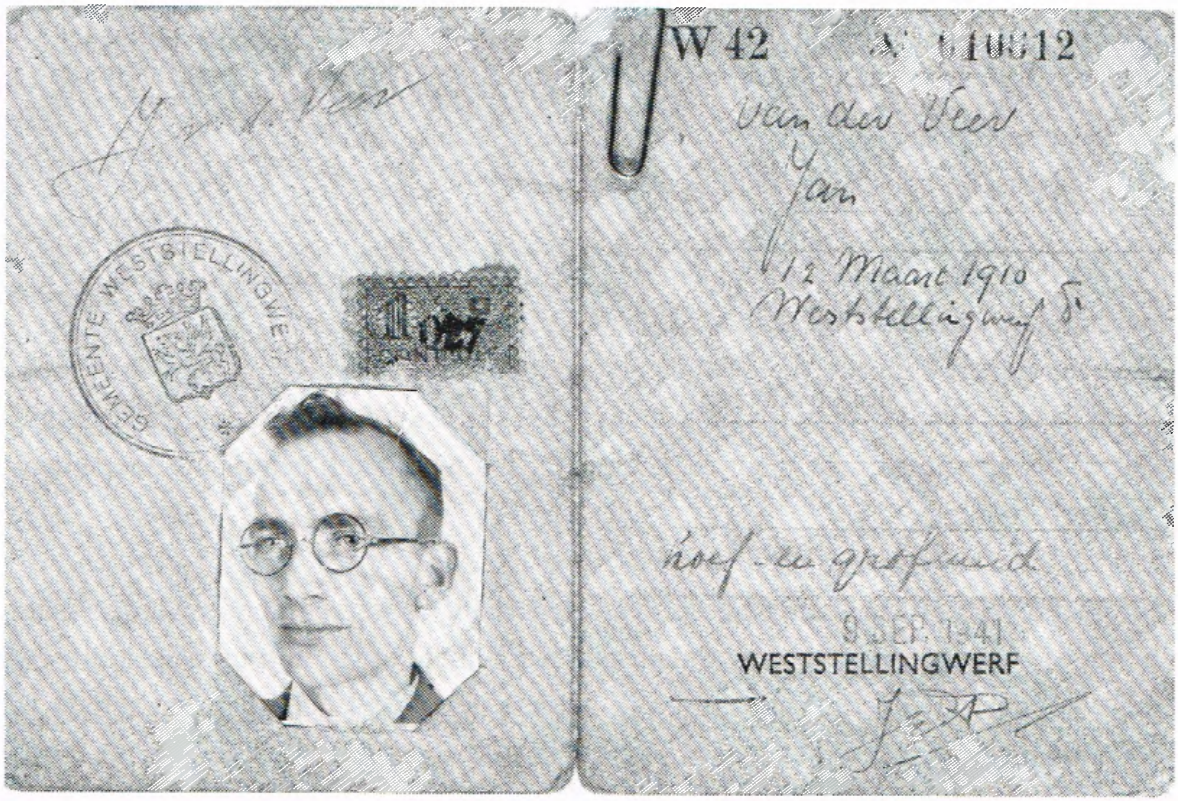

Persoonsbewijs van Jan van der Veer (hoef- en grofsmid).

Jelke Visser (overleden).

Tijdens deze arrestaties, die 's nachts werden uitgevoerd, werden ook ouders van onderduikers en werkers opgepakt en naar Leeuwarden gebracht: Het betrof onder andere:

- de heer J. Langius, wonende aan de Eikenlaan te Wolvega
- de heer P. Heida, eigenaar van een carrosserie-bedrijf te Wolvega
- de heer K. Kooij, eigenaar van een schoenenzaak te Wolvega
- de heer J. Visser, eigenaar van een lederwarenzaak te Wolvega
- de heer Tj. Gouma, garagehouder te Wolvega
- de heer E. v.d. Veer, smid te Wolvega (mijn vader).

Het is mogelijk, dat het aantal gearresteerden groter is geweest dan ik me nog kan herinneren.
In Oldelamer werd enige tijd later de heer S. Kerkstra gearresteerd en enkele keren verhoord. Hij kwam na twee en een halve week weer vrij. Ook in de Westhoek werden meer mensen gearresteerd. Aangezien men begreep geen werkers te pakken te hebben gekregen, kwamen de arrestanten na verloop van tijd weer vrij.
Na de vele arrestaties in Noordwolde zijn namen bekend geworden van enkele personen van het distributiekantoor in Wolvega. Deze personen, Slettenaar en Mulder, beiden uit Wolvega, werden gearresteerd en naar Duitsland gebracht. Zij zijn daar helaas omgekomen.
Na het verdwijnen van de heer Russchen kregen wij de distributiebonnen van de heer Mulder. Hoe en van wie we daarna deze bonnen ontvingen is mij niet meer bekend.
Officiële radioberichten van de BBC werden opgenomen en gestencild. Aan de achterkant van het orgel van de Gereformeerde kerk aan de Kerkstraat was binnenin een radio geplaatst. Ongeveer drie keer per dag werd hiernaar geluisterd door Jacob Kuipers en een onderduiker. Zij woonden naast de kerk. Vervolgens werden de berichten gestencild door politieagent Carper aan de Schoolstraat en door de familie Heida, die naast Carper woonde. (Mevrouw Heida is bekend geworden door haar boekje 'spreekwoorden'). Later nam ook mevrouw Leida Kruiper van deze radio berichten op in steno, ten behoeve van het illegale blad 'De Koerier'. Het radiotoestel is later vermoedelijk weer verplaatst naar 'de Bok' in Oldelamer.

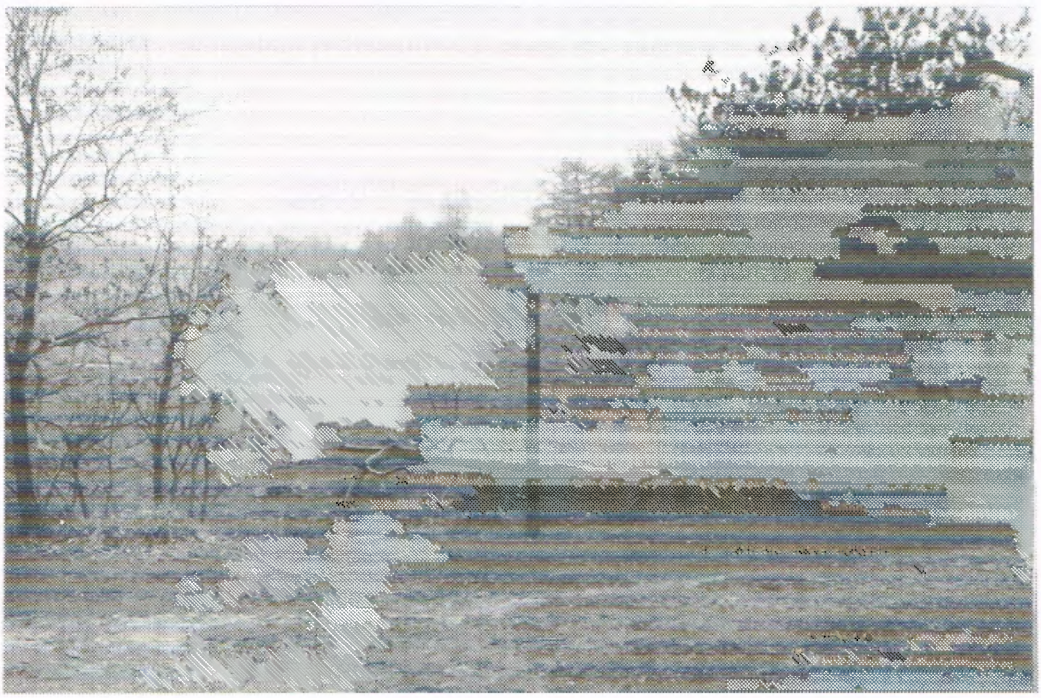

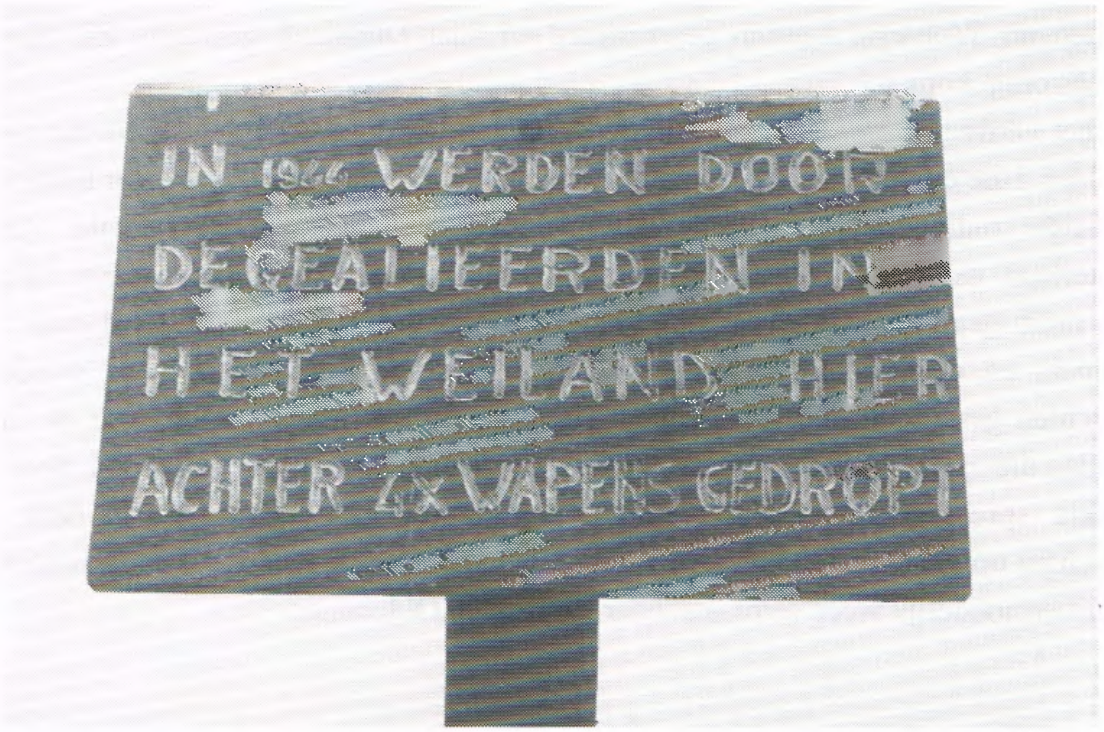

De plaats waar de wapens werden gedropt in het Katlijker Schar.

De wapendropping

Een paar maanden voor de bevrijding kregen wij de wapens van twee kanten: uit het noordwesten van de gemeente, de andere in de buurt van het Katlijker Schar.
De heer F. Boersma, die destijds een boerderijtje bewoonde midden in het bos, is daarbij erg behulpzaam geweest. Helaas werd hij eind maart 1945 gearresteerd en doodgemarteld.
Hoe goed de inlichtingendienst destijds werkte blijkt uit het feit dat enkele uren na de gevangenneming de heer J. Woudstra, hoofd van de openbare lagere school in Mildam, de heer J. Kroondijk van dit feit in kennis stelde.
De gedropte wapens zijn naar drie plaatsen gebracht: een zending bij Jan van der Tuin, die een boerderij had aan de Pieter Stuyvesantweg, een andere in het PTT-gebouw te Oldeholtpade, en een zending in een onbewoond huis bij de heer Duursma aan de Zandenweg in Ter Idzard.
Na de arrestatie van de militaire top in Friesland, die alle plaatsen kende en gecontroleerd had, moesten direct alle wapens verplaatst worden.
De wapens werden 's nachts uit het PTT-gebouw gehaald en dit was maar goed ook, want de volgende morgen waren de Duitsers al vroeg aanwezig. Bij het weghalen was Jan Bethlehem met paard en wagen aanwezig, geholpen door Jan Bosscha (Johnny), Jan Kooistra en mij 'Piet de Jong'. Onderweg op de driesprong Hamersweg en Idzardaweg zagen we op een afstand gladde knopen, maar het bleken 'eigen' politieagenten te zijn.
Eerst ging het naar de boerderij van Spin te Ter Idzard. Volgens de dochter van Spin is de wagen met wapens daar één nacht gebleven.
Daar de heer Spin ook bij het verzet zat, moest snel een nadere plaats worden gezocht. Deze werd dankzij de medewerking van de politieagenten Caro en Koopmans gevonden in een onbewoond huis aan de Zandenweg te Ter Idzard. De eigenaar, de heer Duursma, gaf toestemming de wapens in de kelder te verbergen. Een viertal medewerkers heeft 's nachts met paard en wagen over de weg naar het stoomgemaal te Ter Idzard de wapens naar de kelder gebracht en onder stro gelegd. Daar bleven ze korte tijd, waarna ze op een nacht naar boerderij Heida aan de Slingerweg zijn gebracht, waar ze zijn blijven liggen tot ze gebruikt zijn voor de bevrijding. Het is mogelijk dat meer werkers aanwezig waren bij dit werk, maar het is onmogelijk alle feiten en namen precies te onthouden. Het noteren van gegevens leverde in die tijd te veel gevaar op, zowel voor jezelf als voor anderen. Ook de tweede partij wapens is gered.

De destijds leegstaande woning aan de Zandenweg te Ter Idzard.

De boerderij van de heer Tj. Heida aan de Slingerweg te Oldeholwolde.

De boerderij van Jan van der Tuin stond een paar honderd meter van de Pieter Stuyvesantweg. Na de waarschuwing dat de Duitsers in aantocht waren, werden de wapens in een sloot gegooid en verdween het gezin Van der Tuin. In de rapporten van Jan Bosscha, Jan van der Tuin en Jeep Kroondijk wordt hierop nader ingegaan. De wapens zijn 's nachts uit de sloot gehaald en naar bakker Bosma aan de Keiweg (thans geen bakkerij meer) gebracht. Ze zijn daar boven op de oven droog gemaakt en gereinigd en later naar de boerderij van Egbert Kuipers gebracht. Van daaruit werden de wapens naar de boerderij van Jan Leenes tegenover de R.K. kerk aan de Lycklamaweg te Wolvega gebracht. (Deze boerderij is inmiddels afgebroken.) Daar werden ze in het hooivak verstopt. 's Avonds zijn we met drie man, te weten Willem Keetman, Geert Geerts en ik, naar het kapelletje achter de R.K. kerk gegaan; daar hebben we 's nachts de vloer opengebroken en een gedeelte van de wapens verborgen. We zijn daar gebleven totdat we ons weer onopgemerkt op straat konden begeven.

De rest van de wapens werd ondergebracht in de boerderij van de heer Heida in Oldeholtwolde. De wapens zijn daarna niet weer verhuisd, maar zijn daar blijven liggen tot ze gebruikt moesten worden.
Willem Keetman kwam uit Wolvega en is overleden, Geert Geerts was timmerman bij de firma Koning in Wolvega en is geëmigreerd naar Canada.
Aan de Hogeweg in Oldelamer stond een boerderij, naast een circa vier kilometer lange polderdijk, die naar de Tjonger leidde. Zowel links als rechts van deze dijk bevonden zich petgaten. Op deze boerderij woonde W.B. Hoekstra, thans woonachtig in Wolvega. Aan het eind van de dijk, bij de Tjonger, stond een boerderij met een sluisje ernaast. Hier had Hoekstra gewoond tot aan 1944.
Vlak bij de voormalige boerderij van Hoekstra lag een woonschuit, 'de Bok', waar een aantal verzetsmensen (N.B.S.) woonde. De Duitsers waren, wellicht door verraad, op de hoogte van de plek en deden op een zekere avond om ongeveer tien uur een inval bij Hoekstra. Ze dwongen hem met zes man naar 'de Bok' te gaan, één bleef achter op de boerderij. Ze liepen over de Polderdijk richting Tjonger en kwamen bij een woonschuit waarin een gezin met twee kleine kinderen woonde. Vervolgens liepen ze zo'n 500 meter westwaarts; door zware sneeuwval hadden de mannen nog geen twee meter zicht. Ze passeerden daarbij een hooiberg, waarin zich een schuilplaats bevond van turf, een redelijke ruimte waarin 's nachts onderduikers en andere personen, die overdag in Echtenerbrug waren, sliepen. Hoekstra was hiervan toen niets bekend. De hooiberg liepen ze voorbij. Hoekstra zei dat hij de schuit niet kon vinden en dat hij niet

De boerderij van Jan Leenes te Wolvega.

De boerderij van Jan Kuiper te Oldeholtpade.

verder durfde te gaan, omdat ze zeker zouden verdwalen.
Door de hevige sneeuwval waren hun voetstappen niet meer te zien, overigens ook niet die van de bewoners van 'de Bok'! De Duitsers geloofden Hoekstra en ze aanvaarden de terugtocht. Om ongeveer drie uur 's nachts kwamen ze weer terug.
Toen dit alles werd meegedeeld aan de bewoners van 'de Bok' verdween één van hen, Jan Visser, direct. Hij heeft er maar kort gewoond en is vervolgens naar de Westhoek gegaan.
De N.B.S.-ers zijn hier van 8 oktober '44 tot 25 december '44 geweest. De koeriersters die boodschappen en goederen naar 'de Bok' brachten, moesten altijd eerst met een bootje overgevaren worden. Vanaf de droppingsplaats Ouwsterhaule, ten zuiden van Joure, werden wapens over de Tjonger naar 'de Bok' gebracht en vervolgens door de politie en N.B.S. naar de boerderij van Jan van der Tuin aan de Bovenweg (thans Pieter Stuyvesantweg), zo'n 200 meter van de weg.
Geruime tijd voor de bevrijding hebben we een nachtelijke vergadering gehouden in de consistorie van de Gereformeerde kerk te Wolvega. Er zullen zo'n tien tot twaalf personen uit Wolvega en omgeving aanwezig zijn geweest. Er zijn toen rapporten opgemaakt over N.S.B.-ers en verraderlijke elementen werden besproken, dit alles met het oog op eventuele berechting na de bevrijding. Deze rapporten zijn na de oorlog overhandigd aan de betreffende instanties. Een afschrift hielden wij achter, maar na verloop van tijd werden nieuwe gegevens gevraagd en zodoende hebben we de afschriften op een gegeven moment maar afgegeven. Zodoende is er nu niets meer in ons bezit.
Als ondergrondse groep kwamen wij niet regelmatig gezamenlijk bij elkaar voor een bespreking; dit was te gevaarlijk. Vaak werkten dezelfde personen samen. Toch deed ieder zijn eigen werk en wist meestal niet van het werk van de ander. Het is na gesprekken en het lezen van de rapporten wel duidelijk geworden, dat de koeriersters heel veel kilometers hebben gereden, zonder dat er ooit veel aandacht aan werd geschonken.
Het illegale werk was natuurlijk niet zonder gevaar. Vele verzetsmedewerkers riskeerden hun eigen leven. Er moest uiterst voorzichtig worden gehandeld, tegenover een vijand die dikwijls zeer wreed tegenover de bevolking en gevangenen was. Een aantal medewerkers is evenwel niet aan arrestatie ontkomen.
Zo werden in de beginperiode ongeveer twaalf personen gevangen genomen. Tijdens de oorlog groeide het aantal verzetsmedewerkers. Gedurende het laatste jaar van de oorlog waren er ongeveer vijfentwintig personen werkzaam in het verzet, waaronder

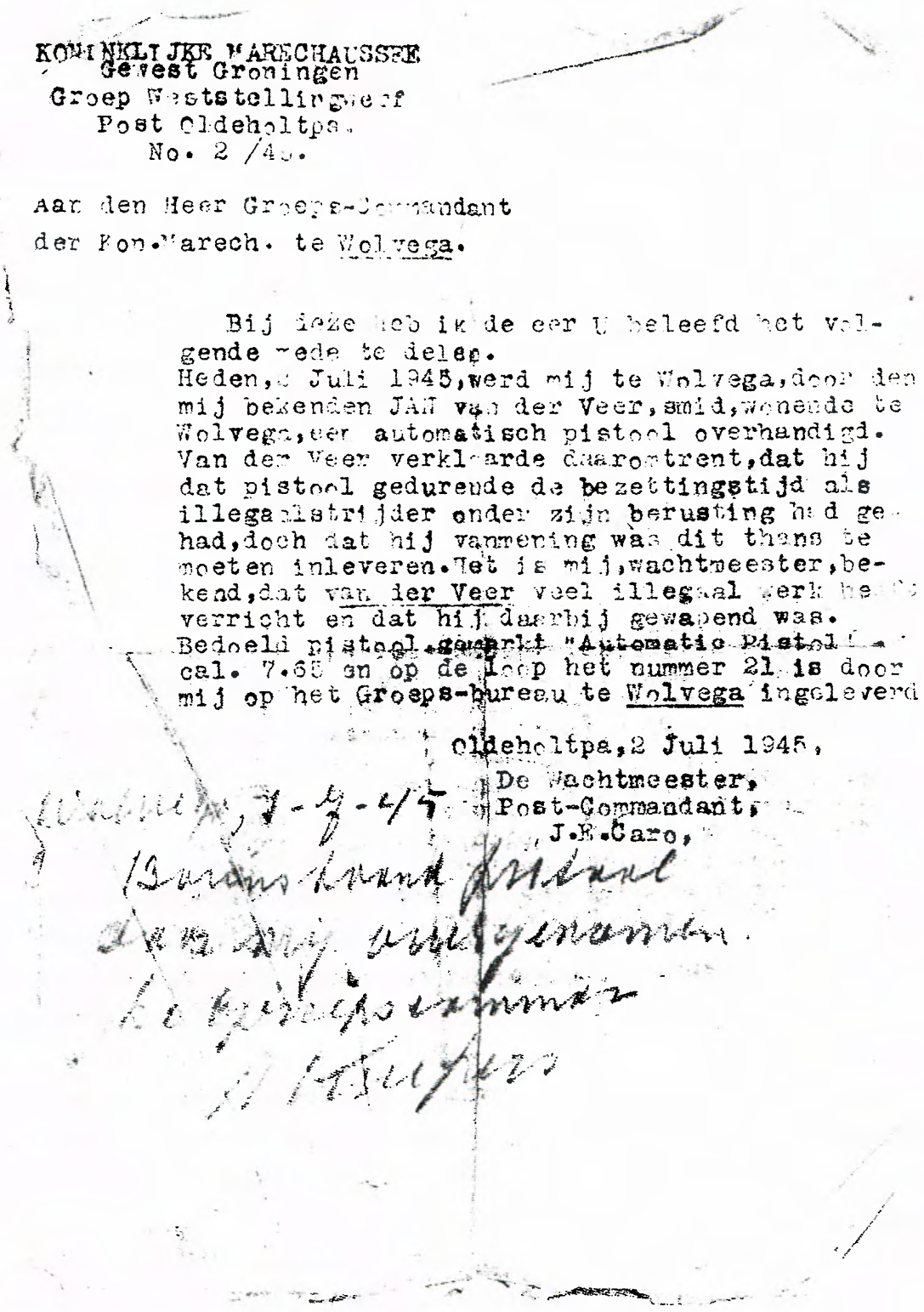

KONINKLIJKE MARECHAUSSEE
Gewest Groningen
Groep Vaststellingsdienst
Post Oldeholtpa.
No. 2 /45.

Aan den Heer Groeps-Commandant
der Kon.Marech. te Wolvega.

Bij deze heb ik de eer U beleefd het volgende mede te delen.
Heden, 2 Juli 1945, werd mij te Wolvega, door den mij bekenden JAN van der Veer, smid, wonende te Wolvega, een automatisch pistool overhandigd. Van der Veer verklaarde daaromtrent, dat hij dat pistool gedurende de bezettingstijd als illegaliestrijder onder zijn berusting had gehad, doch dat hij vanmening was dit thans te moeten inleveren. Het is mij, wachtmeester, bekend, dat van der Veer veel illegaal werk heeft verricht en dat hij daarbij gewapend was.
Bedoeld pistool, merk "Automatic Pistol" cal. 7.65 en op de loop het nummer 21 is door mij op het Groeps-bureau te Wolvega ingeleverd

Oldeholtpa, 2 Juli 1945,
De Wachtmeester,
Post-Commandant,
J.E.Caro,

Na de bevrijding leverde Jan van der Veer zijn wapen bij de politie in.

tien koeriersters. Hiervan werden vier medewerkers gearresteerd, die één tot twee maanden gevangen hebben gezeten.

Als leden van de ondergrondse hebben wij destijds afgesproken, - hoewel sommigen het misschien inmiddels zijn vergeten - dat wij geen enkel verzetskruis of een andere wijze van dank zullen accepteren. Wij zagen het als onze taak in de gemeenschap waarin wij leven en werken. We moeten blijven gedenken hen die sneuvelden en hen die achterbleven.
Wat de inhoud van de rapporten betreft dient rekening te worden gehouden met het feit dat dit alles ruim vijfenveertig jaar geleden heeft plaats gevonden. Wellicht heeft op bepaalde punten ons geheugen ons in de steek gelaten en hebben we mensen en gebeurtenissen over het hoofd gezien. Hiervoor bieden wij onze excuses aan.
Ik hoop dat de gegevens die op deze wijze bekend gemaakt zullen worden, mee zullen werken aan een grotere kennis over hetgeen zich gedurende de oorlogsjaren in en om Wolvega heeft afgespeeld en tevens iets van de achtergronden van al deze gebeurtenissen zullen verduidelijken.

Jan van der Veer
'Piet de Jong'
Wolvega

JAN BOSSCHA

'Johnny'

"Ik voelde de inval van de Duitsers als een grote schending van mijn rechtsgevoel en van het rechtsgevoel in het algemeen en ik heb hen altijd als mijn vijand beschouwd"

JAN BOSSCHA

Na de overgave van het onderdeel van de Nederlandse Landmacht (3e Vliegtg. groep, 2de Luchtvaartregiment) waarbij ik diende, voelde ik de inval van de Duitsers als een grote schending van mijn rechtsgevoel en van het rechtsgevoel in het algemeen en ik heb hen altijd als mijn vijand beschouwd.
Later kwam, toen wij de 'heren' beter leerden kennen, daar hun aantasting van onze oude Nederlandse principes en hun systematisch ondermijnen van de godsdienst nog bij en ik voelde mij des te meer geroepen mijn krachten te geven voor de strijd tegen hen en voor herstel van de Nederlandse onafhankelijkheid.
Zoveel in mijn vermogen lag en zo vaak ik de gelegenheid er toe kreeg heb ik getracht de vijand afbreuk te doen.
In het begin van de bezetting kreeg ik contact met enige personen uit Leeuwarden en ontving van hen 'Vrij Nederland', waarvan exemplaren door mij in mijn omgeving werden verspreid.
Door oorlogsomstandigheden was ik thuis in de zaak van mijn moeder gekomen. Daardoor kwam ik met veel mensen uit allerlei standen en van allerlei richting in aanraking en kon hen in de regel, als zij hulp vroegen, adviezen geven om maatregelen van de vijand te ontduiken. Het was over het algemeen tamelijk eenvoudig werk in die dagen.
Dit veranderde echter met de staking van mei 1943. In samenwerking met de organisator van deze staking in onze gemeente, de heer Russchen, heb ik met de heren Woudstra, Van der Veer, Brandsma, Kooy en enige anderen gewerkt om deze staking, die een uiting was van onze afkeer tegenover de vijand toen hij de Nederlandse militairen weg wilde slepen, in onze gemeente tot een voldongen feit te maken.
Van de heer Russchen kreeg ik opdracht in de 'spertijd' pamfletten te verspreiden. Toen ik daar om ongeveer één uur 's nachts druk mee bezig was, kwam ik voor het huis van een naar de mening van bovenstaande groep niet te vertrouwen persoon. Deze woonde dicht bij het huis van mijn tante en verdraaid, net op het ogenblik dat ik passeerde draaide mijn tante het licht op en stond ik in volle glorie. Op hetzelfde ogenblik hoor ik een dakraam van het verdachte huis dichtslaan. De volgende dag werd ik door mijn vrienden gewaarschuwd dat mijn naam in N.S.B.-kringen werd genoemd als één van de aanstichters van de staking. Overdag op mijn hoede en

P R O C L A M A T I E .

Medeburgers!

Door de Dt. onderdrukkers is een bekendmaking gepubliceerd, waarin alle mannen van 17 tot 50 jaar, die in de drie Noordelijke provincies wonen, worden opgeroepen om voor den vijand te werken. Bepaalde groepen kunnen worden vrijgesteld, en vrijstellingen aanvragen.

DIT DOET DE ZEKER OVERLOPEN!!.

Wij dienen hiertegn dan ook volstrekt afwijzend te staan, en ons advies in dezen luidt dus :

1. Niemand moet zich melden.
2. Geen enkele instantie van Rijk of Gemeente, geen enkel particulier bedrijf visge vrijstellingen aan.
3. Geen ambtenaar mag, in welke vorm ook, medewerken, doch moet overal waar hij de gelegenheid heeft, alles doen wat in zijn vermogen is om tegen te werken en te saboteren.
4. Een ieder moet zoveel mogelijk steun en hulp verlenen, aan degenen, die zich aan deze slavenjacht trachten te onttrekken.

Vrouwen ,

Steunt Uw man en zoon, wanneer hij thans een principiele houding wil aannemen, en wekt hem daartoe op indien hij weifelen.

VERZET VERZET VERZET.

Op tegen het Duitse barbarisme!!

De gezamenlijke Nederlandse Verzetsorganisaties

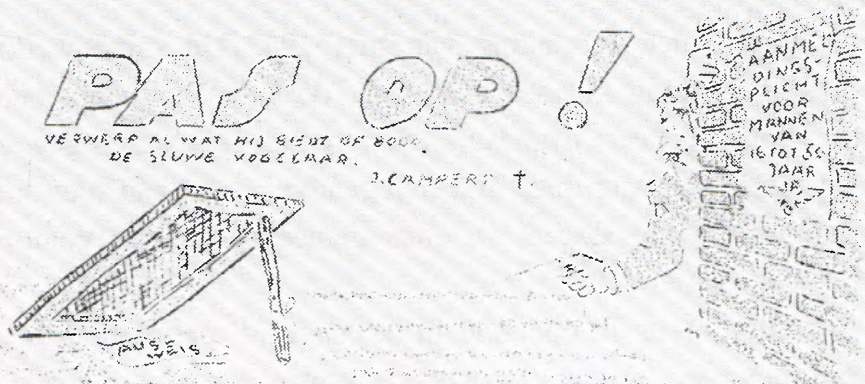

...Wij laten ons niet vangen
door dezen Hitler-aap.
Wij laten ons niet hangen,
door deze sluwe knaap.

Wij vechten voor ons Vaderland
Wij gaan niet meer opzij!
Wij gaan nu hand in hand,
Dwars tegen deez' tyrannij.

GEEN AANMELDING!!!! GEEN AUSWEIS!!!! BLIJFT NEDERLANDER!!!

Fragment uit het illegale blad 'De Koerier'('Je maintiendrai').

's nachts op verschillende plaatsen slapend bracht ik de eerste weken door. Daarna ben ik weer thuis gebleven.
Het eigenlijke organisatie- en K.P. werk begon daarna. Door de heer Russchen werd ik (onder de schuilnaam 'Johnny') bij verschillende gevallen betrokken. Zo bracht deze mij onder andere in contact met Bram van der Linde. Ik had met hem op de zaterdag voor hij werd gearresteerd een onderhoud bij ons thuis. Vanaf dat ogenblik werd ik belast met de verspreiding van 'Trouw' in onze gemeente. De heer Russchen belastte mij met het verdelen van bonkaarten voor onderduikers in het oostelijke gedeelte van onze gemeente; ook werd ik betrokken bij het vervalsen van persoonsbewijzen en stempelen van stamkaarten voor de toenmalige vervalsing-centrale.
In deze tijd vroeg de gemeentelijke commandant van de Orde Dienst (O.D.), de heer Brons, mij om bij de O.D. te komen en zijn adjudant te worden. Hierin stemde ik toe.
Tijdens een vakantie van de heer Russchen belastte hij mij met de 'criminele' afdeling en het trof toevallig dat in die week de 'Oranje-vrijbuiters' (centra van deze groep in Utrecht, Woerden en Epe) een aanslag moesten plegen op een berucht individu in Leeuwarden. Met twee van hen 'Boy' en 'Lex', regelde ik verschillende zaken en na de aanslag sliepen zij bij ons thuis. Bij deze operatie ging mijn fiets verloren. Vlak daarop moest de heer Russchen ons dorp verlaten en werden Daniëls, Woudstra en ik belast met de leiding van de organisatie in ons rayon. Mijn afdeling bestond vooral in het doorgeven en vervalsen van persoonsbewijzen en stamkaarten in samenwerking met de heer Boonstra, het verzamelen van bonkaarten, de pers en het zogenaamde 'criminele' werk.

Verschillende karweitjes en 'gevallen' werden door ons opgeknapt. Eén van de mooiste was het weghalen van twee geallieerde piloten bij een burger uit Steggerda: zij waren daar 's morgens aangekomen en moesten daar zo spoedig mogelijk weer vandaan. Voor hen vonden wij onderdak bij J. van der Meer, die woonde in de Kerkstraat te Wolvega; deze gaf hen een goede behandeling. Met behulp van 'Gaele' (Wybenga) en 'Tiny' uit Drachten werden zij aan Drachten overgedragen. In dezelfde week (donderdag 14 oktober 1943) hadden wij (Daniëls, Woudstra en ik) een bespreking over een op de vrijdag daarop in de Oostkerk te Leeuwarden te houden vergadering. Terwijl wij ten huize van Lolkema, aan de Van Harenstraat te Wolvega, verschillende zaken bespraken en een gedeelte van de paperassen, stempels enz. van de heer Russchen bij ons hadden om deze nader door te nemen, werden wij verrast door onderluitenant Wolters, de beruchte S.D.- politieman in Friesland.

Henk Oord

Jan Bosscha

Gerrit Spiele

Willem Keetman
(overleden)

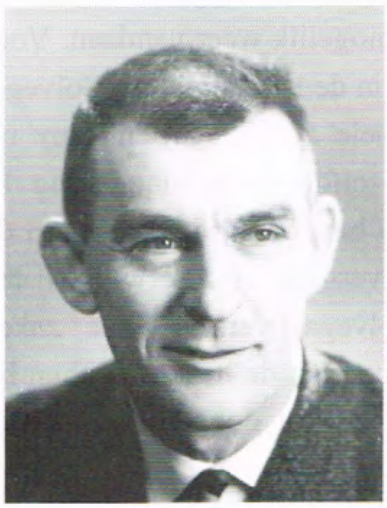

Roelof Koning
(overleden)

Bauke Span
(overleden)

Met getrokken revolver stond hij plotseling voor ons. Door de verrassing en de mening dat het huis omsingeld was, gaven wij ons over. Het gevolg was dat de heer Daniëls negen maanden in Leeuwarden, Vught en Utrecht (Wolvenplein) moest verblijven, de heer Woudstra vier weken in Leeuwarden en ik drie maanden in Leeuwarden.
Tevens werden ongeveer twaalf personen, door het aanwezige bezwarend materiaal, gearresteerd en na één tot vier weken weer vrijgelaten. De zaak werd behandeld door Gründman en een aantal landverraders. Wonder boven wonder werden onze verklaringen en ontkenningen geslikt door de heren en is deze geschiedenis goed voor ons afgelopen. Wel kwam uit dat ik mij niet voor krijgsgevangenschap had gemeld en daarom moest ik bij mijn vrijlating op 6 januari 1944 beloven mij alsnog in Amersfoort te gaan melden op 7 januari. Toen ik eenmaal op vrije voeten was heb ik deze belofte evenwel niet gehouden.

Enige weken voor mijn arrestatie had de S.D. bijna alle leden van bovengenoemde groep 'Oranje-vrijbuiters' in handen gekregen. Op 28 februari veroordeelde het Polizeistandgericht te Den Haag twintig van hen als saboteurs ter dood. In de vroege ochtend van 29 februari 1944 werden deze strijders voor de vrijheid door de Duitsers vermoord. Door de 'organisatie' werd ik na mijn vrijlating uit veiligheidsoverwegingen de eerste tijd uitgesloten. Omstreeks half januari 1944 werd mijn vroegere medewerker Johannes Boonstra met verschillende anderen in Joure gearresteerd en overgebracht naar Scheveningen en later naar Vught en Amersfoort. Om hem vrij te krijgen heb ik in Arnhem een bespreking gehad met de heer Russchen en later een plan opgesteld met Krijn van der Helm. Daar er later voor Johannes geen levensgevaar meer bleek te bestaan zijn de plannen niet verder uitgewerkt. In deze tijd speelde ik nog wel eens voor verbindingsman tussen groepen uit Arnhem en Krijn. Toch was het voorjaar en de zomer van 1944 voor mij een tamelijk rustige tijd.
In de septemberdagen van 1944 kreeg ik opdracht van dr. Brons (Gemeente Commandant O.D.) mij in verbinding te stellen met de toenmalige districtscommandant kapitein Lieve der O.D. om verschillende zaken met hem te bespreken.
Teruggekomen vertelde de commandant van de O.D. mij, dat hij gehoord had dat de 'organisatie' bezig was verzetsgroepen te vormen en hij gaf mij de opdracht om inlichtingen hierover in te winnen. Zodoende kwam ik in contact met de toenmalige organisatie-mannen J. van der Veer ('Piet de Jong') en Chris van der Linde ('Theo'). Daar deze verzetsgroepen zouden optreden vóór de bevrijding in actieve strijd tegen de de Duitsers en de Orde Dienst (O.D.) pas ná de bevrijding, vroeg ik de commandant

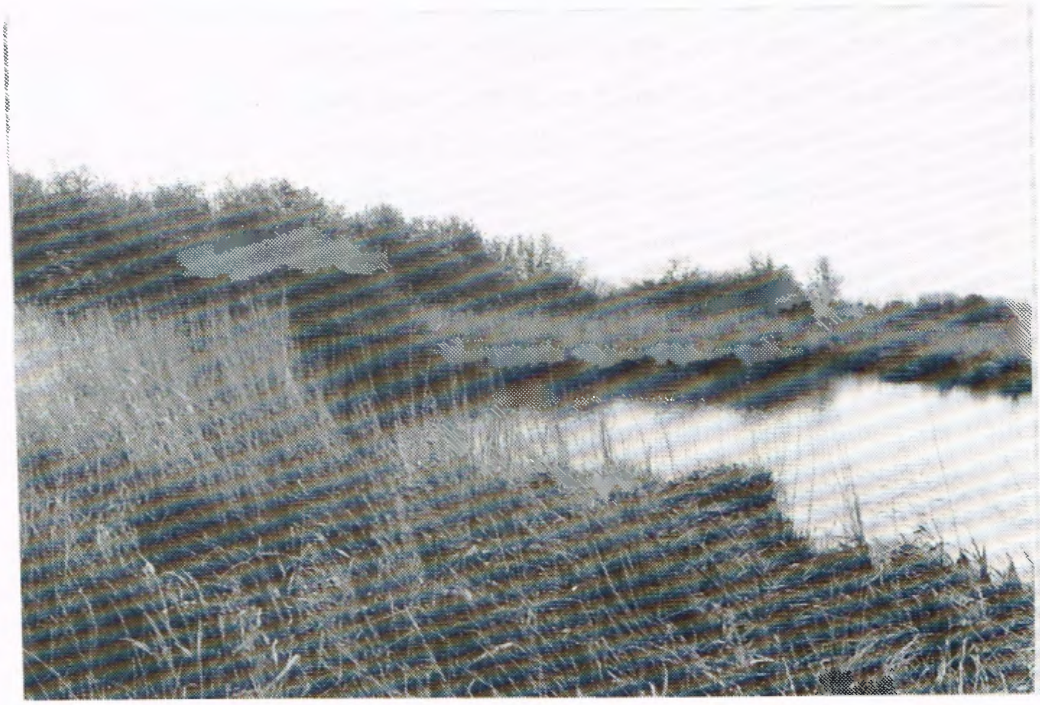

Petgat in de Oldelaamster polder waar 'de Bok' destijds lag.

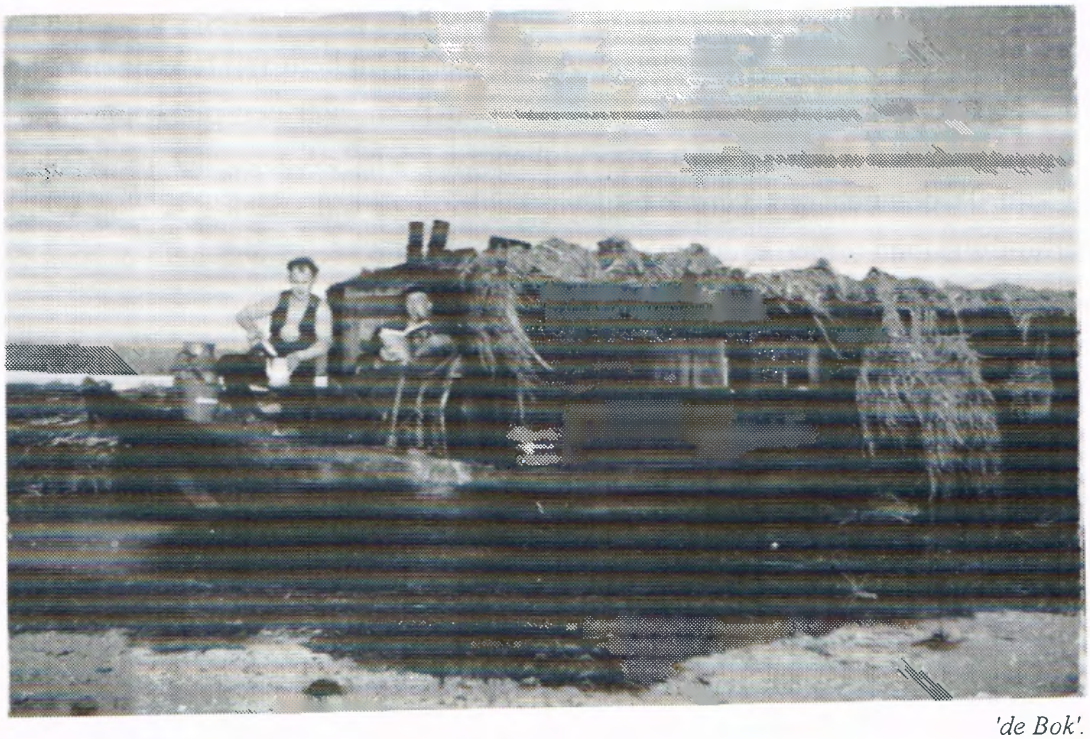

'de Bok'.

van de Orde Dienst verlof mij bij de verzetsgroepen te mogen aansluiten. Na enige aarzeling gaf hij mij daarvoor toestemming. De 'organisatie' vroeg mij toen in samenwerking met de heer J. van der Veer ('Piet de Jong') de verzetsgroepen in onze gemeente te organiseren.
Na ruim een week hadden wij drie groepen gevormd. Wij zouden graag een officier als commandant hebben. Alle pogingen in deze richting faalden en daar wij verschillende onderofficieren bij deze groepen hadden, besloten wij een onderofficier daarvoor aan te wijzen. J. van der Veer ('Piet de Jong') wenste niet voor een leidinggevende positie in aanmerking te komen daar hij volop in het L.O.-werk zat. Na overleg met hem besloot ik toen enige onderofficieren bij elkaar te roepen en in een gezamenlijke bespreking één onzer als leider aan te wijzen. Aan deze bespreking namen deel: Henk Oord ('Anton de Groot', later 'Henk'), Gerrit Spiele ('Jerry'), Jan Kooistra ('Kees', later 'Arnold') en ik. In onderling overleg werd besloten Jan Kooistra tot commandant te benoemen en tevens stelden wij vast dat 'gravers' en personen die aan oproepen van de vijand gehoor hadden gegeven of zouden geven, niet tot onze groepen zouden worden toegelaten.
Op 6 oktober 1944 riep de vijand alle mannen onder 36 jaar op om voor hem te werken op het vliegveld Havelte. Gerrit Spiele ('Jerry') beschikte over een 'woonschuit' en daar trokken wij met enige leden van de verzetsgroepen naar toe . Wij vormden daar een K.P.-groep waarvan lid waren Gerrit Spiele ('Jerry'), Henk Oord ('Henk'), Willem Keetman ('Tommie'), Roelof Koning, Bauke Span en ik. Deze groep werd al spoedig de 'Bokploeg' genoemd. Van daaruit hebben wij verschillende wapentransporten gedaan.
In begin november 1944 hebben onder anderen G. Spiele ('Jerry') en ik de gehele dag wapeninstructie ontvangen van Arie Prins (Luitenant De Koning) in Luinjeberd. Daar leerden wij geweer, stengun, bren, bazooka en springstoffen kennen en het werken daarmee.
Het grootste wapentransport is gedaan door G. Spiele ('Jerry'), J. Kooistra ('Arnold'), Bauke Span en mij, toen voor een vijftigtal mensen wapens werden gehaald uit Oudehaske, via St. Johannesga, Delfstrahuizen naar Oldelamer waar de 'de Bok' lag. De volgende geschiedenis deed zich hierbij voor.
Met Dirk, de latere Districts Operatie Leider (D.O.L.), was afgesproken om 's middags op een bepaalde tijd naar een bepaald adres in Oudehaske te komen om daar te horen waar wij de wapens vandaan zouden kunnen halen. G. Spiele ('Jerry') en Bauke Span kwamen ons met een bootje achterna.

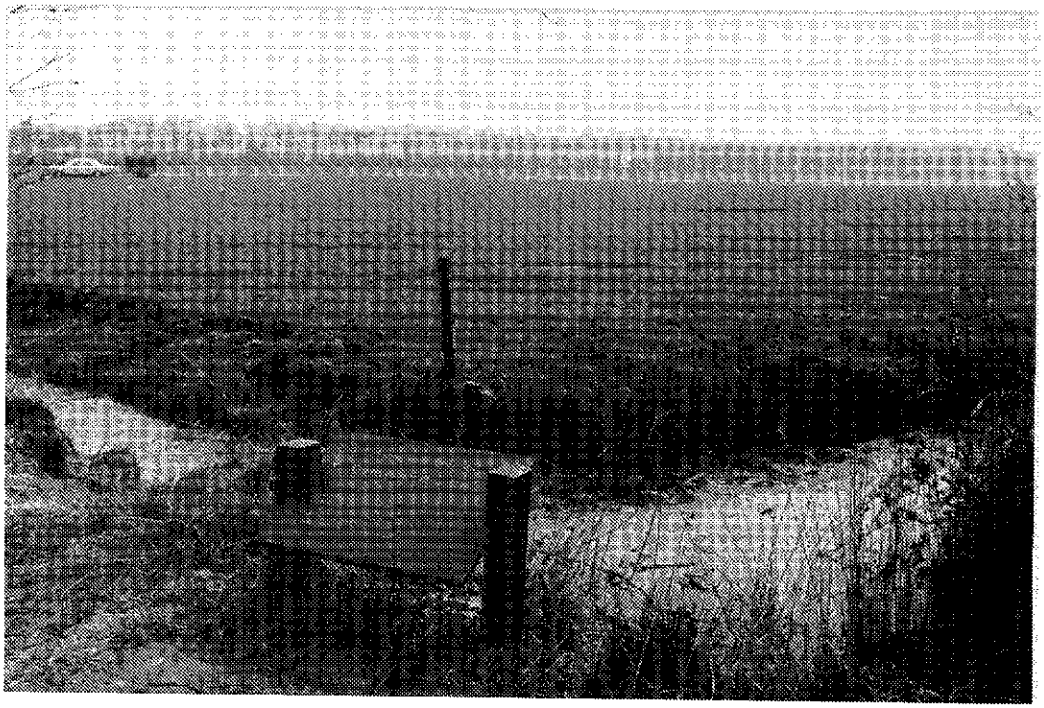

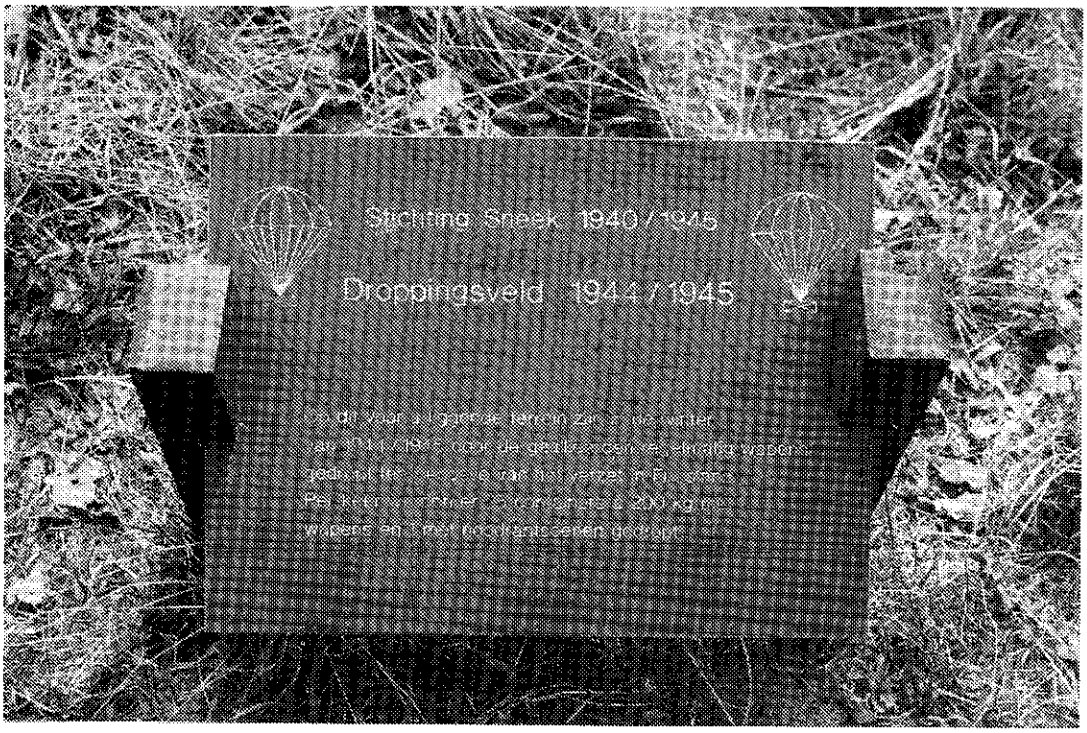

De wapendroppingsplaats te Ouwsterhaule.

Toen Arnold en ik aan het einde van de Badweg kwamen stond daar plotseling een zestal Duitsers voor ons met het geweer in de aanslag. Tijd om terug te gaan was er niet, daar dit argwaan zou hebben gewekt. Wij besloten om rustig door te fietsen, voor zover dit natuurlijk rustig ging en spraken af als ons dit lukte maar door te fietsen daar er iets 'loos' scheen te zijn.

En wij konden doorfietsen. Wij werden wel niet al te vriendelijk nagekeken maar dat was alles. Na een bocht in de weg en geen Duitsers meer ziende, wilden wij toch nog naar de afgesproken plaats gaan. Bij het huis aangekomen zijn wij naar binnen gegaan. Het verwonderde ons evenwel dat er niemand was. Wij doorzochten het gehele huis. Beneden in de stal, boven op zolder. Er was niets aanwezig. Toen wij de trap afliepen stond er een meisje van ongeveer zeventien à achttien jaar. Toen wij haar verschillende vragen stelden kregen wij telkens een ontwijkend antwoord. Toen ik toevallig een venster uitkeek zag ik een Duitser en - op zo'n ogenblik denk je niet na- trok ik Arnold aan zijn mouw mee en verlieten wij het huis. Wij stapten op onze fietsen, reden langs de Duitser en verdwenen.
Het huis bleek omsingeld te zijn. Wonder boven wonder liet de Duitser ons lopen. Een paar honderd meter verder werden wij door vrouwen opgevangen en die deelden ons mede dat het dorp was afgezet en het bewuste huis omsingeld. Na overleg besloten wij te proberen uit het dorp te komen. Weer dezelfde Duitsers voorbijgefietst, die weer niets deden. We zochten Gerrit Spiele ('Jerry') en Bauke Span, die net op het Nannewijd met hun boot waren aangekomen.
In de stromende regen werd de toestand besproken en we besloten de eerste tijd maar af te wachten. Tegen een uur of acht hebben J. Kooistra ('Arnold') en ik de omgeving verkend en bleken de Duitsers te zijn vertrokken.
Samen zijn wij toen weer voor het bewuste huis langs gefietst en daar zagen we Dirk, de Districts Operatie Leider (D.O.L.), staan. Deze bracht ons naar een ander adres en nadat we G. Spiele ('Jerry') en Bauke Span hadden opgehaald, ontmoetten wij daar de K.P.-groep uit Joure met de zending wapens. Daar de K.P. vijf nachten achter elkaar 'geheind' had en aan slaap toe was, bleven wij vieren achter, maakten vier stens schoon en gereed voor gebruik en zijn doornat nog enige uren in het hooi gaan slapen.
's Morgens om vijf uur werden de wapens overgeladen in de boot en zijn we weer vertrokken. Bauke Span in de lijn, G. Spiele ('Jerry') als stuurman en J. Kooistra ('Arnold') en ik als begeleiding. En verdraaid, in Delfstrahuizen was de Landwacht bezig met een razzia. Ook daar kwamen wij doorheen en tegen één uur 's middags waren wij op de

De boerderij van de heer M. Spin te Ter Idzard.

De heer M. Spin (overleden).

plaats van bestemming. Later werden nog enige malen wapens en springstof gehaald. Vanuit 'de Bok', waar wij eerst de wapens schoonmaakten en opgeslagen hadden, werden later de wapens gedistribueerd naar verschillende plaatsen in de gemeente.
Hierbij ontvingen wij veel steun van drie politiemannen, Caro, Carper en Koopmans. In die tijd gaf ik in onze gemeente op verschillende plaatsen wapeninstructie aan de leden der verzetsgroepen. Ook kwamen wij veel in contact met 'Bertus' en 'Dirk' in Heerenveen.
Na de oproep van onze Opperbevelhebber om tot een eenheid te geraken in de N.B.S. bleek dat in onze gemeente eigenlijk alleen de gevechtsgroepen in staat waren om de N.B.S. te vormen. De O.D. ging er praktisch voor omliggen omdat hij geen gewapend verzet wilde plegen terwijl de vijand nog aanwezig was. Alleen de commandant der gemeentelijke O.D., dr. Brons, de plaatselijke commandant W.H. Kruiper en zijn opvolger J. Gevers traden toe.
De samenstelling en indeling van de N.B.S. in onze gemeente werd na veel besprekingen toen als volgt:
GECO dr. Brons; CHESTA W.H. Kruiper; Gevechtscommandant J. Kooistra ('Arnold'); Hoofd sectie inlichtingen Henk Oord ('Henk'); Hoofd sectie politie en arrestatie Caro; Hoofd sectie rijdend materiaal J. van der Veer ('Piet de Jong'); Hoofd sectie verpleging Jan Koopmans 'Marten', later Struikmans. G. Spiele ('Jerry') en ik werden Pelotonscommandanten, daar wij beiden het veld in wilden om tegen de Duitsers te vechten.
De sterkte van de gemeentelijke gevechtsgroepen, die eerst uitsluitend uit oud-militairen bestonden, werd tot ruim honderd man uitgebreid. De eigenlijke ondergrondse leiding behield de gevechtscommandant, met de bovengenoemde 'Bokploeg'.
Op 30 december 1944 ontvingen wij nog eens wapeninstructie te Luinjeberd van de heer De Jong. Een benauwd ogenblik kregen we nog toen de G.S.O.L. en zijn adjudant gearresteerd werden. De heer Wierda had namelijk onze opslagplaatsen van wapens geïnspecteerd en wist dus van deze plaatsen af. Na ontvangst van het bericht van zijn arrestatie zijn wij (de 'Bokploeg' en gevechtscommandant) direct begonnen de wapens te verslepen. De grootste hoeveelheid was opgeslagen in de kelder van een leegstaand P.T.T.-gebouwtje te Oldeholtpade. Dit materiaal hebben wij 's nachts opgeladen en via de boerderij van de heer Spin in Ter Idzard naar een leegstaande woning van de heer Duursma aan de Zandenweg in een kelder gebracht en overdekt met stro.
Een tijd later werden de wapens naar de boerderij van de heer Tj. Heida in Oldeholtwolde gebracht, waar wij enige nachten daarna de wapens in een grafkelder in

PROCLAMATIE

LANDGENOOTEN.

Het uur der bevrijding is thans ook voor U aangebroken.

Het oogenblik, waarop Ik en U met zooveel spanning en ongeduld gewacht hebben is daar.

Ik weet van de bittere beproevingen, waaronder Gij, afgesneden van een deel van ons Vaderland, deze laatste maanden hebt geleefd.

Die druk heeft thans een einde genomen.

Ik weet ook van den bovenmenschelijken moed, waarmede Gij de zwaarste ontberingen hebt gedragen.

Talrijke handen zijn uitgestrekt om het einde Uwer nooden zooveel mogelijk te bespoedigen, maar veel zal daarbij afhangen van Uw rustige en eendrachtige houding in de komende dagen.

Werkt allen mede deze een rustig verloop te geven. Gehoorzaamt stipt de bevelen van het Geallieerde Opperbevel, waarmede de Regeering een regeling heeft getroffen. Luistert naar de aanwijzingen van Uw Nederlandsch Militair Gezag, dat krachtens die regeling onder leiding en verantwoordelijkheid der Nederlandsche Regeering, zijn taak in overleg met het Geallieerde Opperbevel verricht. Ik hoop spoedig op Nederlandschen bodem terug te keeren om met mijn verantwoordelijke raadgevers de leiding van 's Lands zaken weer op mij te nemen.

DAT GODS ZEGEN OP U ALLEN RUSTE.

NEDERLAND HERRIJST.

LEVE HET VADERLAND!

WILHELMINA.

de stal hebben ingegraven. 's Morgens vroeg, nadat de wapens uit het P.T.T.-gebouwtje waren gehaald, was de S.D. aanwezig met overvalwagens. In dekens gewikkeld voerden zij de heer Wierda mee. De wapens waren daar weggehaald, dus er was geen resultaat voor de S.D. te behalen. Direct werd boer Van der Tuin in Wolvega gewaarschuwd, waar een ander gedeelte van onze wapens was verborgen. Deze heeft hals over kop de wapens in een sloot bij zijn boerderij gesmeten en ging er toen vandoor. Toen hij een paar honderd meter van zijn boerderij was verwijderd, was de S.D. met de heer Wierda op zijn erf. Ook daar was voor hen geen resultaat te behalen.
Met behulp van de 'Bokploeg' dook het gezin van Van der Tuin onder en tevens haalde deze ploeg het vee uit zijn boerderij. Na een onderzoek door Landwacht en Zoll-Polizei kwamen deze er overigens wel achter waar de wapens waren. De boerderij werd dan ook geregeld door hen bewaakt. Toch hebben wij (N.B.S. en 'Bokploeg') deze wapens 's nachts onder het oog van de Duitsers weggehaald. Een sten en één kistje munitie was onvindbaar. Dit werd evenwel de volgende middag door Landwachters boven water gehaald, die daarbij verschrikkelijk te keer gingen, vloekten en ons uitscholden voor terroristen en handlangers van Moskou. Ze waren weer eens bij de neus genomen.
In het laatst van de bezetting werd alsnog aangewezen tot Hoofd van de sectie administratie en financiën de heer E.S. Woudstra.
De laatste tijd voor de bevrijding zwierf ik vooral door het zuidelijke en oostelijke gedeelte van onze gemeente en gaf daar toen op verschillende plaatsen wapeninstructie en theorie gevechtshandelingen. De wapeninstructie werd door mij gegeven bij L. ten Wolde te Wolvega, E. Bergsma te Blesdijke en manufacturier Dries van Veen te De Blesse.
Op zondagmorgen 8 april kwam het grote ogenblik en ik trad met mijn peloton aan om openlijk tegen de vijand te strijden. Vijf dagen later, op 13 april 1945, waren we bevrijd van de Duitse bezetter.

Jan Bosscha
'Johnny'
De Blesse

BONNY BIERSMA
'Ria', later 'Jopie'

"Zondagsmorgens kon mijn vader het niet meer houden! Hij stapte op de fiets naar Heerenveen, maar... wat denkt u... Halverwege Heerenveen kwamen we elkaar tegen ! Wat een weerzien, wat een drama: huilen, lachen, zoenen, alles was voorhanden, alles...".

BONNY BIERSMA

Het was in de zomer - ik denk van 1943 of 1944 - dat ik van de ene op de andere dag naast Bonny ook 'Ria' werd.
Dat zat zo: Er kwam iemand - als ik mij goed herinner was dat de heer Eijgelaar - bij ons thuis, die over de illegaliteit in de gemeente Weststellingwerf vertelde en daarbij zei dat er dringend behoefte bestond aan koeriersters. De hamvraag was voor mij: "Zou jij er niet aan mee willen doen?" Na enig beraad stemde ik toe. Afgesproken werd dat een man met de schuilnaam 'Theo' zich binnenkort zou melden om nader over 'de baan' te praten. Ook maakte ik kennis met een zekere 'Marten'.
En nu ik toch met schuilnamen bezig ben, mijn schuilnaam werd 'Ria' en later, toen deze naam te bekend en dus te gevaarlijk werd, kwam daarvoor in de plaats 'Jopie'.
In feite werd Theo mijn opdrachtgever en hij leidde me in, in de wereld van de illegaliteit in Weststellingwerf.
Het gebied waarin ik als koerierster zou gaan werken - vanuit het uitvalspunt Wolvega - bestond uit: **de Westhoek**, *contactpunt Jan Visser* -, **Langelille**, *Wiepke Hof* -, **Heerenveen** en **Oranjewoud**, *Bertus en Tukke* -, **de Blesse**, *Van Veen* -, **Steggerda**, *ome Jan de Vries* -, **Noordwolde**, *Thijs Menger en Krol*, en zo hier en daar nog een enkele plaats. In dit gebied - en soms er buiten - heb ik heel wat kilometers afgelegd, vaak in weer en wind. Maar daar gaf je niet om. Dat hoorde er allemaal bij.
Van Theo kreeg ik steeds de post die besteld moest worden en ik bracht voor hem weer post mee terug. Bij hondeweer, storm en regen was het soms moeilijk om nog weer voor spertijd thuis te zijn. Zo werkte dat. Fietstochten van zo'n dertig à veertig kilometer waren geen uitzondering. Zat het er niet in dat je tijdig weer thuis zou kunnen zijn, dan bleef je wel ergens onderweg de volgende dag afwachten, want voor een koerierster stond altijd wel een bed klaar, zoals bijvoorbeeld bij de familie Meine Oosting in Oldelamer.

Koerierster in een open land
Met kou en wind en regen,
Met lekke banden en dies meer:
'n Koerierster kon er tegen.

Over lekke banden gesproken:

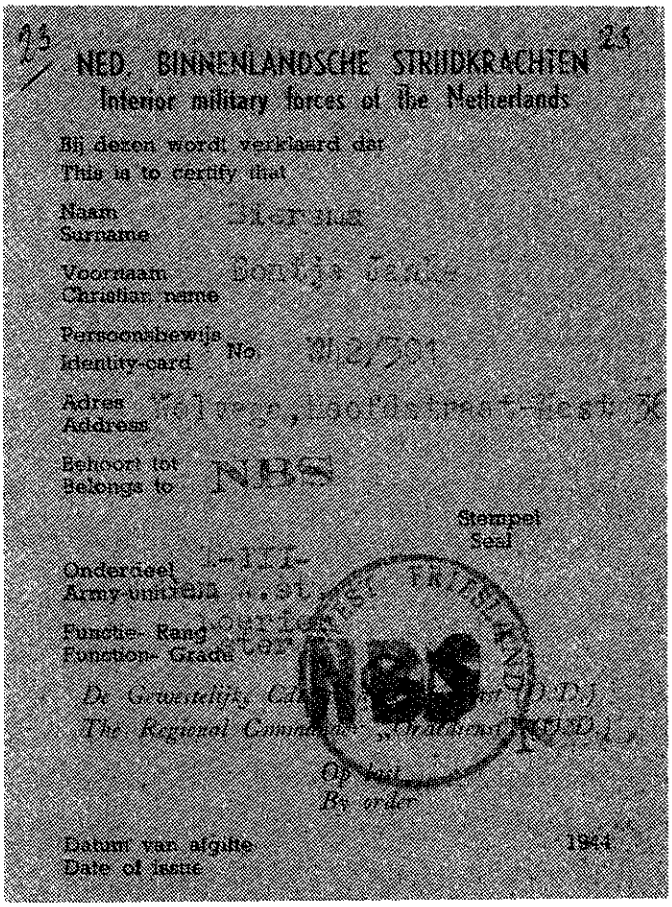

NED. BINNENLANDSCHE STRIJDKRACHTEN
Interior military forces of the Netherlands

Bij dezen wordt verklaard dat
This is to certify that

Naam
Surname

Voornaam
Christian name

Persoonsbewijs No.
Identity-card

Adres
Address

Behoort tot
Belongs to

Stempel
Seal

Onderdeel
Army-unit

Functie- Rang
Function- Grade

De Gewestelijke Commandant
The Regional Commander

Op last
By order

Datum van afgifte 1944
Date of issue

Paspoort van de N.B.S.

MILITAIR GEZAG.

Het is VERBODEN zich op de openbare wegen te bevinden NA 9 uur 's avonds en VOOR 7,15 uur 's morgens.

Eens, voor Oudeschoot, sprong de voorband van m'n fiets met een knal kapot. Minstens tien lappen vlogen me om de oren. In geen velden of wegen ergens hulp te bekennen... Dan maar lopen, lopen, lopen naar Wolvega.

Over de inhoud van de post werden we maar zelden ingelicht. Alleen als het iets heel bijzonders betrof. Dat was uit veiligheidsoverweging ook maar goed: "Wat niet weet, wat niet deert", en je kon er dus niets van vertellen, mocht je onverhoopt worden aangehouden en verhoord.
Op een zaterdagmorgen werd me gevraagd met spoed post te brengen naar Langelille. Die post was bestemd voor de KP, de knokploeg. Mocht er in Langelille geen koerierster voorhanden zijn, dan moest ik doorfietsen naar Lemmer of Sneek, dat zou ik nog wel horen. Uiterste voorzichtigheid en zorgvuldigheid werd me op het hart gebonden. Ja, waar laat je nou zulke belangrijke post... M'n vader wist raad: hij haalde het zadel van m'n fiets af en verstopte de post in de zadelstang. Daar zou men bij aanhouding en controle niet zo gauw zoeken. In Langelille aangekomen was daar gelukkig een koerierster uit Lemmer, en ik kon terug naar huis.
(Later hoorde ik dat die post te maken had met het uitschakelen - elimineren- van de beruchte en gevreesde illegalenjager Wolters in Heerenveen, die daarna ook inderdaad door de illegaliteit is doodgeschoten.)

Wat je als koerierster aan het begin van je 'loop'-, nee, 'fiets'- baan duidelijk werd ingepeperd: Val je ooit in handen van de vijand, probeer hem dan de eerste vieren-twintig uren, zo mogelijk nog langer, bij verhoor om de tuin te leiden, hem te vertragen, opdat anderen door jouw 'tegen de lamp lopen' niet de dupe zouden kunnen worden, maar nog, tijdig gewaarschuwd, naar elders konden vluchten, eventueel onderduiken. Helaas kon niet iedereen dat: verzwijgen wat een ander noodlottig kon worden. Door angst, denk ik.
Wederom helaas: zo ben ik zelf het slachtoffer geworden.

Verscheidene nachten sliep ik buitenshuis, meestal omdat weer allerlei berichten de ronde deden en omdat er gevaar dreigde. Als ik thuis kwam na een rit en het was te laat om de post nog weg te brengen, dan stopte m'n vader die in een droge regenton in de tuin. Daarin zat ook onze radio, die er een paar keer per week werd uitgehaald om 'de berichten' te horen. Verder zaten er allerlei dingen in waaraan we min of meer waren gehecht en die we beslist niet kwijt wilden aan de Duitsers.

MILITAIR GEZAG.

OPENBARE

Bekendmaking

VERDUISTERING

Ingevolge de Verordening van den Chef van den Staf Militair Gezag, getiteld „Wijziging Verduisteringsverordening", zijn de bestaande bepalingen op het gebied van de verduistering met eenige wijzigingen gehandhaafd.
Hierbij wordt bepaald, dat dagelijks moet worden verduisterd van één half uur na zonsondergang tot één half uur voor zonsopgang.
Overtreding van het bij of krachtens genoemde verordening bepaalde is strafbaar.

Gegeven ten Stafkwartiere, den 12 September 1944.

DE CHEF VAN DEN STAF MILITAIR GEZAG,
op last,
de Sous-Chef,
de Luitenant-Kolonel,
(w.g.) W. Chr. Posthumus Meyjes.

Biersma's sigarenmagazijn 'de Tabaksplant' aan de Hoofdstraat West te Wolvega. Bij haar arrestatie zag koerierster Bonny Biersma nog kans haar illegale post op de dakkapel te deponeren.

Op een avond kwam ik doornat in storm en stromende regen thuis. Het liep al tegen acht uur. Geen tijd meer om de post nog door te geven. Vader wilde die dus in de regenton verbergen, maar door de stromende regen ging dat niet door. Ik nam bij hoge uitzondering de post mee naar bed. Maar ...

Het was 9 februari 1945, twee dagen voor m'n verjaardag, 's morgens tegen een uur of vijf. Er werd beneden hevig op deuren en ramen gebonsd. Alle huisgenoten waren meteen wakker en begrepen wat dat te betekenen had en om wie het ging . Als een flits ging door me heen: de post! de post!
Wat kan een mens snel denken en handelen in tijden van gevaar. Mijn geluk lag voor het grijpen toen de S.D. ons huis doorzocht. Zij strandden namelijk op twee personen bij ons thuis, te weten een zuster van mijn moeder - als evacué - en een gravin Van Limburg Stirum, die op doortocht was naar haar familie in Oranjewoud. Tijdens hun ondervraging en het controleren van hun papieren kreeg ik mijn kans. In fracties van seconden duwde ik het raam verder open, kroop in de vensterbank en gooide de post op het dak van de dakkapel. Neen, er werd thuis niets gevonden want er was niets bezwarends in huis!

Het tegenover ons wonende, uit Den Helder geëvacueerde NSB-echtpaar, door al het lawaai reeds op, heeft als enige gezien dat ik wat op de dakkapel gooide. Toen het licht werd hebben ze het verteld, maar ... alleen aan m'n vader. En die heeft de post van het dak gehaald. Na de arrestatie werd ik per overvalauto afgevoerd. In die wagen zat al een aantal gearresteerden en er kwamen er op de 'strooptocht', die uren zou duren, nog meer bij.
Steeds stelde ik me voor aan de nieuwkomers, ook als ik hen kende. Om te kennen te geven: pas op! Doen alsof we elkaar niet kennen.
Gelukkig kende ik voldoende adressen waar de illegalen reeds waren verdwenen. Gevaar dat ik iemand in moeilijkheden zou brengen was er dus tijdens deze lange tocht niet bij. Bij verhoor thuis en onderweg werd mij gezegd dat een collega mijn adres had genoemd en alles had verteld. Ik kon ook maar beter alles bekennen, dat zou gunstiger zijn voor mij en mijn familie. Waar ik niet op inging.
Zo kwamen we in de loop van de morgen in Heerenveen aan om onder geloei van sirenes de gevreesde en beruchte gevangenis Crackstate binnen te gaan voor de eerstvolgende vijfenzestig dagen.

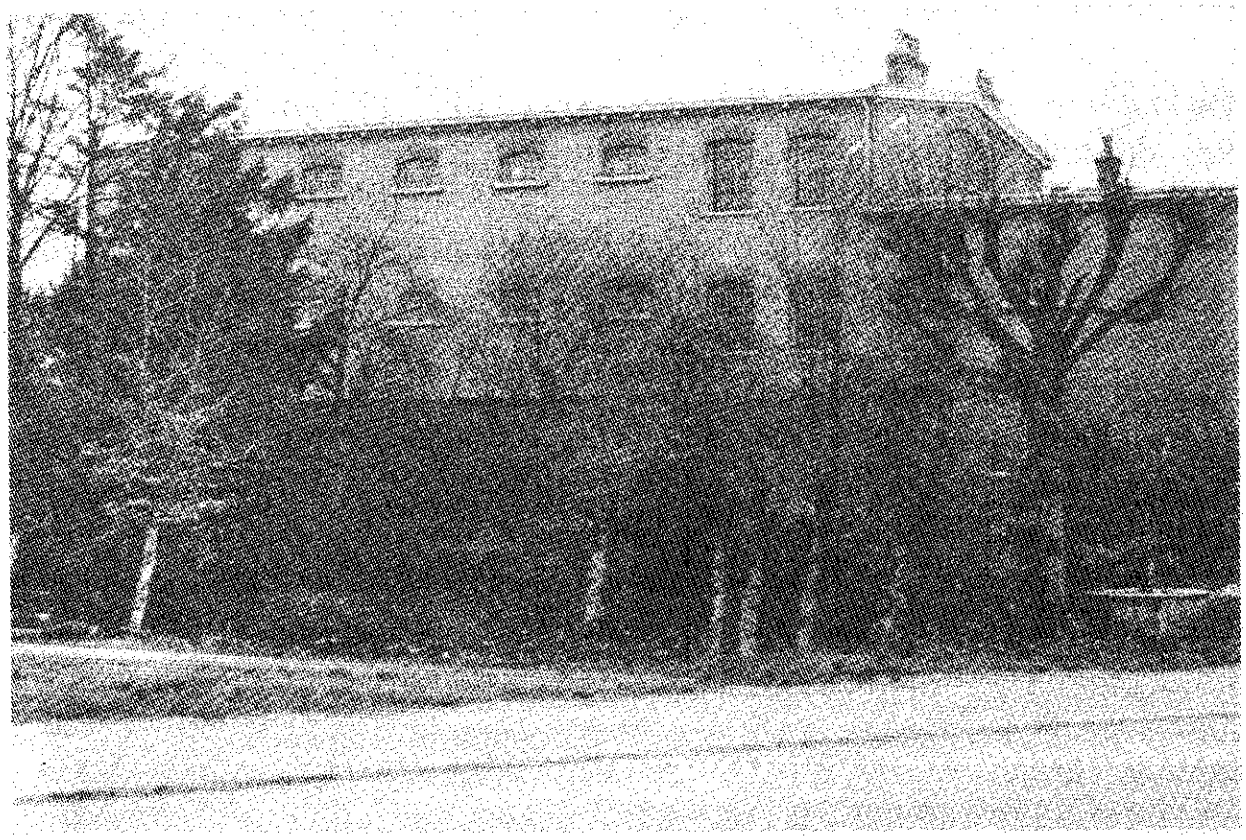

De gevreesde gevangenis 'Crackstate' te Heerenveen (zijaanzicht).

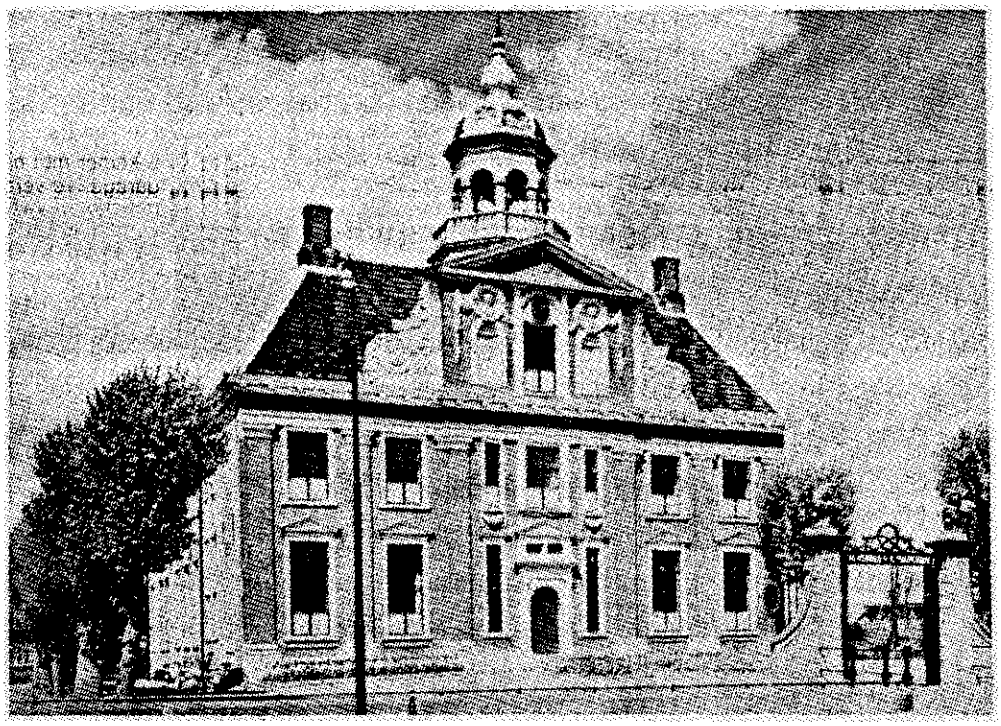

De gevangenis 'Crackstate' te Heerenveen (voorzijde).

Mijn reis naar en verblijf in de gevangenis 'Crackstate' te Heerenveen: *65 dagen in Duitse gevangenschap*

Het begon op de vroege morgen van de negende februari 1945, om circa vijf uur, dat er op deuren en ramen van mijn ouderlijk huis Hoofdstraat West 36 te Wolvega werd gebonsd en dat er werd geroepen "Öffnen! Kommen Sie heraus!"
Alle ramen en deuren werden van buiten door schijnwerpers beschenen totdat mijn moeder naar beneden ging om open te doen. Ze vroegen haar: "Waar is uw dochter?", waarop zij hen naar boven verwees. Er werd huiszoeking gedaan en iedereen die in ons huis verbleef werd verhoord. Dat waren mijn ouders, een tante (evacuée) en een gestrande logé op doorreis naar haar familie. Ik was op m'n slaapkamer en kwam oog in oog te staan met een SD-officier, Rosenthal geheten. Hij vroeg me wie ik was en hoe ik heette, en direct daarna zei hij: "Beken alles maar, want we weten alles over je werk als koerierster en je bijnamen 'Ria' en 'Jopie.' Hij vuurde tegelijkertijd namen op mij af van mijn contactpersonen en vroeg naar hun adressen. Ik ging daar niet op in door te zeggen dat ik mij eerst graag zou willen aankleden. Dat mocht, maar... met een soldaat voor de slaapkamerdeur. Dit was tevens mijn enige kans om me van m'n 'post' te ontdoen, die ik de vorige avond onder m'n matras had verborgen. Ik kon vanuit het geopende raam - toen ik buiten niemand waarnam- de post op de dakkapel gooien. Dit gebeurde in fracties van seconden. Mijn vader heeft die er later op de dag op aanwijzing van overburen - evacuées uit Den Helder en nota bene N.S.B.-ers!- afgehaald en bezorgd waar die moest zijn. Ik mocht nog wel naar het toilet - ook onder bewaking-, maar geen afscheid nemen van mijn ouders. Terwijl ik via onze winkel met rookartikelen werd afgevoerd, zag ik Duitse soldaten met sloffen sigaretten onder de arm op weg naar buiten om ons huis te verlaten. Ik maakte mij zó boos over die diefstal dat ik die dozen onder hun arm wegtrok en tegen een Duitse officier zei:"Jullie zijn hier gekomen om mij te arresteren maar niet om te stelen. Ze moeten van de spullen afblijven." En zowaar: ze kregen opdracht de sigaretten terug te leggen op de toonbank. Mijn ouders waren bang dat ik me hierdoor in de problemen zou werken, maar gaven later toe dat ze het dapper hadden gevonden. Toen werd ik lopende afgevoerd naar een bewaakte overvalauto, waarvan er meer stonden in de omgeving van het huis van dokter Wouda, zo'n tweehonderd meter van ons huis. De laadklep lieten ze naar beneden zakken, het bovenzeil ging omhoog en ik werd er niet bepaald zachthandig 'ingewerkt.' Daar kwam ik oog in oog te staan met de koerierster die mijn adres - en andere- genoemd had, wat mij thuis reeds door een Duitser was verteld. Zij was kort voor mij gearresteerd buiten mijn weten om, anders was ik ondergedoken

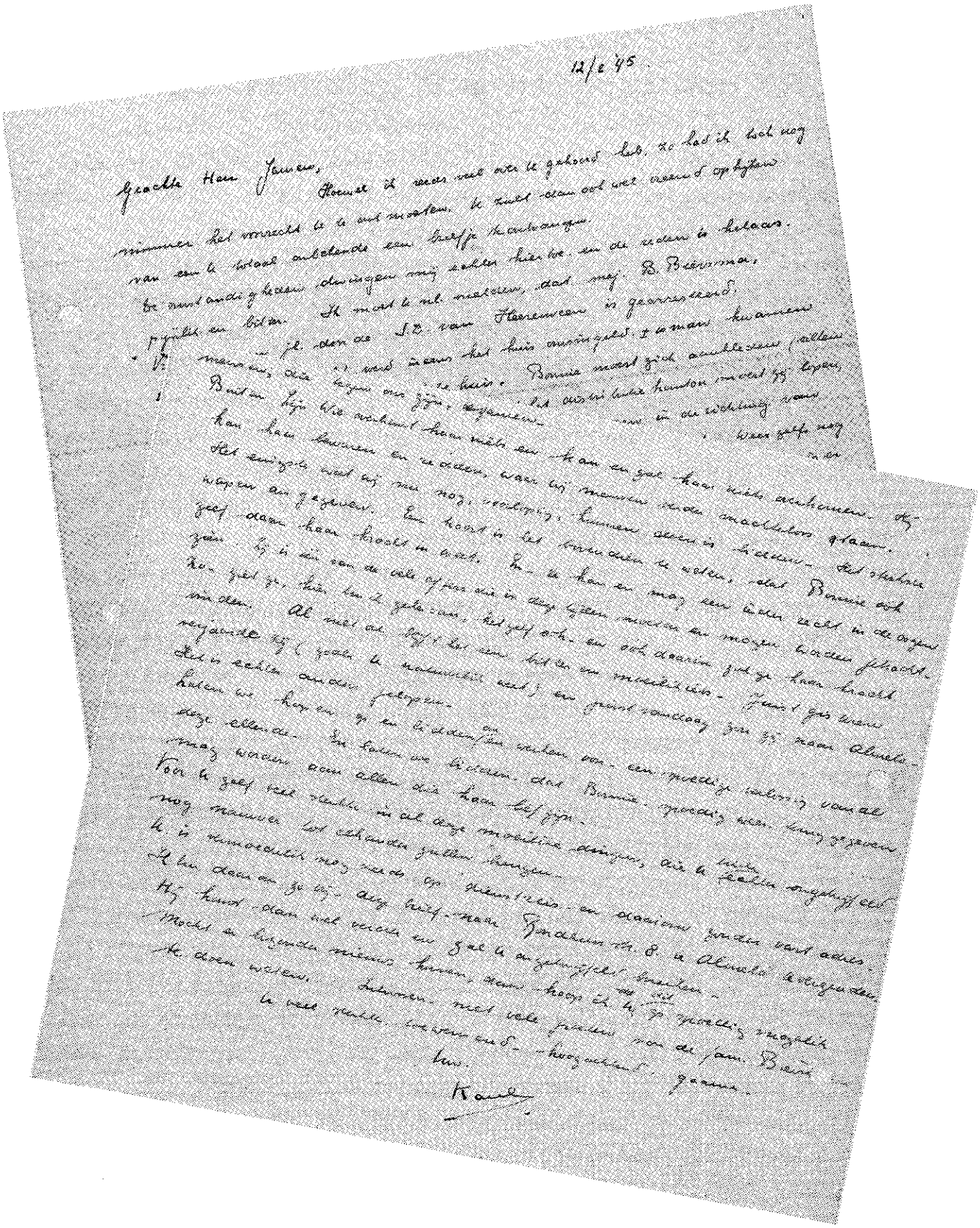

Brief van Ds. Honnef aan de heer A.S. Jansen, waarin wordt medegedeeld, dat zijn vriendin Bonny Biersma door de S.D. is gearresteerd.

zoals dikwijls gebeurde. De afspraak was om te proberen, als je gepakt werd, vierentwintig uur te zwijgen of de Duitsers met een list om de tuin te leiden, maar helaas... in mijn geval was dit niet gebeurd en werd ik de dupe.

De 'rondrit' begon

Er werd zo af en toe gestopt, maar er gebeurde niets. Althans ik hoorde niets en zien kon ik niets omdat de overvalauto was geblindeerd. Er zaten twee soldaten op het eind van de banken om de arrestanten in de gaten te houden. Op een gegeven moment werd er plotseling gestopt en stond er een Duitser achter de auto tegen mij te blaffen: ik moest zeggen waar Theo en Marten woonden .
Ik zei:"Marten ken ik amper en Theo haalde bij mij thuis de post vandaan omdat dit niet opviel vanwege de sigarenzaak van m'n ouders." Ik noemde een adres waar Theo allang niet meer verbleef. Later werd daar gestopt: bij Geertsma aan de Grindweg. Niks aan de hand! Hun kostganger was met onbekende bestemming verhuisd! Zo probeerde ik vragen op de lange baan te schuiven om ieder de gelegenheid te geven weg te komen, wat gelukkig bijzonder goed is gelukt. Niemand is door mijn toedoen de dupe geworden.

Het was aardedonker, zo vroeg in de morgen, en winterkoud. Ook stopten we in Langelille voor het huis van Wiebke Hof. Ik had dit adres niet genoemd en hoopte dat er niemand thuis zou zijn. Maar helaas: Wiebke en Wim werden gearresteerd.
Ik kende hen wel want zij waren één van de vele postadressen van mij. Wim is - naar ik hoorde- later letterlijk doodgemarteld en Wiebke is ook gemarteld, maar later doodgeschoten.
Toen ook zij hardhandig in de auto waren gewerkt ging ik staan, gaf hun een hand en stelde me voor met m'n eigen meisjesnaam, Bonnie Biersma, in de hoop dat ze zouden begrijpen dat ik gedaan of gezegd had dat ik hen niet kende.
Ze mompelden iets terug. Het werd hen - denk ik - wel duidelijk hoe de vork aan de steel zat toen ze hun eigen koerierster Willy in de overvalauto zagen zitten, de koerierster die altijd veel contact met hen had gehad omdat zij in haar rayon woonden. Persoonlijk heb ik bij de verhoren nooit over hen gesproken. Het werd een lange reis om nooit te vergeten. Razzia's en arrestaties in mijn eigen rayon, maar meer nog daarbuiten. Zo werd er halt gehouden in Langweer. Later hoorde ik dat het bij een oude fabriek was, een olieslagerij, waar wapens van een dropping opgeborgen waren en waar ook piloten ondergedoken zouden hebben gezeten. Er werden diverse mensen

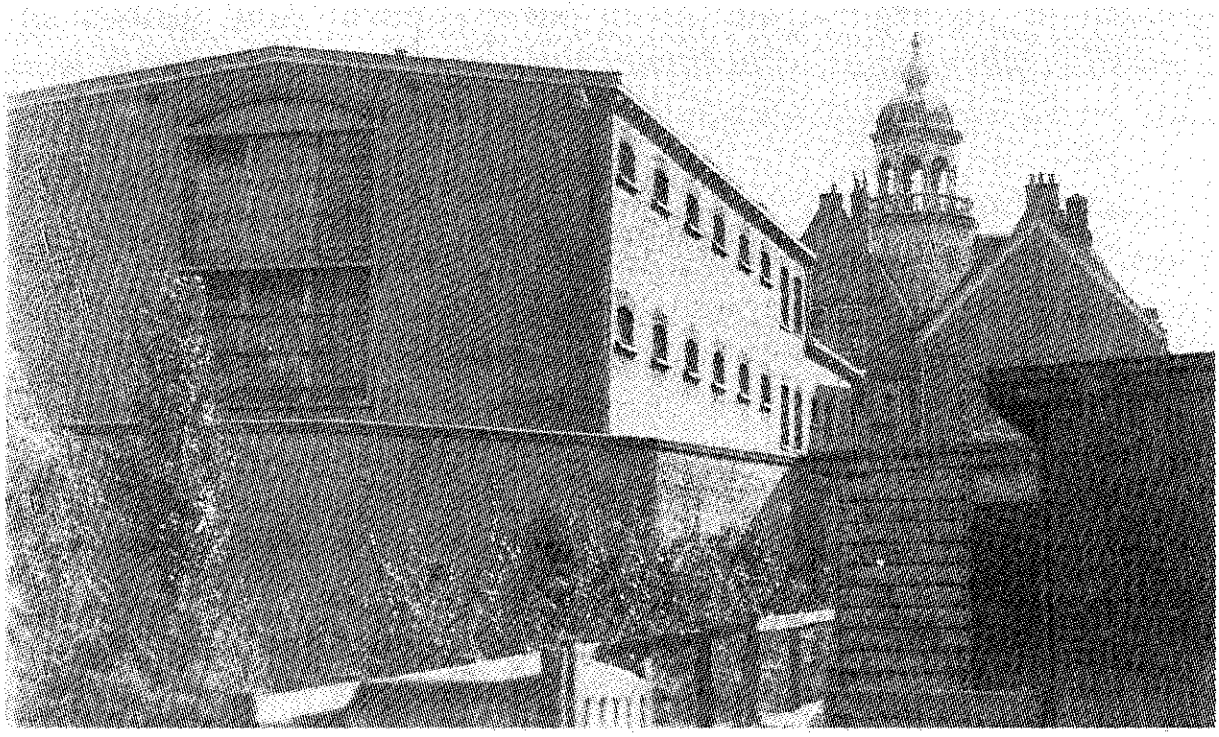

De gevangenis 'Crackstate' te Heerenveen (achterzijde).

Foto in cellofaan van de heer A.S. Jansen, de vriend van de gearresteerde Bonny Biersma, die door de S.D. in de voering van haar mantel werd gevonden.

gearresteerd en de gevonden wapens werden over de verschillende overvalauto's verdeeld. In mijn auto werden geweren onder de banken gelegd en voorin pantservuisten en handgranaten. Een eng idee. Vervolgens ging het naar Sondel en Wyckel. Daar werden boeren met zonen en onderduikers gearresteerd. Als ik goed ben geïnformeerd was er op die reis ook een familie De Ruiter bij, een vader met zonen van wie ook niet allen zijn teruggekeerd; gemarteld en daarna doodgeschoten.
Toen we ergens op een oprit van een boerderij stonden kreeg ik van een boerin een beker warme melk. Ik weet niet waar het was en nog minder hoe ze heette. Maar ik ben haar daarvoor nog altijd dankbaar.
Het begon langzaam aan licht te worden en we reden nog steeds in Gaasterland. Plotseling stopten we op een weg met veel bomen en veel bos er omheen. We hoorden vliegtuigen - de Tommies- duikvluchten maken en je kon horen dat er werd geschoten. Gelukkig werden we niet geraakt. Eén kogel in zo'n wapenopslag zou dodelijk zijn geweest. Toen het weer stil en veilig was ging de karavaan weer verder, maar nu richting Crackstate.

Het zal denk ik zo tegen elf uur zijn geweest toen we onder sirenegeloei voor de ingang van Crackstate stonden. We werden binnengelaten en de sirenes stopten. Later hoorde ik dat die sirenes werden gebruikt om mensen van de straat te halen zodat ze niet konden zien hoeveel mensen en wie er weer waren opgepakt.
We werden allemaal in het voorportaal 'neergezet', met de handen in de nek en de neus tegen de muur zodat je niets kon zien van wat er om je heen gebeurde. Er was veel lawaai en het was er erg onrustig. Alles klonk zo hol: de bevelen, de laarzen op de stenen vloeren en de ijzeren trappen. Ik begon me toen te realiseren wat me te wachten stond. De emoties barstten in me los, ik begon te rillen, voelde me akelig, vermoeid, leeg en hongerig. Ik verslapte van houding, doch dat duurde maar kort want ik kreeg een schop tegen mijn achterbenen en toen was ik er weer helemaal bij. Ik dacht: geen zelfmedelijden, maar knokken voor mijn behoud. Deze toestand duurde voor mij ongeveer een uur. Toen werd ik naar de verhoorkamer gebracht, moest me ontdoen van mijn mantel, horloge en ringen en werd gefouilleerd. Ze doorzochten ook mijn mantelzakken en daar ontdekten ze een gaatje in de rechterzak, dat ik er onderweg in paniek in had gemaakt om me te ontdoen van een pasfotootje van m'n vriend die gezocht werd door de S.D. Er zat cellofaan om dat fotootje heen, dus opeten kon ik het niet en gelegenheid om het onderweg weg te gooien kreeg ik niet: je werd steeds in de gaten gehouden, dus was een gaatje de enige oplossing. Maar ik had me terdege

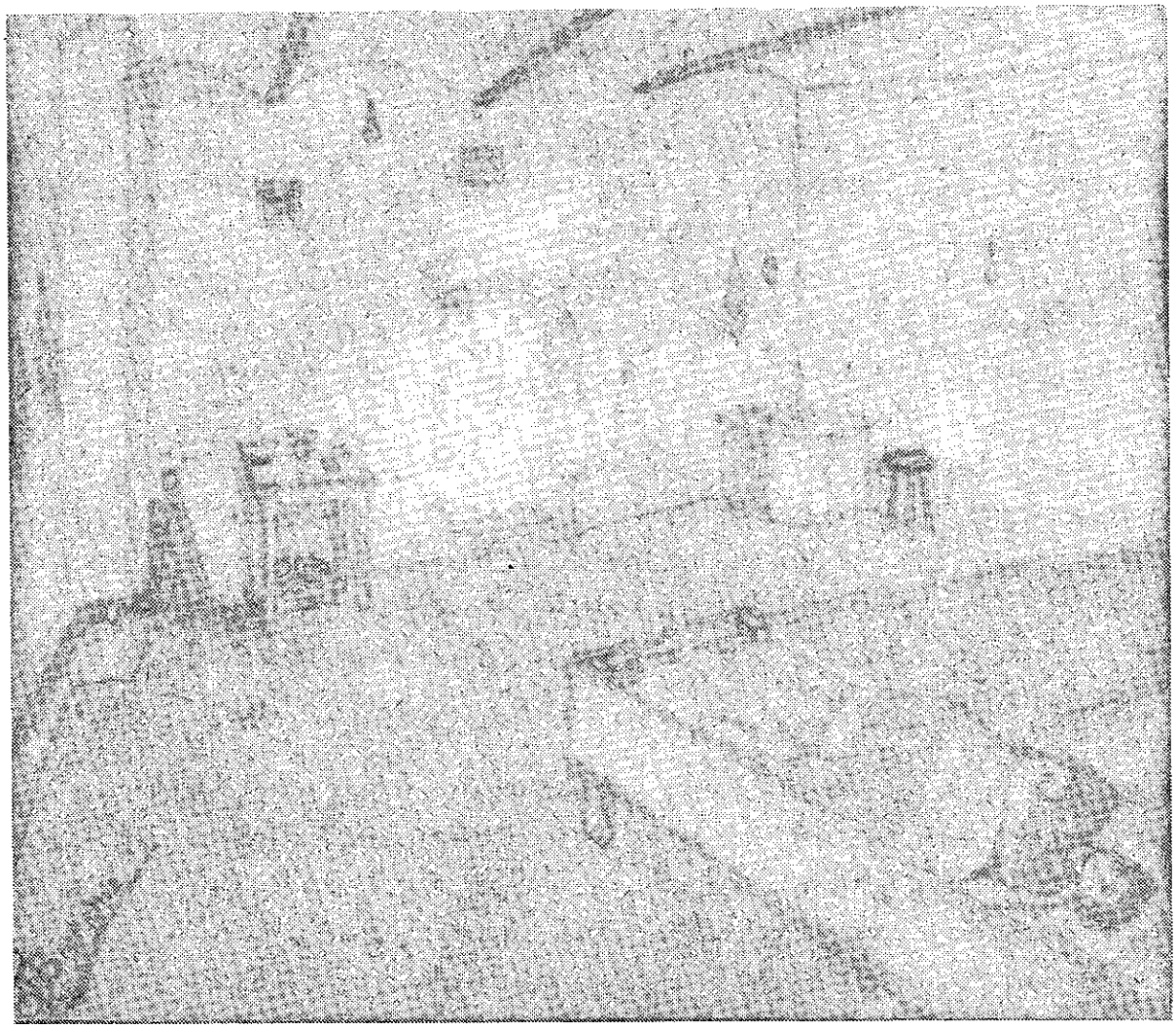

Tekening van de cel, die Bonny Biersma tijdens haar gevangenschap maakte op de bodem van een doos, waarin voedsel werd gebracht.

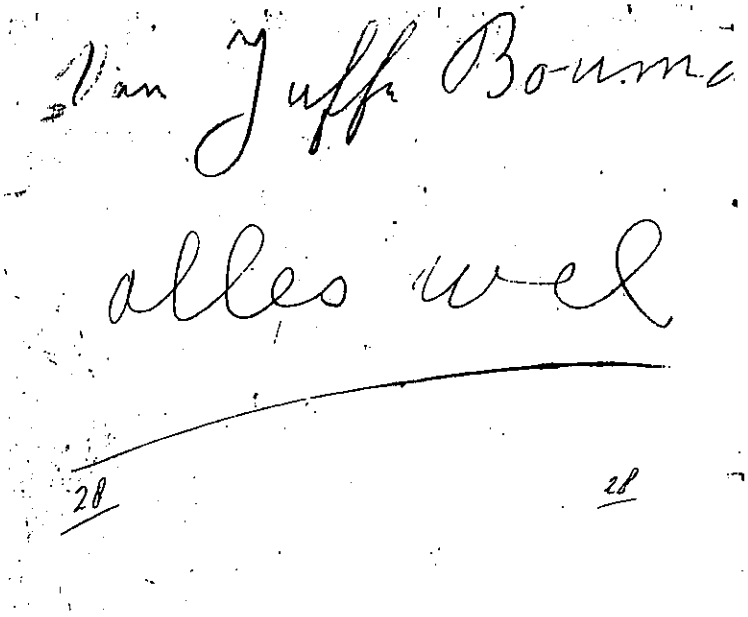

Op de achterzijde van de tekening is nog te zien dat er op de voedseldozen ook vaak berichten werden doorgegeven.

gerealiseerd, als ze het zouden vinden, wat ik dan zou zeggen. En zie! Mijn denken was niet voor niets geweest. Ze vonden de foto tussen de voering in mijn zoom. Ze legden het op het bureau van de officier Rosenthal voor hem neer. Die vroeg direct:"Wie is dat en hoe komt die foto onder in de voering terecht?"
Ik interrumpeerde hem en zei: "Hoe is het mogelijk! Die foto ben ik al enige tijd kwijt! Dit is een correspondentievriend van me, hij heet Gerrit Oostendorp en is met een studentenrazzia opgepakt en werkt nu voor jullie in Duitsland bij de firma Knorr Bremse in Miskov Ubersilesiën aan de Poolse grens."
Zo... dat was er uit en ik dacht: goed onthouden en zoeken jullie het maar uit. Maar zij zeiden: "Je liegt het! Dat is een terrorist die we zoeken!" Waarop ik zei: "Het spijt me, maar dan lijkt hij er erg op." Verder werden er bij dit verhoor nog wat vragen gesteld over mensen die ik wel kende, maar die al enige tijd vastzaten.
Na afloop van het verhoor werd ik door een Belg, een zogenoemde rexist - zeg maar Belgische N.S.B.-er - naar een cel gebracht in een bovenetage. Daar werd ik geconfronteerd met Tine, de vrouw van Bertus Lugtmeijer - een groot verzetsman! - die ik beiden kende. Zij waren precies vier weken voor mij gearresteerd. Ik stelde me zo snel mogelijk aan haar voor op de mij gebruikelijke manier om te voorkomen dat ze zou uitroepen: "Ojé, jij ook hier?" De andere twee vrouwen in de cel kende ik niet.
De Belg bleef staan kijken en luisterde totdat dit tafereel was afgelopen. Hij maakte toen met veel lawaai en een grote sleutelbos de deur achter me dicht. Daar sta je dan... met vier personen in een éénpersoonscel.
Er stonden twee éénpersoonskribben van tachtig centimeter breed en met een tussenpad van circa vijftig centimeter uit elkaar, een harde stromatras bekleed met jute; kussens waren er niet en ieder had één donkere gemoltoneerde legerdeken. Je lag met twee personen op één krib met het hoofd naast de voeten van de ander, dus om en om. Tine, zij was al maanden zwanger, lag met Ada op één krib en ik lag bij mevrouw Bouma van zeventig jaar op de krib. Zij heeft niet lang vast gezeten, ik denk vanwege haar leeftijd. Doordat zij vrij kwam heeft ze door pakjes te sturen gezorgd dat Tine extra eten kreeg, dat ze hard nodig had. De bodem van één van die pakjesdozen heb ik nog gebruikt om de cel uit te tekenen met een gesmokkeld potloodje van een corveeër (corveeërs waren opgepakte onderduikers). Die tekening is een levend bewijs hoe het was, ook in een driepersoonscel met zes personen: Tine, Tukke, Ada, Sara, Willy en ik. Tine en Ada waren bij de overval op Bertus gearresteerd. Bertus was door de Duitsers daarbij onder vuur genomen en geraakt in een long, met een slagaderlijke bloeding. Hij zal, denk ik, wel verzet hebben gepleegd of teruggeschoten hebben.

Bevrijding

„Crackstate"

ZATERDAG 14 APRIL 1945

door G. de Wolf

DRUKKERIJ P. S. VAN DER SCHAAR & Zn. — HEERENVEEN

Hij werd snel afgevoerd naar het ziekenhuis want ze vreesden voor zijn leven en ze wilden hem niet dood laten gaan omdat hij te belangrijk voor de Duitsers was. Toen het gevaar geweken was werd hij naar de ziekenboeg van Crackstate gebracht. Toen kreeg Tine pas te horen dat haar man nog leefde. Later mocht ze hem af en toe bezoeken.
Tine was - zoals gezegd - de echtgenote van Bertus, Ada was bij Tine ondergedoken als dochter van een stakende spoorman, Tukke en Willy waren koeriersters uit andere districten, mevrouw Bouma was betrapt met een stencil met berichten die via de geheime radiozender te horen waren en Sara was de echtgenote van een bakker uit Heerenveen, maar wat zij gedaan heeft weet ik niet meer.
In een cel naast ons zat een man alleen. Hij heette Hotze Brouwer uit Nije- of Oude - haske. Ik gaf hem wel eens wat water uit onze kom, met behulp van een blikje. Door een gat in de muur helemaal bovenaan, bijna bij het plafond. Dat gat zat er van een kachelpijp uit de tijd dat Crackstate voor de oorlog als pakhuis werd gebruikt. Deze man nu was erg bang omdat hij gemarteld werd en geen water kreeg. Dan ging één van ons bij de celdeur staan luisteren of alles veilig was, en dan zette ik het enige krukje dat we hadden op het tafeltje en klom daar bovenop. Datzelfde deed hij ook. Het waren halsbrekende toeren! Zo gaf ik hem dan door dat gat water dat hij snel opdronk en waarvoor hij ons erg dankbaar was. Hij zat erg in de put. Ik heb hem wel eens tegen beter weten in moed ingesproken omdat ik het voor hem allemaal zo triest vond. Hij is later doodgeschoten.
Enige weken voor de bevrijding werden we naar een andere cel gebracht, een driepersoonscel die wij met zes personen moesten delen. De inventaris bestond uit vier kribben, één tafeltje, een krukje, een wc-tonnetje met houten ombouw, één drinkblikje voor allen, een stenen kom met water, een bezem zonder steel en een spijker in de muur. Dat was het.
Een paar maal ben ik met Ada uit de cel gehaald om voor de officieren een was te doen. Die stond dan in een werkcel beneden klaar. Dit gebeurde altijd laat in de avond als het rustig was in de gevangenis. Wij waren er blij mee want je had dan iets te doen. Zo mochten we ook wel eens een zekere ome Piet (IJspeert uit Vollenhove) helpen. Ik denk dat hij kleermaker was, maar bovendien een groot verzetsman. Hij moest de uniformen repareren, want dat was op het laatst een zooitje. Hij was dan in een werkcel op de eerste etage die uitkeek op de R.K. kerk. Er zat normaal glas in de ramen met tralies ervoor. Dan zag je eens wat anders dan alleen maar muren. De deur stond altijd op een kier en dan zagen wij wel eens dat er gevangenen werden binnengebracht, maar

Een impressie van de erbarmelijke levensomstandigheden in de cellen van 'Crackstate', geschilderd door Jan Hachmer uit Noordwolde, die er van 3 tot eind januari 1945 gevangen zat. De mensen in uniform zijn gevangen genomen politiemensen..

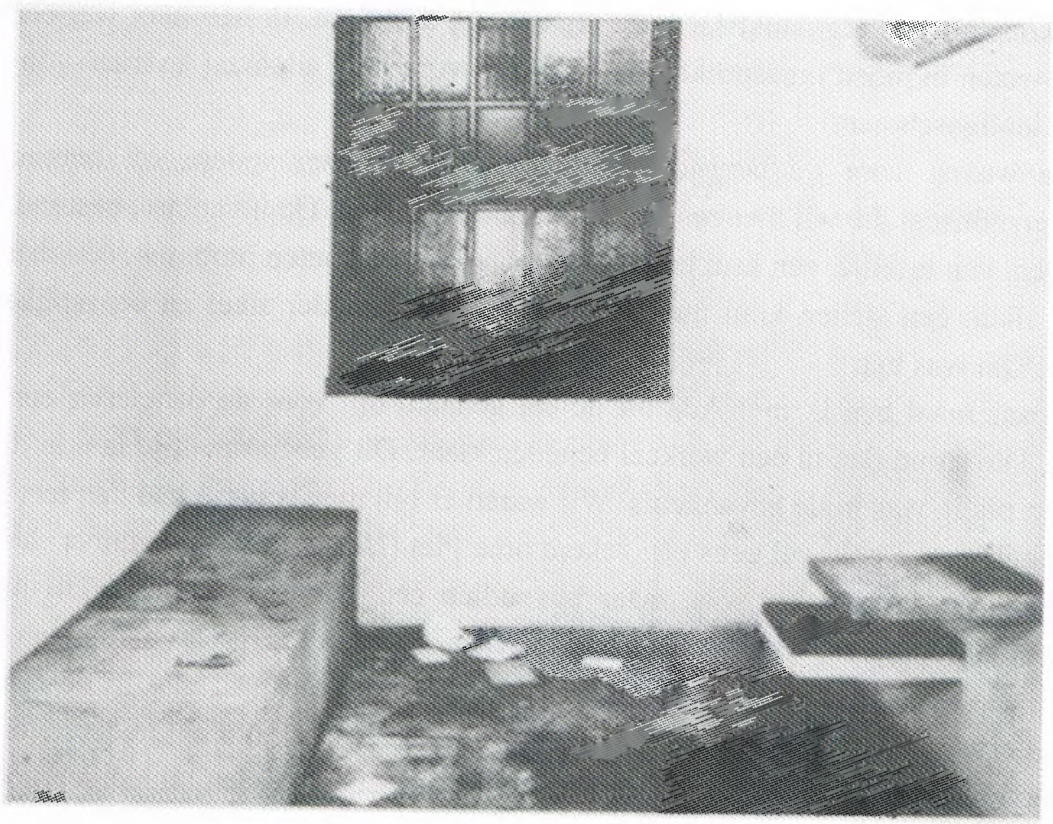

Cel in de gevangenis 'Crackstate' te Heerenveen.

ook zagen we wel eens onderduikers die corveedienst deden en dat kon van alles zijn. Zij zagen ons dan ook en schoven ons wel eens een briefje onder de deur door en eens kregen we via ome Piet een klein potloodje.De briefjes zijn helaas bijna niet meer leesbaar, slecht papier en potlood en ze zijn veel in handen geweest. Ik heb ze nog wel als aandenken, evenals mijn celtekening.
Enige malen werd ik voor verhoor naar beneden gehaald en werd er weer van alles gevraagd, ook over het door hen gevonden fotootje. Ik bleef bij m'n eerste verklaring, maar ze geloofden me niet. Ze kwamen dan met dreigementen zoals een sigaret op je lichaam doven of het hakenkruis op je rug snijden. Ik was niet bang uitgevallen en dat was m'n geluk. Ik zat toen ondertussen zo'n vier weken vast. Ik dacht: ik moet bij de verhoren toch met iets voor de dag komen en gaf toe dat ik Jan Visser in de Westhoek kende en dat ik daar ook wel eens geweest was. Na de verhoren werd je natuurlijk weer snel naar je cel gebracht.

Alvorens verder te gaan zal ik een beschrijving geven van de verhoorkamer, zeg maar martelkamer:
Er stonden een bureau met stoelen voor de Duitsers, een martelstoel waarop gloeiende kolen konden worden gelegd - ik heb ze alleen gedoofd zien liggen - en een stoel met een groot gat in de rug waardoorheen men z'n hoofd moest steken bij stok- en geselslagen; men gooide dan een doek over het hoofd van het slachtoffer om het gekerm te verstikken. De gesel hing als stille getuige aan de wand: een stok met vele leren riemen - bloedspatten aan de muur. Er stond verder een grote hoge ijzeren kachel, met aan de buitenkant resten van kleding en mensenvel... Als de kachel roodgloeiend was, werden mensen er tegenaan gedrukt...
Enige dagen na mijn laatste verhoor werd ik op een nacht omstreeks vier uur gewekt: ik moest me snel aankleden en zou direct gehaald worden. Dat gebeurde. Toen ik beneden kwam stond Willy daar klaar om mee te gaan. Ik had haar sedert mijn arrestatie niet meer gezien. Buiten gekomen in het pikkedonker moest ik plaats nemen in een gewone legerauto met officieren. Ze zeiden dat ik het adres van Jan Visser moest wijzen. Ik was er zeker van dat hij daar niet meer zou zijn, vanwege de vele arrestaties. Het ging precies als bij mijn arrestatie: huis omsingelen en met schijnwerpers belichten. Het ging precies zoals ik had verwacht: niemand thuis. De Duitsers kwamen naar de auto en zeiden dat het voor niets was geweest: ik had dit adres vroeger moeten bekennen. Ik zei: "Er is mij niet naar gevraagd." Toen moest ik overstappen in de overvalauto en moest Willy mijn plaats innemen. Tijdens de overval

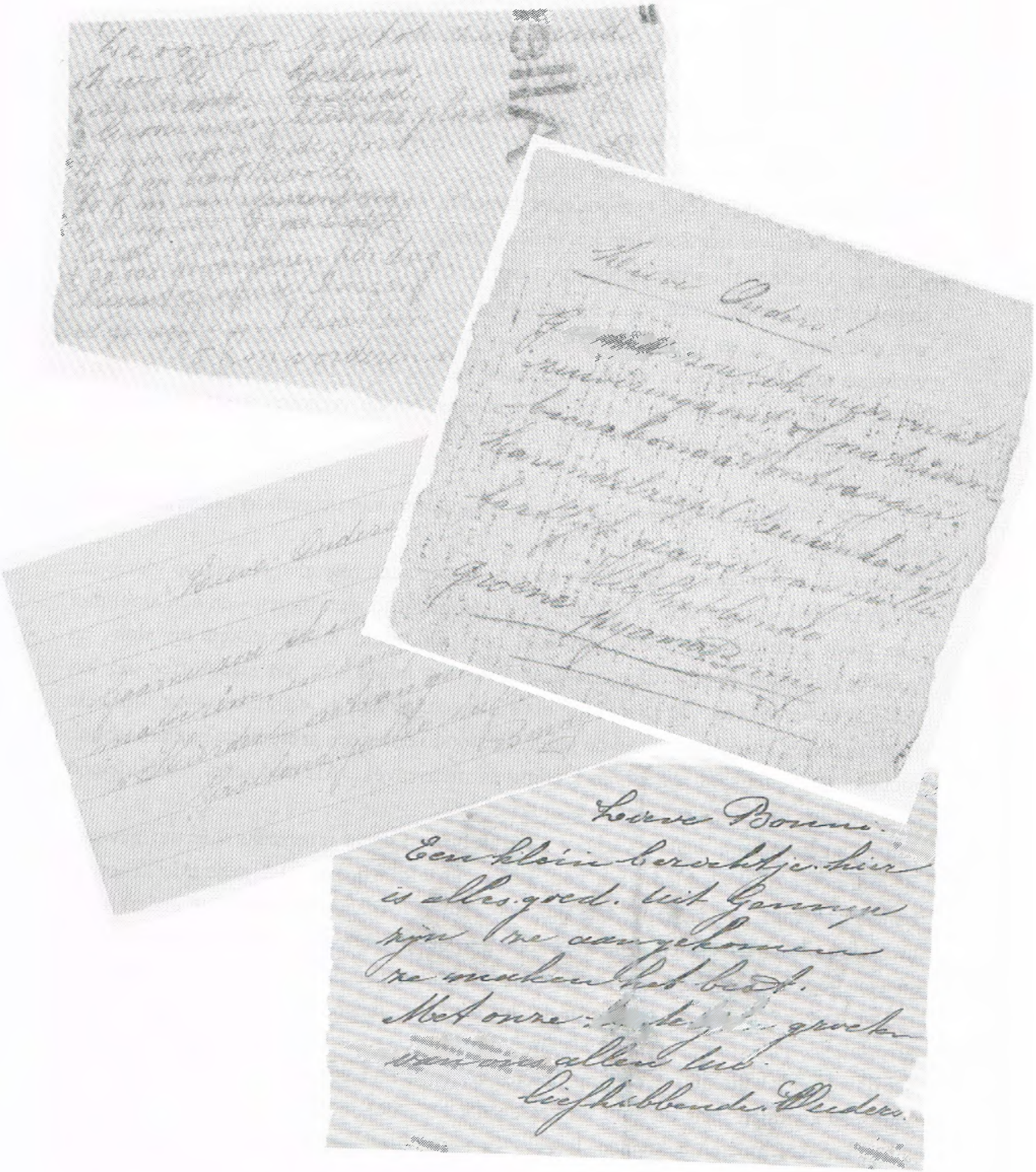

Smokkelbriefjes.

en omsingeling van Jan Vissers adres zat ik alleen in de auto met de chauffeur.

Twee Duitsers stonden buiten de auto op wacht. Ik zag dat de chauffeur een bekende uit Wolvega was waar ik vandaan kwam: Anne van Eerten. Hij deed corveedienst. Ik vroeg hem fluisterend: "Weet je wie ik ben?" Hij zei ja. Toen vroeg ik hem: "Zou je mijn ouders willen groeten en zeggen dat ik het goed maak en of ze mij meer eten willen sturen en kleding om te verschonen, want er is sprake van dat we op transport gaan naar Duitsland." "Begrepen", zei hij. Deze boodschap heeft mijn ouders bereikt toen hij vrij kwam. Hij was geen politieke gevangene, dus zat niet zolang.
Uiteraard waren mijn ouders dolgelukkig een levensteken van mij te krijgen en ze voldeden aan mijn vraag.
Eén dag in de week konden er pakjes bij de gevangenis worden afgegeven en de was worden geruild, maar ik hoorde wel dat niet iedereen z'n pakje bereikte: als strafmaatregel werd het sommige gevangenen geweigerd. Kreeg je een pakje dan ging je dat natuurlijk opdelen met de anderen en dan was het vaak weer te weinig. Mijn moeder bakte meestal 'drie in de pan' en pannekoeken, heerlijk!! Er zat eens een smokkelbriefje tussen, dat ze het thuis goed maakten en dat moest je weer even verwerken: een briefje van m'n moeder... en dan kreeg je heimwee naar huis.
Gelukkig duurde dat niet zolang, want je had wel andere dingen om over te denken: hoe kom ik hier uit! Van de familie Pieter de Boer uit Oldeholtwolde kreeg ik elke week een pakje met roggebrood en spek en besmeerd met dikke roomboter. Zalig! Janny de Boer, mijn vriendin, bracht het eenmaal in de week en wij keken er echt naar uit want we hadden het zo nodig: het eten was uitgesproken slecht èn vies èn weinig tot te weinig. Benul van tijd had je niet. De dagen kraste je met een haarspeldje in de muur: vier streepjes naast elkaar en één er schuin doorheen, dat waren vijf dagen. 'Turven' heet dat...turven... en zo heb ik het tot vijfenzestig dagen gebracht.

De dagen verliepen als volgt:
's Morgens werd er omstreeks zeven uur gefloten. Dan moest je snel opstaan en hoorde je de Duitsers schreeuwen en mensen uitkafferen en zo nodig, als het niet vlug genoeg ging schoppen enzovoort. Sleutelbossen rammelden, laarzen stampten en de gevangenen gingen dan cel na cel naar de wascel. Veel boeren en onderduikers liepen op klompen, omdat ze soms zo onder de koeien waren weggehaald. In onze cel stond ook een paar klompen met dikke, grijze sokken. Stille getuigen... Van een martelaar? Je werd nooit gewaar van wie ze geweest waren, maar ze spraken voor ons boekdelen.

Emil Steijlaerts (S.D. Heerenveen)

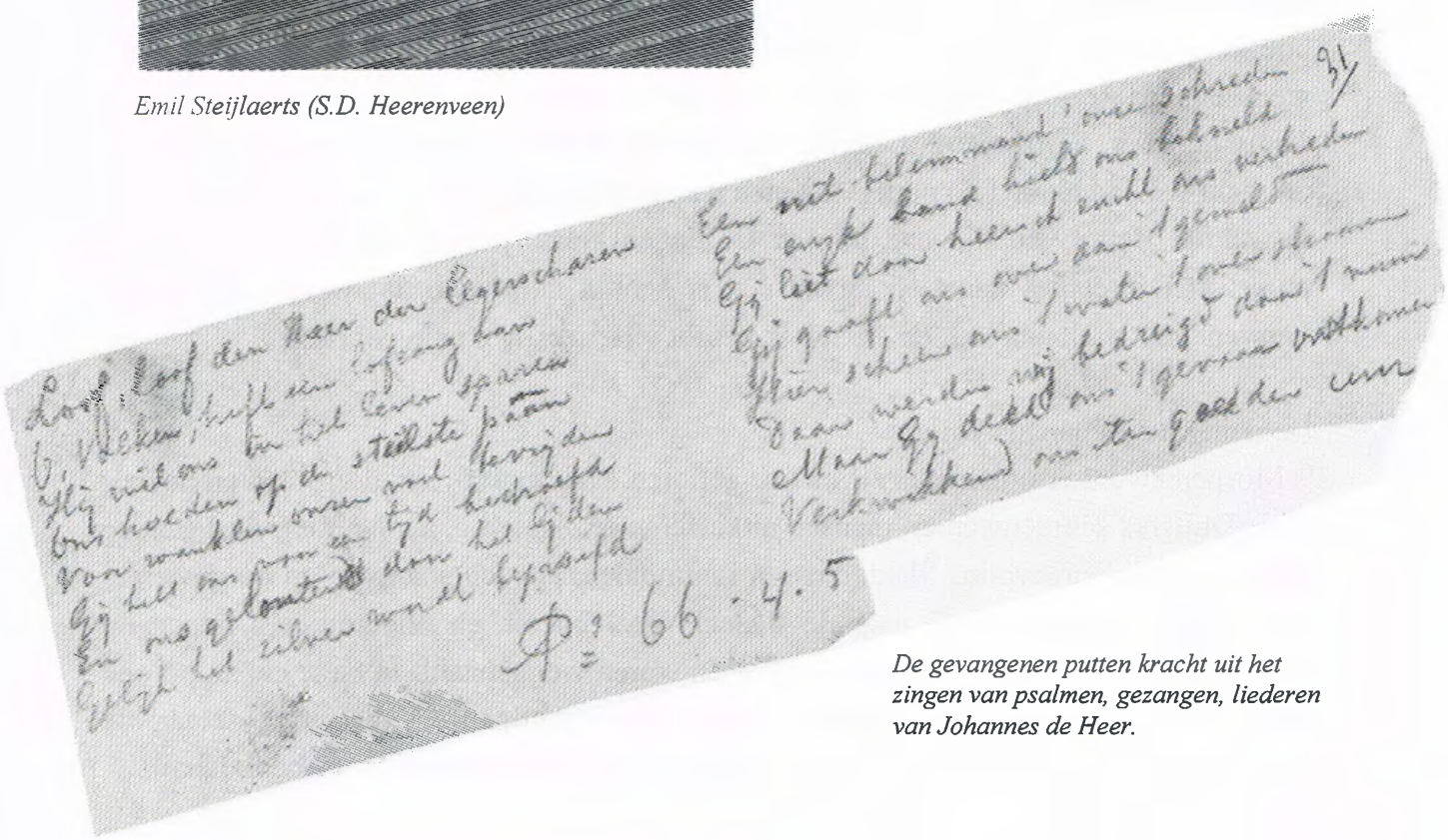

De gevangenen putten kracht uit het zingen van psalmen, gezangen, liederen van Johannes de Heer.

Tine gebruikte ze soms omdat ze last had van koude voeten. Het was geen gezicht! Ik zie het weer voor me: Tine in die dikke, grijze sokken op te grote klompen, geen gebit in de mond (lag thuis), een japon die door haar zwangerschap veel te nauw werd en van voren te kort werd, maanden lang ongewassen haren... Dat werkte soms zo op onze lachspieren dat we wel eens dachten: laat een ander het niet horen. Tine zag gelukkig zelf de humor er wel van in, al kon ze het zelf niet zo zien als wij. Tussen al die ellende door was het goed dat er zich wel eens iets komisch voordeed. Dat hield je op de been, want een mens lijdt vaak het meest door 't lijden dat hij vreest maar dat nooit op komt dagen.

Als wij 's morgens aan de beurt waren voor onze wasbeurt beneden, werd de cel meestal opengedaan door een Belg. Hij heette Emil Steijlaerts, zoon uit een rijke Belgische fabrikantenfamilie.

Een paar maal in de week moesten wij onze 'ton' van boven naar beneden dragen. Dat was geen eenvoudige opgave want die ton was zwaar, twee handvaten, een groot gat van boven, meestal erg vol en dun. U begrijpt het al: je moest samen een gelijke tred hebben en de trap was smal, dus weinig ruimte om je voeten neer te zetten. Dan ging het wel eens mis en dat werkte dan weer op onze lachspieren, zodat we niet voor of achteruit konden. Maar dat duurde nooit lang want het paste niet in het straatje van de Duitsers en die schreeuwden dan "Schnell! Schnell !" en "Ruhe!" Deze korte woorden klonken dikwijls door de gevangenis als mannen werden verhoord en gemarteld. Dan hoorden we hen schreeuwen van pijn...dat ging je door merg en been. Dat werkte zo beangstigend op de andere gevangenen die dat ook als hun voorland zagen of het reeds hadden beleefd. Dan brak er een massa-hysterie los van angst. Ze begonnen in hun cellen heen en weer te lopen, sloegen met vuisten en klompen op celdeuren...Dan zaten wij als bange vogeltjes naast elkaar op de rand van een krib met de vingers in de oren, want het was niet om aan te horen. De angst die daaruit klonk...dat holle geluid van ijzer en steen...die laarzen...die schreeuw van de Duitsers: Ruhe!!, Ruhe...!! Weet u wat we daarna deden, als alles stil was? Wij begonnen te zingen: psalmen, gezangen, liederen van Johannes de Heer... Wij hoorden later van de corveeërs, via ome Piet, of we toch vooral veel wilden zingen voor de mannen want ze putten er zoveel kracht uit: in stilte luisteren in een koude cel, met de angst van wat gaan ze morgen met me doen...luisteren naar liederen die zovelen bekend in de oren klonken, wat hun houvast en vertrouwen gaf. En daarom zongen wij veel! Ook al werd er van beneden geschreeuwd: "Ruhe". Wij zongen door totdat het de Duitsers verveelde, en dan kwam er één de celdeur open doen en zei:"Jullie moeten je mond houden anders worden er

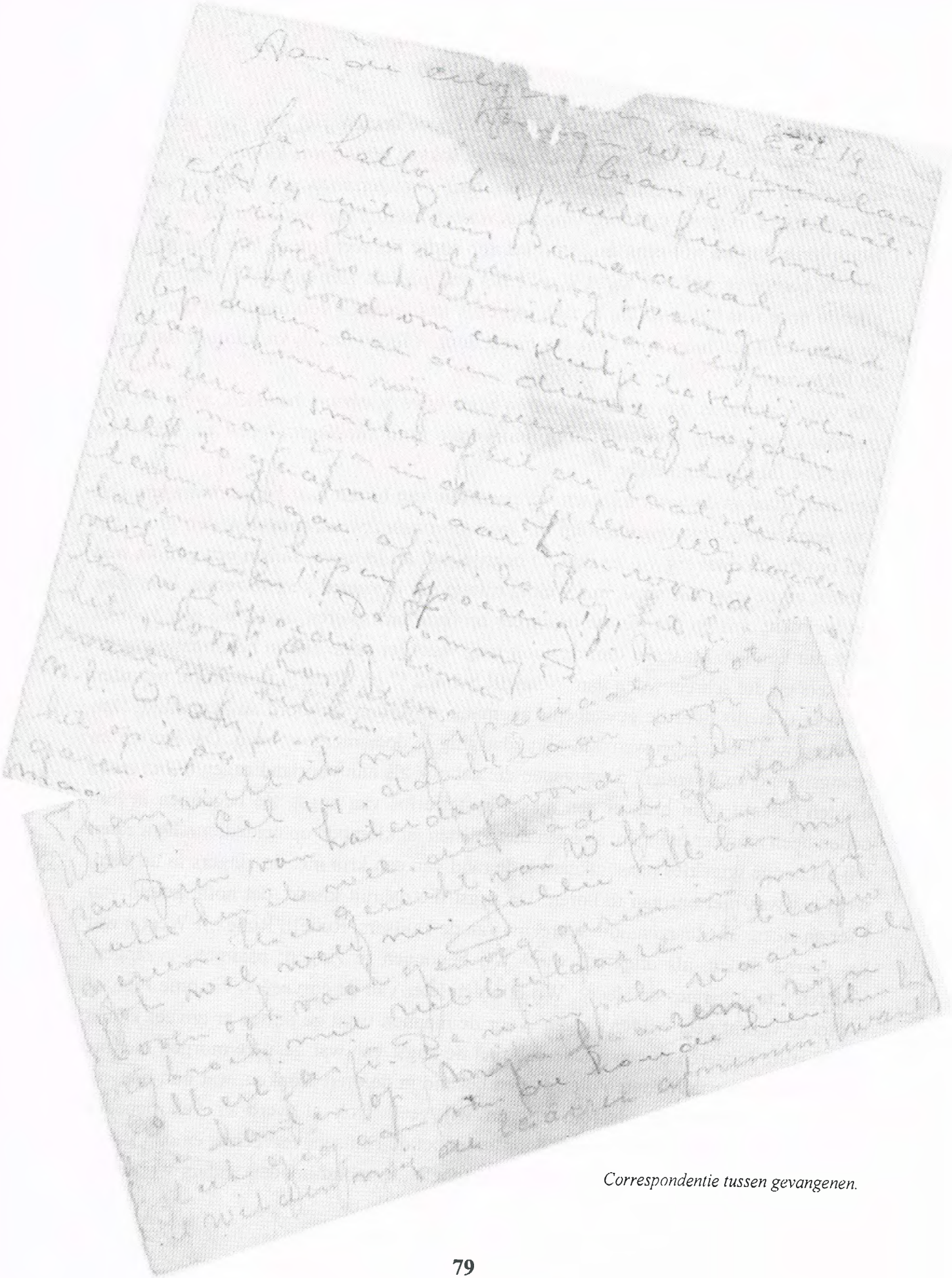

Correspondentie tussen gevangenen.

strafmaatregelen genomen." Dan zei ik soms gekscherend: "En sluit je ons dan op?" Hilariteit bij de meisjes achter me. Dan ging hij weer weg tot de volgende keer.
Wij zijn in al die tijd twee maal gelucht. Dat was veel te weinig en moest eigenlijk elke dag. De luchtcellen lagen beneden aan een binnenplaats, smal beginnend en breed uitlopend, rondom een muur en hoog boven: tralies. Beide keren deed zich iets bijzonders voor. Wij liepen over de gang met een bewaker toen Tine plotseling haar maandverband verloor. Zij merkte dat niet omdat ze op die te grote klompen liep en al lopende er tegenaan schopte, richting onderduikers die bezig waren fietsbanden te plakken of te vernieuwen voor de Duitsers. Wij lagen weer in een deuk van het lachen en die jongens ook. Zo beleefde je van alles en gelukkig had ik veel afleiding.
Toen we later weer eens werden gelucht stond de Belg Emil Steijlaerts tegen de deurpost van de luchtcel te leunen. Plotseling stak hij z'n rechterbeen naar voren en hield me zó tegen, greep me vast en wilde iets van mij: een zoen of iets dergelijks, maar daarvoor kreeg hij geen gelegenheid want ik schopte hem impulsief zo hard voor z'n linkerscheenbeen dat we er beiden van schrokken. Hij liet me gaan alsof er niets was gebeurd, maar het zette me wel aan het denken. Mijn angst was altijd al: als ze maar geen sexueel geweld tegen ons gaan gebruiken. Die mogelijkheid zat er in: ze waren jong en lang van huis. Maar ik moet hen tot hun eer nageven: ze hebben ons in die richting nooit lastig gevallen. Dat Emil Steijlaerts zekere gevoelens voor mij had liet hij op bepaalde momenten blijken.
Op een weekendavond, ruim twee weken voor de bevrijding, werd ik alleen naar beneden gehaald om een was te doen. Toen ik klaar was bracht hij me niet als gewoonlijk naar de cel terug, maar bracht me naar hun wachtkamer. Ik moest plaats nemen op een stoel tegenover hem, achter een soort bureau. De radio stond aan en Max Blokzijl hield als N.S.B.-er zijn wekelijkse praatje over de toestand in de wereld. Ik was na zoveel weken gevangenschap niet op de hoogte hoever de oorlog was gevorderd en of de bevrijding voor ons zou naderen. Aan de muur hing een landkaart van Nederland. Daar waren vlaggetjes opgeprikt die aangaven hoever de geallieerden waren opgerukt en de Duitsers waren teruggedreven. Naar aanleiding van de kaart en de toespraak van Max Blokzijl, die altijd bovenop de barricades stond te schreeuwen maar nu toch de moed aan het verliezen was, kreeg ik het gevoel dat er schot in de ontwikkeling kwam. Ik sprak met geen woord over hetgeen ik gehoord en gezien had en hij zei ook niets terwijl hij de radio afzette. Hij haalde uit een kast een fles whisky, schonk zichzelf een glas in en vroeg of ik er ook één lustte. Terwijl ik ja zei dacht ik: ik moet het koppie er wel bij houden, want wat verlangt hij straks van mij. Maar daar

Fragme uit een brief van Bonny Biersma aan haar ouders.

kwam ik al snel achter. Hij pakte uit een kast enkele fotoalbums en vroeg me om naast hem op z'n veldbed plaats te nemen om samen door die fotoalbums te bladeren. Ik kreeg foto's te zien uit zijn jeugd en van zijn familie, maar ook foto's waarop hij als jongen van een jaar of achttien aangesloten was bij de Hitler Jugend en topprestaties leverde in de sport. Op een andere foto ontving hij een beker uit handen van Hitler, zijn grote idool. Daarna kwamen er foto's van zijn vriendin, waar hij op jonge leeftijd mee trouwde. Zij verwachtte een baby: het kind overleefde maar de moeder stierf in het kraambed. Ik vond het erg triest. Zijn familie zorgde later voor het kind. Wat mij opviel bij die foto's was dat zij zoveel gelijkenis had met mij en ik concludeerde dat hij zich daarom tot mij aangetrokken voelde.

Enkele weken voor de bevrijding begon hij mij zijn dagrantsoen te geven, dat bestond uit boterhammen met kaas en vleeswaren. Ik deelde alles met m'n celgenoten. Hij heeft zich ten aanzien van mij tot het laatste toe correct gedragen.
De laatste zondag voor de bevrijding kwam hij boven en stuurde alle vrouwen op de gang. Die mochten daar wat rondlopen, maar ik moest blijven. Vreemd, dacht ik. Wat zal er aan de hand zijn? Hij ging naast me op de krib zitten en vroeg: "Zou jij met mij willen onderduiken en weet je dan waar je met me heen zou gaan?" Ik dacht: pas op! Misschien een strikvraag. Ik zei: "Voor ons staan alle deuren open en dat kunnen jullie niet zeggen. Waar we heen zouden gaan, dat blijft een verrassing. Ik kan je dit wel zeggen: We zitten met zo'n tachtig mensen gevangen in Crackstate. Als jij nog een goede daad wilt doen tegenover al het verkeerde dat je hebt gedaan, laat dan àlle gevangenen vrij. Die vinden hun weg wel en ik duik onder met jou. Dus: allemaal vrij of geen vrij. Denk daar maar eens over na." Een paar dagen voor onze bevrijding kwam hij me boven in de cel zeggen: "Ik zie geen kans om jouw plan te verwezenlijken. Er is teveel bewaking rondom en binnen de gevangenis". Ik zei: "Schiet die lui maar overhoop, neem hun de wapens af en geef die aan de gevangenen, die bevrijden elkaar wel." Hij keek me aan alsof hij wou zeggen: was het maar zo simpel... Mijn plan was van de baan en dat was misschien ook maar goed, want dan waren er waarschijnlijk nog heel wat slachtoffers gevallen. Het werd stil in de gevangenis. Er werden geen verhoren meer afgenomen en er werd meer vergaderd op 'Zeven Wouden', het hoofdkwartier. Ome Piet kreeg via de onderduikers veel nieuwtjes door. Hij wist overal van en als we bij hem werkten, hoorden wij weer allerlei nieuwtjes die wij doorvertelden aan onze celgenoten. Je was altijd belust op nieuwtjes. Dat we bij hem mochten werken hadden we aan hem te danken: hij klaagde altijd bij

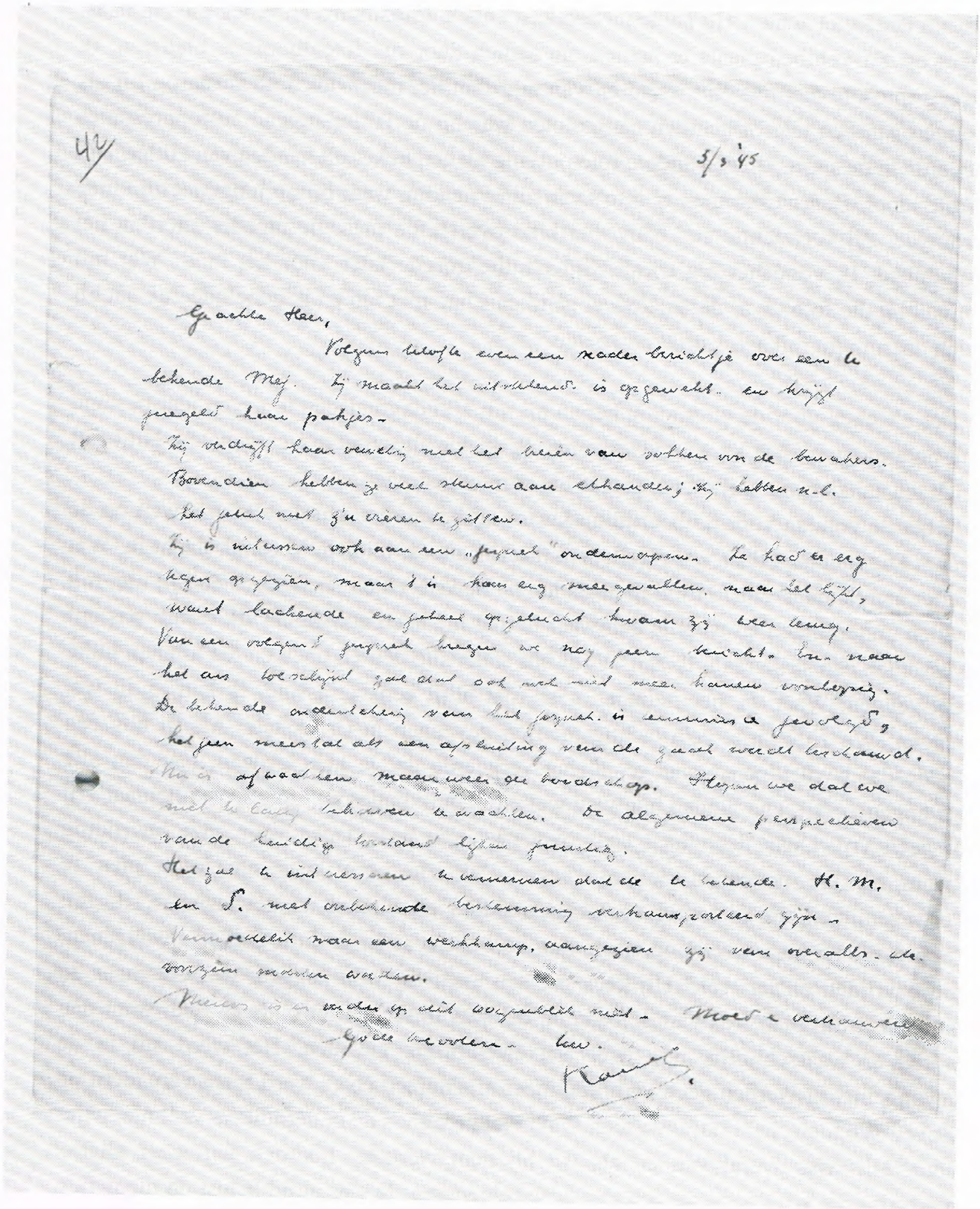

Brief van ds. Honnef aan de heer A.S. Jansen over de toestand van Bonny Biersma.

de Duitsers dat hij het werk niet alleen aan kon en vrouwenhulp nodig had om te tornen en te helpen naaien, en dat is zowaar gelukt.

Tijdens mijn werken bij ome Piet had ik een schaartje gepikt en meegesmokkeld naar onze cel. Met de scherpe, smalle punt had ik een klein gaatje weten te 'boren' op een driesprong van barsten in de matglazen ruit. Dat gaatje was erg klein, maar als je er dicht voorstond wist je niet hoeveel je zag! De ruit was van dik matglas en getralied en... hoog aangebracht. Het was wel stuntwerk om er bij te komen en iets te zien: ik moest op een verwarmingsbuis die dicht tegen de muur aan zat gaan staan, maar je had niets om je aan vast te houden. Dus werd ik door twee celgenoten van achter in de rug gesteund om in balans te blijven. Een ander stond bij de celdeur te luisteren of alles veilig was, en dan deed ik mijn verslag van het buitengebeuren!
Ik keek uit op een park of iets dergelijks, opzij van de gevangenis en keek m'n ogen uit: allemaal vieze, vuile, magere Duitsers in kapotte kleren en op oude fietsen, op bakfietsen, met paard en wagen, zo bij de boeren weggehaald. Dit was voor mij de mooiste film die ooit aan mij voorbij trok. Een duidelijk teken dat er iets aan de hand was: Duitsers op de terugtocht of op de vlucht. Het was enerzijds verblijdend maar anderzijds ook angstig omdat het zo dichtbij kwam en wat zouden ze met ons gaan doen... Een kat in het nauw maakt rare sprongen.
De angst voor het onbekende, niet weten wat ze met je zouden gaan doen, de dreigingen, het horen en meebeleven van martelingen van bekende en onbekende gevangenis-genoten, dat was het ergste dat ik heb meegemaakt. Dat raak je nooit meer kwijt! Elk voorjaar borrelt het weer boven zonder dat je het zelf wilt, je beleeft het telkens weer. Het was een geluidsfilm zonder decor wat tot ons doordrong in de cel en diepe sporen achterliet en -laat, nu na achtenveertig jaar nog steeds. Het is niet eenvoudig om dit alles weer exact de revue te laten passeren. Maar ik ben blij het toch te hebben gedaan. Het is misschien goed om een steeds terugkerend beeld van je af te schrijven, het geeft een zekere opluchting dat je het niet alleen moet verwerken, maar dat ook anderen iets voelen van de sfeer waarin wij leefden. De laatste middag hoorden wij beneden in de gevangenis ontzettend veel lawaai door het verschuiven van zware materialen. Dat duurde vrij lang en er werd veel heen en weer gelopen. Op de normale tijd werd ons avondeten gebracht: een blikje vieze koffie-surrogaat en twee boterhammen. Ik vroeg zo langs m'n neus weg aan Emil Steijlaerts, die het eten bracht: "Wat was dat toch voor lawaai vanmiddag"... Toen zei hij: "Alle munitie is in de voorhal gesleept. We verdedigen ons tot het laatst en als het niet meer gaat, is de laatste op-

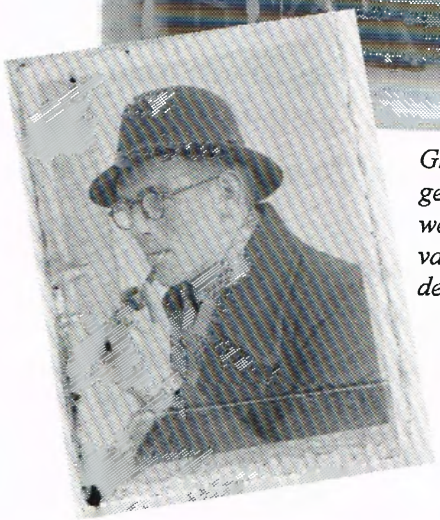

Groepsfoto van het personeel van de Distributiedienst, die door de S.D. werd meegenomen bij een overval op het kantoor en bij de verhoren van Bonny Biersma werd gebruikt ter vergelijking met de pasfoto, die bij haar arrestatie in de voering van haar mantel werd gevonden. Met een stuk glas werd een kruis gekrast onder de persoon die ze allang zochten.

Bonny Biersma bij haar thuiskomst.

dracht om 'Crackstate' in de lucht te laten vliegen met alle gevolgen van dien. Misschien ga ik er zelf ook wel aan kapot..." Toen ging hij weg. Wij hadden weer iets om over na te denken en dan liep je maar te ijsberen in de cel, die steeds kleiner en kleiner werd.

Het was inmiddels circa negen uur die avond toen Emil Steijlaerts weer binnen kwam lopen. Er waren knopen van z'n jas en er moesten nieuwe aangezet worden. Hij zag er vuil uit en bloedde aan z'n hand. Hij zei met een ironische blik op z'n gezicht: "Jullie zingen toch zo graag hè, ik zou jullie adviseren: ga maar veel bidden voor je behoud. Jullie zullen vannacht geen oog dicht kunnen doen want we verdedigen ons tot het laatst, laten bruggen en spoorlijnen in de lucht vliegen hier in de omtrek, en zo komt het steeds dichterbij." Dit was de laatste keer dat we hem hebben gezien en gesproken.
Daar zaten we dan. Zwijgzaam, vol gedachten. Je zou wel tegen de muren op willen vliegen, maar het zou je niet verder helpen. Lamgeslagen. Het enige dat ons bezig hield was luisteren naar wat er buiten gebeurde... De spanning was om te snijden... Daar hoorde je in de verte de eerste knallen en explosies. Het kwam steeds dichterbij en uur na uur verstreek. Langzaam aan begon het buiten een beetje licht te worden. Licht dat iets van de dreigende angst in het donker van de nacht wegnam. Het begon tot ons door te dringen: we hebben de nacht overleefd!
Toen het licht genoeg was ging ik weer haastig door het gaatje in de ruit kijken, en wat zag ik? De toestand was verergerd. Geen burger te zien, maar alleen maar vluchtende Duitsers. In de gevangenis was het muisstil. Een vreemd gevoel. Er werd niet gefloten om op te staan, er kwam geen ontbijt, en wij maar wachten op dingen die komen zouden. Het was circa negen uur toen een eerste geluid uit de gevangenis tot ons doordrong... Voetstappen die naderbij kwamen. Voetstappen in onze richting. Een sleutelbos rammelde... Toen ging de celdeur open. Buiten onze cel bleef hij staan. De Mol was zijn naam, ook een Belgische rexist. We moesten ons klaar maken en hij zou direct terugkomen. Een panische angst... Wat gaat er nu met ons gebeuren... Hij haalde ons één voor één uit de cel en nam ons mee naar beneden. Toen ik aan de beurt was bracht hij me naar de verhoorkamer. Daar was verder geen mens meer te zien. Hij trok zwijgend een bureaula open en gaf me mijn spulletjes terug. Daarbij was ook het pasfotootje uit m'n mantel, liggend op de groepsfoto van het distributiepersoneel. Van de ingelijste foto was het glas eruit geslagen en met een stuk glas was een kruis gekrast onder de persoon die ze allang zochten, mijn vriend. Ik denk dat als de oorlog nog langer had geduurd, ik met die foto nog veel narigheid had kunnen krijgen.

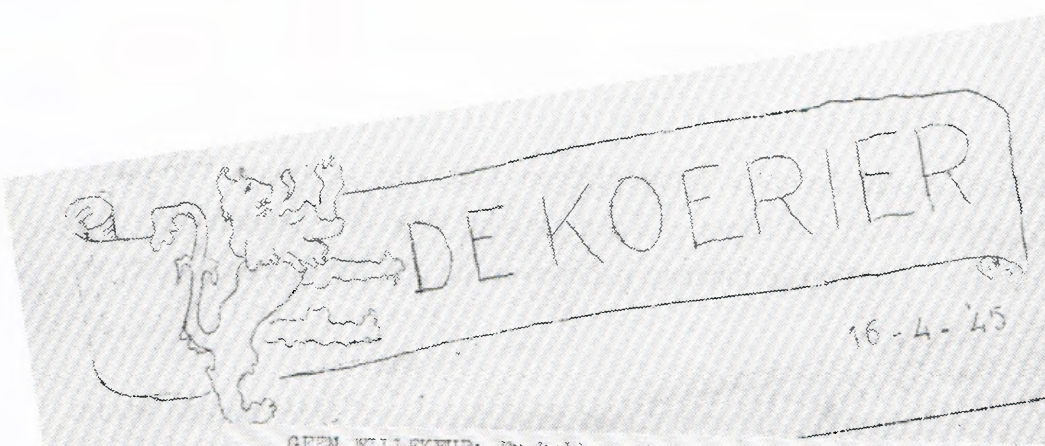

N° 88

GEEN WILLEKEUR: Er hebben zich in onze gemeente enkele gevallen voorgedaan van eigenmachtig optreden van burgers tegen mensen, wier houding in de afgelopen jaren ergernis heeft gewekt. Dit is ongewenst en onnodig. Alle collaborateurs en landverraders zijn bekend. Allen zullen hun straf ondergaan. De eersten onder hen zijn reeds of worden nog gearresteerd. De rest zal verschijnen voor de binnekort op te richten Tribunalen. Bedwingt Uw ongeduld. Willekeur kan niet geduld worden.

Gem. Comm. N.B.S.
West-Stellingwerf.

LANDGENOTEN,

Het uur der bevrijding waar wij zo lang naar hebben uitgezien heeft voor ons geslagen en wij mochten zien dat een deel van gebeurde uitdrukking, als zouden de Geallieerden het alleen aan de Rus overlaten, niet opging. Onze Canadeesche vrienden zijn gekomen met menschen en materieel dat onze grootste bewondering heeft opgewekt. Wat een verschil in houding bij onze vrienden, samenwerking en kameraadschap, bij de Duitser een slaafs gedoe en geblaf. Het is wonder dat een diep gevoelige erkentelijkheid en dankbaarheid ons vervuld, het woord Canadezen heeft voor ons een diepgevoelde betekenis gekregen. Te midden van onze gepaste vreugde, moeten wij echter niet vergeten dat ook veel leed in onze rijen gedurende de bezetting is gekomen. Vele van onze medestrijders van de L.O. vielen onder de schoten van het vuurpeloton onzer vijanden. De afkorting L.O. betekend Landelijke Organisatie, ook wel genoemd ondergrondse of geheime dienst. Vele van onze goede vaderlanders zagen zich hun huis leeggeroofd, op ons rust de plicht de handen in een te slaan, er moet geholpen worden. Wij mogen dat alles niet overlaten aan onze toekomstige regering, deze zal voor een taak staan die wel bovenmenselijk schijnt:te zijn. Het is daarom dat wij gemeend hebben een inzameling voor de gehele gemeente te organiseren, waarvoor U lijsten zullen worden aangeboden. Vorige herfst moesten wij deze actie ietwat ontijdig stopzetten wegens activiteit van de Duitse Sicherheits Dienst. Er waren op dat moment mensenlevens mee gemoid en dus was een afmeken van onze plannen niet mogelijk. Wij hopen dat zij die daaraan toen niet meegedaan hebben thans actre zullen geven en dat verder iedereen weer mee doet! Sommigen Uter die de vorige maal daarvoor veren genoteerd kunnen een bezoek van een paar onzer mensen persoonlijk alsnog tegemoet zien. Deze wordt also door de collectanten geen lijst aangeboden. Als wij U vertellen dat door ons, L.O. Weststellingwerf, alleen in de laatste vijf maanden honderddertig duizend gulden aan steun werd uitgegeven, zult U beseffen dat er veel, ja zeer veel nodig is,. Als wij zien naar de vele geteisterde gebieden in ons land, een ramp waarvoor wij in Weststellingwerf nagenoeg gespaard, dan kan het niet anders of wij zullen voor onze getroffen medemensen een financieel offer willen brengen. Ook hier hebben wij ingezetenen die, waarvan wegens hun goede vaderlandse houding veel werd afgenomen. Wij hopen dat wij hen niet zullen behoeven tekort te stellen.

L e v e h e t V a d e r l a n d L e v e d e K o n i n g i n.

De Landelijke Organisatie,
Weststellingwerf.

WELKOM THUIS.

Na twee maanden in Crackstate opgesloten te hebben gezeten is Bonnie Biersma, koerierster der N.B.S., behouden thuisgekomen. Wij wensen haar en haar familie van harte geluk.

(vervolg Gemengd Nieuws)
gearresteerd en worden onderzocht om na te gaan hoe diep het kwaad is ingevreten.

Toen ik m'n mantel had aangetrokken en m'n spullen had opgeborgen zei hij.....: "U BENT VRIJ"..... Ik moest me bedwingen, maar ik kon hem wel om de hals vliegen, maar ik vloog snel naar buiten...DE VRIJHEID TEGEMOET!!! Totaal beduusd... Ik realiseerde me dat wij als vrouwen waren vrijgelaten, maar - dacht ik - wat gebeurt er met de mannen? Er waren weinig mensen op straat, ik denk uit angst voor wat er nog zou kunnen gaan gebeuren, want de Duitsers zaten nog in de villa 'Zeven Wouden', op korte afstand van de gevangenis. Ik vertelde aan een voorbijganger dat ik met enkele vrouwen was losgelaten, maar dat de mannen allemaal nog in de gevangenis zaten. (Die zijn door een bakker De Wolf en zijn knecht allemaal bevrijd. De Wolf heeft daarover een brochure geschreven onder de titel 'Bevrijding Crackstate Zaterdag 14 april 1945.')

Na die voorbijganger ingelicht te hebben ben ik naar kennissen aan de Herenwal gegaan, de familie Van der Zwaag. Ze konden hun ogen niet geloven dat ik voor hen stond. Helaas kon ik nog niet naar huis, naar Wolvega, want Heerenveen was nog niet bevrijd. Dat gebeurde wel in de loop van die dag, maar dat is allemaal aan mij voorbijgegaan. Ik ben daar blijven slapen en kreeg de volgende dag - zondag - een fiets tot mijn beschikking en ging haastig op weg naar huis.

Wolvega was een dag eerder bevrijd dan Heerenveen. Mijn ouders gingen nog door een dal van angsten, want - terwijl iedereen de vlag had klaarliggen - gingen hun gedachten uit naar mij: zou ze nog leven, waar zou ze zijn, op transport...? zullen we haar nog weer zien? Omdat ze voor honderd procent achter mijn beslissing van koerierster stonden, zeiden ze: Ook wij moeten tonen dat het niet voor niets is geweest waarvoor onze dochter zich heeft ingezet. Ze hingen de vlag uit en gingen naar de dankdienst. Onderweg daarheen werden ze steeds aangesproken: "Al iets gehoord?" Ze moesten het antwoord schuldig blijven. 's Zondagmorgens kon mijn vader het niet meer houden! Hij stapte op de fiets naar Heerenveen, maar... wat denkt u... Halverwege Heerenveen kwamen we elkaar tegen! Wat een weerzien, wat een drama: huilen, lachen, zoenen, alles was voor handen, alles... We begonnen aan de lange terugtocht die een triomf-tocht werd. Het duurde lang voor we eindelijk thuis waren, want iedereen die me kende vloog op me af om me te feliciteren met m'n bevrijding. M'n vader was de gelukkigste man van de wereld en zo trots als een pauw. Eindelijk kwamen we aan bij het mij zo vertrouwde pand 'Biersma's Sigarenmagazijn de Tabaksplant.' M'n moeder stond met familie en buren me op te wachten. Oh, wat een heerlijk weerzien. Die dag heb ik niet geleefd, maar werd ik geleefd. Het was wel zondag, maar de bloemen stroomden binnen en cadeaus: een nieuwe fiets, geld, room-

Bonny Biersma bij haar thuiskomst.

boter, weckflessen met vlees om weer aan te sterken, fantastisch! 's Middags werd ik van huis gehaald en naar het gebouw 'Irene' gebracht. Daar waren allerlei mensen van de illegaliteit. Ze vertegenwoordigden de N.B.S. (Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten), de LO (Landelijke organisatie voor Onderduikers), de KP (Knokploeg) en de bevrijders van Wolvega: de Canadezen.
Veel bloemen en toespraken. De oranjelinten met kaartjes en een foto heb ik als stille getuigen bewaard. Maar mijn herinneringen zijn goed opgeslagen in mijn leven. Die in mijn geheugen blijven. Ik kan het gelukkig nog navertellen. Er zijn er zoveel die de eindstreep niet hebben gehaald. Zij mogen nooit worden vergeten.
Ver na de bevrijding kwam er aan ons huis een zuster van Emil Steijlaerts, om me te vragen of ik bij de verhoren van haar broer in zijn voordeel zou willen getuigen. Hij meende dat hij dat wel aan mij verdiend zou hebben. Ik zei: "Nee, want de geruchten tegen hem wegen zwaarder dan dat weinige dat hij voor mij heeft gedaan." Dus: "Neen." Hoe het verder met de vele Duitsers en Belgen is afgelopen weet ik niet. Hopelijk hebben ze hun straf ondergaan, al zal dat zeker onder gunstiger omstandigheden zijn geweest dan wij hebben beleefd en doorgemaakt. Eenmaal weer thuis barstten de zenuwen in mij los en wel op een bijzondere manier. Ik kreeg lachbuien, enorme lachbuien die men huizen ver kon horen en die niet waren te stoppen. Zo hevig lachen dat ik dan om m'n moeder riep en schreeuwde: "Moeder, help me want ik ga dood, ik kan niet meer." Ik bleef dan als het ware stikken in mijn eigen lach. Het was vreselijk. Maar mijn moeder was gelukkig altijd in de buurt. Na lange tijd en onder medische begeleiding en goede opvang in m'n naaste omgeving ebde het langzaam weg en heb ik met m'n leven leren leven.

Bonny Biersma
'Ria', later 'Jopie'
Almelo

LEIDA GROEN-KRUIPER
'Annie'

"Ik ben wel blij en dankbaar dat ik dit heb mogen meemaken"

LEIDA GROEN-KRUIPER

Toen mij in de nazomer van 1944 werd gevraagd als koerierster te gaan werken in het verzet, wist ik niet waar ik aan begon. Ik was toen 22 jaar. Gevaar zag je niet. Het leek wel interessant.
Ik wist wel iets van het verzetswerk af, omdat mijn vader, W.H. Kruiper ('oom Rikus'), als Chef Staf van de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten werkzaam was. Daar er erg omzichtig te werk werd gegaan, iedereen onder een schuilnaam werkte en ik ook dacht hoe minder ik weet, hoe beter, had ik me er nooit verder in verdiept.
Nu ik - vijftig jaar later - verschillende persoonlijke belevenissen heb gelezen, van mensen die ook in het verzet hebben gewerkt, valt er een puzzel in elkaar. Veel dingen kan ik me nu weer herinneren, maar ik kon het niet plaatsen. Ook vond ik bij de paperassen van mijn vader vele verslagen van de opzet en het verloop van het verzet van de laatste bezettingsjaren.
Ik zou gaan werken als koerierster voor Jan van der Veer ('Piet de Jong') en 'Theo'. Van der Veer was aangesteld als verantwoordelijke man voor het onderdeel rijdend oorlogsmateriaal. Als schuilnaam kreeg ik de naam 'Annie'.
Mijn taak was een aantal keren per week op de fiets naar Steenwijk te gaan om op een bepaald adres gegevens te halen. Deze gegevens hadden betrekking op het rijdend oorlogsmateriaal dat Friesland in- en uitging.
Op het eerste adres dat ik kreeg ben ik nooit aangekomen. Ik ging 's morgens om ongeveer half negen op weg. Ik fietste tussen de Blesbrug en De Blesse, toen ik werd aangehouden door een man. Ik schrok en stopte. Bang hoefde ik eigenlijk niet te zijn. Er kon me immers niets gebeuren, want ik had nog niets bij me. Hij zei me dat ik direct terug moest gaan, want het adres waar ik in Steenwijk naar toe moest, was door de Duitsers overvallen en de mensen waren opgepakt. Later zou ik wel horen waar ik wel naar toe moest. Ik ging rechtsomkeert en weer naar mijn werk. Ik werkte toen bij de firma J. van Schoot in Wolvega. Na verloop van een paar weken kreeg ik tijdens mijn werk bezoek van een mij onbekende persoon. In de paskamer haalde hij een zogenaamde Russische pas onder zijn pet vandaan. Deze keer was dat een stuk roze vloeipapier, dat in tweeën was gescheurd. Ik kreeg het ene stuk en het andere stuk was op het nieuwe adres dat ik in Steenwijk moest gaan bezoeken. Ik kreeg ook een papiertje waarop het adres geschreven was, dat meteen verscheurd werd.

56

No 98. 1 Mei '45

Boven bezet Nederland is gisteren opnieuw voedsel afgeworpen (1,250 ton) Uit Stockholm wordt gemeld, dat Graaf Bernadotte eergisteren een nieuw onderhoud met Himmler heeft gehad. Over een aanbod tot capitulatie van alle 3 geeft. is nog niets bekend. Het Zweedse ministerie van buitenlandse zaken heeft echter officieel bevestigd, dat Graaf Bernadotte de bemiddelaar was bij het aanbod van Himmler aan Engeland en De Ver. Staten. Hij bevindt zich nu in Denemarken na zijn tweede onderhoud met Himmler. De strijd om Berlijn nadert meer en meer zijn einde. Het stadion Dennhof is veroverd, terwijl het bommen en granaten regent op de laatste delen van Berlijn, die de Russen nog niet in handen hebben, als de Wilhelmstrasse, de Tiergarten en de "Unter den Linden"! De Russen hebben luidsprekers naar voren gebracht, om de Duitsers het nutteloze van verdere strijd te doen inzien. Montgomery's troepen zijn nu op twee punten de Elbe overgestoken, zoodat Hamburg overvleugeld is. Aan de andere zijde zijn de Russen over een breed front Mecklenburg binnengedrongen. Zo naderen Stralsund en Rostock, dat nog maar ruim 150 km. van Hamburg ligt. 6 Km. ten N. van Wittenberg is een nieuw contact ontstaan tussen de Russen en de Amerikanen. In het Zuiden van Duitsland gaat het nog steeds snel! München is door 3 Am. divisies bezet. De opruiming in dit Nazi-nest wordt nu verder voortgezet. Ten Z.W. van München werd het bekende Oberammergau genomen, terwijl iets ten N.W. van München het berucht te concentratiekamp Dachau werd veroverd. Dit kamp was het oudste, werd reeds in 1933 gebruikt, voornamelijk voor politieke tegenstanders. Nu worden er 30.000 gevangenen bevrijd. De Franssen zijn langs het Meer van Constanz getrokken, rukten Friedrichshafen binnen en bereikten Oostenrijks grondgebied. Sinds de invasie en tot 15 April zijn nu in Duitsland in totaal 1.800.000 buitenlandse arbeiders bevrijd, waaronder 5000 Nederlanders. 383 Nederlanders, die door het 1e. Am. leger bevrijd werden in het kamp Buchenwalde zonden een felicitatie telegram aan Prinses Juliana op haar verjaardag. Zij ontvingen van de Prinses een telegrafisch antwoord. Van deze 383 Nederlanders zijn er 79 ziek, echter wel in staat terug naar hun land te gaan. In dit kamp zijn door de Nazi's 500 Nederlanders om het leven gebracht.

Generaal Mark Clark, bevelhebber van het 5e. Britse leger in Italië heeft bevolen, dat het Duitse leger daar als samenhangende strijdkracht heeft opgehouden te bestaan. Meer dan 25 Duitse divisies zijn hier verslagen.

Dit adres in Steenwijk heb ik een paar maanden lang bezocht. De eerste keer dat ik er kwam, werd mij gevraagd naar mijn 'pas' en naar een gouden kruisje dat ik altijd droeg. Toen ik beide voorwerpen kon tonen, werd ik binnengelaten. Ik kreeg de benodigde gegevens mee. Deze verstopte ik meestal in mijn sokken of beha.
Toen ik in Wolvega terugkwam , beging ik de blunder van mijn leven. Ik moest mijn gegevens afleveren bij Piet de Jong. Ik wist toen nog niet, of het was niet goed tot mij doorgedrongen, dat dit de schuilnaam was van Jan van der Veer. Ik ging heel onbevangen naar Piet de Jong (de Zonmanufacturenzaak in Wolvega). Ik weet het niet precies meer, maar hij zal mij wel heel verwonderd hebben aangekeken. Hij gaf me echter wel te verstaan dat ik aan het verkeerde adres was. Hoe ik toen verder ingelicht ben, kan ik me niet meer herinneren, maar het was wel een afgang. Hieruit blijkt tevens dat je niet voorzichtig genoeg kon zijn. Van die fietstochten naar Steenwijk kan ik me verder weinig herinneren.
Een aantal voorvallen weet ik nog. Ik belde op een morgen op het mij opgegeven adres aan en een mevrouw deed open. Ik merkte dat er iets niet klopte. Ze drukte me een mand met nat wasgoed in mijn armen, met het verzoek dat boven op het platdak op te hangen. Zo stond ik daar, op een gure novembermorgen, met mijn jas aan, op een platdak in Steenwijk de was op te hangen.
Wat was er aan de hand? Er was bezoek en ik hoorde haar zeggen: "Ik laat mijn hulp eerst maar even de was ophangen, dan kan ze straks de rest doen." Je moest wel vindingrijk zijn.
Veel kleding had je niet in die tijd, ik fietste altijd in een geblokte jas. Dat scheen toch op te vallen, want ik kreeg het verzoek eens wat anders aan te trekken. Ik heb toen een groene jagersjas gekregen.
Een andere keer merkte ik dat ik op de terugweg werd gevolgd door een Duitser. Dat begon al in De Blesse. Ik durfde toen niet naar Jan van der Veer ('Piet de Jong') te gaan en fietste door naar Oldeholtpade. Ik kende daar een boerin die naailes gaf. Ik deed het voorkomen dat ik voor een naailes kwam.
Ik zat net achter een tafel met naaibenodigdheden, toen de Duitser het erf op kwam. Het hart klopte in mijn keel. Toen bleek dat de Duitser melk kwam halen was het gevaar geweken. Ook moest ik een aantal keren naar Noordwolde om berichten te halen. Tijdens één van die tochten kwam ik, toen het een keer flink stormde, in een 'mangat' terecht. Met een flinke buil en schaafwonden kwam ik thuis.
Een andere taak die ik als koerierster kreeg, was het verzorgen van de jongens van 'de Bok'. In oktober 1944 had een zestal jongens, Roelof Koning, Bauke Span, Willem

Via deze ingang en de smalle trap van de Gereformeerde kerk te Wolvega verschaften de ondergrondse werkers zich toegang tot de achterzijde van het orgel, waar de radio verstopt was.

Keetman ('Tommie'), Jan Bosscha ('Johnny'), Gerrit Spiele ('Jerry') en Henk Oord, zich teruggetrokken in een woonschuit, gelegen in een van de petgaten achter Oldelamer. Deze was via een grindpaadje te bereiken en gelegen tussen rietkragen en struikgewas. Deze verzetsgroep zou optreden voor de bevrijding tegen de Duitsers. Ik ging naar de ouders van de jongens, die ook niet wisten waar hun zonen zaten, om schone kleding en etenswaren te halen. Met een gele rieten koffer achter op mijn fiets ging ik dan richting Oldelamer. Ik volgde het grindpaadje. Na verloop van tijd werd ik met een roeibootje afgehaald, waarna de spullen aan de jongens konden worden overhandigd. Dit werk deed ik van oktober tot december 1944.
In Oldelamer zaten ook veel onderduikers. Een van hen moest daar weg en naar Ter Idzard worden gebracht. Ik kreeg de opdracht om hem te halen en te zorgen dat hij via Wolvega in Ter Idzard kwam. Dit alles gebeurde per fiets. Ik had dameskleding, een hoofddoek, make-up en schoenen met hoge hakken meegenomen, waarmee hij werd 'opgetut'. Toen we in Wolvega als twee wel wat gehaaste maar toch niet opvallende meisjes aankwamen, werd het werk door een ander overgenomen. De onderduiker kwam veilig in Ter Idzard aan.
Op het eind van de bezetting verscheen het blad 'De Koerier', een ondergronds blad met het laatste nieuws van de oorlog in binnen- en buitenland. Dit blad werd weer door andere verzetsmensen in diverse plaatsen verspreid. Deze gegevens kreeg men onder andere via Radio Oranje.
Omdat ik steno kende, werd mij gevraagd een paar weken deze berichten op te nemen. In de gereformeerde kerk aan de Kerkstraat in Wolvega stond achter het orgel een radio. Daar heb ik vaak zitten zweten, omdat er vaak storing was en je toch de juiste berichten moest doorgeven.

Dat dit koerierswerk toch wel gevaarlijk was, blijkt uit het feit dat Bonny Biersma werd opgepakt en in Crackstate in Heerenveen gevangen werd gehouden. Er werd steeds gecontroleerd door de Duitsers, de S.D., de spionnen van de Gestapo en daarbij nog de 'Nederlanders' die verkeerd waren. Toen Bonny Biersma werd opgepakt ben ik ook ondergedoken. Mijn werkzaamheden ben ik, met een kleine onderbreking, wel blijven doen.

Armband van de N.B.S.

Herdenkingstegeltje.

Als ik na vijftig jaar deze dingen weer de revue laat passeren en lees wat anderen allemaal gedaan hebben, ben ik me ervan bewust dat ik maar een hele kleine bijdrage aan het geheel heb mogen leveren. Ik ben wel blij en dankbaar dat ik dit heb mogen doen.

Leida Groen-Kruiper
'Annie'.
Meppel

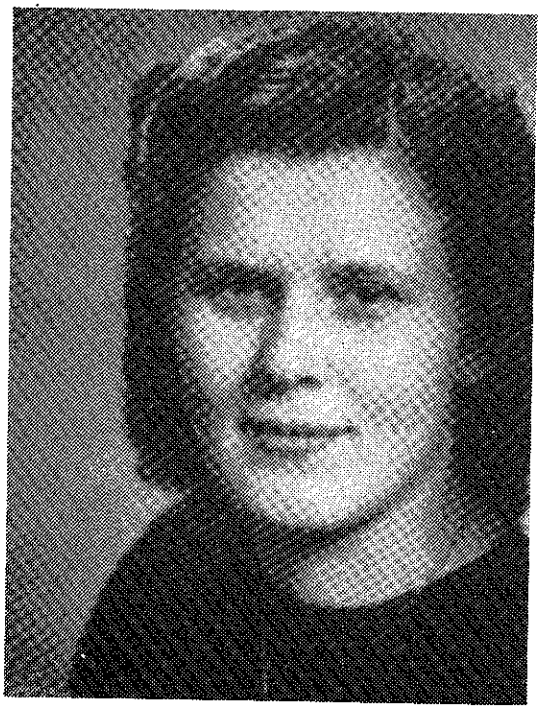

IJMIE GOUMA-STRUIKMANS
'Dora'

"Geheime stukken konden niet over de post worden verzonden. Dat was veel te gevaarlijk. Vandaar dat werd gekozen voor een koeriersdienst"

IJMIE GOUMA-STRUIKMANS

Het werk van een koerierster in oorlogstijd bracht met zich mee, dat je overal goed moest opletten. Als je iets verdachts zag, ging je even poolshoogte nemen en meldde dit alleen maar aan je contactpersoon.
We hadden allemaal een schuilnaam. Mijn schuilnaam was 'Dora'. 's Morgens werd meestal in Oldelamer vergaderd. Daarna gingen we op weg, soms naar Steggerda (naar Ome Jan, die de post weer doorgaf naar Noordwolde), de Westhoek, Ter Idzard of naar Hotel Weener in Oranjewoud, waar Bertus en Tukke zaten, die de post voor Sneek weer meenamen.
We waren net postbodes op de fiets. Soms kregen we bonkaarten, want er moest ook gegeten worden. In de oorlog moest ieder die op straat was een persoonsbewijs hebben. De Duitsers noemden dit een 'Ausweis'.
Vaak werd op je persoonsbewijs een andere naam vermeld. Dat ging natuurlijk niet zo gemakkelijk. Je kon zelf niet naar het gemeentehuis. Gelukkig zat op ieder gemeentehuis wel iemand die dit werk wilde doen. Zo is er veel goed werk gedaan. Omdat de Duitsers alles controleerden, konden de geheime stukken niet over de post worden verzonden. Dat was veel te gevaarlijk. Vandaar dat werd gekozen voor een koeriersdienst.
Op het gemeentehuis te Wolvega was destijds de heer Geldof werkzaam, die ons geholpen heeft aan persoonsbewijzen, vingerafdrukken, vrijstellingen enzovoort, kortom alles wat voorkomt bij een gemeentelijke instantie. De heer J. van der Veer was zijn contactman en ondergetekende koerierster.
Omdat de post soms ook naar andere gemeenten moest worden gebracht, heb ik heel wat tochtjes moeten maken. Dit gebeurde natuurlijk op de fiets.
In Heerenveen werkte de heer Huisman op de gemeentesecretarie. Na de oorlog werd hij burgemeester van Weststellingwerf.
Zo heb ik heel wat tochtjes gemaakt van Wolvega naar Heerenveen of Joure. Het gebouw 'De Flecke' was destijds het gemeentehuis, daar moest ik bij de heer De Jong zijn om mijn post af te geven en om weer nieuwe post mee te nemen. Vandaar met het pontje, dat nu niet meer vaart, over naar Langweer. Daar in Langweer liep je erg snel in de gaten. Ik kon er mijn post moeilijk kwijt omdat er dikwijls veel mensen waren. De spullen droegen we vaak op ons lichaam, want als je werd aangehouden, werd er meestal eerst in fietstassen en zakken gekeken.

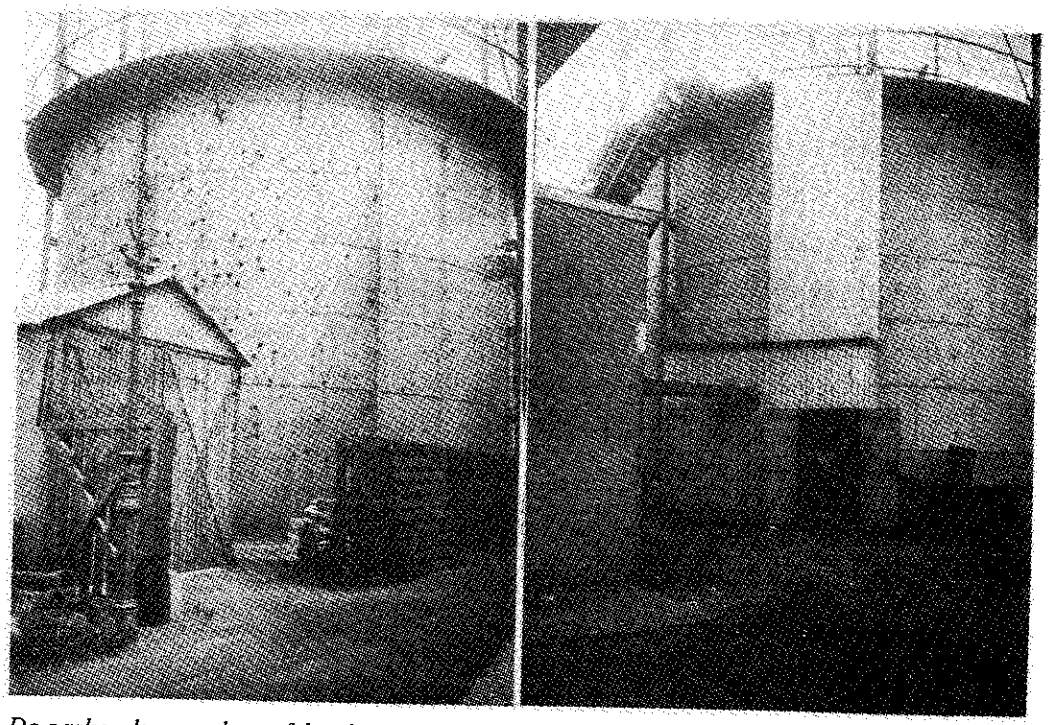

De gashouder van de gasfabriek in Wolvega werd op 15 augustus 1944 door geallieerde vliegtuigen onbruikbaar gemaakt voor Duits gebruik.

Van links naar rechts; Dikkie Ros, IJmie Struikmans en Trijntje Hento.

We hadden daarom altijd een boodschappentas of lege flessen bij ons. Als je toch werd aangehouden, kon je makkelijk een smoes bedenken. Gelukkig is dit nooit gebeurd.
Wel heeft een Duitser me in de laatste dagen van de oorlog nog aangehouden in Ter Idzard, waar ik ondergedoken was bij Café Heida.
Daar Bonny Biersma door de Duitsers was opgepakt, was het te gevaarlijk om nog thuis te wonen. De Duitser wilde mijn fiets hebben. Maar jammer voor hem, ik had een vrijstelling. Ik was namelijk 'hulp kraamverzorgster', dus ging die vlieger niet op. Toch wilde hij graag mijn vrijstelling in zijn handen hebben, maar ik dacht die krijg je niet, dan scheurt hij hem misschien kapot en heb ik het nakijken.
Zo had ik na de oorlog nog een goede fiets. In de oorlog was ik koerierster voor de Landelijke vereniging voor hulp aan Onderduikers (L.O.); er waren ook koeriersters van de Knokploeg (K.P.) Natuurlijk hebben we in de oorlog angstige momenten gekend. Niet zozeer vanwege de Duitsers, maar door de Engelse jagers, die onze vrienden waren. Wij woonden destijds op de Haulerweg toen de jagers de gasfabriek beschoten. De kogels lagen bij ons in de voortuin. Na de bevrijding heb ik ook nog voor de N.B.S. gewerkt, want toen was de koeriersdienst eerst nog wel nodig.

IJmie Gouma-Struikmans
'Dora'
Joure

NEL VAN DER VEER-ALGERA

"Wij zijn dankbaar dat wij dit alles nog kunnen navertellen. Er waren immers zovelen die dat niet meer hebben mogen beleven"

NEL VAN DER VEER-ALGERA

Ongeveer in 't midden van de bezettingstijd ben ik vanuit Lisse in Friesland terecht gekomen. Mijn vader was van geboorte een Fries en wellicht door *'een verborgen leiding'* ben ik er ook weer terecht gekomen. Ik heb ongeveer één jaar in Steenwijk gewoond, maar ging daarna al spoedig naar Wolvega en was daar hulppostbode bij het verzet. Het werk begon vaak al 's morgens, dan waren de Engelse berichten over de oorlogshandelingen via de radio bekend. Deze berichten werden dan gestencild bij de familie Heida aan de Schooldwarsstraat en werden dan bij sommige goede vaderlanders thuisbezorgd. Dit was vaak mijn werk.
's Middags waren er dan meestal wel weer andere boodschappen die bijvoorbeeld naar Marten, die bij de familie Lubberts in Oldetrijne woonde, moesten worden gebracht. Ook ging ik naar Oldelamer om m'n post te brengen bij de smid Jaap Stroop. Ik ben daar ook wel eens met een stempeldoosje geweest om een vingerafdruk voor een nieuw persoonsbewijs te halen.
Zo hadden wij allerhande taken. Voor de afwisseling ging ik dan een volgende keer met post naar Siebolt Kerkstra, die ook in Oldelamer woonde of ook wel eens met patronen voor een revolver op pad.
Ik heb in die tijd heel wat in de Westhoek rondgezworven; in Scherpenzeel bij smid Van der Hoef, in Langelille met post voor Pier Tjaarda. Ook heb ik eens in de buurt van de zuivelfabriek een kaas gehaald, bestemd voor de politie die aan het verzet meewerkte. Zo werd er ook voor de inwendige mens gezorgd.
We hadden ook nog contactadressen in De Blesse bij Dries van Veen, in Steggerda bij Jan de Vries, waar we zo nu en dan eens kwamen met post en ondergrondse kranten (Trouw). In Noordwolde ben ik gelukkig maar één keer geweest, achteraf bleek dat dit een gevaarlijk adres was.
De postbode van heden is iets anders dan de postbode van toen. Onze post was nergens te zien en te vinden. We wisten niets van de inhoud, dus bij een mogelijke arrestatie konden we er ook niets van zeggen. Het was een tijd vol spanning en afwisseling, maar ook hebben we nog met werkers en koeriersters een gezellige middag gehad in Huize Lindenoord aan de Van Harenstraat. dat thans in gebruik is bij het Waterschap. In de oorlog was hier het distributiekantoor in gevestigd, waarvan de heer Jansen in die tijd hoofd was en tevens medewerker in het verzet. Normaal kon je hier bonkaarten halen, die middag was het kantoor echter gesloten en wij vierden die middag in de kelder met

Canadese troepen op de Steenwijkerweg te De Blesse.

elkaar waarschijnlijk 'Sinterklaas'. Er was van alles te eten en te drinken, want daarvoor was koerierster 'Ria' (Bonny Biersma) de haar bekende boeren, slagers, bakkers en kruideniers langs geweest. Goed dat de Duitsers niet alles wisten, want dan waren wij er niet goed afgekomen.
't Was kort voor de bevrijding dat wij onze laatste post konden brengen naar de Driewegsluis, waar onder andere de N.B.S. zich had gehuisvest.
Wij zijn dankbaar dat wij dit alles nog kunnen navertellen. Er waren immers zovelen die dat niet meer hebben mogen beleven.

Nel van der Veer-Algera
Wolvega

LOLKJE FOKKENS-SCHAPER
'Bea'

"Ik ben blij dat ik deze verhalen nu nog in goede gezondheid kan navertellen en doorgeven aan de jeugd. Opdat wij niet vergeten!"

LOLKJE FOKKENS-SCHAPER

Hieronder volgt een verslag van mijn werk als koerierster. Ik werd op 13 februari 1924 in Wolvega geboren. In de oorlog werkte ik onder de schuilnaam 'Bea'. Ik was de jongste dochter van Wabe Schaper, expediteur in Wolvega.
Ten tijde van mijn eerste verzetsdaden woonde ik aan de Raadhuisstraat 32 te Wolvega.

'Tijdens het laatste jaar van de oorlog ben ik koerierster geweest van het verzet in Friesland. Door wie ik benaderd ben om koerierster te worden kan ik mij niet exact meer herinneren. Het kan door Jan Bosscha zijn geweest, maar ook door politieagent Carper.

Ik heb veel met politieagent Carper gewerkt. Dit werk bestond voornamelijk uit het brengen en ophalen van berichten van diverse verzetsmensen in de buurt van Wolvega. Het was gevaarlijk werk, maar dat drong toen niet zo tot je door. Je vond dat het moest gebeuren dus deed je het. Alles moest op de fiets gebeuren, over minder luxe fietspaden dan tegenwoordig (geen verlichting en geen asfalt) en vaak in weer en wind. Vaak met de spanning in het lijf dat een boodschap ergens op tijd moest zijn.

Zo ben ik eens een keer op een middag met Bonny Biersma naar De Blesse gefietst, naar Dries van Veen die manufacturier aan de Steenwijkerweg was. Daar moesten wij een boodschap afgeven. Je wist natuurlijk nooit welke boodschap je overbracht, dat was natuurlijk voor de veiligheid. De boodschap zelf bestond soms uit een brief of een pakje. De brieven verstopte ik zoveel mogelijk op m'n lichaam. Mocht je gefouilleerd worden dan hoopte je dat de moffen het niet zagen. Hierna zijn wij doorgereden naar Jan de Vries in Steggerda, om ook weer een bericht van het verzet door te geven. Vaak bracht je iets en kreeg je ook weer berichten of pakjes mee terug. Ondanks alles namen we toen wel de tijd voor een kopje thee. Vandaar reden we naar Noordwolde, naar de familie Menger (één van de mannen uit dit gezin is later gefusilleerd). Inmiddels was het noodweer geworden. Het regende verschrikkelijk en de wind was hard. Maar we moesten toch weer naar Wolvega terug, waar de familie vaak ook in spanning wachtte. Dus wij stapten weer op de fiets en dachten via de Kontermansbrug te gaan. We hebben nog ergens geschuild, maar na overleg besloten we weer terug naar

'Ome' Jan de Vries (overleden)

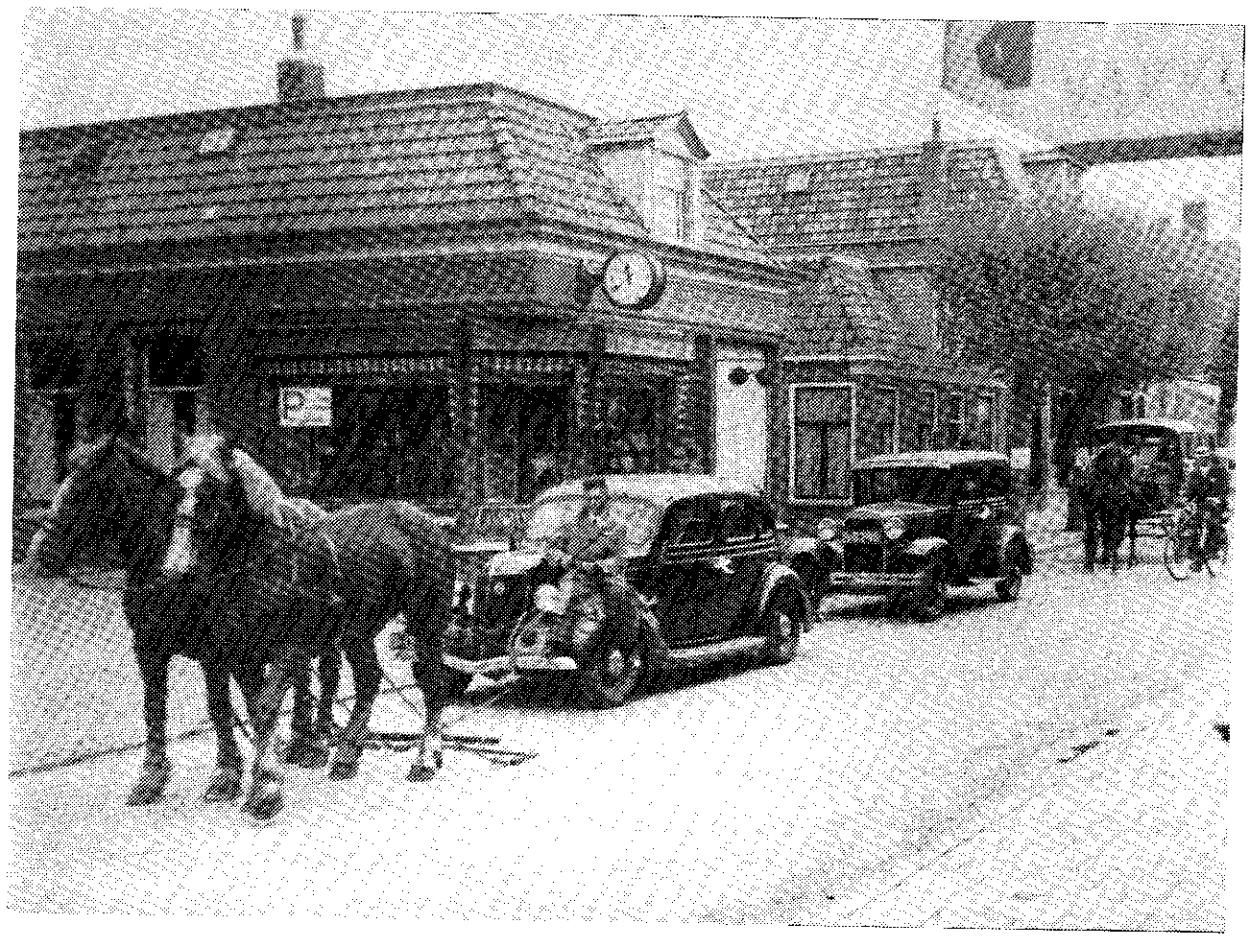

Wolvega 24 mei 1941. Trouwstoet voor juwelier Paulides in de Van Harenstraat.

Noordwolde te gaan. Daar hebben wij bij de familie Menger de nacht doorgebracht. Je moet natuurlijk wel weten dat je toen 's avonds niet meer onbeperkt over straat kon gaan. De volgende morgen gingen we op tijd weer terug naar huis. Telefoon had je niet, dus je begrijpt dat de familie thuis wel ongerust was.
Bonny en ik hebben op een zondag ook nog eens een tocht gemaakt naar Echtenerbrug. Waarschijnlijk naar de familie Hof, die midden in het dorp woonde. Daar kregen we post mee terug. Vandaar zijn we die dag ook nog naar Joure gefietst, naar een zus van Bonny, om spullen af te geven. We konden daar gelukkig wat meeëten. Vanuit Joure gingen we niet te laat weer terug want de spertijd naderde. We zijn op onze tochten gelukkig nooit aangehouden door N.S.B.-ers of Duitsers.
Ik heb ook wel met de heer C. van der Linde, ('Theo' was zijn schuilnaam) gewerkt. 'Theo' woonde bij de familie Bronger op de Keiweg in Wolvega. Hij gaf me onder andere opdrachten om naar Oranjewoud te gaan, naar Hotel Weener. Daar zaten Bertus en Tukke (de achternamen zijn mij niet bekend). Ook hier het bekende verhaal: berichten afgeven en weer ophalen, om in Wolvega weer aan anderen door te spelen.
Als ik voor 'Theo' naar Heerenveen moest, was er in Oudeschoot een fietsenzaak waar ik even naar toe moest. Als er een boodschap was, hing er een krant voor de ramen. Zo kon ik onopvallend zien of ik er langs moest gaan of niet. Vaak kreeg ik daar weer boodschappen voor Bertus. Veel van de verzetsactiviteiten hadden te maken met het vervalsen van voedselbonnen en persoonsbewijzen, onderduikers en dergelijke.
Bovendien kreeg ik opdrachten van Carper, Jan Kooistra (schuilnaam 'Arnold') of Henk Oord. Henk Oord en 'Theo' kwamen ook vaak bij ons thuis in de Raadhuisstraat. Bij de familie Keetman op de Schooldwarsstraat kwam ik regelmatig. De zoon Willem had af en toe ook iets voor me om weg te brengen. Vaak naar een boer in Blesdijke. Op een avond moesten Hendrika Dijk en ik naar Oldelamer naar de familie Jaap Stroop, fietsenmaker aldaar. Het was al laat, dus moesten we flink doorfietsen. Plotseling kwam er een Duitse wagen aan. Wij gingen zoveel mogelijk aan de kant. Daar reed ik in een kuil, die toentertijd vaak langs de wegen te vinden waren. Wanneer er dan een luchtaanval kwam van de Tommies, kon iedereen zich hierin in veiligheid brengen. Mede door dit ongeluk kwamen we te laat bij de familie Stroop. De contactpersoon van het verzet was daar alweer weg. De boodschap was bestemd voor de jongens die ondergedoken zaten in een boot die ergens bij de Tjonger in een rietkraag lag. In Oldetrijne kwam ik regelmatig bij de familie Lubberts, die daar een kruidenierszaak had. Daar was ene Marten ondergedoken (schuilnaam voor Jan Douwe Koopmans). Van hem kreeg ik ook berichten die ik moest doorgeven aan anderen.

De intocht van de Canadese troepen in Wolvega.

Met Ymie Struikmans ben ik een keer meegeweest naar Ter Idzard, naar boer Spin. Ymie kwam daar veel. Je begrijpt dat iedereen zo zijn eigen rayon had. Op de terugweg kreeg ik een lekke band. Achteraf realiseer je je dat het een unicum was dat ik nog op een fiets met luchtbanden reed. Maar goed, de band was lek en daar stond ik midden in het boerenland. Spertijd op komst. Ik sprong bij Ymie achterop de fiets en zo zijn we toch nog op tijd via Tuindorp in Wolvega aangekomen. In Tuindorp gaf ik de fiets af bij Jan van der Veer. Die zou hem voor mij maken. Pas later hoorde ik dat Jan ook in het verzet zat.
In de laatste periode van de oorlog werden bij ons thuis in de Raadhuisstraat op zolder illegale blaadjes gestencild, Trouw en dergelijke.
Toen Bonny Biersma werd opgepakt, ben ik direct ondergedoken bij mijn zus Aagje Schaper in Groningen, in 't Zandt. Haar man was adjudant van politie, dus dat gaf mij wel een veilig gevoel. Ik heb daar de bevrijding meegemaakt. Eenmaal bevrijd ga je dan terug naar je eigen dorp. Toentertijd was de communicatie natuurlijk beperkt en je was benieuwd naar en bezorgd over al je makkers uit het verzet. Leefden ze nog?
Na de oorlog ben ik een tijd overspannen geweest. De stress zoals dat tegenwoordig heet kwam er uit. Pas toen realiseerde ik me bewust aan welke gevaren ik blootgestaan had. Ik ben blij dat ik deze verhalen nu nog in goede gezondheid kan navertellen en doorgeven aan de jeugd. Opdat wij niet vergeten!

Lolkje Fokkens-Schaper
'Bea'
Hoofddorp

TRIJNTJE SIEGERSMA-HENTO
'Lies'

"Na de bevrijding kwam iedereen weer naar huis met zijn of haar verhalen. We waren dankbaar dat we allemaal nog in leven mochten zijn!"

TRIJNTJE SIEGERSMA-HENTO

Toen er in 1944 - 1945 moeilijkheden kwamen in verband met het in het openbaar opereren van het verzet, werden er vrouwelijke personen gezocht om de taken die buitenshuis vervuld moesten worden, over te nemen.
Dit werk hield in het overbrengen van berichten van de ene plaats naar de andere waar de verzetsmannen zich bevonden. Het waren veelal brieven die goed weggestopt vervoerd werden. Alles ging per fiets en daarvoor had je dan een zogenaamde 'Ausweis' nodig. Daar was illegaal wel aan te komen.
Op een zekere dag kwam er bij ons thuis ook de vraag of de dochter hieraan mee wilde werken. Wie dat gevraagd heeft is mij nooit verteld. Mijn vader en moeder gaven wel hun toestemming maar met een bezwaard hart, want hun beide jongens (mijn broers dus) zaten ook al in het verzet, namelijk bij de N.B.S. en de jongste bij de knokploegen.
Dus alle drie kinderen waren in gevaar! Zo werd ik koerierster, en kreeg de schuilnaam 'Lies'. Ik maakte kennis met m'n opdrachtgevers waaronder 'Marten' (Jan Koopmans) en 'Theo' (C. van der Linde). De namen komen geregeld voor in andere bijdragen. Het meeste had ik te maken met 'Marten'.
Het was niet zo moeilijk om hem dagelijks te ontmoeten, want hij woonde in huis bij de moeder van mijn vriendin, Marietje Wapstra, waar ik al vanaf m'n zesde jaar over de vloer kwam. We noemden haar 'moeke Wapstra'. Het was een 'warm nest' en ondanks dat het oorlog was, hebben we toch ook veel plezier gemaakt.
Wat er allemaal gebeurde in het verzetswerk wist ik niet en dat was ook goed. Je moest je mond kunnen houden en wat je niet weet kun je ook niet verder vertellen. Alleen dat ik iedere dag mijn fiets pakte en eindeloze fietstochten maakte met natuurlijk de brieven die naar verschillende adressen gebracht moesten worden.
Eerst woonde 'Marten' nog in Oldetrijne bij de familie Lubberts, waar ik dus ook regelmatig kwam. Andere tochten werden gemaakt naar Echtenerbrug of Oosterzee en ook wel Heerenveen of Sneek. Dat laatste was wel de grootste afstand.
Ook ging ik naar De Blesse, Steggerda, Noordwolde en Spanga en Langelille. Ik ben echter nooit zo eigen met de mensen geworden, dat ik nu nog weet bij wie ik kwam.
Je had altijd het gevoel dat je je opdracht zo snel mogelijk moest vervullen en dan ook zo snel mogelijk weer verdwijnen en dat is achteraf wel spijtig. Je zou nog wel graag eens weer met deze mensen willen praten over de voorbije tijden. Maar wie zijn er nog

Dries van Veen (overleden)

in leven? Nog steeds begrijp ik niet dat je toen zoveel aandurfde en regen, sneeuw en storm trotseerde om toch maar te zorgen dat elke dag de post op z'n plaats kwam.
Soms had ik toen wel eens het idee dat er door de heren misbruik van ons werd gemaakt. Het kwam soms voor dat je pas thuis was van je missie en dat je voor de tweede keer naar dat zelfde adres terug moest waar je juist vandaan kwam. Dan stonden mijn haren wel eens recht op. We wisten vanzelf in het geheel niet hoe belangrijk die boodschappen waren.
Eens toen ik naar Noordwolde ging passeerden mij op de Blesbrug twee Duitsers met hun herdershonden. Ze waren ook op de fiets en waarschijnlijk op patrouille. Ze groetten mij en riepen: "Ah die Lise". Ik ben daar enorm van geschrokken en dacht hoe weten zij mijn naam. Op zo'n moment gaat alles door je heen. Ik ben nog wat harder gaan fietsen, maar gelukkig gebeurde er niets! Het was waarschijnlijk zo maar een Duitse groet.

Een adres waar ik kwam was Dries van Veen in De Blesse. Hij woonde in een kleine winkel aan de Rijksweg. Wat er verkocht werd weet ik niet meer. Dan ging de tocht verder naar 'Ome Jan' in Steggerda. Hij dreef een kruidenierszaak. Dan op naar Noordwolde. Daar woonde Thijs Menger. Daarvan herinner ik mij dat hij op een hoek woonde en je vanuit de ramen alles in de gaten kon houden. Zijn moeder ontving mij meestal. Thijs leeft helaas niet meer. Hij is ook het slachtoffer geworden van zijn verzetsactiviteiten.

In Heerenveen moest ik vaak naar de Leeuwarderstraatweg. De naam is mij ontschoten, maar het was volgens mij een bouwbedrijf. Op een keer dat ik daar aanbelde werd de deur opengedaan door een vrouw (waarschijnlijk de werkster) die tegen mij zei: "Maak dat je wegkomt, hier is net een razzia geweest en er zijn mensen meegenomen." Dat was weer op het nippertje, daar had ik ook bij kunnen zijn. Of Bertus Lugtmeijer, ook een kontakpersoon, die keer is opgepakt weet ik niet meer. Ik herinner mij nog goed dat Bertus eerst in Mildam zat op de zolder van het dorpscafé. Daar was het altijd gezellig. Hij had altijd wel iets te snoepen, zoals chocolade. Ook had hij sigaretten enzovoort. Allemaal gedropt, zei Bertus dan. Later is hij verhuisd, naar een bakker in Heerenveen-noord. Een andere keer moest ik met iemand mee achter op de motorfiets. Wie dat was weet ik niet meer. Het was avond en pikkedonker. Ik had ook nog nooit op een motorfiets gezeten. We bleven in de omgeving. Volgens hem was er een verrader, die even op zijn nummer gezet of uitgeschakeld moest

Koeriersters

Het begin:
Je broer, je Pa, je vrind:
"M'n grote zus!" "M'n lieve kind!"
"Je weet wel bij die boerderij,
de laatste in de rij,
Je krijgt ook een vracht retour,
Pas echter op, de mof ligt op de loer."
Het meisje:
In een gabardine regenjas,
'n lege melkfles in de tas,
op een fiets met goede banden,
en voldoende haren op de tanden,
een pientere oogopslag,
om de mond een gulle lach.
Het werk:
Met brieven en boodschappen "zeer geheim",
door regen, sneeuw en rijm,
worstelend met tegenwind en storm,
maar altijd in de goede vorm:
piloten en wapens vervoeren naar 'n veilig thuis.
Kom ik vanavond goed weer thuis?
De buurt:
Die van hiernaast is ook een mooie,
ze liep al heel lang met "die rooie",
dat is voorbij, net wat ik had gedacht,
ze is op pad, soms midden in de nacht.
Ook met getrouwde mannen zie je haar,
die meid wordt vast nog de "sigaar".
De historicus:
Wat hebben ze prachtig werk verricht,
ze zagen het gewoon als hun plicht,
hebben de bezetter om de tuin geleid,
door hun waardevolle bezigheid.
Contacten gelegd en steeds weer onderhouden,
en op dat we 't niet vergeten zouden.

Jeep

worden. In plaats van post had ik nu een revolver met toebehoren op zak. Daar was ik wel vertrouwd mee, want bij ons thuis verkochten ze die zaken. Een eind van de plek vandaan stopten we. Er werd een masker opgezet en ik bleef bij de motorfiets en wachtte wat er ging gebeuren. Ik vond het heel spannend!

Ook werd ik naar de Westhoek gestuurd met alle attributen voor een nieuw persoonsbewijs.
Daar was bij een familie een Joods jongetje ondergedoken. Hoe, wat en waar zou ik nu niet meer weten. Het was een barre tocht. Voor het huis lag een smalle plank over een sloot en daar moest iedereen overheen. Niet erg gemakkelijk om er te komen. Bij de achterdeur staand met de vraag of ik binnen mocht komen om een persoonsbewijs te brengen en een vingerafdruk te maken, werd me dit pertinent geweigerd en gezegd dat ik wel weer weg kon gaan, dat er niemand in huis was die zoiets hebben moest.
Achteraf en vanuit hun oogpunt bekeken was het wel begrijpelijk. Niemand kende mij en omgekeerd waren zij ook vreemden voor mij. Het is net of je dan een aanwijzing krijgt, want op goed geluk zei ik: "Peet heeft me gestuurd". Zelf had ik nog nooit een Pier Tjaarda gezien maar wel over hem gehoord. Direct mocht ik toen binnenkomen en werd er gezegd "Het is goed". Ook van dat Joodse jongetje zou ik graag weten of het goed met hem gegaan is. Misschien is het wel dezelfde jongen van dat ongeluk met de hete melk, die naar het ziekenhuis van Heerenveen is gebracht.
Alles is al weer heel lang geleden. Toch herinner ik mij, dat wij als jongeren (ik was toen 21 jaar) van de ondergrondse in die winter met elkaar gingen schaatsen op de petgaten. Het was daar stil en niemand zag ons daar. Het was ver van de bewoonde wereld, maar achteraf bezien ook een beetje gevaarlijk, want de vijand slaapt nooit. Bij verraad was de ramp niet te overzien geweest. Ook de arrestatie van Bonny Biersma heeft mij erg geschokt. We hadden weinig contact als koeriersters onderling. Ieder had zo zijn of haar taak, dat was misschien ook heel goed, in het belang van de zaak waar het om ging. Hoe minder je wist, hoe beter het was. Dezelfde morgen na de overval waarbij Bonny betrokken was, werden wij ook gealarmeerd en werd ons geadviseerd om van huis weg te gaan. Samen met 'Dora' ben ik naar een onderduikadres gegaan in Ter Idzard, naar ik meen naar Café Heida. Daar ben ik één nacht gebleven en toen doorgegaan naar een tante in Rottum. Daar ben ik gebleven tot de oorlog voorbij was. Daarom wil ik hier Bonny Biersma nog goede en fijne jaren toewensen samen met haar man. Ik hoop dat ze toch nog genieten kan van heel veel goeds dat er nog is!

De intocht van de Canadese troepen in Wolvega.

Daar in Rottum kwam nog een delegatie uit Sneek, waaronder ook de heer Wiersma, om te vragen of ik daar nog wilde werken en ook 'Marten' (Jan Koopmans) kwam nog langs.
Het einde van de oorlog was echter in zicht en mijn ouders hadden ook liever dat ik er mee stopte. Gelukkig was er een opvolgster voor mij. Dat was Dicky Ros uit Scheveningen, een zus van mijn toekomstige schoonzusje. Tijdens de hongerwinter was zij geëvacueerd en woonde bij mijn ouders in huis, samen met nog twee evacueetjes, namelijk een jongen van elf jaar afkomstig uit Den Haag en een nichtje van zuster Visser (van het ziekenhuisje) uit Rotterdam.
Dicky heeft de laatste twee maanden mijn werk overgenomen. Ze kwam ook nog wel eens naar Rottum, want daar was iedereen welkom.
Na de bevrijding kwam iedereen weer naar huis met zijn of haar verhalen. We waren dankbaar dat we er nog allemaal mochten zijn!
Ook mijn jongste broer heeft het samen met zijn commandant van de K.P. mogen overleven. De anderen zijn er helaas niet meer. Ze hebben onder andere met elkaar de gevangenis in Sneek overvallen en de gevangenen eruit gehaald.
We zijn nog wel enige tijd naar Crackstate gegaan. Wat we daar precies deden weet ik niet meer. Wel herinner ik mij de N.S.B.-ers die daar achter de tralies zaten. We droegen een oranje band met N.B.S. erop en moesten deze mensen hun eten brengen. Geen vrolijke aanblik dus! Na deze periode moesten we allemaal aan een nieuwe toekomst beginnen.

Trijntje Siegersma-Hento
'Lies'
Heerenveen

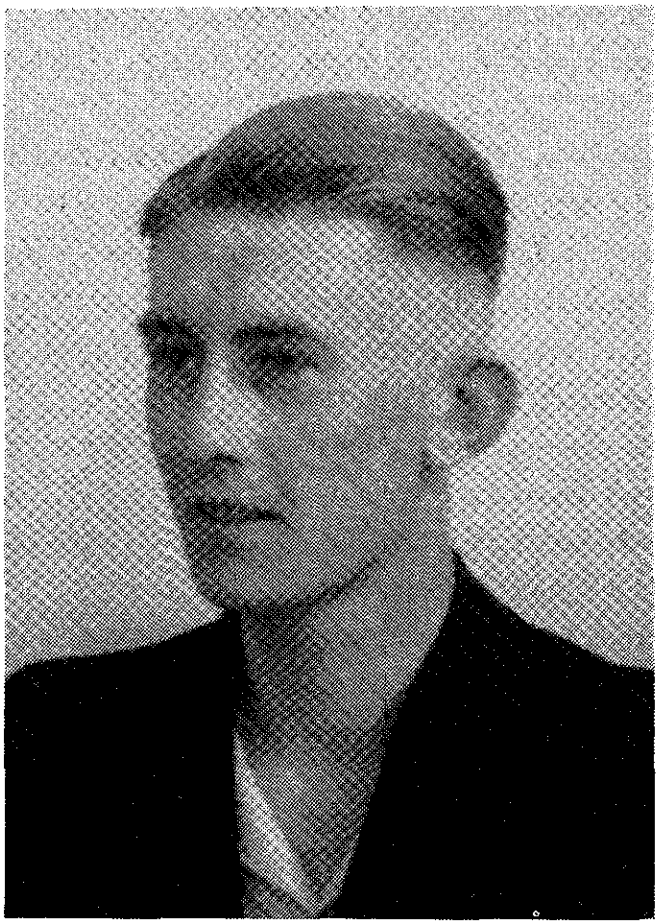

JAN KOOISTRA
'Arnold'
(overleden)

"Veel lief en leed is ons deel geworden, maar toch zullen wij allen, meerderen en minderen, deze tijd niet kunnen vergeten en blijven de namen van onze medewerkers lang in ons geheugen gegrift"

JAN KOOISTRA (overleden)

De Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten

Het begon in september 1944, een uitdrukking, die van toepassing is op alle gemeenten in het Gewest Friesland, waar het de oprichting van Gevechtsgroepen betreft.
Dit gold ook voor Wolvega in de gemeente Weststellingwerf. Toen ik daar aankwam, was er al een sectie op papier gevormd en wel door de akties van de Landelijke Organisatie voor hulp aan Onderduikers (L.O.) en de Verzetscentrale in Sneek.
Wel waren deze mensen zelf aangezocht door de contactpunten der L.O., maar ze wisten niet wat hen eigenlijk te doen en te wachten stond.
Zo stonden aan het hoofd van deze sectie twee groepscommandanten. De eerste groep stond onder leiding van de heer Jan Bosscha (later Johnny), de tweede groep onder leiding van de heer G. Spiele (later Jerry); de derde groep, die mensen omvatte uit Noordwolde en Steggerda, was nog niet bezet. Ook ontbrak een Sectie-commandant, welke functie ik, na overleg en met algemeen goedvinden, op mij nam. Later werd dat Gevechtscommandant.

Ons eerste werk was al deze mensen persoonlijk van de ernst van de zaak op de hoogte te brengen en tevens op hun plichten te wijzen tegenover het vaderland. Het resultaat was dat één man zich terugtrok. De anderen konden zich er volledig mee verenigen.
Dit gebeurde nog steeds onder auspiciën van de Verzetscentrale. Later werd een Districts Operatie Leider (D.O.L.) gevonden en begon het meer op een militaire organisatie te lijken, wat het werken gemakkelijker maakte. De D.O.L. was tenminste een realiteit, wat volgens mij van de Verzetscentrale niet gezegd kon worden. Op dat moment hadden wij een complete sectie bij elkaar: negen onderofficieren, drie korporaals en 31 manschappen. De bedoeling was dat de onderofficieren die niet als Groepscommandanten optraden, patrouillecommandanten zouden worden, wanneer in kleine groepjes opgetreden moest worden, zodat allen een bepaalde functie hadden. Deze sectie was scherp geselecteerd, hetgeen later ook bij de uitbreiding werd volgehouden, zodat zwarte handelaren en dergelijke geen kans kregen, wat in andere provinciën en gemeenten soms wel het geval bleek te zijn. Steeds weer werden voor het werven en inwinnen van informatie contactpunten van de L.O. ingeschakeld. Begin oktober werd 'de Bokploeg' samengesteld. Het ging hier om mensen uit Wolvega die lid van onze groepen waren, die moesten onderduiken om te voorkomen dat zij in

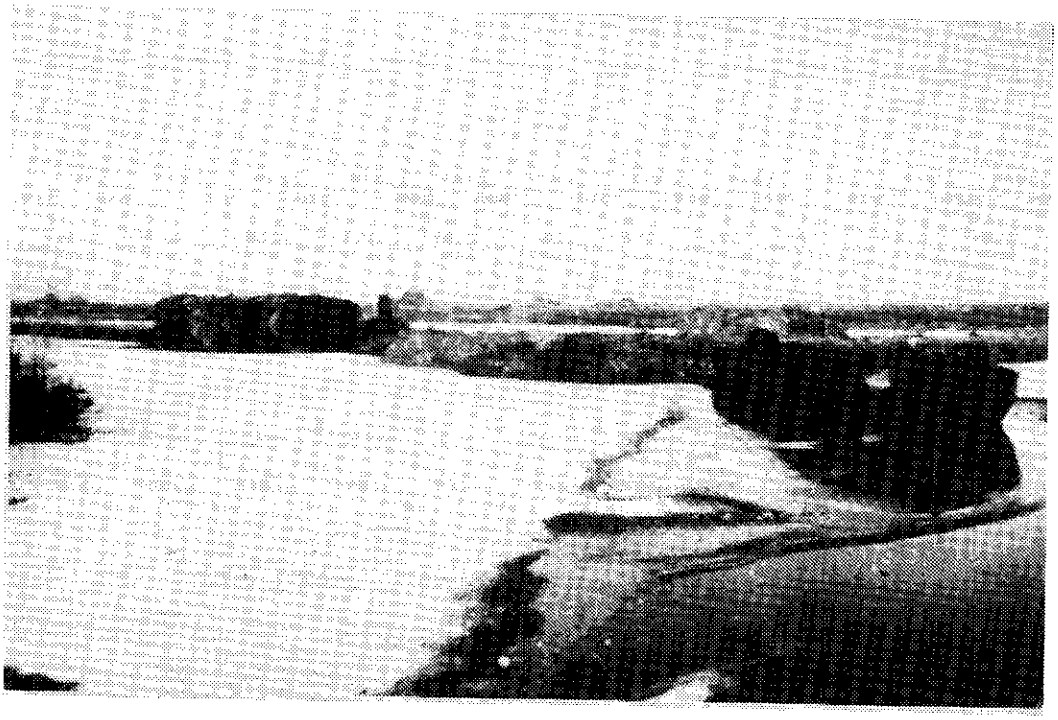

'De Bok' in de Oldelaamsterpolder.

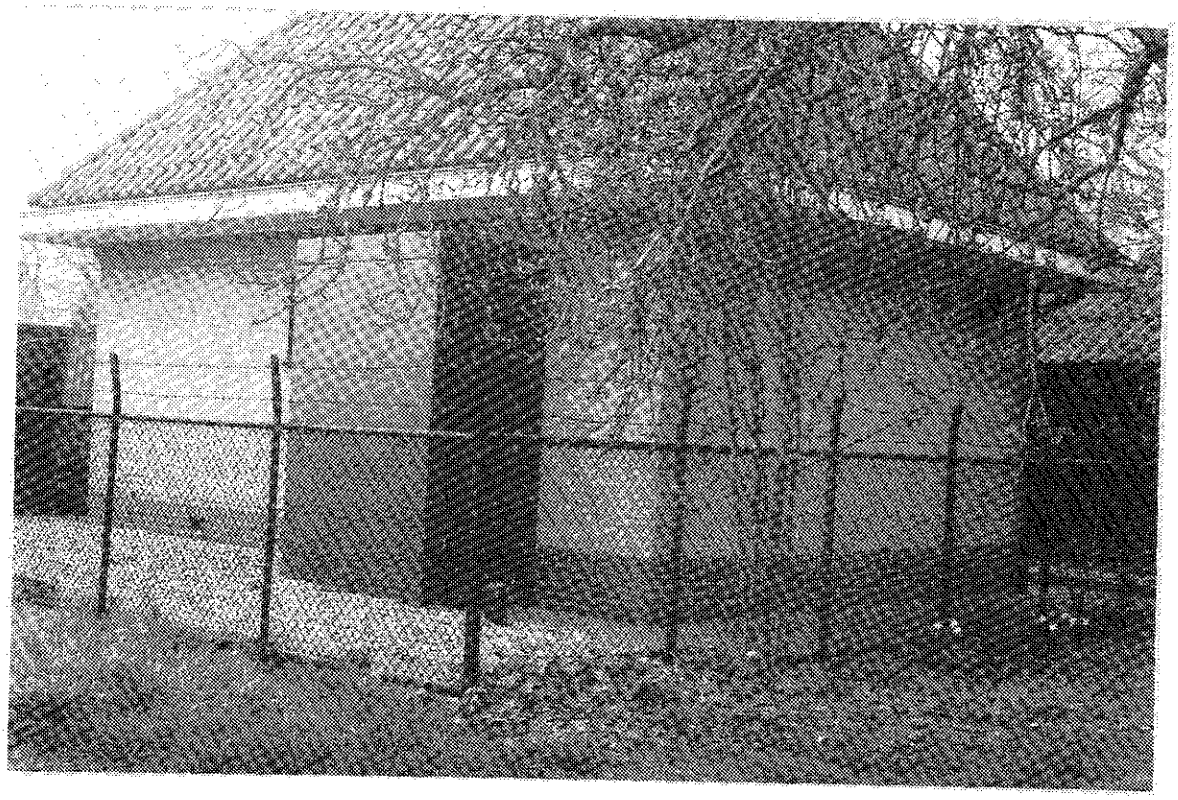

Het P.T.T.-gebouwtje te Oldeholtpade.

Havelte tewerkgesteld zouden worden. Het betrof hier: G. Spiele ('Jerry'), Jan Bosscha ('Johnny'), Henk Oord ('Anton'), Roelof Koning, Bauke Span en Willem Keetman. In deze tijd werd ook een commandant voor de 3e groep gevonden, de heer H. Dikkers ('Peter') uit Noordwolde. Deze Bokploeg stond steeds met mij in contact en met de L.O.-man Jan van der Veer ('Piet de Jong'), die als N.B.S.-lid steeds met ons mee-werkte.
Gezamenlijk hebben de Bokploeg en wij tweeën de gevaarlijke karweitjes opgeknapt, zoals wapens ophalen, schoonmaken en weer vervoeren naar de depots in de gemeente. Zo kwamen Jan Bosscha en ik in Oudehaske plotseling in een razzia terecht, toen wij aankwamen om wapens op te halen. We hebben altijd veel geluk gehad, al was het soms op het kantje af.
In onze gemeente hadden wij drie depots: één in Ter Idzard aan de Zandeweg, één in Oldeholtpade in het P.T.T.-gebouwtje (een prachtige schuilplaats) en één in Wolvega bij Van der Tuin aan de Bovenweg. Voor iedere groep een depot.

Het vervoer in de gemeente geschiedde steeds in samenwerking met drie politieagenten, te weten de heren Caro, Koopmans en Carper, welke later ook moesten onderduiken. Terwijl dit alles zijn beslag kreeg, hadden wij instructie van de heer Prins. Vooral de nieuwe tactiek, waarover hij veel vertelde, was voor ons van groot belang. Deze instructie werd door ons overgebracht aan de manschappen. Zij waren enthousiast over de nieuwe wapens. Toen kwam de mogelijkheid tot uitbreiding van de groepen. Ons doel was in plaats van drie groepen nu drie secties te vormen. Daarin zijn wij, met medewerking van de L.O., volkomen geslaagd en al spoedig konden wij aan de Districts Operatie Leider (D.O.L.) een sterkte van honderd man opgeven.

Met de Districts Operatie Leider (D.O.L.) heb ik, ook al wisselde hij enige malen van functie, steeds een heel prettige samenwerking kunnen onderhouden.
Ook bij de uitbreiding had weer scherpe selectie plaats. Het resultaat van deze selectie is dan ook tijdens ons optreden prachtig naar voren gekomen. Niemand trok zich toen terug, behalve één, maar daarover zal ik later meer vertellen. Ongeveer in diezelfde tijd kregen we Wierda op wapeninspectie. Alles was prima voor elkaar. Hij wees ons enige handgrepen voor het herstellen van kapotte stens. Hij bezocht twee depots. De derde was te ver afgelegen en Wierda had wel zoveel vertrouwen in de behandeling dat hij daarvan afzag, hetgeen ons later tot voordeel is geweest. Daarna kregen we de instructie van de heer De Jong en de oprichting van de Sabotagegroepen, waarvoor wij

10

4 Mei 1945.

STELLINGWERF

48e Jaarg. No. 18.

NIEUWS- EN ADVERTENTIEBLAD

N.V. DRUKKERIJ EN BOEKHANDEL VOORHEEN G. TACONIS, WOLVEGA

Aan de ingezetenen van Weststellingwerf.

Nu we op het stukje oude aarde, dat we Weststellingwerf noemen, weer vrij kunnen ademhalen en verlost zijn van den grootsten beul aller tijden, doorstroomt ons een groot gevoel van dankbaarheid en vreugde.

Dankbaar gestemd zijn we vooral, omdat met steun van onze geallieerde vrienden we verlost zijn van een volk, welks beschaving in het niet zinkt bij die der middeleeuwen. Hoeveel leed en ellende zijn er niet over ons gekomen sinds 1940, welke als een looden last op onze schouders drukten.

Duizenden en duizenden werden als slaven in ballingschap weggevoerd en wie niet naar den wil van den bezetter of tegen zijn belangen handelde, werd naar strafkampen vervoerd en daar op beestachtige wijze behandeld.

Een schaamteloos deel van ons volk ontzag zich niet bij dit vulgaire werk zijn medewerking te verleenen. Een zeker deel hiervan heeft dit willens en wetens gedaan om eigen positie te verbeteren of om andere redenen van zelfzuchtigen aard, terwijl enkele onnoozele zielen door het zoet gefluit van den vogelaar in z'n netten verstrikt zijn geraakt. Het is niet aan ons over deze dingen recht te spreken, maar we zullen hopen, dat door de daartoe bevoegde instanties zooveel mogelijk bewijsmateriaal zal worden bijeengebracht, dat een rechtmatige straf zal kunnen worden opgelegd.

Met het bestraffen van deze individuen zijn we er echter nog niet. De zuiveringsactie zal in alle deelen van ons volksleven toegepast dienen te worden. Ook loopen er nog duizenden rond, schijnbaar als eervolle burgers en toch hebben ze zich tegen het Nederlandsche volk misdragen op een wijze, waarvoor geen woorden zijn te vinden.

Hierbij kan gedacht worden aan hen, die om hun gelddorst te voldoen met de bezetters mee gingen huichelen, of aan de **zwarte handelaren** en **zwarte boeren.**

De grenzen tusschen geoorloofd en ongeoorloofd waren in veel gevallen weggevaagd.

We zijn nu na de bevrijding er des te meer van overtuigd geworden, dat we met dit soort menschen geen nieuwe en betere maatschappij kunnen opbouwen. Op dit terrein zal ook nog heel wat te ordenen zijn. Van harte hopen we, dat het goede deel der bevolking bereid en in staat zal zijn medewerking te verleenen bij den op- en uitbouw van onze volksgemeenschap.

Hiervoor zullen noodig zijn mannen en vrouwen met ruggegraat en gelukkig zijn er nog, die in den loop der jaren getoond hebben uit het goede hout te zijn gesneden.

Velen zijn onder de beulshanden bezweken en aan hen willen we een stille hulde brengen. Hun nagedachtenis houden we in hooge eere.

Anderzijds zijn er nog velen, die gedoemd zijn in den vreemde verblijf te houden. We hopen van harte, dat ze allen van hoog tot laag te midden van hun volk en gezin mogen terug keeren.

En nu staan we te midden van de puinhoopen van een verwoest Europa, een voor een groot deel verwoest Nederland, waar onze Gemeente een onderdeel van is. Over dit onderdeel heeft men ondergeteekende aangesteld als wnd. burgemeester.

Mijn taak is dus voor Uw belangen, d. i. de gemeentebelangen op te komen. 'k Wil dat doen met de krachten die mij gegeven zijn, wetende dat ik door de besten onder U ten volle gesteund zal worden. Maar toch doe ik een beroep op al de Gemeentenaren om mee te helpen, op de puinhoopen van ons maatschappelijk bestel een nieuwe en betere maatschappij op te bouwen.

Mede-inwoners van Weststellingwerf, ik doe daarom een beroep op U, om over alle godsdienst, politieke- en maatschappelijke verschillen heen, daarbij al te groot egoïsme aan de kant schuivende, ieder naar de mate van z'n krachten, mee te bouwen aan het gemeenschappelijk welzijn van onze gemeente Weststellingwerf.

H. L. DEDDEN.

Publicatie.

Ingevolge artikel 2 van de „Verordening op de oorlogsbuit 1945" is een ieder, die weet, of gegronde redenen heeft om te vermoeden waar zich in de gemeente oorlogsbuit bevindt, VERPLICHT, daarvan onverwijld aangifte te doen bij de Plaatselijke Politie.

Geeft daarom eventueel in Uw bezit zijnde patronen, handgranaten, enz. onverwijld af, om te voorkomen, dat nog meer ernstige ongelukken, als op 28 April j.l. te Blesse heeft plaats gehad, gebeuren.

Wolvega, 1 Mei 1945.

De wnd. Burgemeester van Weststellingwerf,
H. L. DEDDEN.

Publicaties Distributiedienst Weststellingwerf.

Inlevering bonnen zelfverzorgers 5e periode 1945

Kringkantoor Wolvega: Op Maandag 7 Mei a.s. van 9—12½ uur Wolvega, het gedeelte ten Westen v. d. Rijksstraatweg; van 2½—4 uur n.m. Wolvega, het gedeelte ten Oosten v. d. Rijksstraatweg.

Op Dinsdag 8 Mei a.s. van 9—12 uur v.m. Nijlamer, Sonnega, Oldetrijne; van 2—4 uur n.m. Oldelamer, Oldeholtwolde, Nijholtwolde.

Café Kroonkamp, Oldeholtpa: Op Woensdag 9 Mei a.s. van 9—12½ uur Oldeholtpa en De Hoeve (district Damstra); van 2—4 uur n.m. Idzard, ten Westen hoek Slingerweg-Vriesburgerweg.

Café Veurman, Nijeholtpa: Op Woensdag 9 Mei a.s. van 1—4 n.m. Nijeholtpa, Idzard ten Oosten hoek Slingerweg-Vriesburgerweg.

Café Oosten, Scherpenzeel: Op Vrijdag 11 Mei a.s. van 10—12½ uur Munnekeburen en Nijetrijne; van 2—4 uur n.m. Scherpenzeel en Spanga.

Café Oosterhof, Noordwolde: Op Maandag 14 Mei a.s. van 10—12½ uur Wijk A nos. 1 t/m 350; van 2—4 uur n.m. Wijk A rest en Wijk B nos. 1 t/m 100.

Op Dinsdag 15 Mei a.s. van 10—12½ uur Wijk B rest en Boijl; van 2—4 uur n.m. De Hoeve (district Pape), Fred.-Noordwolde, Fred.-Boijl, Fred.-Vinkega en Vinkega.

Café van Wijlandt, Blesse: Op Woensdag 16 Mei a.s. van 9½—12½ uur Blesdijke nos. 1 t/m 220; van 1—4 uur n.m. Blesdijke rest en Peperga nos. 1 t/m 70.

Op Donderdag 17 Mei a.s. van 9½—12½ uur Peperga rest en Steggerda nos. 1 t/m 100; van 1—4 uur n.m. Steggerda rest.

In te leveren bonnen: Brood A450, A451, 400 en 413. Melk A454, B451 en 414. Vleesch 405 en 409.

Bonnen opplakken!!

Distributie van Boter.

Bon A452 (250 gram boter) kan thans aan de Distributiekantoren worden aangeboden ter verkrijging van toewijzingen.

Distributie van Serviesgoed, Keukengerei etc.

De distributie van serviesgoed en keukengerei is voorloopig stopgezet. Ook de nog loopende vergunningen en bereidverklaringen en uitgereikte punten zijn voorloopig ongeldig.

Wolvega, 2 Mei 1945.

— De heer C. Oeven te Noordwolde, die blijkens advertentie op 6 Mei zijn 40 jarig huwelijksfeest hoopt te vieren, gedenkt op 8 Mei den dag dat hij voor 40 jaar als molenaarsknecht in dienst trad bij de familie Timmerman.

De Binnen- en Buitenlandsche toestand.

De oorlogsgebeurtenissen werden deze week eigenlijk geheel op den achtergrond geschoven door de berichten en geruchten over een op handen zijnde Duitsche capitulatie, waarvan nu tenslotte nog niet veel schijnt te komen, al kan elk uur verandering brengen. Graaf Bernadotte, de vice-voorzitter van het Internationale Roode Kruis, die als bemiddelaar optrad bij de eerste voorstellen van Himmler, om zich onvoorwaardelijk over te geven aan Engeland en de Vereenigde Staten, heeft zijn tweede reis niet met succes zien bekroonen. Er werd gemeld, dat hij op die reis zelfs Himmler niet gesproken had, wel Groot-Admiraal Dönitz en Veldmaarschalk Von Busch. Zoo is de verwachte capitulatie nog uitgebleven.

Het is wel opmerkelijk, dat de dood van Hitler van zoo weinig belang schijnt. Het teekent duidelijk den chaotischen toestand in Duitschland, dat zich volkomen van zijn ondergang bewust is. De mededeeling van Hitlers opvolger, Dönitz, dat Duitschland verder zal strijden, om zich te redden voor het Russische leger, verandert daar niets aan. Het uitstellen van de capitulatie zal de offers die Duitschland moet brengen nog meer vergrooten, zonder eenig voordeel voor dat land.

Ondertusschen hoort men niets van de andere leiders, die Duitschlands ondergang hebben veroorzaakt. Sommigen schijnen geëxecuteerd te zijn, anderen hebben zelfmoord gepleegd, van weer anderen weet men niets.

Behalve Kiel zijn alle groote Duitsche steden bezet of belegerd en ruim 80 % van Duitschland zelf is bezet. Dwars door het land heen loopt nu het front, dat niet meer verdeeld behoeft te worden in Oost- en Westfront. De verschillende ontmoetingen tusschen Amerikanen en Russen toonden wel de eensgezindheid van de Geallieerden, om tezamen den oorlog tot een goed einde te brengen. Dat die eensgezindheid bewaard blijve, als het erom gaat, den vrede te winnen!

Zoo is Duitschland verdeeld in afzonderlijke stukken, waarin de overheid dikwijls ineengestort of verdwenen is, de steden zijn vernield, de openbare diensten niet functioneeren, de verkeersmiddelen verdwenen zijn. Een enorme verwarring heerscht overal. Langs de wegen bewegen zich drommen buitenlandsche arbeiders, deserteurs, krijgsgevangenen, voor wie het verkrijgen van voedsel en slaapgelegenheid een groot probleem vormt. Een zware taak voor het Militair Gezag en de UNRA om orde te scheppen, en om zonder steun van de Duitsche autoriteiten zich belast te zien met de zorg voor onderzoek en verpleging van zieken, voeding, vaak kleeding van zieken en nog gezonden, terwijl de wegen vrij moeten blijven voor troepentransporten en ravitailleering van het strijdende leger.

Er zijn belangrijke redenen, om Duitschland te helpen orde te scheppen en die genoemd werden voor Radio Oranje. Daar is het feit, dat chaos, honger en gebrek de nazi's die overblijven in de kaart zullen spelen, het feit, dat ziekten geen grenzen kennen en er dus epidemieën over geheel Europa kunnen groeien uit ziekten in Duitschland en het feit, dat Duitschland slechts vergoeding zal kunnen geven als de fabrieken en mijnen in Silezië en het Ruhrgebied aan het werk kunnen gaan.

Het door den oorlog zoo zwaar beproefde Westelijk Nederland kan de onmiddellijke toekomst weer wat hoopvoller tegemoet zien, nu door een overeenkomst met de Duitschers het mogelijk is geworden, voedsel te brengen door de lucht, over land en over zee. Veel factoren, die wij nu nog niet kennen, hebben bij deze hulpverleening hun invloed doen gelden; we kunnen er verzekerd van zijn, dat al het mogelijke gedaan zal worden. Laat ons hopen, dat voor zeer, zeer velen, deze hulp niet te laat komt.

PREDIKBEURTEN Zondag 6 Mei 1945.

Ned. Herv. Kerk: Wolvega 10 en 2½ uur Ds. Honnef; Blesdijke 10 uur Ds. Colenbrander; Hoeve 7½ uur Ds. Nobel; Munnekeburen 10½ uur Ds. Zuiderveld; Oldelamer 10½ uur Ds. Benke; Vinkega 10 uur d. hr. v. d. Wal; Steggerda 2.30 uur d. hr. v. d. Wal.
Geref. Kerk: Wolvega 10 en 2½ uur Ds. Streefkerk.
Doopsgez. Gem.: Wolvega 10 uur Ds. Mathuis.
Evangelisatie: Munnekeburen 2½ uur d. hr. de Vries.

Hemelvaartsdag 10 Mei.

Ned. Herv. Kerk: Wolvega 10 uur Ds. ?
Steggerda 10 uur Ds. Nobel.
Geref. Kerk: 10 uur Ds. Streefkerk.
Evangelisatie: Munnekeburen 10½ uur d. hr. de Vries.

drie van onze mannen hebben geleverd. De instructie van de heer De Jong was meer het zetten van de puntjes op de i. We hebben er veel van geleerd, vooral over de schiethouding welke bij het gebruik van de sten moest worden aangenomen.

Op dezelfde dag dat bovengenoemde instructie gegeven werd, werd één van onze leden (Thijs Menger) uit Noordwolde door de Duitsers gegrepen en moest sectiecommandant H. Dikkers ('Peter') onderduiken. Deze is tot op het laatst ondergedoken gebleven tot het tijdstip van de operaties. Hij werd door de Duitse politie een gevaarlijke terrorist genoemd. Onze instructiewapens uit Noordwolde zijn toen waarschijnlijk ook in beslag genomen, want we hebben ze later niet terug kunnen vinden. Alle acties werden stopgezet, doch alles ging verder goed, zodat we langzamerhand weer op gang kwamen. Onze organisatie zag er toen als volgt uit:

GEVECHTSCOMMANDANT J. KOOISTRA ('Arnold')

1e sectie	**2e sectie**	**3e sectie**
J. Bosscha ('Johnny')	G. Spiele ('Jerry')	H.Dikkers ('Peter')
Jeep Kroondijk	Leo van Egmond ('Harry')	Dirk Hento
Theo van der Vegt	Jan Gevers ('Wolf')	Jan van der Horst
Sipke Wielinga	Jan Vinke ('Tjip')	

Plotseling als een donderslag bij heldere hemel kwam toen de waarschuwing van de D.O.L. dat de Gewestelijk Operatie Leider (G.O.L) en de heer Wierda waren gearresteerd. Terstond werden maatregelen genomen, eerst voor de wapens en toen voor eigen veiligheid. Zelf ben ik naar Steggerda uitgeweken, daar de heer Wierda bij mij aan huis was geweest.
Bij deze gebeurtenissen heeft boer J. van der Tuin zich onderscheiden, alsmede zijn vrouw. Op het laatste moment kreeg hij bericht dat hij gezocht werd. Hij smeet de wapens nog in de sloot en kon ternauwernood uit het zicht van de Duitsers verdwijnen. Voor degene die de omstandigheden kent, een kranig stukje werk. Later zijn deze wapens door 'de Bokploeg' en leden van de N.B.S. uit de sloot gehaald, terwijl het huis, wat we toen nog niet wisten, onder geregelde bewaking van de Duitsers (Sicherheits Dienst, S.D.) stond. Een landwachter kon later nog een sten en een kistje met munitie opvissen, wat hem de opmerking ontlokte: "Wat een gevaarlijke lui zijn

De wapens werden gedroogd bij bakker Bosma aan de Keiweg te Wolvega.

hier aan het werk geweest. Het zijn communisten en nog zijn ze ons door de vingers geglipt..."
De wapens werden eerst naar bakker Bosma aan de Keiweg gebracht, waar ze werden gedroogd en schoongemaakt. Daarna werden ze onder de vloer van de kapel achter de Rooms-katholieke kerk verstopt. Ook werd een gedeelte naar de boerderij van de familie Heida in Oldeholtwolde gebracht. Omdat wij steeds gebruik moesten maken van koeriersters van de L.O., kregen we nu een eigen koerierster, te weten 'Rudi' (D. Ros).
Het hoofdkwartier van de Districts Operatie Leider was door het geval Wierda verlegd naar de buurt van Oudehaske, zodat een eigen koerierster noodzakelijk was. Rudi heeft ons steeds trouw door weer en wind gediend en was voor geen kleintje vervaard, hetgeen ook ten tijde van de bevrijding duidelijk gebleken is.

Zo zijn we dan aangeland bij de oprichting van de N.B.S. Wat daarbij allemaal gebeurd is, wil ik liever overslaan, maar helemaal gaat dat toch niet.
Door het doortastend optreden van de nieuwe Districts Commandant (Dic.) zijn we van enkele elementen bevrijd die ons meer last dan gemak verschaften en zeer doordrongen waren van de geest van de Orde Dienst (O.D.), die zou optreden na de bevrijding.
Toch zijn we met twee leidende figuren blijven zitten die de Orde Dienst in de N.B.S. vertegenwoordigden en daarvan steeds duidelijk blijk hebben gegeven, behalve wanneer hun baantje gevaar liep. Later hebben zij zich dan ook vol afkeer van die 'wildebrassen' (gevechtsgroepen) afgekeerd.
Door snel en actief optreden van enkele stafleden was echter een organisatie opgebouwd die klonk als een klok en tijdens de bevrijding prachtig heeft gewerkt. Intussen werkten we door met de instructie van de leden der Gevechtsgroepen. Alleen de 3e sectie stagneerde, door ontbreken van de Sectiecommandant. De heer H. Dikkers ('Peter') was nog steeds ondergedoken. Later werd er toch een Sectiecommandant gevonden. Deze bleek echter van mening dat hij een reeds gevormde sectie onder zijn bevel moest hebben: hij zag er niet veel heil in om met deze knapen en dan nog wel burgerjongens het veld in te trekken. Na de zware tocht van de Driewegsluis naar Steggerda heeft hij dan ook voor de eer bedankt en is hij naar huis gegaan, tot opluchting van mij. De derde sectie is geïnstrueerd in de kwartieren, terwijl de 1e en 2e Sectie op sabotagetochten uitgingen. Dit is ook af te leiden uit de rapporten over onze krijgsverrichtingen. Om mensen die 'aan de verkeerde kant stonden' te noemen, zou in dit bestek te ver voeren.

PROGRAMMA

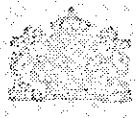

VAN HET

FEESTCONCERT.

Medewerkenden:

MIEN DIJK-PESMAN, Sopraan.
JO VAN VEEN-ROTGANS, Sopraan.
FR. ALTHUIZEN, Viool.
H. VAN ZANTEN, Viool.
PAUL RUITER, Orgel.

Opening door den Edelachtb. Heer Burgemeester H. L. DEDDEN.

1. ORGEL. Drie Oud-Hollandsche Liederen. Bew. Jan Zwart.
   a. Hymne „Wilt heden en tzeden".
   b. Bede „O Heer die daer".
   c. Arie „Gelucky is het land".

2. VIOOL. (*Fr. Althuizen.*) Sonate in A groote terts. G. F. Händel.
   Deelen: Andante (gaande). Allegro (vlug).
   Adagio (langzaam). Allegro (vlug).

3. Sopraan. (*M. Dijk-Pesman*) a. Hollands Vlag. J. P. J. Wiers.
   b. Flaggelied. T. E. Halbertsma.

4. VIOOL. (*H. v. Zanten*) Larghetto uit de Vioolsonate van Pietro Nardini.

5. Sopraan. (*J. v. Veen-Rotgans.*) a. Merck toch hoe sterck. Valerius Gedenckeklank.
   b. Kind van Holland. Ez. Meelenaar.

6. ORGEL. Paraphrase over het Oude Wilhelmus. J. Bonset.

7. Sopraan. (*M. Dijk-Pesman*) a. Nederlandsch Volkslied. L. Noest.
   b. Mijne Moedertaal. L. F. Brandts-Buys.

8. VIOOL. (*Fr. Althuizen en H. v. Zanten*) Sonate in g kleine terts. G. F. Händel.
   Deelen: Andante (gaande). Allegro (vlug).
   Largo (breed). Allegro (vlug).

9. Sopraan. (*J. v. Veen-Rotgans.*) a. Ik Heitelân. J. Linderman.
   b. 't Hou van Holland. C. I. Bute.

10. SAMENZANG van eenige bekende Volksliederen.

Bij de uitgang wordt van U gevraagd een gave ten bate van oorlogsslachtoffers.

Aldus een klein stukje geschiedenis uit Weststellingwerf. Veel lief en leed is ons deel geworden, maar toch zullen wij allen, meerderen en minderen, deze tijd niet kunnen vergeten en blijven de namen van onze medewerkers lang in ons geheugen gegrift. We zullen ze niet anders gedenken dan als Henk, Johnny, Nico of Dirk.

Jan Kooistra
'Arnold'

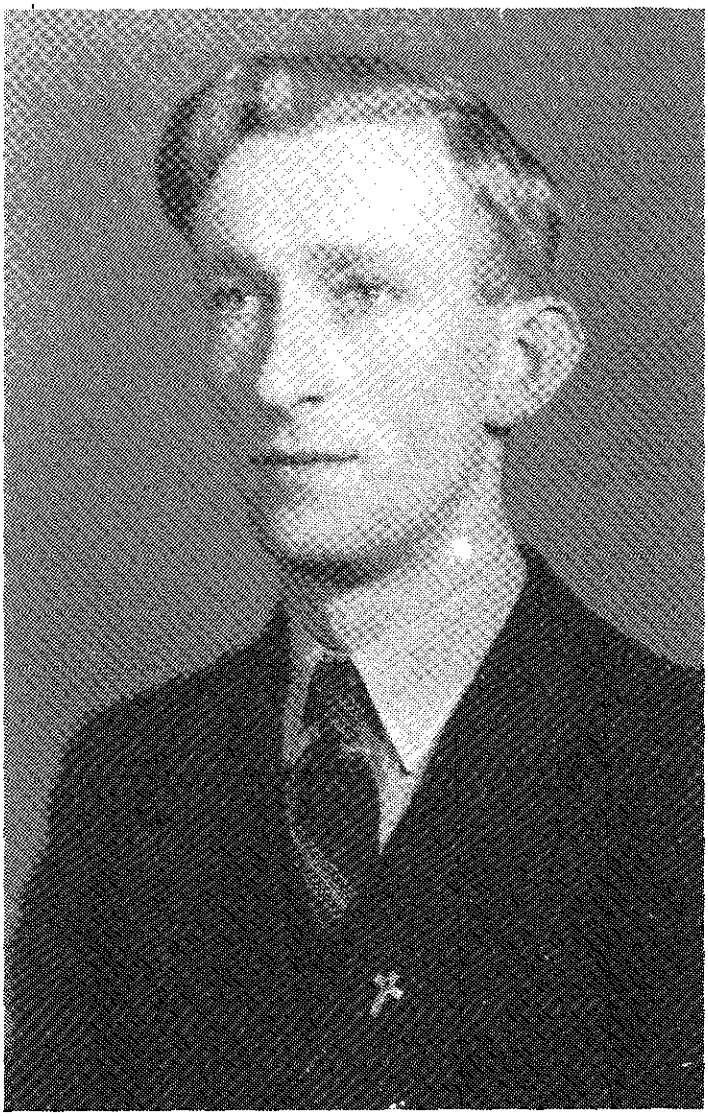

JAN VISSER

"Thans rustend in Heerenveen gaan mijn gedachten wel eens terug naar de gesneuvelde mannen en vrouwen, die de eindstrijd tegen deze dictatuur niet hebben mogen meemaken"

JAN VISSER

Ten behoeve van het vak heemkunde werd mij gevraagd verslag te doen van mijn verzetsactiviteiten tijdens de Tweede Wereldoorlog. Voor ik hieraan begin lijkt het mij goed enige persoonlijke gegevens over mijzelf te vermelden.
Ik werd op 20 april 1919 bij de Grachtsluis te Munnekeburen geboren.
In 1955 werd ik benoemd tot sluiswachter bij de Driewegsluis. Daarna werd ik als brugwachter in Heerenveen aangesteld.

De eerste keer dat ik met het verzetswerk in aanraking kwam was toen Pier Tjaarda, die boer was in Langelille, bij mij om hulp kwam vragen voor het ondergrondse werk. Tjaarda was de eerste die in de Westhoek betrokken was bij het ondergrondse werk. Na de oorlog is hij geëmigreerd naar Canada.
Als ondergrondse groep kregen wij hulp van de heer Veenbaas en zijn zoon. Tijdens de oorlog zijn beiden helaas gearresteerd. De heer Veenbaas is tijdens zijn gevangenschap erg mishandeld en na de bevrijding overleden.
Verder werkten de heer R. Hoekstra, die in dienst was bij de zuivelfabriek en de heer L. van der Hoef, smid te Munnekeburen, met onze groep mee. Beiden zijn na de oorlog overleden.
In de Westhoek woonden twee landwachters, die samenwerkten met de Duitsers.
Als ondergrondse groep werkten wij samen met de groep in Echten, waarvan als medewerkers Flip Spitsen, Johan Kraak en Willem Reinders (uit Meppel) moeten worden genoemd. Deze laatste is door de Duitsers gefusilleerd in Doniage. Voor het plaatsen van onderduikers kregen wij hulp uit Wolvega en Joure. De heren Boonstra en Wiersma uit Joure hebben zich enorm ingezet voor dit werk. Via hun inspanningen zijn meer dan honderd Joden op onderduikadressen geplaatst. Uit Wolvega kregen wij ongeveer 125 bonkaarten, voor voedsel voor de onderduikers.
Een voorval dat zeker niet onvermeld mag blijven is het ongeval dat een Joods jongetje overkwam. Bij de familie A. de Weerd, die een tuiniersbedrijf had in Spanga, waren de echtgenote en Salomon, het oudste zoontje van de door de Duitsers vermoorde Opperrabijn van Leeuwarden, Abraham S. Levisson, enkele jaren lang verborgen gehouden. Salomon mocht, als er geen onraad was, vrij in de nabije omgeving rondlopen. Met het overgrote deel van de arbeiders uit Twello die in de barak vlak naast de woning van De Weerd in Spanga vertoefden had hij geen contact, maar met de

Remmelt Hoekstra (overleden).

Lucas van der Hoef (overleden).

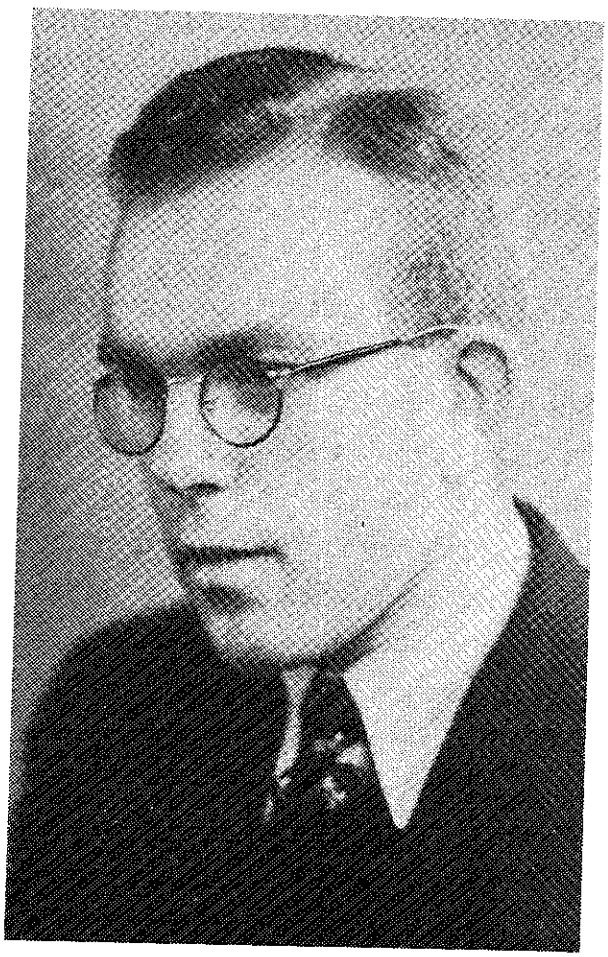

Willem Reinders uit Meppel (overleden).

kok Theo van Uden destemeer. Hij was vaak bij hem in de keuken en ze moeten heel wat hebben afgepraat. Mevrouw Levisson leefde zeer teruggetrokken, maar wandelde soms wel een eindje rond bij het huis.
Op maandag 21 augustus 1944 gebeurde het ongeluk waardoor Salomon in het ziekenhuis te Heerenveen terecht kwam. Op de een of andere manier trok Salomon een grote pan met kokende melk van een tafel, waardoor de inhoud zich over hem uitstortte. Hij werd met de taxi van Willem Lap uit Langelille naar het ziekenhuis gebracht. Als chauffeur fungeerde Auke van der Baan, die arbeider was op de zuivelfabriek in Langelille. Ook de wijkverpleegster zuster Ham, die gealarmeerd was door de plaatselijke huisarts dokter Zondag, ging mee. Als illegale werker ging ik zelf ook mee, daar ik mevrouw Levisson en haar zoontje bij de familie De Weerd had ondergebracht en hen op gezette tijden van bonkaarten voorzag. Daar ik tot mijn nek in het ondergrondse werk zat wist ik over mevrouw Levisson en haar zoontje bitter weinig, want hoe minder je wist in die tijd, hoe minder je kon vertellen.
Op die bewuste maandag werd het patiëntje, dat ernstige brandwonden had op de borst en het onderlichaam, in het ziekenhuis te Heerenveen binnengebracht. De jongen leed verschrikkelijk veel pijn maar hield zich buitengewoon flink. Hij werd zo snel mogelijk op een brancard naar een afdeling voor een eerste onderzoek gereden. Bij dit onderzoek bleek dat het kind besneden was en derhalve een Joods jongetje moest zijn. Nooit heeft iemand hierover gesproken, ondanks het feit dat medici en verplegend personeel genoeg wisten. Het jongetje werd in de administratie geboekt als Philip Kind, zoon van de veehouder Meine Kind en Johanna van der Vegt, aan de Lindedijk 314, in Spanga. Behalve de plaatsnaam waren alle gegevens vals. De verwondingen van Salomon waren ernstig. Hij had een derde graads verbranding en er zat geen huid meer op. Hij kreeg een plaatsje op de afdeling waar kinderen met besmettelijke ziekten werden verpleegd. Dit moet toch wel een veilige plaats geweest zijn want hij overleefde de oorlog. Ook zijn moeder is gespaard gebleven.
Vlak bij de woning van de familie De Weerd stond op enkele tientallen meters afstand een groene barak waar ongeveer twintig jonge mannen verbleven, die zich dagelijks bezig hielden met ontginningswerk in de woeste en mooie contreien van de Stellingwerven en formeel geen onderduikers waren. De jonge mannen waren allen arbeiders van de fabriek van Linthorst in Twello, onder Deventer, waar men niets met de agrarische sector en alles met vleeswaren van doen had.

De bemanning van de Liberator, die op 15 augustus neerstortte bij de Scheene onder Nijetrijne. Derde van links (geknield) de radio technical sergeant Steve Reiter, die door de illegale werker Jan Visser werd "weggewerkt"

Linthorst was een grote en bekende fabriek, die zowel voor binnenlands gebruik als voor de export leverde en enkele honderden werknemers had. De direktie van dit bedrijf moet zoals uit de verhalen blijkt een grote sociale verantwoordelijkheid hebben gehad. De direktie had het voor het zeggen maar wist ook wat goed voor haar mensen was en liet de medewerkers dan ook niet aan hun lot over toen de bezetter een greep deed naar de jongeren, die voor werk in Duitsland werden opgeroepen.
Linthorst kocht daarom een lap grond bij Spanga, liet er een barak neerzetten en zorgde, dat de jongens die op het punt stonden naar Duitsland te worden uitgezonden, daar terecht kwamen. Ze moesten met een schop en kruiwagen het onland in. Op gezette tijden kwamen zij weer met verlof naar huis.

De Liberator

Op 15 augustus 1944 stortte in een weiland bij de boerderij van de heer K. van Stralen, gelegen aan de Scheenesloot even ten noorden van Nijetrijne, een viermotorige Amerikaanse bommenwerper, een Liberator, neer.
Van de tien bemanningsleden vonden er zes de dood. Vier overleefden de crash, waarvan er drie gevangen werden genomen en een, de radiotelegrafist, via de illegaliteit in Weststellingwerf kon onderduiken.
Twee dalende parachutisten werden door mij vanaf de grond gadegeslagen. Ik nam mij voor om tenminste een van die parachutisten uit de handen van de Duitsers te houden. Terwijl de meeste mensen hun aandacht op het hevig brandende en knallende vliegtuig richtten, sprongen mijn broer en ik op de fiets en joegen in de richting van de dalende parachutes. Ik hield voortdurend één daarvan speciaal in het oog, namelijk die welke in het polderland tussen Munnekeburen en de Scheene zou landen. Na enige tijd gooiden we onze fietsen tegen de grond en gingen te voet verder het land in. Terwijl we naar de parachutist gingen die inmiddels was neergekomen, kwamen we een andere vlieger tegen, die, zoals naderhand bleek, in de dakgoot van de boerderij van de heer J. de Haan was terecht gekomen. De parachutist naar wie we op weg waren, bleek toen we bij hem aankwamen dood te zijn. De gebeurtenis was natuurlijk niet onopgemerkt gebleven. Er stonden al zo'n twintig à vijfentwintig mensen om het lichaam van de vlieger heen. Toen de tweede Amerikaan, die met ons was meegelopen, zijn vriend zag liggen, trok hij wit weg. Op dat moment vroeg een kennis mij of het niet mogelijk was de andere Amerikaan weg te werken, waarop ik antwoordde: "Met al die lui hier?" Er werd snel overlegd. De omstanders werd gevraagd zo snel en onopvallend mogelijk te verdwijnen. Ik stuurde de Amerikaan in de richting van de Scheene en volgde hem

MARECHAUSSEE DISTRICT GRONINGEN

Post Scherpenzeel Telef.24.
No.74.
Groep Weststellingwerf
No. 480

Afschrift.

Doorslag van den Owmr.J.de Vries.

Proces-verbaal van een neergeschoten vliegtuig te Nijtrijne,gem.Weststellingwerf

Naar aanleiding van een op Dinsdag,15 Augustus 1944 te omstreeks 13.00 uur boven Nijtrijne,gemeente Weststellingwerf plaats gehad hebbend luchtgevecht,waarbij een vliegtuig zou zijn neergeschoten,hebben wij,JEEN DE VRIES en ANNE JOHANNES GRUBEN, beiden Opperwachtmeester,behoorende tot opgemelde Post en Groep, ons begeven naar bovenomschreven plaats,alwaar we te omstreeks 15.00 uur arriveerden.Aldaar ter plaatse zagen we,dat in het weiland van Cornelis Atze van Stralen,wonende te Nijtrijne,no.36 een geheel verwoest en brandend vliegtuig liggen,vermoedelijk van Amerikaansche nationaliteit.In dat vliegtuig bevonden zich nog twee leden van de bemanning,die grootendeels verbrand en verkoold waren,terwijl op ongeveer 50 meter van het vliegtuig verwijderd, in het weiland,nog twee leden van de bemanning op den grond lagen,die overleden waren.Het vliegtuig en de beiden lijken stonden reeds bij onzen aankomst onder bewaking van Duitsche militairen.

Vervolgens begaven wij ons,verbalisanten,naar Munnekeburen. Aldaarwerden we aangehouden door een pattrouille Duitsche militairen.De commandant hiervan,deelde ons mede,dat in een rietveld, gelegen achter Munnekeburen,ook nog een lijk,afkomstig van de leden van de bemanning van het neergeschoten vliegtuig,lag.Dit lijk hebben wij,verbalisanten,in opdracht van bedoelden commandant, overgebracht naar het lijkenhuis op de Algemeene begraafplaats te Munnekeburen.Mocht er op het lijk nog iets gevonden worden,dan moest dit door ons tot nader order zorgvuldig bewaard worden,totdat hierover nader bericht zou komen.Bij een door ons,verbalisanten,gedaan onderzoek op het lijk,werd alleen een identiteitsplaat en een gouden gevonden,met het opschrift :HARRY HASKMAN O-820758 T41-42 A.

Het neergestorte vliegtuig heeft geen schade aangericht aan gebouwen te Nijtrijne en omgeving.Ook zijn er geen burgers bij gedood of gewond geraakt.

Hiervan door ons,verbalisanten,opgemaakt dit proces-verbaal op den eed bij den aanvang onzer bediening afgelegd en overgegeven aan den Heer Groepscommandant,teneinde te worden verzonden aan het Hoofd van de Luchtbeschermingsdienst te Volvega.

Gesloten te Scherpenzeel,15 Augustus 1944.

get.J.de Vries.

Voor eensluidend afschrift
de Onderluitenant-Groepscommandant,

op afstand.
Toen we ver genoeg waren verwijderd van de plaats waar hij was neergekomen, gaf ik een fluitsignaal, waarop de Amerikaan bleef staan. Hij begreep op dat moment dat hij zou worden geholpen.
Even later kwamen we bij de Scheene aan. Daar kwam juist een man in een roeiboot langs, die een parachute bij zich had. Hij was een goede bekende van mij. Nadat ik de Amerikaan duidelijk had gemaakt dat ik na een half uur terug zou komen, verstopte ik hem onder enkele braamstruiken en stapte in de boot. Het was toen precies twee uur.

De kennis roeide mij naar de boerderij van Kornelis van Stralen aan de Scheene. Die keek wel even op zijn neus toen ik hem niet alleen om zijn boot vroeg maar ook om een melkbus, een broek, een overhemd, een jasje, een overjas, een paar sokken en een paar klompen. Van Stralen had de boot echter zelf voor het melken nodig. Na enig overleg gaf hij de boot toch af. Toen was alles snel geregeld. De burgerkleding werd in de melkbus gestopt en zo roeide ik terug naar de Amerikaan. Het half uur was bijna om. Ik moest nog even zoeken en een paar keer in mijn handen klappen, alvorens de radiotelegrafist uit zijn schuilplaats kwam.
In mijn eigen taal maakte ik hem duidelijk dat hij zich moest verkleden en dat begreep hij best. Onderweg kwam ik nog een paar kennissen tegen die op het land aan het werk waren. Ik verzocht de piloot zijn mond te houden. Anderen die ons tegen waren gekomen hadden niet eens door dat er een vreemdeling in de boot zat en dachten dat het mijn broer was.
Onderweg vroeg ik de Amerikaan zijn armband waarin gegevens stonden gegraveerd in het water te gooien. De Amerikaan voelde hier weinig voor, maar ik bleef aandringen, waarna hij gehoor gaf aan mijn verzoek. We moesten nog langs een gevaarlijk punt, namelijk de brug over de Scheene. Gelukkig stonden daar geen Duitsers. We gingen verder en kwamen terecht achter de boerderij van een goede kennis, de heer Sjouke Veenbaas, die de leider van de verzetsgroep was. Ik verstopte de Amerikaan opnieuw, roeide naar Veenbaas en deelde hem mede, dat ik een 'karweitje' voor hem had. Ik vroeg hem om wat eten en drinken voor de Amerikaan en om een hengel. Met brood, melk en hengel ging ik terug naar de Amerikaan. Ik beduidde hem dat hij de hengel in het water moest doen en af en toe maar eens moest ophalen. Hij moest een boerenknecht voorstellen die zat te vissen.
Na twee dagen bij Veenbaas in een schuilhut te hebben gezeten, werd de Amerikaan door diens zoon per fiets via Munnekeburen naar Wolvega gebracht. Vandaar bracht

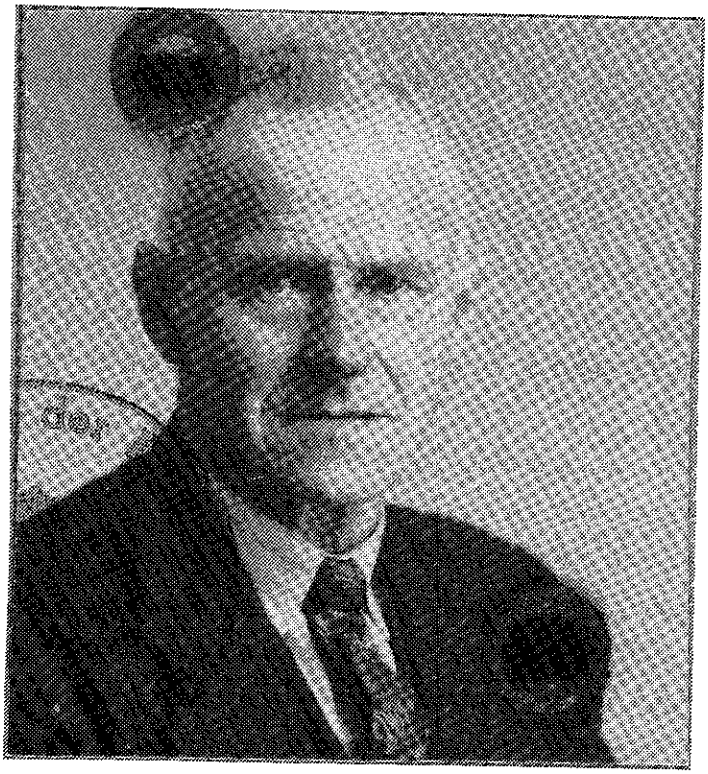

Sjouke Veenbaas (overleden).

Vals persoonsbewijs van de heer Veenbaas.

een koerierster hem naar de familie Bethlehem in Nijeholtpade.
Na een aantal maanden ondergedoken te hebben gezeten, vond hij definitief onderdak bij de pompstationhouder Stuiver te Oldeholtpade, waar hij bleef tot aan de bevrijding toen hij aan de Canadezen werd overgedragen. De naam van de Amerikaan was Stephen N. Reiter.

In oktober 1944 werd Sjouke Veenbaas, die destijds een boerderij in Scherpenzeel bewoonde, samen met twee van zijn zonen door de S.D. in samenwerking met de Landwacht gearresteerd.
De andere zoon was op dat moment niet thuis. Op het adres waar hij op dat moment verbleef kreeg hij de waarschuwing dat de S.D. en de Landwacht in het dorp waren en wel eens op zoek zouden kunnen zijn naar zijn vader. De persoon die deze waarschuwing gaf, wist namelijk dat de heer Veenbaas in het verzet zat. De zoon vertrok direkt naar de ouderlijke woning. Helaas kwam hij te laat. Toen hij bij de woning arriveerde zag hij een landwachter voor de boerderij op wacht staan. Gelukkig zag hij nog kans om ongezien aan de S.D. en de Landwachters te ontkomen.
De hele boerderij werd doorzocht. Belastend materiaal werd echter niet gevonden. Vermoedelijk was er verraad in het spel en had men aanwijzingen dat er onderduikers, onder wie een piloot, in de boerderij waren ondergebracht. Gelukkig waren er op het moment van de inval geen onderduikers of piloten aanwezig.
De heer Veenbaas en zijn twee zonen werden gearresteerd en overgebracht naar Steenwijk. Veenbaas had zijn kinderen weinig verteld over zijn verzetswerk. De twee gearresteerde zonen konden de S.D. bij de verhoren dan ook niet veel wijzer maken. Na een aantal dagen mochten ze weer naar huis. Veenbaas zelf werd vreselijk door de S.D.-ers gemarteld. Hij werd aan handen en voeten gebonden en onderste boven opgetakeld. Met een zweep met loodjes werd hij op zijn blote rug geslagen, waarbij bedreigingen werden geuit van: "Als je niets zegt, halen we je vrouw op en dan komt die naast je te hangen." Omdat Veenbaas niets losliet, werd hij na een verblijf van ongeveer tien dagen overgebracht naar de strafgevangenis in Leeuwarden. Daar heeft een medegevangene, die arts was, zo goed en zo kwaad als dat ging zijn gewonde rug verbonden. Veenbaas heeft de rest van zijn leven veel hinder ondervonden van zijn mishandeling. Op 8 december 1944 werd hij samen met een vijftigtal andere gevangenen uit de klauwen van de S.D. bevrijd. Tot na de bevrijding heeft hij in Leeuwarden ondergedoken gezeten onder de schuilnaam Jellema. Na de oorlog heeft de heer Veenbaas van de President van de Verenigde Staten een oorkonde ontvangen

Programma der Feestelijkheden

georganiseerd door de

ORANJEVEREENIGING

„WOLVEGA en OMSTR."

op 29, 30 en 31 Augustus '45,

ter gelegenheid van onze

Nationale Bevrijding

en den verjaardag van

H. M. de Koningin.

WOENSDAG 29 Augustus.

8 uur v.m. Heraut kondigen de feestelijkheden aan.

.m. Allegorische en historische optocht.
Opstelling Tuindorp.
Medewerking van de drie plaatselijke muziek-
korpsen.

DONDERDAG 30 Augustus.

10-12 uur v.m. Muzikale Rondgang door de „Pipe-Band"
of the Irish Regiment of Canada, Doedelzak-
spelers van het Iersche Regiment van Canada,
in hun kleurige Schotsche kleeding.

uur n.m. **Grout Nationaal Concours-Hippique.**
(Zie afzonderlijke programma's).

.m. Poppenkastvertooning enzoovoort op het School-
plein der Gereformeerde School.

n.m. **Opvoering van het bevrijdingsspel „Herwonnen
Vrijheid"**, van den heer H. K. Eijgelaar.
Spel van leed en vreugde in 4 tafreelen.
Regie: Mr. A. J. C. Vlaskamp en A. J. Wijbenga.
Koren o. l. v. Paul Ruiter.
uim 60 medespelenden. Koor: 40 personen.
orlogsdreiging - mobilisatie - binnenvallen der
tschers - bezettingstijd en -strijd - Nederland
herrijzen - bevrijding!

RIJDAG 31 A

als blijk van dank voor zijn aandeel in de strijd tegen de Duitsers.

Ook waren in De Westhoek slager De Leeuw met zijn twee zonen uit Steenwijk ondergedoken. Ook zij waren Joden. Gelukkig hebben ook zij de oorlog overleefd.
Ook de chef van het station in Wolvega is na de spoorwegstaking in de Westhoek ondergedoken.
Natuurlijk was voor het onderduikerswerk geld nodig. Voor dit goede doel heb ik in die tijd nog f.4.500,- van diverse mensen gekregen. Via de heer Steven Brandsma is dit geld bij de penningmeester terecht gekomen.
Als boerenarbeider, gekleed in een overall en met een alpinomuts op het hoofd, ging ik op de fiets naar Wolvega om het geld bij Steven Brandsma af te leveren. Dit ging echter niet zonder problemen. Op de kruising bij het gemeentehuis aan de Heerenveenseweg stond namelijk een Duitser te praten met een Westhoeker. Tot mijn grote schrik wees deze laatste in mijn richting. Ik ben echter toch langs het tweetal gefietst.
Toen ik de woning van de heer Brandsma aan de Van Helomalaan naderde, zag ik dat zijn buurman, die NSB-er was, voor zijn woning zat. Ik ben toen maar doorgefietst in de richting van de Lycklamaweg waar Jan van der Veer woonde. Bij de spoorwegovergang werd echter gecontroleerd door de S.D., waardoor een bezoek aan Van der Veer onmogelijk werd.
Via de Stationsweg en Haulerweg fietste ik naar 'Theo' die aan de Grindweg woonde. Daar heb ik me omgekleed als 'heer'. Op deze wijze kon ik het geld, al was het via een omweg, bij Steven Brandsma afleveren.
Tijdens de oorlog heb ik nog tijdelijk met een aantal andere mannen in 'de Bok' in de petgaten ten noord-westen van Oldelamer gewoond. De schuit lag in een petgat aan de Tjonger, ongeveer drie à vier kilometer vanaf de weg naar Oldelamer. Op een nacht ging een aantal Duitsers op zoek naar 'de Bok' waar wij op dat moment verbleven. De Duitsers vroegen de heer Hoekstra, die in de direkte omgeving op een boerderij woonde, de weg te wijzen naar de schuit. Om te voorkomen dat wij zouden worden gearresteerd bracht de heer Hoekstra hen op een dwaalspoor. Met opzet bracht hij de Duitsers bij een turfkeet van de gebroeders Slump, die door hen werd beschoten. Ze vonden natuurlijk niets, omdat de keet leeg was. Hoekstra verontschuldigde zich door te zeggen: "Dan ben ik zeker verdwaald." Hierna werd de woonark van de familie Poepjes, die bij de sluis in de Tjonger lag, doorzocht. Ook hier werd uiteraard niet gevonden wat de Duitsers zochten.
De heer Ziel die op een boerderij bij de sluis woonde, had inmiddels lucht gekregen

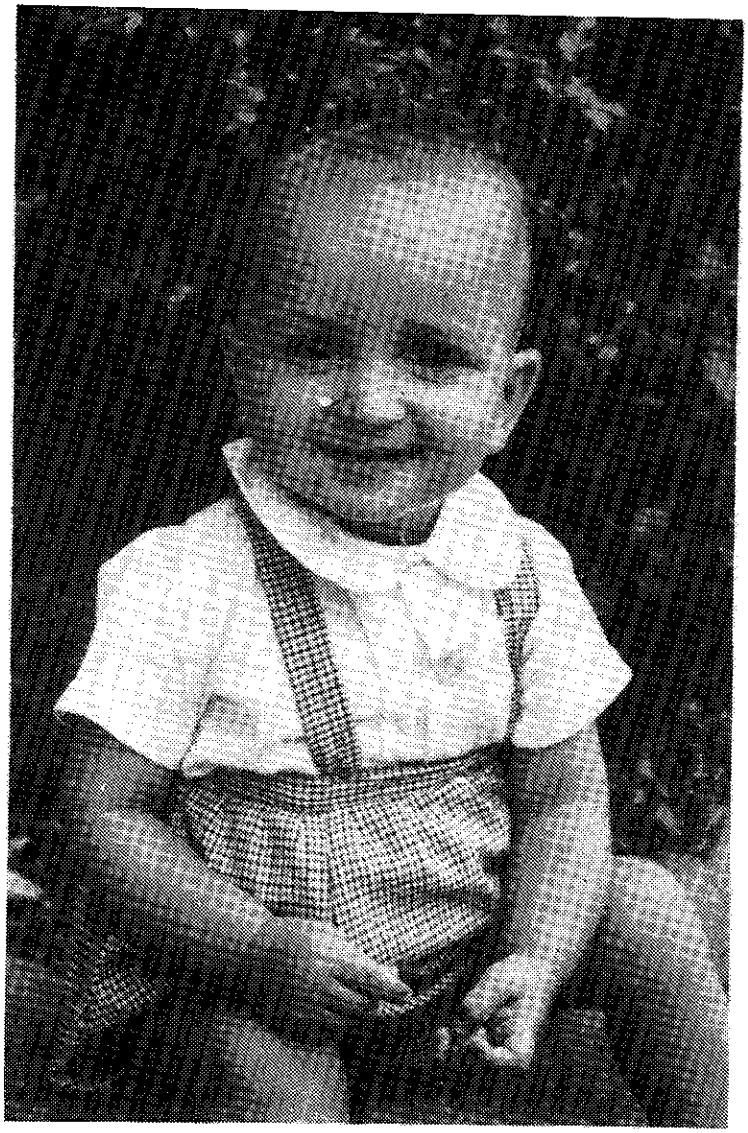

Dit Joodse jongetje werd als baby door Jan Visser in een boterkistje naar een onderduikadres vervoerd.

van hetgeen er gaande was. Hij stapte op de schaatsen en reed de Tjonger af in de richting van onze schuilplaats om ons te waarschuwen. De ene helft van de bokploeg vertrok richting Wolvega. De rest van de bokploegleden bleef nog in de schuilplaats tot het moment dat ik een Duitser in het oog kreeg. Dit was voor ons aanleiding om zo snel mogelijk te vertrekken.
Voor we de schuit verlieten verstopten we eerst nog de radio en bestrooiden we alles met peper. Ook in de deuropening werd nog vlug een zakje met peper opgehangen om de Duitsers te 'verrassen'. 'De Bok' kon hierna natuurlijk niet meer als onderduikadres worden gebruikt. Gelukkig wist ik snel een ander onderduikadres te vinden.
Op een avond kregen we een Jodin met een baby van plusminus zes weken op bezoek. Zij was via 'ome Jan' (wasserij Wiersma uit Joure) bij ons terecht gekomen. Met spoed werd een onderduikadres gezocht, dat in eerste instantie werd gevonden bij de familie Ruiter. De baby werd door mij vervoerd in een boterkistje, dat met stro was gevuld. Zo leek het of ik kleinvee vervoerde. Later werden zij ondergebracht bij Geert en Martha Pijlman-de Jong.

Tijdens de melkstaking was het in de omgeving van de melkfabriek in Munnekeburen nogal onrustig. De Duitsers waren via een landwachter uit Wolvega gealarmeerd en lieten zich met de bus van deze landwachter naar Munnekeburen brengen. Daar werd echter een stokje voor gestoken. De Oldelaamsterbrug werd namelijk gedeeltelijk opengedraaid waardoor het vervoer geen doorgang kon vinden. De S.D. in Kuinre werd snel gewaarschuwd en verscheen enige tijd later in Munnekeburen. Jan Smit wilde even poolshoogte nemen. Bij café 'Onder de Linden' werd hij voor de ogen van zijn vader en moeder doodgeschoten door een Duitser.
Leden van de Jongelingsvereniging uit Munnekeburen zamelden geld in voor de begrafenis van Jan Smit. Steenhouwer Eijgelaar vond dit zo'n schitterend initiatief dat hij gratis de opschriften op de grafsteen verzorgde. Jan Smit werd op het kerkhof te Munnekeburen begraven.

Bij ons thuis hadden we een schitterende ruimte om onder te duiken. Deze ruimte was door een oom gecreëerd achter het beschoten dak. Via een 'onzichtbaar luik' kon je in deze ruimte komen. Tijdens de gehele oorlogsperiode heeft een Jodin als onderduikster bij ons vertoefd.

BUREAU VAN DEN POLITIEPRESIDENT
~~HOOFD-COMMISSARIAAT~~
~~VAN POLITIE~~
GRONINGEN

-1776.1

GRONINGEN, den 12. Mei 194 3.

Ro.

18 MEI 1943
1657

Litt. G. No.

Bijlagen:

Bericht op schrijven

van

no.

Onderwerp:Politie-Standrecht.

Namens den Heer Kommandeur van het Sicherrungsbereich Groningen deel ik UEdelAchtbare mede, dat op grond van de regelen van het Politie-Standrecht doodgeschoten, resp. gevallen is :

Jan S m i t, geboren den 22.3.1920 in Munnekeburen.

De teraardeb stelling heeft inmiddels plaats gevonden, de pylaat van de teraardebestelling ka

Ik moge U verzoeken dez kennisgeving van overlijden slachtoffer te willen doen i bevolkingsregister de noodig Voorzooverre het slachtoffer was, verzoek ik U een en and thans betrokken Burgemeester

De

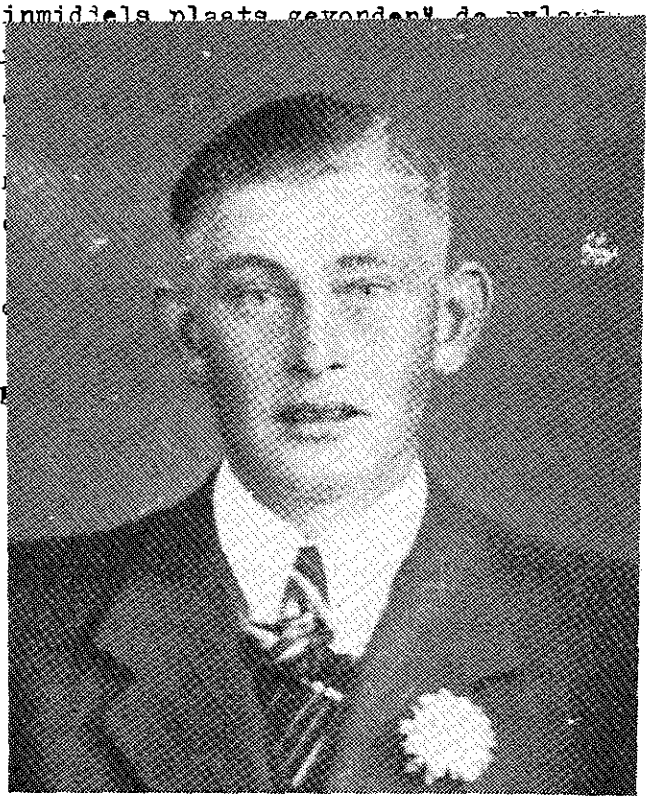

Jan Smit uit Munnekeburen (overleden).

Aan den Heer Burgemeester
der Gemeente M u n n e k e b

Om de nodige contacten te onderhouden hadden wij de beschikking over een aantal koeriersters uit Wolvega, waaronder Bonny Biersma en IJmie Struikmans. Uiteraard zullen er meer geweest zijn die voor de berichtgeving en andere zaken zorgden.
Thans rustend in Heerenveen gaan mijn gedachten wel eens terug naar de gesneuvelde mannen en vrouwen, die de eindstrijd tegen deze dictatuur niet hebben mogen meemaken.

Jan Visser
Heerenveen

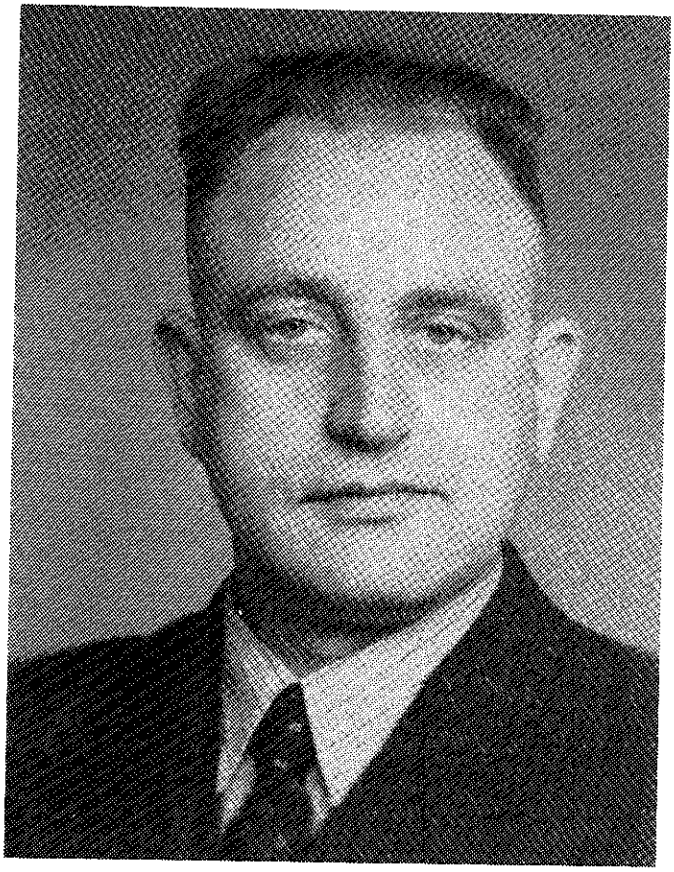

SIKKE DE WEERD

"Door het vertrouwen dat ik genoot van de in Heerenveen aanwezige Duitse 'Fachberater', kon ik mijn verzetswerk vrij gemakkelijk integreren in mijn normale werkzaamheden. Zodoende kon ik tijdens mijn werkzaamheden op kantoor meerdere landgenoten uit mijn 'ambtsgebied' vrijwaren voor uitzending naar Duitsland"

SIKKE DE WEERD

Door een landelijke reorganisatie bij de arbeidsbureaus kreeg ik in mei 1941 een aanstelling als landbouwbemiddelaar bij het arbeidsbureau Heerenveen.
Op voorspraak van een van mijn nieuwe collega's, de heer Vos uit Wolvega, kreeg ik per september 1941 een woning in Wolvega.
Aan alle grote arbeidsbureaus in ons land werd een Duitse ambtenaar verbonden in de functie van 'Fachberater' of wel arbeidsadviseur, die het toezicht kreeg op de uitvoering van de werkzaamheden op de bureaus. Fachberater was eigenlijk een te mooie benaming. In werkelijkheid waren het ronselaars van Nederlandse werknemers voor de Duitse wapenindustrie. Omdat ik van september 1936 tot mei 1940 in Duitsland had gewerkt, had ik ervaring in de omgang met de bevolking en kende ik de mentaliteit in de Duitse samenleving onder het Nazi-regiem. Mede doordat ik de Duitse taal vrij vlot sprak, kon ik het met de Duitse ambtenaar goed vinden. We voerden nogal eens gesprekken over het verloop van de oorlog en over het voor en tegen van het nationaal socialisme.
Tot mei 1943 verliep alles vrij goed op het kantoor in Heerenveen. De top van de personeelsbezetting bestond wel uit N.S.B.-ers, doch de dames en heren waren meer baantjesjagers dan principiële N.S.B.-ers.
Toen de tegenslagen van de Duitse veldtocht in Rusland steeds groter werden, nam de druk om meer mensen te leveren voor het thuisfront toe. Voor de aanwijzing van werkkrachten werd steeds meer dwang toegepast. Er werd onder meer een systeem van 'Ausweisen' ingevoerd. Ook het verzet in Nederland manifesteerde zich steeds nadrukkelijker. Het 'Ausweisen-systeem' werd aanvankelijk op het arbeidsbureau Heerenveen door de Duitser beheerd. Maar na enkele maanden kreeg hij er blijkbaar genoeg van. Hij nam mij in vertrouwen en machtigde mij de 'Ausweisen' zelf uit te schrijven en te ondertekenen.
Van deze machtiging hebben enkele 'goede' collega's en ik dankbaar gebruik gemaakt om werknemers vrij te stellen van uitzending en zo nodig onder te laten duiken.
In die periode kwam ik, zij het anoniem nog, in contact met het verzet in Wolvega. Hoewel ik niet rechtstreeks aan verzetsactiviteiten deelnam, liep ik om zo te zeggen naast het verzet in Wolvega mee in het saboteren van de tewerkstelling van Nederlanders in het buitenland. Concreet was de 'samenwerking' zo, dat ik 's avonds mijn Ausweisstempel meenam naar huis. Dan kwam af en toe iemand langs met een

Afschrift.

M.H.

In mijn vorig schrijven deelde Ik U reeds mede, dat er in ons dorp een jongen was, die erg anti-Duits was, en dat ik het gezond voor hem achtte eens een poosje voor het nieuwe Europa te werken.
Het schijnt, dat hij wel bericht heeft gehad, maar dat hij kalmweg niet gegaan is.
Laatst sprak ik hem, en hij zei honend, dat het hem wel "aardig" toeleek eens een poosje in Zuid-Frankrijk of op Terschelling bij de Organisation Todt te werken.
Toen dacht ik bij mezelf: dat komt in orde knaap.
Zaterdag, 24 April a.s. is hij de gehele dag thuis.
Dan kan de S.S. hem 's middags om 3 uur arresteren en onverwijld naar Zuid-Frankrijk of Terschelling brengen. Dan weet ook hij eens wat werken is.
Ik hoop mijnheer Hase, dat U dit goedkeurt, en dat ik op Uw gewaardeerde medewerking rekenen kan.
Het zou werkelijk gezond zijn voor dezen jongen, om eens de wereld in te gaan en dan te werken voor zijn brood. De O.T. lijkt me heel geschikt, om werken te leren. En om eens een poosje in Italie te helpen bij de O.T. zal hem ook niet hinderen.
Als dan Zaterdagmiddag de overvalwagen voor zijn huis stopt, en de S.S.mannen omsingelen die woning, dan is ook voor hem de tijd aangebroken om in Italie, Zuid-Frankrijk of op Terschelling mee te helpen, om Europa tegen het kapitalisme te beschermen.
Zijn adres is:

Hopende, dat U Uw medewerking hiertoe wilt verlenen, teken ik,

Heil Hitler. hoogachtend,

Dergelijke brieven ontving men tijdens de oorlog op het Arbeidsbureau te Heerenveen.

stapeltje echte of vervalste Ausweisexemplaren, die ik dan met mijn echte stempel afstempelde en met mijn machtigingshandtekening ondertekende, waarna het verzet naar behoefte naam en adres kon invullen en uitgeven. Enkele tientallen vrijstellingen zijn zo door mijn handen gegaan.
Na de slag bij en om Arnhem en de daarop volgende spoorwegstaking werd alles anders en nog moeilijker. Naarmate de Duitsers militair meer in de knoei kwamen, veranderden soms wekelijks en zelfs dagelijks hun maatregelen. Het 'Ausweissysteem' kreeg steeds minder waarde. De Duitsers gingen eerst over tot het zogenaamde Z 'Verfahren', waarbij per bedrijf werd bepaald, hoeveel werknemers moesten worden aangewezen voor tewerkstelling in Duitsland. Later werd er in bevolkingsconcentraties en woonwijken overgegaan tot het houden van razzia's. De jacht op illegalen nam toe. De landwacht werd via de arbeidsbureaus ingeschakeld om onderduikers op te sporen. Het standrecht werd steeds meer en meer toegepast om de bevolking te intimideren. Op de arbeidsbureaus kon men eigenlijk alleen maar meer saboteren, onder andere door de landwachters de verkeerde kant op te sturen en intussen de onderduikers die op hun lijstje stonden, te waarschuwen dat ze verdwijnen moesten van hun onderduikadres.
Wat mij persoonlijk betreft, het volgende: in oktober 1944 namen we een Duitse Jood in huis, die tot een ploeg behoorde die de dubbelspoorlijn van Leeuwarden naar Meppel moest opbreken, zodat er *één* spoor overbleef. Deze huisvesting behoefde niet geheim te blijven. Ze werd door de Duitsers toegestaan. In november kreeg ik huiszoeking van de kleine Duitse bezetting in Wolvega. Dit gebeurde onder leiding van een luitenant van de bezettingstroepen in Steenwijk. Met mevrouw Schlecht van de apotheek, de heer Klijnsma van het belastingkantoor en de heer Koopmans, sigarenwinkelier, werd ik naar Steenwijk gebracht. Uit de verhoren die daar volgden bleek dat men ons eigenlijk van niets ongehoords verdacht, maar men probeerde er wel achter te komen wat wij van de verzetsactiviteiten wisten en wie wij daarvan kenden.
Mij werd verweten dat mijn vrouw blijkbaar een Judenfreundin was, want men had haar met een Jood door Wolvega zien wandelen. Blijkbaar hadden onze arrestaties alleen maar de bedoeling ons wat bang te maken en duidelijk te maken dat er op ons gelet werd, want precies een week na onze arrestatie werden we alle vier weer netjes thuis gebracht en voor de deur van onze woning afgezet. Maar het kostte mij wel de beste van mijn twee fietsen, die ik toen had voor de uitoefening van mijn werk. Een van de twee fietsen had toen nog luchtbanden. Enkele weken voor deze arrestatie werd mij een ordner gebracht met allerlei gegevens van personen die openlijk of in het geheim medewerking aan de bezetters verleenden om 'foutieve' Nederlanders door te

DONDERDAG 30 Augustus.

10-12 uur v.m. Muzikale Rondgang door de „Pipe-B
of the Irish Regiment of Canad
spelers van het Iersche Regiment
in hun kleurige Schotsche kleeding.

1-6 uur n.m. Groot Nationaal Concours-Hippiq
(Zie afzonderlijke programma's).

2 uur n.m. Poppenkastvertooning enzoovoort op h
plein der Gereformeerde School.

8-10 uur n.m. Opvoering van het bevrijdingsspel „Herv
Vrijheid", van den heer H. K. Elijard
Spel van leed en vreugde in
Regie: Mr. A. J. C
Koren o. l
p

VRIJDAG 31 Augustus.

8-8.30 uur v.m. Inleiding feestdag door rondgang Herauten.
Koraalmuziek van den toren der Ned. Herv. Kerk,
door het Fanfarekorps „Euphonia".

9 uur v.m. Toespraak van den waarnemend Burgemeester
van Weststellingwerf, den heer H. L. Dedden, op
waarna Volkszang onder leiding van
ter, met medewerking van „De

nouwe.

WOENSDAG 29 Augustus.

8 uur v.m. Herauten kondigen de feestelijkheden aan.

10 uur v.m. Allegorische en historische optocht.
Opstelling Tuindorp.
Medewerking van de drie plaatselijke muziek-
korpsen.
Route: Tuindorp Kozenlaan, Lycklamaweg,
Haulerweg, Keiweg, Oppers, Grint-
raat Westeinde, Van Harenstraat
t(deels)tot O.L. School(Schipsloot).

Bevrijdings- en Oranjefeesten
Wolvega.

Programma
der
Feestelijkheden

Programma der Feestelijkheden

georganiseerd door de
ORANJEVEREENIGING
„WOLVEGA en OMSTR."
op 29, 30 en 31 Augustus '45,

ter gelegenheid van onze
Nationale Bevrijding
en den verjaardag van
H. M. de Koningin.

„Lindenoord".
elen:
dloop door Wolvega (1200 M.)
eeren: Haal den trein.
klimmen.
ties kruien.
en: Dame en heer op
hten.
Zakloopen.
efendans.
esteken.

Bevrijdingsoptocht te Wolvega ('Kamp Ommen').

geven. De opdracht was: vul waar mogelijk deze gegevens aan en voeg er zo veel mogelijk personen aan toe. Ik heb deze ordner enkele weken in huis gehad en er aanvullingen bijgevoegd. Gelukkig was een week voor de bovenvermelde huiszoeking de ordner weer doorgegeven. Ik ben nooit te weten gekomen, wie de ordner bracht noch wie deze terughaalde. Bij het brengen en bij terughalen was ik niet thuis en mijn vrouw kende de betreffende persoon niet. Tegen kerstmis 1944 stond er op een avond (het was 'Sperzeit') een emmertje met vleeswaren op onze stoep. Herkomst onbekend, maar we vermoedden dat het afkomstig was van de plaatselijke verzetsbeweging.
Kort na nieuwjaarsdag 1945 kwam het hoofd van de Duitse bezetting, in het café aan de veemarkt, in Wolvega ons bezoeken met de mededeling dat we inkwartiering moesten verlenen aan een dame die bij hen in het café de voeding moest verzorgen. Deze dame bleek de vrouw van een Nederlandse SS-er te zijn. Ze behoefde alleen bij ons te overnachten. Ze was heel spraakzaam en niet lastig. Maar we zorgden wel voor de nodige afstand. Voor ons was deze inkwartiering een pesterijtje voor mijn vrouw, die immers als Judenfreundin bekend stond.
Tenslotte merk ik op, dat ik toentertijd weinig afwist van het verzetswerk in Wolvega. Enkele personen kende ik, zoals de heer Russchen, de heren Datema en Daniëls en nog enkele anderen.
Voor mezelf kom ik nu, alles nog eens overdenkend, tot de slotsom dat ik door mijn functie in Heerenveen aldaar met name het verzetswerk heb ondersteund, maar in mijn woonplaats, waar ik alleen zaterdags en zondags overdag thuis was, zijdelings heb meegeholpen in het verzetswerk.
Als zogenaamd landbouwbemiddelaar bij het arbeidsbureau Heerenveen omvatte mijn werkgebied de gemeenten Oost- en Weststellingwerf, Opsterland, Heerenveen, Schoterland (toen al gevoegd bij Heerenveen), Haskerland, Doniawerstal, Utingeradeel en Lemsterland. Vanuit Heerenveen kon ik dus gemakkelijk in mijn woonplaats opereren. Door het vertrouwen dat ik genoot van de in Heerenveen aanwezige Duitse 'Fachberater', kon ik mijn verzetswerk vrij gemakkelijk integreren in mijn normale werkzaamheden. Zodoende kon ik tijdens mijn werkzaamheden op kantoor meerdere landgenoten uit mijn 'ambtsgebied' vrijwaren voor uitzending naar Duitsland. Toen ik contact kreeg met de verzetsbeweging in Wolvega, verlegde ik mijn activiteiten op dat gebied naar de avonduren. Ik stelde deze contacten zeer op prijs, maar terwille van de persoonlijke veiligheid van beide kanten werden ze zo schaars mogelijk gehouden.

Sikke de Weerd
Groningen

JEEP KROONDIJK

"Het was een spannende tijd en ook een mooie tijd. Er waren gewaagde opdrachten bij die uitgevoerd moesten worden. Het had dikwijls verkeerd kunnen aflopen. Voor een grote ramp is dit deel van Weststellingwerf bewaard gebleven, bij het verzet tegen een onderdrukker die geen genade kende"

JEEP KROONDIJK

Voorwoord.

Voor de achtergrond van het verhaal lijkt het mij gewenst enkele gegevens te vermelden over mijn persoon.

Ik werd in 1915 geboren aan de Lindedijk onder Nijetrijne. Van 1917 tot 1922 woonde ik aan de Sintelweg in Oldelamer. Van 1922 tot 1935 was ik woonachtig in Mildam en van 1935 tot 1937 aan de Hoofdweg 146 te Oldeholtpade. Daarna ging ik in militaire dienst, als sergeant-capitulant in Assen, Steenwijk en Laren (N.H.). Tijdens de mobilisatie verbleef ik in diverse legeringsplaatsen in Overijssel. Na de vijfdaagse oorlog kwam ik bij de douane in Limburg met als standplaatsen: Meerssen, Noorbeek en Eijsden. Hier ben ik krijgsgevangenen, piloten en joden behulpzaam geweest bij overschrijding van de Nederlands-Belgische grens. In 1943 ben ik ondergedoken in Ureterp en Ommen en vanaf 1 april 1944 op bovengenoemd adres in Oldeholtpade. Het zal duidelijk zijn dat Wolvega en omgeving geen onbekend gebied waren voor deze 'onderduiker'. Dit had bepaalde voordelen maar ook nadelen. Zo werd wel eens gevraagd: "Ie hadden toch een possien bi'j et Riek, hoe bin jow dan hier weer verzeild raekt?"

Maar nu de zaak zelf. Na 'Dolle Dinsdag' werd mij gevraagd actief mee te werken aan bepaalde opdrachten.

De Bok.

J. Kooistra ('Arnold'), een collega van de grens, nodigde mij eind oktober uit voor een namiddagfietstocht naar Oldelamer. Dit dorp lag achter ons en we reden over een schelpenpaadje in noordelijke richting. We kwamen terecht tussen water en rietkragen en verstopten onze fietsen. Na wat dwalen in de mist kwamen we bij een stukje open water. Arnold floot drie keer en na enkele minuten kwam een roeier met zijn boot op ons af. We waren geen onbekenden voor elkaar en we belandden even later in een woonark die daar tussen de rietkragen een ligplaats had gevonden.

Een gezellig stel onderduikers, die ik reeds kende of spoedig leerde kennen. We aten een pil eigengebakken brood en dronken iets dat voor koffie moest doorgaan. Het was er gezellig. De mist trok op, doch de schemering begon te vallen. Arnold en ik vertrokken met de roeiboot waarin tevens een vrachtje werd ingeladen. Bij de fietsen gekomen hebben we de pakketjes op de dragers geladen. Het was nogal zwaar en

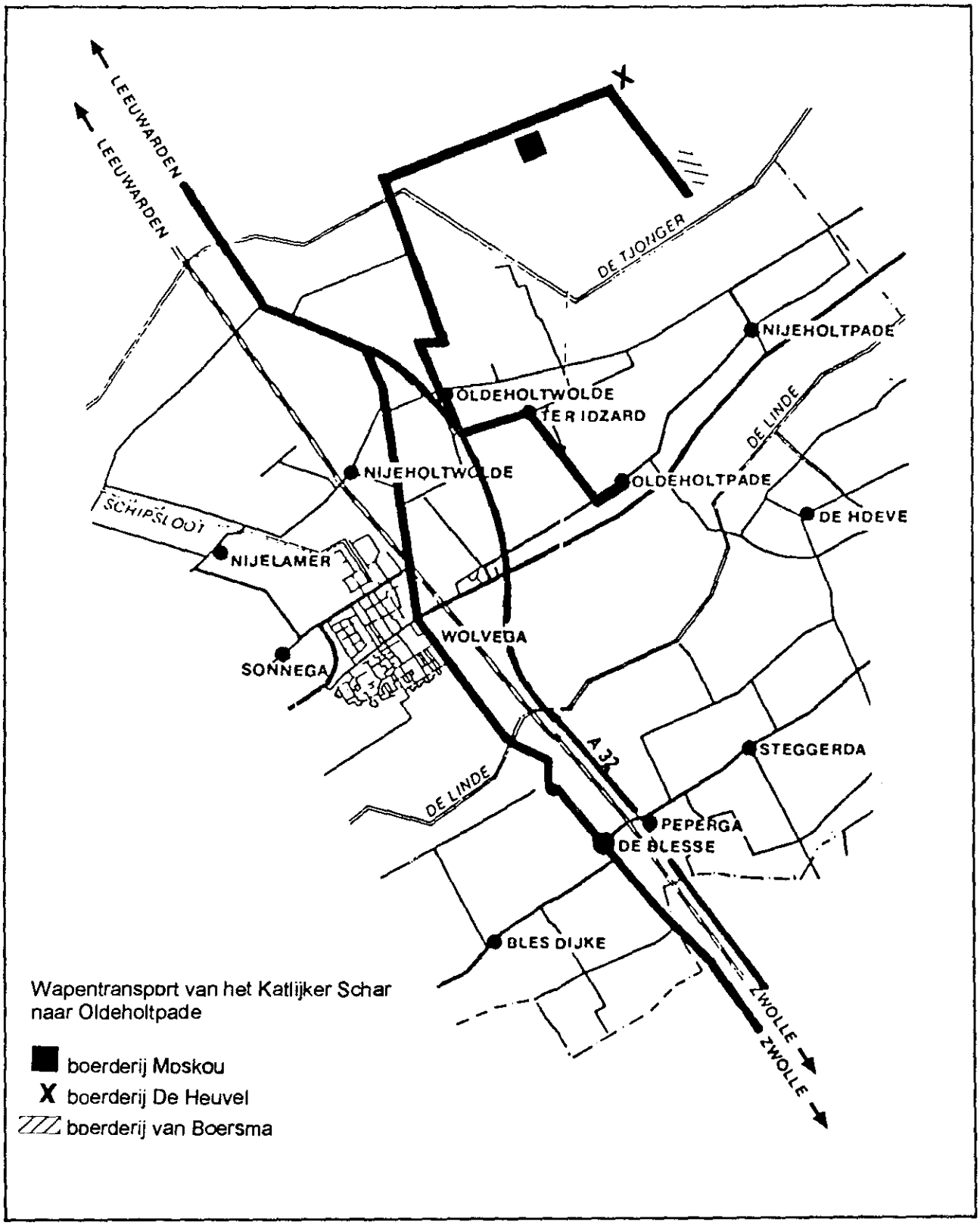
LEEUWARDEN
LEEUWARDEN
X
DE TJONGER
NIJEHOLTPADE
OLDEHOLTWOLDE
TER IDZARD
DE LINDE
NIJEHOLTWOLDE
OLDEHOLTPADE
DE HOEVE
SCHIPSLOOT
NIJELAMER
WOLVEGA
SONNEGA
A32
STEGGERDA
DE LINDE
PEPERGA
DE BLESSE
BLES DIJKE
ZWOLLE
ZWOLLE
Wapentransport van het Katlijker Schar naar Oldeholtpade
boerderij Moskou
X boerderij De Heuvel
boerderij van Boersma

rijden was er vooreerst niet bij. Arnold verzekerde dat er hulp onderweg was. Toen we bij het fietspad kwamen zagen we ineens drie politiemannen in uniform vanuit de bosjes te voorschijn komen. Onze vracht werd over de vijf fietsen verdeeld. We konden weer rijden en het leek of we werden 'opgebracht'. Er was overigens niemand op de weg. Via de 'Weerdiek' ging het van Oldelamer naar Oldetrijne en zo naar de heide onder Wolvega, waar Jan van der Tuin zich ontfermde over onze bagage. De politiemensen bleven anoniem en ieder ging vanaf dat punt weer zijn eigen weg.

Katlijk

Een andere middag enkele weken later. Ik moest naar Spin in Ter Idzard gaan om zijn paard en wagen, daar zou iemand mij verder de weg wijzen. Ik hielp boer Spin met het inspannen van het paard en bij het afrijden van het erf was er een politieman die wees in de richting van de Bult. Van dat moment af bleef Carper, want die was het, steeds in de buurt.
Bij de kerk in Oldeholtwolde wees hij naar de Ottersweg, richting Mildam.
Bij de brug over de Tjonger gingen de aanwijzingen in oostelijke richting. Het paard had er kennelijk zin in en voorbij de boerderij 'Moskou' verliet ik op verstrekte aanwijzingen de Schoterlandse weg naar het Schar. Bij een boerderij, midden in het bos, werd halt gehouden. Nadat het paard was uitgespannen en van het nodige werd voorzien, gingen de politieman en ik naar binnen om ook even op verhaal te komen. Intussen werd de wagen geladen met de bekende 'pakjes'. Enkele vorken half vergaan stro werd erover gespreid. We spanden in. De schemering was inmiddels gevallen.
We lieten Mildam achter ons. Ter Idzard gaf nog een klein probleem. Een paar kinderen wilden een eindje meerijden. Het uniform van de begeleider en de mest maakten dat ze van het voornemen afzagen. Via de Hamersweg bereikten we Hoofdweg 146 in Oldeholtpade. Daar zouden de wapens worden schoongemaakt voor ze werden opgeslagen in de kelder van de telefooncentrale achter het huis van brigadier Koopmans. Het was helemaal donker geworden. Paard en wagen leverde ik in bij boer Spin en ik ging per fiets terug naar Oldeholtpade.

Het melkwagentje

Twee onderduikers (de een was Bauke Span) hebben de volgende dag 'achter de koeien' de 'stenguns', de 'brens' en de 'bazooka's' gereinigd, geolied en opnieuw verpakt. 's Avonds moest alles naar Koopmans worden gebracht. Een afstand van naar schatting een 800 meter. Ik heb alles stevig op de melklorrie bevestigd. Enkele zakken

MILITAIR GEZAG.

OPENBARE

Bekendmaking

SLUITING VAN OPENBARE WEGEN

Krachtens de Verordening van den Chef van den Staf Militair Gezag, getiteld: „Verordening op de sluiting van openbare wegen", wordt hierbij bepaald, dat deze weg voor burgerverkeer tot nader order gesloten is.

Dit verbod geldt niet ten aanzien van:

1. Voetgangers;
2. Wielrijders;
3. Motorrijtuigen met een snelheid van niet minder dan 30 Kilometer.

Overtreden van het bij of krachtens genoemde verordening bepaalde is strafbaar.

Gegeven ten Stafkwartiere, den 12 September 1944.

DE CHEF VAN DEN STAF MILITAIR GEZAG,
op last,
de Sous-Chef,
de Luitenant-Kolonel,
(w.g.) W. Chr. Posthumus Meyjes.

kaf (er was net gedorst) als camouflage er bovenop en zo was het klaar voor vervoer over korte afstand. Henk Oord, die doorging voor Sietse Greijdanus, theologisch kandidaat en hulpprediker te Munnekeburen, die ook in de woonboot huisde, zou mij assisteren.
Het was lichte maan. Sietse fietste langzaam voor me uit met een zaklamp in de hand achter zijn rug. Hij was helemaal in stijl, droeg een donkerblauwe regenjas en een zwart vilten hoed. Een paar preekboekjes in de binnenzak maakten de zaak compleet. Alle mensen van de streek waren safe, maar het was beter dat ze mij niet herkenden. Ter hoogte van de Hamersweg zag ik een rood lampje branden. Direct reed ik het dichtstbijzijnde erf op. De vrouw des huizes was buiten en zag me komen: "Och lieve tijd, wat krijgen we nu?" Ik behoefde geen commentaar te geven. Sietse was er al en gaf in keurig Nederlands bescheid. Het ging om zijn bloedjes van kinderen die gedurende de winter ook wat te eten moesten hebben.
De vrouw in kwestie was overtuigd en bood aan even achter haar huis te wachten tot het gevaar geweken was. Gelukkig was er geen onraad meer en even later konden we ons vrachtje afleveren bij Koopmans, die de zorg voor het bezwarende materiaal van ons overnam.
De zakken met kaf laadde ik weer op de lorrie en ik aanvaardde opgelucht de terugtocht. Nauwelijks honderd meter daarvandaan was ik ineens omringd door een zestal 'Grünen'. Op hun fietsen waren ze geruisloos uit het donker te voorschijn gekomen. De zakken werden van het wagentje gescheurd en men zocht ijverig naar een geheime bergplaats of dubbele bodem. De chef had belangstelling voor mijn vervalste persoonsbewijs. Hij wilde graag weten wat ik met de inhoud van die zakken van plan was. 'Konijnevoer' leek niet onlogisch en blijkbaar stond ik niet zo ongunstig bekend dat aanhouding noodzakelijk was. "Snel wegwezen!" was een opdracht waaraan ik maar al te graag gevolg gaf. Ze verdwenen even geruisloos als ze gekomen waren. Koopmans had gehoord dat het wagentje stilhield en hoorde de stemmen van de Duitsers op afstand. Ineens was hij weer naast me. "Dat was op het nippertje!" merkte hij op. "Als het niet goed was afgelopen had ik de heren wel aangesproken." Met de lorrie kwam ik veilig terug op Hoofdweg 146.

Nieuwe problemen

De wapens, die overal in Friesland waren verstopt, werden door een meester geweermaker gekeurd. Ze moesten veilig zijn en bij gebruik geen gevaar opleveren voor de schutter en zijn omgeving. Zo waren ook Oldeholtpade en Wolvega in de route

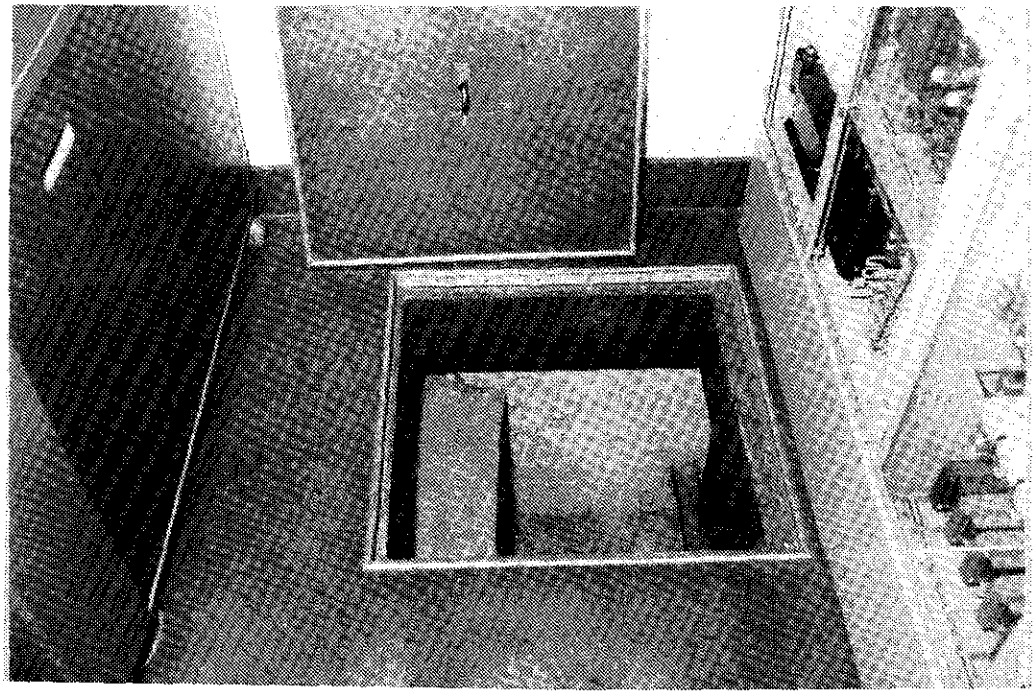

De kelder onder het P.T.T.- gebouwtje te Oldeholtpade

MILITAIR GEZAG

Waarschuwing

Verbod
handel in Militaire goederen

Ter bestrijding van den HANDEL IN MILITAIRE GOEDEREN heeft de Chef van den Staf Militair Gezag een verordening uitgevaardigd, waarbij het aan burgers VERBODEN is eenig goed, dat afkomstig is uit voorraden van Nederlandsche of geallieerde strijdkrachten of behoort heeft tot hun kleeding of uitrusting, te koopen of te verkoopen, te huren of te verhuren, in te ruilen of te verruilen, als geschenk aan te nemen of ten geschenke te geven, in pand, gebruik of bewaring te nemen of te geven, te vervoeren of te verbergen dan wel in bezit of voorhanden te hebben, tenzij daarvoor schriftelijk toestemming is gegeven door een officier, die minstens den rang van majoor bekleedt, en het toestemmingsbewijs aan de politie kan worden vertoond.

Tegen overtreding van het verbod zijn strenge straffen bedreigd.

PROHIBITION OF TRAFFIC IN MILITARY GOODS

opgenomen en had daar de controle plaatsgehad.
Enige tijd later werd bij een routine controle van het verkeer in Friesland door de S.D. de auto van de wapenspecialist aangehouden. Daarbij werd de lijst met adressen gevonden van de door hem gecontroleerde wapens.
Natuurlijk werd direct groot alarm geslagen. De S.D. zou niet rusten voor ze alles haarfijn hadden uitgezocht. Voor de wapens in Oldeholtpade werd een andere bergplaats gezocht. Aan de Slingerweg onder Oldeholtwolde was een boer, de heer Heida, genegen het gevaarlijke spul op te slaan. Er zou er een betonnen grafkeldertje worden afgeleverd. Dit zou in een leeg hooivak moeten worden ingegraven. Bauke Span en ik moesten gedurende de nacht een gat graven van 2,5 bij 1,5 bij 1 meter. Voor twee flinke jongelui geen onoverkomelijke opgave. Er was slechts minimale verlichting, maar wat erger was, op ongeveer 70 cm diepte kregen we last van het grondwater.
Onze laarzen waren niet in optimale staat in het laatste oorlogsjaar en er kwam steeds minder grond naar boven. Door het vocht zakten de zijkanten telkens in zodat we maar langzaam vorderden. Tegen de morgen was de kuil gereed en kon in de loop van de morgen de grafkelder worden geplaatst. In de avonduren werden de wapens overgebracht naar de nieuwe grafkelder. Voor dit transport kregen Bauke en ik vrijstelling. Gelukkig dat dit deel van de wapens veilig was opgeborgen. Van der Tuin op de Heide zou misschien wat moeilijker te vinden zijn, dachten we aanvankelijk. Maar wie zo dacht kende de S.D. niet. De volgende morgen kwam Bauke naar mij toesnellen: "Ze zijn bij de telefooncentrale en die man is er bij. Hij is danig toegetakeld en vertrouwt erop dat alles verwijderd is. Ik kan het dorp niet in, daarom moet jij direct Van der Tuin waarschuwen."
Mijn taak was J.F. Kuipers te waarschuwen, die de boodschap doorgaf aan Van der Tuin. De boer heeft de wapens in de kruiwagen geladen en daar in de sloot gekiept. Hij had nauwelijks de laatste kruiwagen leeggegooid toen de S.D. met veel vertoon op de boerderij afstormde. Ook hier vonden ze niets, maar ze dreigden de boerderij in vlammen te laten opgaan als ze terugkwamen. Collega boeren namen tijdelijk de zorg voor het vee op zich. De inboedel werd met behulp van buren en familie op een wagen geladen en door mij in Nijeholtpade afgeleverd. Van der Tuin en zijn vrouw kregen daar onderdak en waren zogenaamde vluchtelingen uit Limburg.
De S.D. kwam inderdaad terug en vond de geheel verlaten boerderij. Waar waren de wapens gebleven? Een landwachter heeft daar volgens de geruchten persoonlijk een onderzoek naar ingesteld doch zonder resultaat.
Begin maart werd op een avond een groot aantal onderduikers opgetrommeld. In een

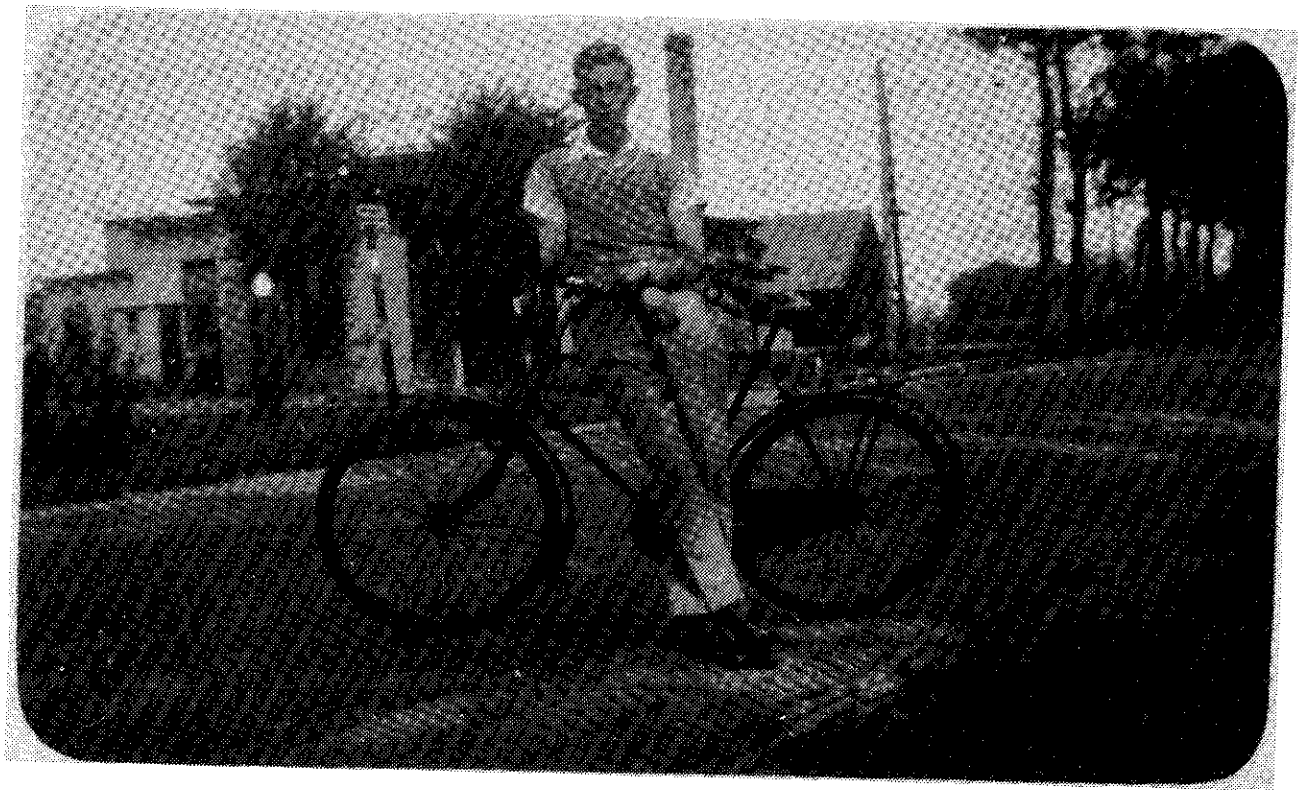

De exportslagerij die destijds bij de spoorwegovergang te Wolvega stond.

De familie Mendels was destijds eigenaar van de exportslagerij te Wolvega.

boerderij daar vlakbij werd het middernachtelijk uur afgewacht. In een wijde boog er omheen werden in alle stilte posten uitgezet op de toegangswegen. Een tiental anderen heeft met tuinharken en ander materiaal het door Van der Tuin aangewezen slootgedeelte afgevist. Gelukkig is alles boven water gekomen. Bij bakker Bosma te Wolvega werden de wapens gedroogd. Een gedeelte werd ondergebracht onder de vloer van de kapel achter de Rooms Katholieke kerk te Wolvega. De rest werd verstopt in de boerderij van de familie Heida te Oldeholtwolde. Gelukkig was alles redelijk goed afgelopen.

Vetvervoer

Ditmaal geen wapentransport doch een overval op de fabriek aan de Heerenveenseweg bij de overweg in Wolvega.
Jan Bethlehem uit Nijeholtpade had het gerei beschikbaar gesteld. Een eenvoudige opdracht. Met paard en wagen moest ik op een dinsdagmiddag in maart tussen half vijf en vijf uur mij bevinden in de buurt van genoemde fabriek. Het was een zonnige voorjaarsdag en nog volop licht toen ik daar reed. Enkele jongemannen (K.P.ers) gingen per fiets in dezelfde richting. Ze leken na volbrachte dagtaak huiswaarts te keren. Terwijl ze passeerden gaven ze geen blijk van herkenning of saamhorigheid. Bij de fabriek was het anders, daar werd ik direct naar de achterkant gedirigeerd.
Het werk 'binnenskamers' hadden ze al opgeknapt. De grote deuren gingen open en naar schatting zo'n 300 à 400 kg gesmolten vet in grote plakken werd vlug opgeladen. Het zal duidelijk zijn dat het hier gestold vet betrof, anders was het niet te vervoeren geweest op een open wagen. Voor camouflage was er wel het een en ander aanwezig, dit werd er overheen gespreid en in de kortst mogelijke tijd was ik op de terugweg naar Ter Idzard. Het eerste gedeelte op de Rijksweg ging het in rustig tempo. Bij de afslag naar de Scheene werd het tempo opgevoerd. Op zeker moment zag ik een tablet aan de glij gaan en op het wegdek terecht komen. Dat zou voor de vinder een niet te versmaden 'hapje' zijn maar tevens een aanknopingspunt voor eventuele speurders. Ik heb het vlug weer opgeladen. Even voorbij de Bult stond een boerderijtje dicht aan de straat. Ik werd verwacht. De wagen was weldra gelost en de lading veilig opgeborgen.
Tezijnertijd zou het moeten dienen als voeding voor de N.B.S. -ers als ze in actie zouden komen.
De woensdag daarop was het marktdag en de Duitsers maakten zich nog meer gehaat doordat ze een groot aantal fietsen vorderden van de marktbezoekers. De 'overval' op de vetfabriek kreeg daardoor weinig aandacht in de onderlinge gesprekken. Een

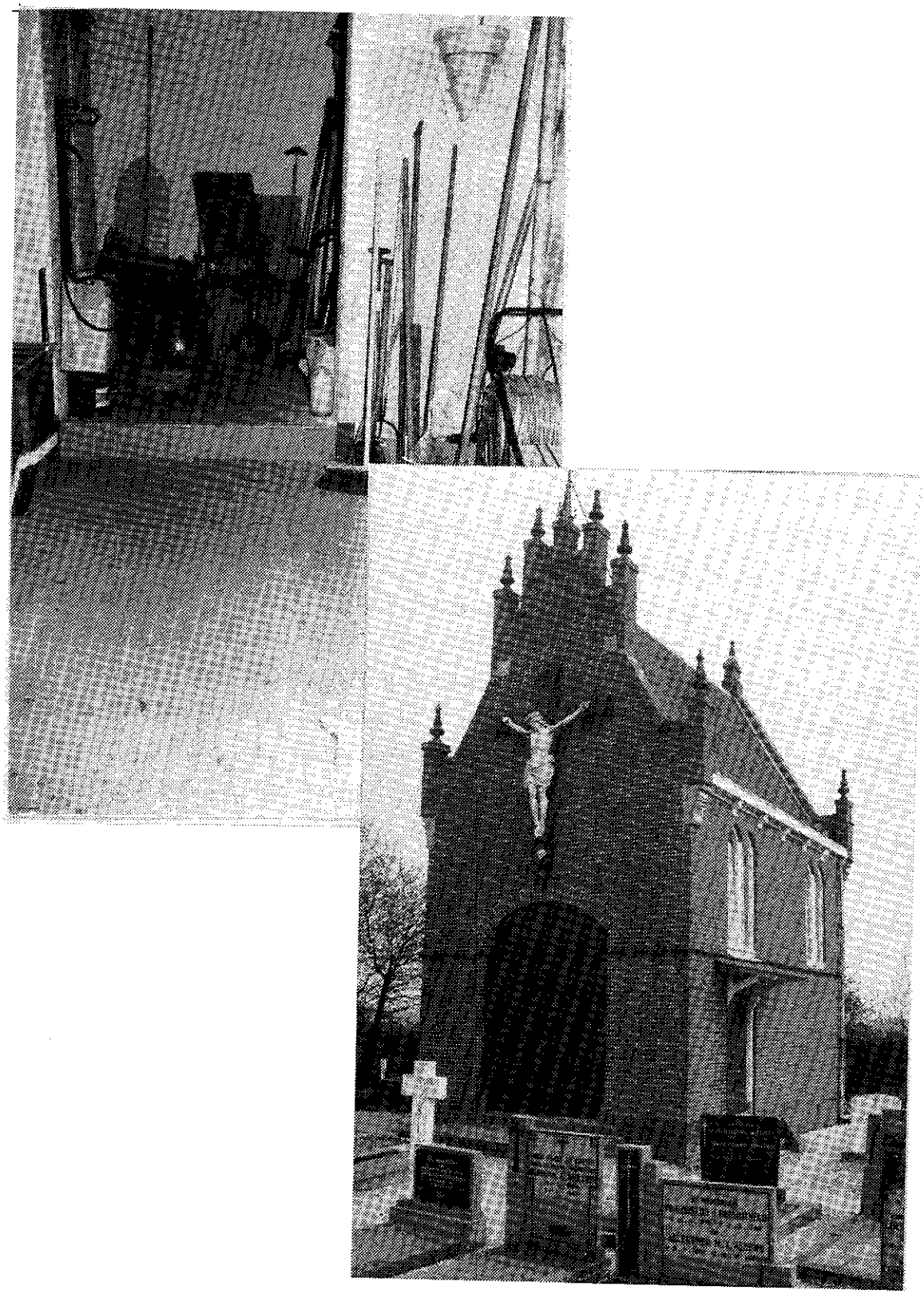

Onder de vloer van de kapel achter de R.K. kerk te Wolvega lagen de wapens verstopt.

dergelijke gebeurtenis werd meestal opgesierd en men verkneukelde zich dan over de poets die de Duitsers en hun handlangers was gebakken. Nu had men andere dingen aan het hoofd. Derhalve geen voedsel voor het geruchtencircuit.

De laatste slag

Het was begin april en de eerste zondag na Pasen. Voor dag en dauw waarschuwde Bauke mij dat we moesten 'opkomen'. Met twee anderen moest ik mij begeven naar het laantje naast de Rooms Katholieke kerk in Wolvega. De kornuiten, waaronder Willem Keetman, waren daar op dat vroege uur met hun fietsen en een lange stevige plank aanwezig. De plank moest voor ons de bermsloot overbruggen. Een bleef achter bij de fietsen. De andere twee bereikten via de plank de begraafplaats achter de kerk. Met een meegebrachte sleutel werd de deur van de kapel geopend. Een paar planken uit de vloer werden losgeschroefd en daar lagen de wapens die we mee moesten nemen. Vroege kerkgangers maakten de koster opmerkzaam op onbevoegden bij de kapel. De goede man was echter op de hoogte en verklaarde dat hij zo meteen wel eens poolshoogte zou nemen. Wij bereikten met de wapens veilig de collega bij de fietsen. De wapens werden in meegebrachte overjassen gewikkeld en zo aan de rijwielen gesjord. Je behoefde geen detective te zijn om te merken dat hier wat bijzonders aan de hand was.

Wij reden met enige afstand van elkaar als vermoeide grondwerkers op weg naar een welverdiende rust. Het ging in oostelijke richting, voorbij Tuindorp de Bovenweg op. Hier konden we rustiger ademhalen. Ter hoogte van Hoofdweg 146 stond Jan Bethlehem ons achter een bosje met paard en wagen aan de Bovenweg op te wachten. De wapens werden meteen in de bak van de wagen gelegd. Het gevaarlijke wapentuig werd met een aantal takkenbossen bedekt. We zetten onze tocht voort via binnenwegen. Zonder moeilijkheden bereikten we de boerderij van de familie Heida met het grafkeldertje in het hooivak. De wapens werden bij de overige wapens gevoegd en de takkenbossen met touw stevig vastgebonden. Opmerkelijk vond ik dat van de familie Heida niemand werd gezien. Ook bij de rit van het erf was er geen menselijk wezen aanwezig. Vervolgens gingen we richting kerk in Oldeholtwolde. We reden langs de kerk en kwamen bij de Rijksstraatweg.

Het was prachtig weer. Na verkenning of alles veilig was staken we ongehinderd de Rijksweg over. De tocht door Nijeholtwolde verliep zonder problemen. Dit veranderde op de weg van Nijelamer naar Sonnega. Halverwege kwamen we mij bekende kerkgangers tegen (Van den Berg, De Boer en Oenema), die op weg waren naar Olde- en

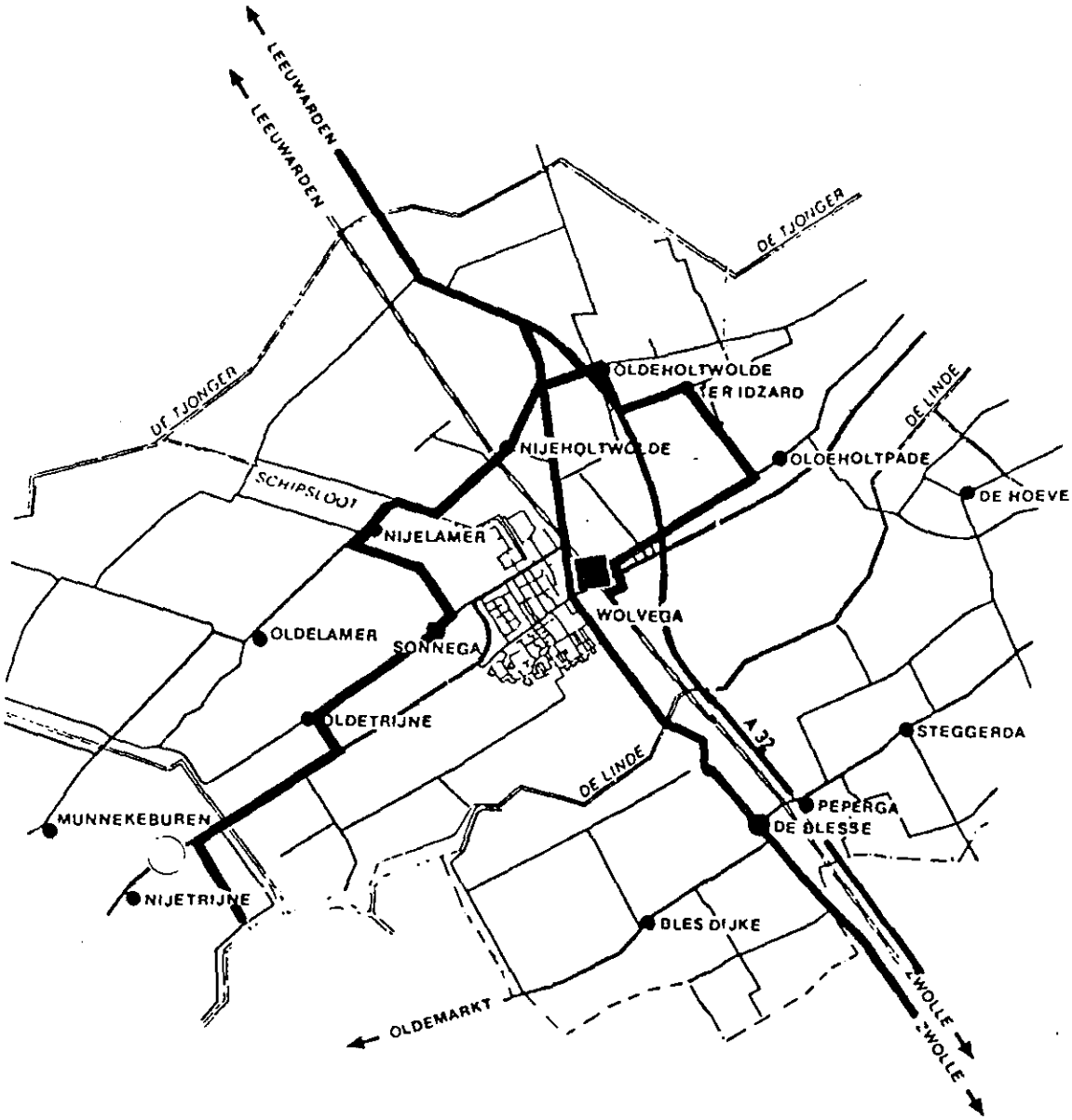

Wapentransport van Wolvega
naar Nijetrijne

■ kapel achter de r.k. kerk te Wolvega

boerderij van Boersma te Nijetrijne

Nijelamer. Dat ze mij niet in de kerk hadden gezien zal hun niet zijn opgevallen. Dat zij ons daar zondagmorgen omstreeks elf uur in overall met paard en wagen en een lading 'takkenbossen' zagen gaan moet wel heel 'opvallend' zijn geweest. Via Oldetrijne reden we naar Nijetrijne. We hebben geen Duitser gezien. Blijkbaar hadden ze op dat moment andere zorgen aan hun hoofd. We sloegen een 'menninge' in die leidde naar een boerderij die achteraf van Boersma bleek te zijn. Op het achtererf was het, dacht ik, Jan Bosscha die zich mijn naam liet ontvallen. Boersma die dit hoorde vroeg: "Kroondijk? Hier heeft vroeger ook een Kroondijk gewoond aan de 'Lendediek'. Daar heb ik mijn ouders wel over gehoord." Mijn reactie was dat het komende woensdag precies dertig jaar geleden was, dat ik aan diezelfde Lindedijk het levenslicht zag. "De boerderij van je ouders is afgebroken, maar die heeft daar een paar honderd meter in oostelijke richting gestaan", zo wist hij zich te herinneren.
Na het lossen van de wapens ging Jan Bethlehem met paard en wagen retour Nijeholtpade. In de loop van de zondag keerde hij per fiets terug op de basis aan de Lindedijk. Na veel zorgen en omzwervingen konden de wapens eindelijk uitgereikt worden aan degenen voor wie ze indertijd gedropt waren: het strijdend gedeelte van de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten.
Het was een spannende tijd en ook een mooie tijd. Er waren gewaagde opdrachten bij die uitgevoerd moesten worden. Het had dikwijls verkeerd kunnen aflopen. Voor een grote ramp is dit deel van Weststellingwerf bewaard gebleven, bij het verzet tegen een onderdrukker die geen genade kende. Hij die na 45 jaar dit mag navertellen gelooft in Gods bewarende hand in zijn leven en in dat van anderen.

Jeep Kroondijk
Zuidhorn

JAN VAN DER TUIN
(overleden)

"Vermeldenswaardig is het feit dat geen der families waar wij onderdak vonden kostgeld van ons wilde hebben en dat ze in alle opzichten uitstekend voor ons gezorgd hebben"

JAN VAN DER TUIN (overleden)

Mijn eerste contact met het illegale werk dateert uit mei 1944, toen Jacob Kuipers uit Wolvega bij mij kwam om plaats te zoeken voor twee Joodse kinderen.
Door huiselijke omstandigheden kregen we toen een Joods meisje van twintig jaar bij ons in huis, waarvan werd gezegd dat zij een nichtje was. Vreemden hebben daarover nooit enige argwaan gehad. Het verblijf kon helaas maar een half jaar duren, omdat wij over een kleine woning beschikten en onvoldoende slaapgelegenheid hadden.
Enige tijd daarna, ongeveer half november 1944, kreeg ik bezoek van Jan van der Veer uit Wolvega, die kwam vragen of ik ook wapens en munitie kon opslaan voor de ondergrondse. Ondanks het feit dat mijn vrouw bedenkingen had, nam ik die taak op mij. Zij stond wel achter het doel, maar was bang voor het gevaar dat daaraan was verbonden. Afgesproken werd dat het materiaal een paar dagen later tussen zeven en acht uur 's avonds zou worden gebracht door een paar burgers, met assistentie van een aantal politiemensen.
Enige dagen later verschenen Jeep Kroondijk, Jan Kooistra en de agenten Carper, Caro en Koopmans. De volgende dag zou Jan Kooistra terugkomen met iemand anders, om de zaak te controleren. Bij die controle merkte ik al spoedig, dat die andere persoon een echte beroepsmilitair was. Het bleek de heer Wierda te zijn.
Hierna verstopten de heer Kooistra en ik het materiaal in een donker hoekje boven in een schuurtje. Ik had deze plaats nog nooit eerder opgemerkt. Het bleek echter wel een goede schuilplaats voor ratten te zijn.
Op de zolder boven de kamer waar gestookt werd, werd een zak met springstoffen verstopt. Deze hadden namelijk tijdens het vervoer met een bootje in het water gelegen en moesten een paar dagen op de zolder worden gedroogd. Later zou worden geprobeerd of de springstoffen nog bruikbaar waren.
Ik heb nog wel getracht een veiliger plaats te vinden maar dit bleek praktisch onmogelijk, omdat er geen andere droge veilige plaats, die voor de vijand onvindbaar was, voorhanden was. Het materiaal bleef dan ook op dezelfde plaats.
Enige tijd later werden de wapens op de koestal gepoetst en ingevet door Henk Oord, Willem Keetman, Roelof Koning en Bauke Span. De kinderen werden die dag met een boodschap naar mijn zwager gestuurd.
Zo bleef alles rustig tot het moment, negen februari 's morgens om half negen, dat mijn schoonzuster uit Wolvega kwam met het bericht:

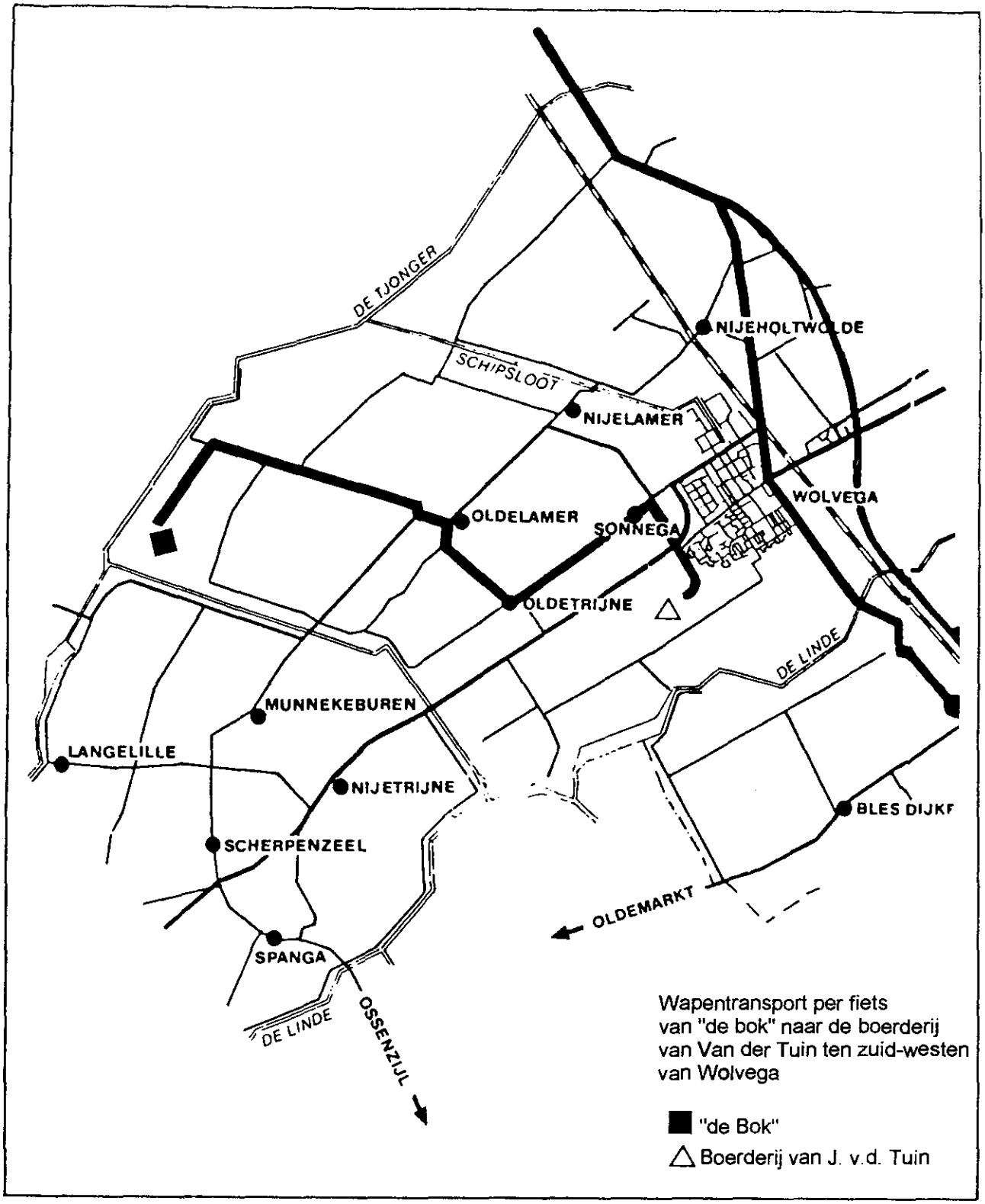
DE TJONGER
SCHIPSLOOT
NIJEHOLTWOLDE
NIJELAMER
WOLVEGA
OLDELAMER
SONNEGA
OLDETRIJNE
DE LINDE
MUNNEKEBUREN
LANGELILLE
NIJETRIJNE
BLES DIJKE
SCHERPENZEEL
OLDEMARKT
SPANGA
DE LINDE
OSSENZIJL
Wapentransport per fiets
van "de bok" naar de boerderij
van Van der Tuin ten zuid-westen
van Wolvega
"de Bok"
Boerderij van J. v.d. Tuin

"Kuipers is geweest en wat in huis is moet onmiddellijk weg. Gooi het desnoods maar in een sloot. Je moet zelf ook weg, want de Duitsers kunnen vandaag wel eens komen. Ze zijn al in Wolvega geweest en hebben Bonny Biersma meegenomen."

Onmiddellijk daarop heb ik alles met behulp van mijn vrouw in een sloot gegooid, die op ongeveer honderd meter afstand van ons huis lag. Er was namelijk niet zo snel een andere mogelijkheid te bedenken om het materiaal voor de Duitsers te verbergen. Terwijl we daarmee bezig waren, bleef mijn schoonzuster zolang bij de kinderen. Toen we klaar waren met het werk vertrok mijn schoonzuster. Zij nam nog een fles melk mee. Hiervoor kwam zij overigens geregeld bij ons. Ik ging direct kijken of er ook nog sporen van ons werk waren overgebleven. Ik vond nog een paar losse patronen die in de haast uit een zak waren gerold. Direct nadat ik hiermee klaar was zag ik mijn schoonzuster snel terug fietsen en roepen: "Maak dat je wegkomt, want ze komen er al aan." Direct daarop hoorde en zag ik op een afstand van een paar honderd meter al een Duitse wagen aankomen.
Nu lag er achter ons huis een boswal, met daarachter een stuk land van ongeveer honderd meter breed en meer boswallen en stukken land. Dit bood mij de mogelijkheid om mij snel aan de ogen van de Duitsers te onttrekken. Ik maakte mij dan ook onmiddellijk uit de voeten. Bij die vlucht verloor ik een klomp, daar ik nog een paar sloten en afrasteringen van prikkeldraad moest nemen. Uiteindelijk kwam ik bij een andere boerderij terecht, waarvan de boer wel te vertrouwen was. In een paar woorden vertelde ik welk gevaar er dreigde. Na enig overleg kreeg ik daar een andere klomp en schep om een eindje verder mollen te gaan vangen en molshopen te strooien.
Ondertussen hield ik de omgeving goed in de gaten. Het duurde niet lang of ik zag bij een andere boerderij, die een paar honderd meter van mij was verwijderd, de Duitsers al rond het huis lopen. Omdat ik bleef doorwerken schonken zij geen aandacht aan mij en vertrokken enige tijd later. Intussen ging ik nog wat verder van huis, daar ik de omgeving niet vertrouwde. Na een paar uur kwam ik bij een vertrouwde kennis terecht, die ik vroeg om bij mijn schoonzuster te informeren hoe het thuis afgelopen was. Hij kwam terug met het bericht dat er niets gevonden was en dat de Duitsers al weer een tijdje weg waren.
Daarop ging ik weer naar huis terug. Het was inmiddels al één uur geweest. Daarna ging ik met de fiets naar een neef in Oldelamer.
Achteraf bleek dat we veel geluk hadden gehad. Wij woonden namelijk aan een zandweg, die bijna een kilometer van de verharde weg lag. De Duitsers waren eerst

De boerderij van Jan van der Tuin te Sonnega.

MILITAIR GEZAG.

Rijdt niet mee op legerauto's

want gij veroorzaakt daardoor vertraging in het Militaire verkeer en brengt de chauffeurs in moeilijkheden, die strafbaar zijn indien zij U vervoeren.

nog bij een andere boerderij geweest. Dit had ongeveer een kwartier in beslag genomen. Misschien is dit opzet van hun gevangene geweest om ons nog wat tijd te gunnen, maar dit weten we natuurlijk niet zeker.
Er waren bij ons thuis tien of elf man geweest, terwijl nog een paar man met een vrachtwagen bij de verharde weg bleven wachten. Toen ze bij ons kwamen hadden ze een geboeide man bij zich, waarmee ze direct naar het hok gingen waar de wapens gecontroleerd waren. Mijn vrouw begreep direct dat ontkennen niet zou helpen. De gevangene bleek later de heer Wierda te zijn. Dat mijn vrouw hem niet heeft herkend kwam, omdat hij zo was toegetakeld.
Na lang zoeken kwamen ze tenslotte om mijn vrouw te verhoren. Hun eerste vraag was, wat mijn schoonzuster bij ons deed. Gelukkig kon zij haar fles melk laten zien. Ze mocht echter niet weg. Daarop vroegen ze mijn vrouw waar de takkenbossen uit het hok waren gebleven waar de wapens onder gelegen hadden. Mijn vrouw antwoordde: "Oh, die zijn allang weg, die zijn hier maar één nacht geweest. Het was ons veel te gevaarlijk, ik weet niet waar ze zijn." Toen vroegen ze natuurlijk waar ze dan wel gebleven waren en wie ze weggehaald hadden en of ze met een wagen gehaald waren. Daarop antwoordde mijn vrouw dat ze dat niet wist, omdat ze bij nacht weggehaald waren en wij er niet bij mochten zijn, omdat wij anders die personen zouden kunnen verraden. Intussen vond een Duitser mijn persoonsbewijs en toen zeiden ze tegen mijn vrouw dat ik dat voor volgende dinsdag op Crackstate kon terughalen. Als ik hen dan de waarheid wilde vertellen, zou mij verder niets gebeuren. Als ik niet kwam dan zouden ze het huis in brand steken. Na veel gevraag en gezoek vertrokken ze na een paar uur. Ze namen boter, spek en een pas de vorige dag geslacht varken, dat we met mijn schoonzuster zouden delen, mee. Daarop is mijn vrouw met de kinderen 's avonds naar kennissen in Wolvega gegaan. Dezelfde avond is het voornaamste van de inboedel door familie en buren op een wagen geladen en de volgende dag door Jeep Kroondijk in Nijeholtpade afgeleverd. Een paar dagen later is toen ook al het vee 's morgens vroeg door de ondergrondse met helpers weggehaald en bij boeren in Oldelamer ondergebracht. Ik was op dat moment in Oldelamer, maar de volgende morgen waren Henk Oord en Gerrit Spiele al om zes uur bij mij om te vertellen dat mijn vrouw met de kinderen in Wolvega was en de inboedel in veiligheid was gebracht.
Dezelfde avond werd er nog een foto van mij genomen voor een nieuw persoonsbewijs en zo was ik dan een paar dagen later J. van der Laan, boer en veekoopman, geëvacueerd uit Meijel (Limburg). Ook het persoonsbewijs van mijn vrouw werd daar mee in

Bevrijdingsoptocht te Oldetrijne.

overeenstemming gebracht.
Henk Oord bracht mij een week later naar Oldeberkoop naar A.J. Schotanus, waar mijn vrouw en het jongste kind de vorige dag al waren aangekomen. De beide oudste kinderen waren naar mijn schoonouders gebracht in Olde-Ouwer, omdat het voor ons te gevaarlijk was ze bij ons te houden omdat ze te veel zouden kunnen vertellen.
Nadat we daar ongeveer vijf weken waren geweest, kwamen de Duitsers met drie wagens aanrijden. Onze eerste gedachte was natuurlijk dat ze voor ons kwamen, omdat we wisten dat de Duitsers in Wolvega een spion hadden die tot taak had ons te zoeken en waarvan wij wisten dat hij ook bij familieleden van ons was geweest. Er werd dan ook al enige tijd naar een andere plaats voor ons uitgekeken, maar er was nog niets beschikbaar.
Nu waren bij Schotanus nog twee onderduikers. Eén van 20 jaar en de heer P. Meerse uit Witteveen (Dr.), die in november uit de gevangenis in Assen was bevrijd en doorging voor Jan Oosterweg, geëvacueerd uit Arnhem.
Direct werden wij met z'n drieën tegen de muur gezet en gevraagd naar onze namen. Er werd mij nog gevraagd waar Meijel lag. Gelukkig had ik dat tevoren goed in mijn hoofd geprent. Ze geloofden ons en vroegen verder niet naar papieren. Daarop vroegen ze één van ons naar Adam Vondeling, een familielid van Schotanus, waarvan ze vermoedden dat hij daar zou zijn. Daar wisten wij echter geen van allen iets van. Bij de huiszoeking werd ook niets verdachts gevonden, zodat ze tot ons aller blijdschap weer vertrokken. Een gelukkige omstandigheid was dat ze mijn vrouw niet hebben gezien, want dezelfde mannen die haar thuis het verhoor hadden afgenomen, deden ook hier huiszoeking. Ze zouden haar wellicht herkend hebben.
Nu was het voor ons wel tijd om zo spoedig mogelijk uit Oldeberkoop te vertrekken, want als de Duitsers terug zouden komen zou het er voor ons minder goed kunnen uitzien. Daarop is mijn vrouw dezelfde morgen met het jongste kind naar haar ouders gegaan, waar ook de beide oudste kinderen waren en daar is ze ook tot de bevrijding gebleven. 's Middags werd ik door een koerierster uit Wolvega opgehaald en naar Pier Dijkstra in Hoornsterzwaag gebracht, waar ik slechts vierentwintig uur geweest ben, want dezelfde morgen waren daar de Duitsers ook geweest om Dijkstra te halen, maar omdat hij tijdig gewaarschuwd was, was hij niet aanwezig. Het was er voor mij dus ook niet veilig, zodat dezelfde koerierster mij de volgende avond naar L.O. man Spin in Ter Idzard bracht, die mij op zijn beurt bij Cornelis Groen onderbracht. Omdat dit te dicht in de buurt van Wolvega was zou ik met een paar dagen weer verder worden gebracht, maar er moest eerst een nieuwe plaats worden gevonden. Dit duurde maar

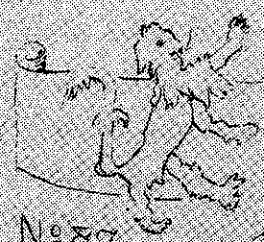

DE KOERIER.

No 87. Bevrydingsnummer 14 Apr. 45

P U B L I C A T I E.

We zijn bevrijd en we hebben onze Canadese vrienden hartelijk begroet. Geeft hun alle mogelijke hulp en steun. Weest niet opdringerig. Orde en rust in deze gemeente worden tot nader order gehandhaafd door de politie en door de mannen der N.B.S. Deze zijn kenbaar aan hun armbanden en oranje legitimatiekaart. Volgt hun aanwijzingen stipt op.

Het verbod zich niet op straat te mogen gebeven in verboden tijd, blijft van kracht. De uren zijn veranderd. Het wordt nu: van 9 uur 's avonds tot 6 uur 's morgens. Wij rekenen er op, dat hieraan stipt de hand zal worden gehouden.

De Gemeentelijke Commandant
der N.B.S.

NIEUWS IN 't KORT.
ONS LAND. Assen en Meppel bevrijd. Snelle zuivering van het Noorden van ons land. Goede vorderingen over de Ijsel in de richting Apeldoorn. Britsetroepen zijn bij Westervoort over de Ijsel en in Arnhem doorgedrongen.

WESTFRONT. In ijltempo naar Berlijn. Snelle pantsercolonnes van het 9e. Am. leger ijlen voort naar Berlijn. In Maagdenburg wordt gevochten. Weinig tegenstand. Het 3e. Am. leger heeft de Mulde overschreden en trekt om Leipzig. De val deze stad is aanstaande. Nog slechts 65 km. tot Dresden. De Russen staan bij Görlitz, 80 km. van Dresden. Jena werd genomen.
OOSTFRONT. Weenen gevallen. Russische luidsprekers spelen Weense walsen in de straten der stad. De bevolking danst en juicht.
ITALIE. 3 bruggenhoofden over de Santerno tot één verenigd.

DANK EN BEDESAMENKOMSTEN TE WOLVEGA.
Nu het uur der bevrijding is aangebroken zal te Wolvega in alle kerken dank-en bedesamenkomsten worden gehouden op Zaterdagmiddag 14 April 's namiddags om 2 uur. In de Hervormde Kerk zal voorgaan: Ds. Nobel, in de Gereformeerde kerk Ds. Streefkerk, in de Doopsgezinde kerk: Ds. Maathuis. In de R.K. kerk zal een plechtig lof met Te Deum worden gehouden.

Zegt het voort.

Interview. (especially for the Koerier)
We, Canadians, are very pleased to be here. The people turned out in thousands to wellcome us. The people are the finest we have ever met and it is a great pleasure for us to help them and their great country.

signed, R.W. Deeming, S.S.S.
R.C.D.'s

liefst veertien dagen. Toen kreeg ik bericht dat er plaats was voor ons gezin in Nieuwehorne. Na enig overleg gaf ik er echter de voorkeur aan om op dezelfde plaats te blijven, omdat de Canadezen al in Drenthe waren aangekomen. Na een week zagen wij de eerste Canadezen al. Daarmee is mijn korte onderduikersloopbaan geëindigd. Vermeldenswaardig is het feit dat geen der families waar wij onderdak vonden kostgeld van ons wilde hebben en dat ze in alle opzichten uitstekend voor ons gezorgd hebben.

Jan van der Tuin

JAN BETHLEHEM
'Piebe'

"De dag na de bezetting van de Blesbrug door de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten arriveerden de Canadezen in Wolvega luid toegejuicht door de gehele bevolking"

JAN BETHLEHEM

Mijn medewerking aan het georganiseerde verzet tijdens de bezetting 1940/1945 begon in de zomer van 1944.
Alvorens ik hier nader op in ga, lijkt het mij verstandig eerst enkele gegevens over mijn persoon te vermelden.
Ik werd in 1916 te Donkerbroek geboren. Na een aantal jaren in Terwispel te hebben gewoond, verhuisden wij in 1929 naar een boerderij aan de Binnenweg te Nijeholtpade.
In 1936 moest ik als dienstplichtig soldaat mijn militaire dienstplicht vervullen in Assen.
Tijdens de mobilisatie in 1939 werd ik belast met de bewaking van de kustlijn te Lisse. Via Assen en Vleuten bereikte ik deze eindbestemming. Na een paar maanden werd ik overgeplaatst naar het stafkwartier van het derde legerkorps in Vught, als korporaal/chauffeur.
Toen in mei 1940 de toestand kritiek werd en de verloven werden ingetrokken kreeg ik opdracht om met een korporaal van de Militaire Politie ruim vijftig postduiven, die over elf manden waren verdeeld, bij evenveel grensposten in Brabant en Limburg af te leveren. De opdracht werd 's nachts uitgevoerd. We legden die nacht maar liefst 275 km af. De verkeersborden waren toen al verwijderd en telefoonverkeer was niet meer mogelijk.
Op 10 mei 1940 vielen de Duitsers ons land binnen. Het Stafkwartier van het derde legerkorps trok zich terug achter de waterlinie. Na een zeer moeilijke en gevaarlijke tocht door het onder water gezette gebied kwamen we uiteindelijk ten zuiden van Utrecht, in Meerkerk terecht. Daar zijn wij gebleven tot na de capitulatie.
Eind juni 1940 zwaaiden we af en mochten we naar huis. Dit was geen eenvoudige zaak, daar het gehele openbaar vervoer stil lag en vele bruggen beschadigd waren. Na een lange dag kwam ik uiteindelijk thuis aan in Nijeholtpade en voelde ik mij heel gelukkig. Het normale leven kwam weer een beetje op gang.
In het eerste jaar van de oorlog merkten we weinig van de bezetting. De oorlog verliep voor de Duitsers niet gunstig. De slag om Engeland werd ten koste van veel vliegtuigen en manschappen verloren. In april 1943 kwam er een oproep van de bezetter, dat alle jonge mannen zich moesten melden voor tewerkstelling in Duitsland. Ook de Nederlandse militairen moesten zich opnieuw melden.

Stephen N. Reiter

Geschenk van Bauke Span aan Jan Bethlehem.

Deze oproep had tot gevolg dat het gehele Nederlandse volk ging staken. Ook in de veehouderij werd spontaan meegedaan (melkstaking).
Om de staking te breken kondigden de Duitsers het standrecht af. Samenkomsten werden verboden. Deze staking, die maar van korte duur was, heeft helaas aan meer dan twintig mensen uit Friesland het leven gekost.
Tevens werden er in het hele land razzia's gehouden. Jonge mannen die niet in het bezit waren van een 'Ausweis' werden opgepakt en naar Duitsland getransporteerd. In Duitsland werden ze in de oorlogsindustrie tewerkgesteld.
Het is begrijpelijk dat de haat tegen de bezetters steeds groter werd. Het verzet, nu beter georganiseerd, werd intensiever. Mijn directe betrokkenheid bij het verzet dateert vanaf augustus 1944, toen in Nijetrijne een Amerikaanse bommenwerper (Liberator) op de terugweg van een vlucht naar Duitsland werd neergehaald. Van de tien-koppige bemanning vonden zes de dood en werden drie gevangen genomen. Slechts één persoon wist te ontkomen. Dat was te danken aan Jan Visser.
De naam van deze Amerikaan was Steve Reiter, radiotelegrafist aan boord van de Liberator. Via de heer Veenbaas uit Munnekeburen kwam hij bij ons in Nijeholtpade op de boerderij terecht. Hij werd daar door een koerierster gebracht.
Vanaf die tijd hoorde ook ik bij die groep mannen en vrouwen die in onze gemeente het 'verzet' vertegenwoordigden. Mijn schuilnaam was 'Piebe'. Regelmatig had ik contact met diverse personen uit het verzet, onder wie 'Penning' (Jonker), Arie van Eck, Henk Oord, Gerrit Spiele en Jeep Kroondijk. Ook kwamen er koeriersters bij ons aan huis, zoals mevrouw Struikmans en mevrouw Algera.
Om onze Amerikaan het leven zo aangenaam mogelijk te maken kreeg hij gezelschap van een ondergedoken student, Otto genaamd. Op een verborgen plekje konden ze dagelijks naar de Engelse zender luisteren.
Tijdens de slag om Arnhem, toen ook het spoorwegpersoneel ging staken, moest voor deze mensen een onderduikadres worden gezocht. Samen heb ik met iemand van de L.O. bij meelevende dorpsgenoten geld ingezameld. Dat geld werd onder andere gebruikt voor kostgeld aan gastgezinnen. Toen in Wolvega verzetsmensen werden gearresteerd, onder wie Steven Brandsma, werd het voor de Amerikaan Steve Reiter een beetje gevaarlijk in Nijeholtpade en daarom is hij verhuisd naar de familie Stuiver, die woonde bij het pompstation in Oldeholtpade. Daar heeft hij de bevrijding meegemaakt. Na de oorlog hebben wij nog met hem gecorrespondeerd.
Een ander aardig en waar gebeurd verhaal dat niet onvermeld mag blijven is het volgende. Op een zekere dag kwam timmerman Delfsma bij mij op bezoek. Hij ver-

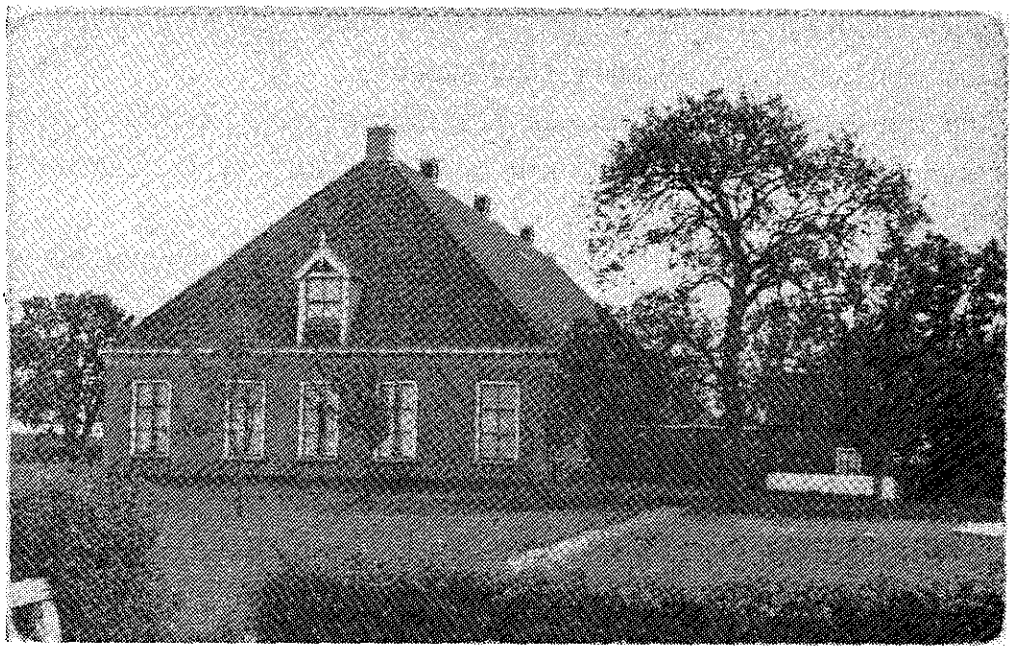

De boerderij van de familie Bethlehem in Nijeholtpade.

Jan Bethlehem tijdens de mobilisatie in Lisse. (staand, eerste van rechts)

telde dat de heer Koopmans, die politieagent te Oldeholtpade was, plotseling moest onderduiken. Voor zijn vrouw en kinderen, die tijdelijk waren ondergebracht bij café Kromkamp, moest ook een schuiladres worden gezocht. De Landwacht uit Wolvega was op de hoogte van de verblijfplaats bij Kromkamp en dreigde het café in brand te steken. Het gezin kwam toen tijdelijk bij ons op de boerderij. Kromkamp kwam met zijn verhaal bij Delfsma en vertelde dat hij het jammer zou vinden als zijn prachtige, dure piano ook in vlammen zou opgaan. Toen Delfsma mij dat verhaal vertelde heb ik aangeboden de piano 's avonds laat uit het café te halen. Met hulp van derden is dat gelukt, zodat het goed is afgelopen. Na de oorlog is de piano weer bij de rechtmatige eigenaar terugbezorgd. Gelukkig is het café destijds niet in brand gestoken.

Toen de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten werden opgericht was ik ook van de partij. Een paar keer heb ik wapeninstruktie gehad bij de heer L. ten Wolde te Wolvega en de heer E. Bergsma in Blesdijke. Deze wapens waren afkomstig van droppings en ondergebracht in depots, onder andere in Oldeholtpade in het gebouw waar de telefooncentrale was ondergebracht.
Inmiddels was Bauke Span bij ons ondergedoken. Hij was een verzetsman vanaf het begin en behoorde onder andere tot de zogenaamde 'Bokploeg'.
Door de arrestatie van een topman van de L.O., die in het bezit was van adressen van wapendepots, moesten de wapens met spoed uit het depot worden gehaald. Hoewel ik andere namen ben vergeten, weet ik me nog te herinneren dat ik onder andere met Jan van der Veer en Bauke Span met paard en wagen midden in de nacht de wapens heb opgeladen en via de Hamersweg naar de boerderij van Spin te Ter Idzard heb gebracht. Uiteindelijk zijn ze opgeborgen in de boerderij van de familie Heida in Oldeholtwolde.
De morgen na het nachtelijk wapentransport van Oldeholtpade naar Ter Idzard zijn Bauke Span en ik naar Oldeholtpade gefietst om te zien of er ook Duiters aanwezig waren bij het P.T.T.-gebouw. En jawel zij waren er, met in hun midden een gevangene. Naar ik later hoorde was dat de heer Wierda.
Als contactpersoon voor de L.O. kreeg ik steeds meer te maken met vooral jonge mensen die moesten onderduiken en voor wie ik een schuiladres moest zoeken. Dat contact verliep via Jaap Kuipers uit Wolvega. Ik heb onder anderen twee Joodse vluchtelingen ondergebracht in Nijeholtpade: één van hen was afkomstig uit Tsjecho-Slowakije en voor de tweede keer op de vlucht voor de Duitsers.
In de hongerwinter van 1940-1945 kwamen steeds meer inwoners uit het westen van het land naar Friesland. Ze kwamen op fietsen met massieve banden of lopend achter

Maandag 30 April 1945 No. 7

DE HEERENVEENSCHE KOERIER

Berichten en geruchten over capitulatie. Hitler stervende?

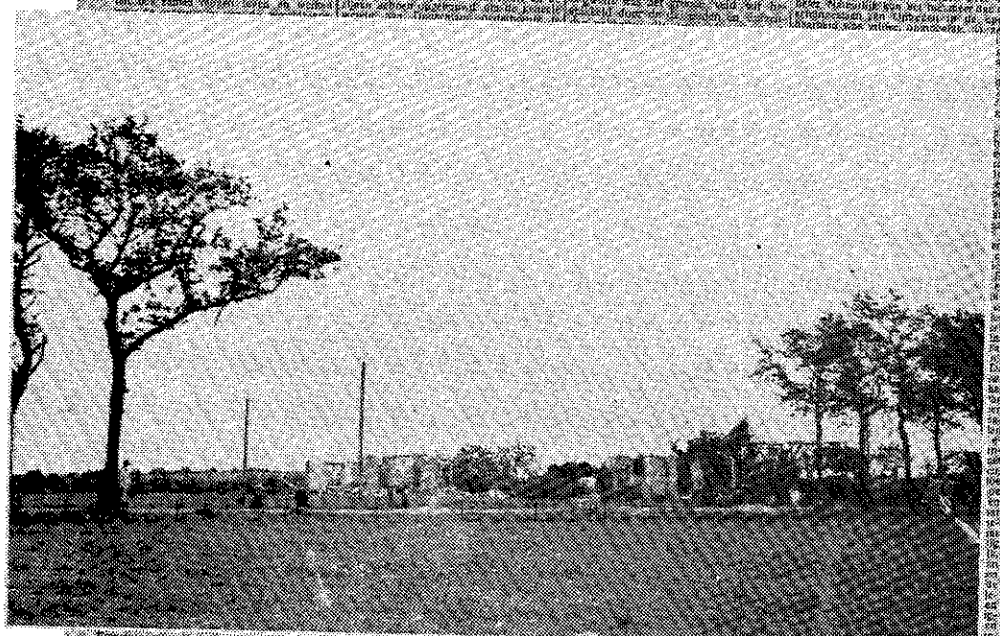

— In de laatste oorlogsdagen is er onder Blesse een ammunitiewagen door mitrailleurvuur getroffen. I d tuchtgesprongen. De resten werden in het brandspuithuis e opgeborgen, waar Vrijdag een aantal mannen, ondeskundig op dit terrein, de onvoorzichtigheid begingen om de boel wat op te ruimen. Daarbij is een handgranaat tot ontploffing gekomen, waardoor Thijs Mulder ernstig werd gewond aan zijn onderlichaam en been. Ook een arm werd hem afgerukt. Hij is in het ziekenhuis te Heerenveen opgenomen. Zijn toestand is zeer ernstig.

een karretje om hier voedsel te halen. Wij hebben één nacht zes van deze mensen te logeren gehad. Ze waren zo moe en hongerig dat ze niet verder konden. Na een stevig maal en een goede nachtrust namen ze de volgende morgen, zéér dankbaar, afscheid.
Het bij het wapentransport van Ter Idzard naar Oldeholtwolde gebruikte paardje en wagen is ook een keer uitgeleend aan de heer Kroondijk. Deze haalde daarmee illegaal een partij vet uit de exportslagerij te Wolvega.
Op zondag 8 april 1945 werden de Binnenlandse Strijdkrachten gemobiliseerd. We kregen opdracht om met paard en wagen de wapens te halen bij de boerderij van Heida te Oldeholtwolde. Ik ben die zondagmorgen eerst met paard en wagen via de Bovenweg, die toen een zandweg was, richting Wolvega gereden. Tijdens het begin van de rit kreeg ik ook nog gezelschap van twee personen, die graag wilden meerijden. Zij waren gevlucht uit Havelte, waar ze te werk gesteld waren. Erg blij was ik op dat moment niet met deze passagiers. Gelukkig was hun gezelschap van korte duur. Even buiten Oldeholtpade kreeg ik het eerste wapenmateriaal op de wagen, dat afkomstig was uit het depot achter de Rooms Katholieke kerk te Wolvega. Als camouflage werden takkenbossen gebruikt. Via een landweg gingen we toen richting Oldeholtwolde, naar de boerderij van de heer Heida. In gezelschap van Bauke Span werden de wapens opgeladen en bedekt met takkenbossen. Vervolgens ging de rit via de oversteek van de Rijksweg en Café 'De Ooievaar', richting Olde- en Nijetrijne. Er werd zoveel mogelijk gebruik gemaakt van binnenwegen. Het was deze zondagmorgen zéér rustig op de weg. Met uitzondering van de Engelse jagers die nauwlettend alle verkeer in het oog hielden. Eén van de jagers vond ons vervoer zo verdacht dat hij plotseling een duikvlucht naar ons maakte. Geschrokken van deze manoeuvre sprong ik van de wagen en zocht dekking in een sloot naast de weg. Toen ik dacht dat het gevaar was geweken kwam ik drijfnat heel voorzichtig uit de sloot en vervolgden we onze weg. Het avontuur was goed afgelopen. De wapens en munitie werden gelost op de plaats van samenkomst bij de heer D. Boersma aan de Lindedijk.
Na het lossen heb ik het paard en de wagen naar Nijeholtpade teruggebracht, droge kleren aangetrokken en ben ik op de fiets teruggegaan naar de Lindedijk.
De verblijfplaats van de Binnenlandse Strijdkrachten aan de Lindedijk was niet permanent.
De volgende twee of drie nachten plaatsten de Binnenlandse Strijdkrachten bandenbommetjes op de rijksweg. Van deze weg werd namelijk 's nachts gebruik gemaakt door terugtrekkende troepen. Deze bommetjes bezorgden de Duitsers veel schade en overlast.

The President
OF THE UNITED STATES OF AMERICA
has directed me to express to

JAN BETLEHEM

the gratitude and appreciation of the American people for gallant service in assisting the escape of Allied soldiers from the enemy

Dwight D. Eisenhower

DWIGHT D. EISENHOWER
General of the Army
Commanding General United States Forces European Theater

Na een paar dagen zijn we met de gehele ploeg via De Blesse de Rijksweg overgestoken. Een politieagent zorgde voor een veilige oversteek.
Het einde van de reis was in Steggerda-Boven aan de Leemweg, bij veehouder Hettinga. Hier hielden wij ons voorlopig schuil. Er kwamen nogal wat terugtrekkende Duitsers langs de boerderij. Het bleek dat de Canadezen al dicht in de buurt waren. Een munitiewagen van de Duitsers werd vernietigd door een Canadese verkenningspatrouille. We wisten toen dat de bevrijders al heel dicht in de buurt waren. Ook door het luisteren naar de radio bleven wij goed op de hoogte. Ons peloton kreeg de opdracht de Blesbrug te veroveren op de Duitsers. Heel voorzichtig zijn wij bij daglicht door de landerijen getrokken, de Linde overgestoken en werden stellingen achter de spoorlijn ingenomen. Met een kijker werd geconstateerd dat de Duitsers zich nog op de brug bevonden. Omdat de meeste bruggen bij vertrek door de Duitsers werden opgeblazen moesten wij proberen dat te voorkomen.

Via de 'Nieuwe Aanleg' werd de Rijksweg overgestoken. Bij het passeren van een boerderij kreeg een groep Duitsers, die achter de boerderij zat, ons in het vizier. Als hazen vluchtten ze de boerderij binnen. Ook wij zijn toen maar snel teruggegaan achter de spoorlijn.
's Nachts hebben wij, na een omweg gemaakt te hebben, enkele salvo's afgevuurd en daarna bezit genomen van de Blesbrug. De Duitsers waren inmiddels verdwenen. Gelukkig was de brug niet ondermijnd.
De dag na de bezetting van de Blesbrug door de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten arriveerden de Canadezen in Wolvega, luid toegejuicht door de gehele bevolking.

Dit was mijn bijdrage aan de geschiedenis van het verzet in onze gemeente.

Jan Bethlehem
'Piebe'
Wolvega

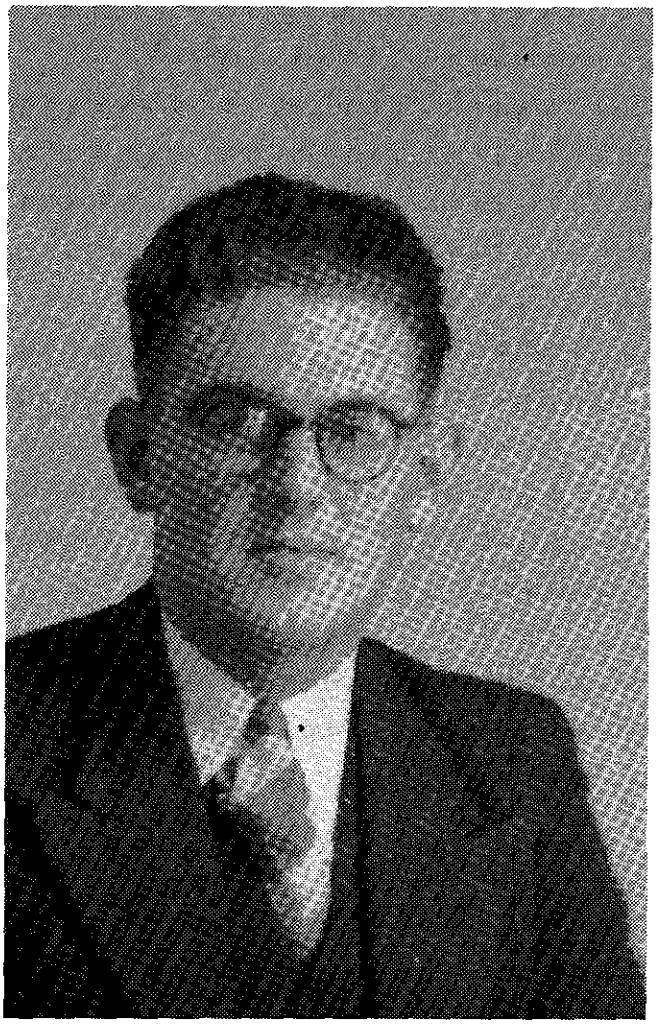

ADOLPH SENO JASCOMEIJNS

'Jansen'

"Onze strijd was geen diepe droom
of een staren naar de sterren,
't Was een worst'len tegen de stroom,
Een overwinnen of een sterven.

Het was geen spelen of een avontuur:
dat wringen in knellende banden;
Het was 't bestormen van een hoge muur
met opeengeklemde tanden"

ADOLPH SENO JASCOMEIJNS (Jansen, directeur Distributiedienst Weststellingwerf)

Spreekuur

Er woonde in Wolvega in 1942 een zekere Russchen, mij onbekend. Dat was geen wonder want er woonden in Weststellingwerf zestien à zeventien duizend mensen, en ik was daar pas in dienst sedert 1 april van dat jaar.

Er was zo langzamerhand steeds meer 'op de bon' gekomen en sommigen hadden het moeilijk met de rantsoenen, vooral wat betreft kleding, schoeisel en beddegoed. Wie aan de loketten van de distributiedienst geen genoegdoening kreeg zocht het hogerop en kwam op het spreekuur van de 'baas', en die baas was ik.

In de rij der wachtenden was een heer aan de beurt die m'n kamer binnenstapte met een vriendelijk, min of meer lachend gezicht: "Mijn naam is Russchen en ik kom van het C.D.K.."

Nu had het CeeDeeKaa voor distributiewerkers een magische klank: het C.D.K. was de hoogste autoriteit op distributiegebied, het Centraal Distributiekantoor in Den Haag. Dus: deze heer was een inspecteur uit Den Haag (dacht ik). "Neen", lachte mijn gast, "ik ben niet van het C.D.K. dat u bedoelt, maar van het Centraal DUIKELAARS Kantoor." En hij vertelde van onderduikers, waarvoor hij mijn medewerking inriep. Min of meer verbaasd reageerde ik: "Hoe durft u! Ik ben hier pas een paar maanden in dienst en ik kan wel een N.S.B.-er zijn, weet u veel!"

Hij lachte zijn glimlach, bedaard en niet uit het veld geslagen: "Misschien weet ik wel meer over u dan u zelf ."

Dat was Russchen. Een groot man, op weg om landelijk belangrijk te worden in het verzet.

Zo ontstond in het voorjaar van 1942 in Weststellingwerf het schuchtere begin van hulp aan onderduikers. Dat was toen niet een organisatie, nee, dat was privé-werk van enkelen voor enkele onderduikers, van wie het aantal in de loop der tijden alsmaar sneller zou stijgen. Ik denk: Russchen was plaatselijk een pionier. ("Rentenier-boer, een goed vak", zei Russchen, "als je het goeie gereedschap maar hebt.") Het klikte tussen Russchen en mij en het contact nam hand over hand toe, en bleef bestaan zelfs nog toen hij naar het westen was gevlucht nadat zijn huis door de Duitsers was overvallen.

Het duurde niet lang na het eerste bezoek of daar stond Russchen weer voor mijn neus. Hij had een stuk of tien bonkaarten nodig. Maar... dat was een opgave! Hoe doe je dat:

REDE

door den heer A. S. JANSEN te Wolvega.

Zo zijn wij hier deze avond aangetreden voor een laatste saluut. Een laatste groet aan hen, die vandaag een jaar geleden — op de derde Januari 1945 — plotseling uit hun werk werden weggehaald, en nooit zijn weergekeerd.

Zo staren wij heden met elkaar op het enigste en wellicht laatste officiële stuk, dat omtrent beiden is uitgegeven en waarin we lezen :

„Uit een lijst, welke wij ontvingen van de Burgerlijke Stand te Neustadt in Holstein, blijkt dat aldaar overleden zijn :

Hendrik Mulder op 27 April en
Barend Slettenaar op 1 Mei 1945."

Hendrik Mulder en Barend Slettenaar. Voor hen heeft het eindsignaal geklonken . . . . . Toen zijn hun namen afgelezen. Maar denkende en sprekende in hun geest, overeenkomstig beider geloofsovertuiging, moeten wij zeggen :

God hield appèl en noemde hun namen. Al kunnen wij het niet begrijpen, al kunnen wij het bijna niet aanvaarden of ons er bij neerleggen.

Zij, die Hendrik en Barend gekend hebben van nabij, weten dat dit hun zekerheid was : God houdt appèl en Hij leest de namen af.

Als wij dan, die achtergebleven zijn, thans deze namen uitspreken, dan dringen zich velerlei gedachten aan ons op en gaat er een schok door ons heen. Een schok van ontroering en ontzetting.

Is dit dan de vrucht van onze houding in bezettingstijd ?

Is dit dan het resultaat van onze samenwerking gedurende deze jaren ?

Fragment uit de rede van de heer A.S. Jansen, die tijdens de rouw- en herdenkingsdienst ter nagedachtenis aan Hendrik Mulder en Barend Slettenaar werd gehouden. Inzet; De heer A.S. Jansen in gesprek met de heer Slettenaar.

bonkaarten achterover drukken?! We bedachten een constructie die tien bonkaarten opleverde, en Russchen was even geholpen. Geen moeilijker opgave op dit gebied ooit gehad dan die eerste tien bonkaarten stelen.
En later ging het aan de lopende band, met honderdtallen tegelijk. Hoe streng de maatregelen van het CDK uit Den Haag ook werden, we kwamen er altijd weer uit, hoe moeilijk ook. Het ging er namelijk om een systeem te hebben dat enerzijds voor de illegaliteit steeds meer bonkaarten zou moeten kunnen opleveren, terwijl anderzijds geen enkele hoge of lage distributie-ambtenaar daar privé van zou kunnen profiteren. En zo'n systeem hebben we uitgedacht: een team van vier verwoede anti-Duitsers, betrouwbaar tot en met. Ieder had een controlerende en een uitvoerende taak binnen dat team. Ik zal er niet verder over uitweiden en besluit dit onderwerp met de trieste constatering dat twee uit het team, Mulder en Slettenaar, door de Duitsers bij de overval op het distributiekantoor op 3 januari 1945 zijn weggevoerd en nooit terug-gekeerd. (Tijdens die overval was ik niet ten kantore, zelfs niet te Wolvega en ik ontsprong daardoor de dans.)
Nadat Russchen definitief, om onder te duiken, uit Weststellingwerf was vertrokken naar het westen , heb ik tòch op een of andere wijze met hem verbinding gehad al weet ik niet meer hoe.
Logisch is te denken dat het van hem uitging, want ik wist zelfs bij benadering zijn onderduikadres niet. Hij was een stille, koelbloedige man voor wie ik grote be-wondering had, hij reisde per trein rond met valse papieren en andere zaken, had een sleutel van conducteurkastjes in de treinen waarin hij 'verboden waar' verstopte, zodat bij fouilleren niets op hem gevonden kon worden.
Hij vroeg me om bonkaarten voor het westen. We spraken af elkaar voor het station Almelo te ontmoeten. Mijn hospita maakte een gordel voor me, waarin honderden kaarten in bundeltjes van vijftig stuks in een lange rij achter elkaar werden opgeborgen, die ik dan om m'n blote lichaam bond. Een los hangende regenjas camoufleerde mijn lichaamsomvang.
O schrik, toen eens op een treinreis naar Russchen Duitse controle werd gehouden in de rijdende trein, maar gelukkig werd met 'Ausweis'-controle volstaan. Geen fouilleren zoals ook vaak in de trein gebeurde.

In Wolvega had ik na vertrek van Russchen contact met Steven Brandsma, Jan van der Veer, Jac. Kuipers, de rondgaande groenteman, 'Theo' en nog anderen, ook uit Sneek. Toen er bij de illegaliteit behoefte aan veilige vergaderruimte was ontstaan, stelde ik

De personeelsleden van het Distributiekantoor te Wolvega gefotografeerd voor de achterzijde van Huize Lindenoord.

Huize Lindenoord te Wolvega waar de Distributiedienst Weststellingwerf was gehuisvest.

het distributie-kantoor ter beschikking: waar altijd veel mensen komen en gaan, val je het minst op! Het personeel had ik meegedeeld dat een bepaald vertrek was gereserveerd voor een inspecteur van de Prijsbeheersing en voor een controleur van de Turfcentrale, maar dat ze daarmee niets 'van doen' hadden. Ten bewijze hiervan hing ik op de deur een groot bord 'TURFCENTRALE'.
Het was m'n gewoonte als daar weer een vergadering van illegalen was geweest, er even binnen te wippen om te controleren of er geen sporen waren achtergebleven. Wie beschrijft m'n schrik en woede toen ik op zekere dag de kamerdeur op een kier zag staan, niemand aanwezig, maar op de tafel, open en bloot, een stapel illegale kranten!! Ik weet niet meer of het de 'Koerier' was of 'Trouw' of een ander illegaal blad. Men had eenvoudig vergeten die onder elkaar ter verspreiding te verdelen..
Toen er in Wolvega een staking uitbrak, ik denk de melkstaking, hoorde ik daarvan op weg naar kantoor en stelde m'n mensen voor om mee te staken. Men ging accoord en de deur van het distributiekantoor ging op slot. Daar slenterden we op de straat langs het gemeentehuis, te midden van opgewonden mensen. Binnen de kortste keren had ik daarvan genoeg en nam de trein naar Almelo, naar m'n ouderlijk huis. Daar werd ik ontvangen met een telegram van de burgemeester van Weststellingwerf, die mij sommeerde me onverwijld bij hem te melden. Dus maar weer terug met de trein naar het noorden.
Het was al avond toen ik tegenover de burgemeester in zijn woning zat, en hij z'n preek begon: "Ik ben diep geschokt dat u leiding geeft aan een staking van uw personeel. Ik ben alle vertrouwen in u kwijt." Mijn reactie terwijl ik opstond: "Dan hebben we elkaar weinig te zeggen, burgemeester. Als u alle vertrouwen in mij kwijt bent kan ik niet meer onder u werken en neem ik hierbij stante pede ontslag." Zo'n reactie had hij niet verwacht en hij retireerde dat hij zijn vertrouwen in mij als directeur distributie niet kwijt was, maar wèl zijn vertrouwen in mij als mens. Wederom opstaande zei ik dat ik ook dàn niet meer kon werken en bood opnieuw mijn ontslag aan. Hij capituleerde en constateerde dat er tussen hem en mij een groot verschil bestond in opvatting ten aanzien van de Duitsers -wat mij overigens allang bekend was.-, maar dat we moesten blijven samenwerken. Dit kon hij kort daarna bewijzen.

Wolters

Elke verzetsman in de uitgestrekte contreien tussen Sneek en Wolvega die de naam 'Wolters' hoorde, kreeg tenminste een lichte huivering. Immers deze fanatieke N.S.B.-politieman was op eigen verzoek geheel van de normale politiedienst vrijgesteld opdat

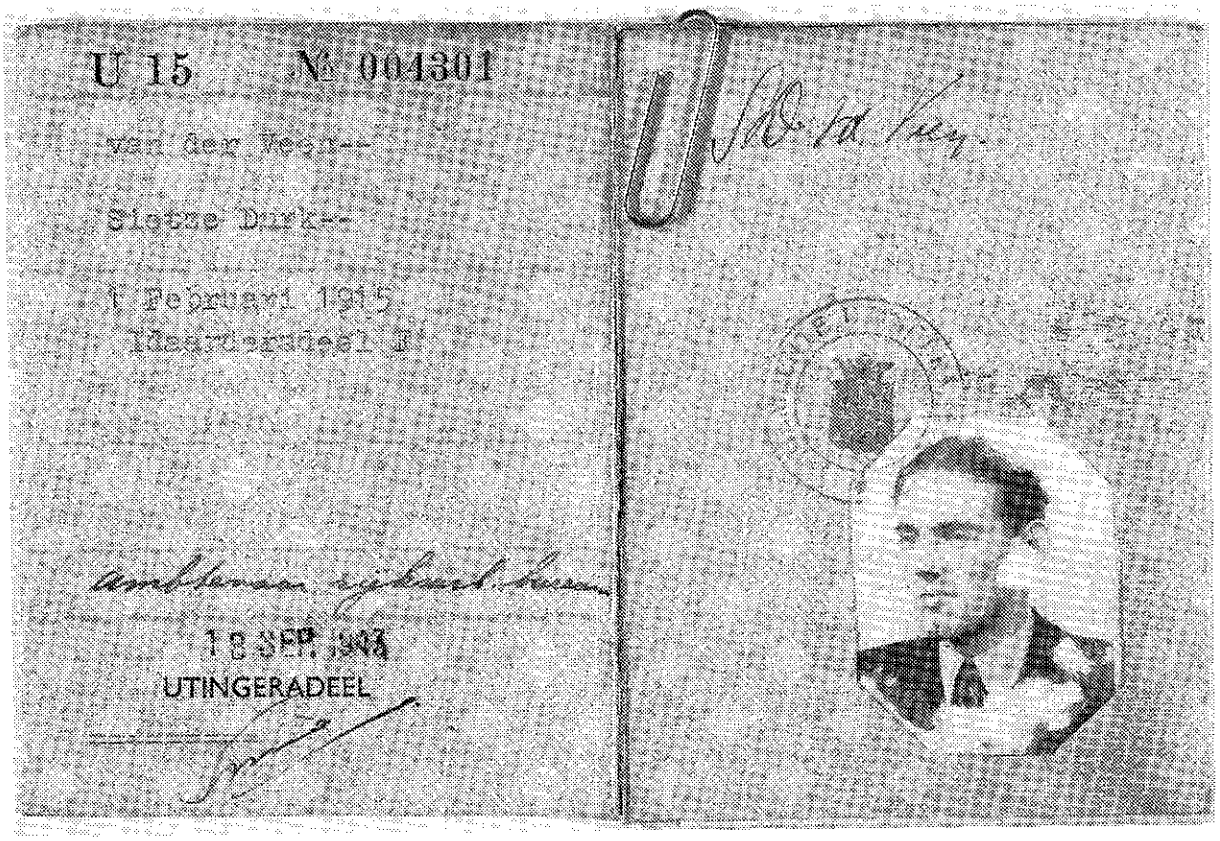

Vervalste persoonsbewijzen van de heer A.S. Jansen.

hij zich voor 100% aan de jacht op verzetslieden kon wijden. De haat was wederzijds en velen had hij al gevangen.
Op een kwade dag kwam hij, zoals gebruikelijk zwaar bewapend, in Wolvega en begaf zich linea recta (verraad?) naar de winkel van Lolkema, de meubelmaker. In de kamer daar zaten drie verzetsmensen - met 'materiaal' op de tafel- te overleggen. Hij dwong met het pistool in de aanslag het totaal verbouwereerde trio voor hem uit te lopen naar de Marechausseekazerne. Een siddering ging door het dorp en ook zelf was ik diep onder de indruk.
Ongeveer een week later zit ik ten kantore in m'n kamer rustig te werken. Zonder dat, zoals gebruikelijk, iemand was aangekondigd ging de deur open en een man zei: "Mijn naam is Wolters." Ik dacht dat ik door de grond ging. (Nu nòg, als ik eraan terugdenk.) Daar stond ik van aangezicht tot aangezicht met de man die ik intens haatte en voor wie ik doodsbenauwd was. Gelukkig had ik binnen enkele seconden mezelf weer onder controle en zei: "Ja, ik heb van u gehoord. U bent van de politie, gaat u zitten." "Ik wil inzage hebben van het stamkaartenbestand dat u hier op kantoor hebt", snerpte hij. "Dat kan", zei ik, "maar het geven van toestemming daartoe behoort niet tot mijn competentie, maar tot die van de burgemeester." Hij bestreed dat en zei, overigens terecht, dat het mijn bevoegdheid was, maar stemde na enig geharrewar uiteindelijk toe, zij het morrende, met mij naar de burgemeester te gaan. Ik belde: "Burgemeester, hier bij me is meneer Wolters van de politie uit Heerenveen, die een stamkaarten-onderzoek wil houden, maar ik heb geen bevoegdheid dat toe te staan. Meneer Wolters en ik komen even bij u."
De burgemeester wist niet of hij die bevoegdheid wel of niet had en wilde zekerheidshalve het CDK in Den Haag vragen. Terwijl hij verder met Wolters sprak belde ik vanaf zijn bureau het CDK, vroeg naar een mij bekende ambtenaar en kreeg door de opgewonden stemming waarin ik verkeerde en de wonderlijke formulering van mijn vraag een duidelijk "neen" te horen. Het mocht niet! Hulde aan die Haagse ambtenaar, die begreep dat er wat aan de hand was. De burgemeester nam het gesprek over en kreeg ook weer een "neen" te horen. Inzage niet toegestaan. Woedend ging Wolters af met het dreigement erop terug te zullen komen. (Wolters werd later door de K.P. (Knokploeg) doodgeschoten, tot grote opluchting van de uitgestrekte streek.)

De burgemeester van Weststellingwerf

Mr. E.N.W. Maas, ik herinner me z'n voorletters nog als de dag van gisteren, was niet gezien in zijn gemeente: een lange man met een norse kop, die, als ie door de straat

Burgemeester E.N.W. Maas (staand, derde van rechts).

8/ 8

DER BEAUFTRAGTE
DES REICHSKOMMISSARS
FÜR DIE PROVINZ
Friesland

Leeuwarden, den 9. Oktober 1943

No. 3593

Aufenthaltsgenehmigung für die Provinz Overijssel **No. 01994**
Verblijfsvergunning voor de Provincie

Der / Die / De S. Jansen Kennkarte Nr / Persoonsbewijs Nr L 31/00003

geboren am / geboren den 11.10.1917, ständiger Wohnsitz in / vaste verblijfplaats Solvega, Spoorsingel 25

erhält hiermit aufgrund des § 1, Absatz 2 Ziff. 4 der Anordnung des Generalkommissars ontvangt hierdoor op grond van Art. 1, punt 2, nr. 4 der Beschikking van den Commissaris-Generaal für das Sicherheitswesen über das Aufenthaltsverbot in den Provinzen Groningen, voor de Openbare Veiligheid betreffende het verbod tot verblijf in de provinciën Groningen, Friesland, Drenthe, Overijssel und Gelderland, vom 4. August 1943, die Genehmigung zum Friesland, Drenthe, Overijssel en Gelderland, van 4 Augustus 1943, vergunning tot verblijf in Aufenthalt in der Provinz / de provincie Overijssel bis zum / tot en met 12.10.43.

Diese Genehmigung hat nur Gültigkeit in Verbindung mit der Kennkarte und kann jederzeit widerrufen werden.
Deze vergunning is alleen geldig met het persoonsbewijs en kan te allen tijde ingetrokken worden.

(Dienstsiegel) / (Dienststempel) Unterschrift / (Handteekening)

41702 - '43 - K 983

beende met zevenmijlslaarzen, niemand zag die hem niet groette en dat werden er steeds meer. Na de bovengenoemde aangelegenheden was onze verhouding verbeterd. Hij had de naam precies te doen wat de Duitsers wilden, kortom hij was bang en werd daardoor als Duits-vriendelijk gezien.
Op een morgen belde hij me op vlug bij hem te komen. Hij stond me op te wachten voor het gemeentehuis bij de gemeente-auto en vroeg me de auto te rijden. Hij vertelde net een telefoontje uit de Westhoek gekregen te hebben dat de Duitsers daar een razzia hielden. Met razende vaart bereikten we het doel: geen mens op straat, hier en daar iemand verscholen bij een huis of schuur, ergens holde iemand weg, ... een schot... en na enige tijd overhandigde een jonge Duitse officier aan de burgemeester een identiteitsbewijs: "Den habe ich erschossen auf der Flucht, es ist Krieg, Herr Bürgermeister."
Daar sta je dan als twee grote mannen naast elkaar in de greep van de angst, met overal Duitse soldaten met het geweer in de aanslag. Diep onder de indruk en zwijgend reden we terug naar Wolvega.

Joden

"Als je me nog wilt zien voor het laatst, moet je snel komen, want elke nacht kunnen we worden 'weggerazziaad': "Vader, moeder en Jaap met z'n vrouw en Karel met z'n meisje..." Ik kende ze allemaal van dichtbij. Joden uit m'n vorige woonplaats Broek op Langedijk, waarheen ze vrijwillig uit Den Helder waren geëvacueerd. Maar nu: verplicht verjaagd naar de Jodenbuurt in Amsterdam, met elke nacht razzia's. Het einde.
Meer dan een halve dag deed de trein er over van Friesland naar Amsterdam. Dat betekende: pas de volgende dag terug na een slapeloze nacht vanwege de af- en aanrijdende overvalauto's met opgepakte Joden en angstig geluister: stopt die auto hier...of verder... Werkelijk geen oog dicht gedaan die nacht.
"Dag vader, dag moeder", zei ze..., de volgende ochtend, "dag Jaap en Karel en allemaal..." Een drama... Zouden ze elkaar ooit weerzien... Zeven Joden in een kamer... ik stond erbij en keek er naar, knarsetandend, machteloos. Tranen, tranen, tranen... Ze peuterde de Jodenster van haar kleren, hield haar handtasje voor die plek, stapte driest naar buiten en even later in de tram, waarna ik; en we deden alsof wij elkaar niet kenden. Centraal Station: "Twee enkele reis Wolvega alstublieft" 'Toevallig' zaten we in dezelfde coupé, als vreemden tegenover elkaar. Mijn hospita stond aan het eind van het perron Wolvega, zoals afgesproken. Die achter me uitstapt, hadden we afge-

19.

BEWIJS VAN TOEGANG

ORDE VAN DEN ROUWDIENST

ter herdenking van de in het voorjaar van 1945 in Duitschland gevallen makkers

HENDRIK MULDER en BAREND SLETTENAAR

te houden op Donderdag 3 Januari 1946, in de Ned. Herv. Kerk te Wolvega, 's avonds 8 uur.

Om 5 minuten vóór 8 worden de deuren gesloten.

Uitgaande van de Vereeniging Friesland '40-'45, Rayon Weststellingwerf.

Hendrik Mulder (overleden).

Barend Slettenaar (overleden).

sproken, die is uw nichtje. "Dag tante", "dag Karla", en ze omhelsden elkaar hoewel elkaar nooit gekend of gezien. Maanden bleef ze in Wolvega in m'n kosthuis met voortreffelijke medewerking van mijn hospita, mejuffrouw Bonnema. Toen het in dit huis te onveilig dreigde te worden hebben we haar naar een afgelegen boerderij in Arum bij Harlingen gebracht.
Op een zondagavond, kort nadat Karla naar Arum was vertrokken, zei m'n hospita: "Er zijn hier vanmiddag een oom en een tante van u geweest, maar 't konden wel Joden zijn, dacht ik..." Ik schrok. Had ik niet bij het weghalen van Karla in Amsterdam tegen haar ouders gezegd: "als u het echt niet meer weet waarheen u kunt gaan, als de grond echt te heet onder uw voeten wordt, als u in paniek bent, neem dan de trein naar Wolvega en kom naar de Spoorsingel, waar juffrouw Bonnema woont en vraag naar mij." Hulde aan mijn dappere hospita, de toen al niet meer zo jong zijnde mejuffrouw Bonnema.
Dinsdagmorgen een brief bij de post: "We troffen je niet thuis en zijn daarna weer in de trein gestapt om er zomaar ergens weer uit te stappen en toen hebben we gelopen, urenlang... Kom je ons opzoeken? Dit is het adres in Nijensleek achter Steenwijk, want we moeten hier weer weg..."
We haalden hen naar Wolvega, waar een familie Van Dijk woonde aan de Heerenveenseweg. Dappere mensen... en daar stierf later plotseling in ballingschap de moeder van Karla.
Joden, onderduikers, bonkaarten... is dat VERZET?

Ik ging eens op een donkere, miezerige winteravond met de trein naar een illegale vergadering in Akkrum. We zijn er geweest met vier à vijf man uit Wolvega, wat deden we daar, wat bespraken we met wie?
'k Weet er allemaal niets meer van, niets. Alleen dat we er geweest zijn in die geheime wereld van het verzet en dat het 'eng' was.. Een mij onbekend dorp in het pikkedonker, geen straatlantaarn, geen verlicht huis, alleen maar donker, donker, donker...
Naarmate de tijd verstreek werden de Duitse maatregelen strenger, de gevaren groter en nam de angst toe. Ook bij de burgemeester. Hij zat eigenlijk het verzet in de weg en moest daarom van het toneel verdwijnen. Belde me op zekere dag op om bij hem te komen. Daar zaten in zijn kamer twee oudere, aanzienlijke dorpsgenoten en illegalen: naar ik meen Eijgelaar en Steven Brandsma. De burgemeester, toen ik z'n kamer binnenkwam: "Ik hoef de heren zeker niet aan elkaar voor te stellen?" "Ik wil graag uw advies," zei ie tegen mij. "Zij wensen dat ik verdwijn en wat vindt u daarvan?"

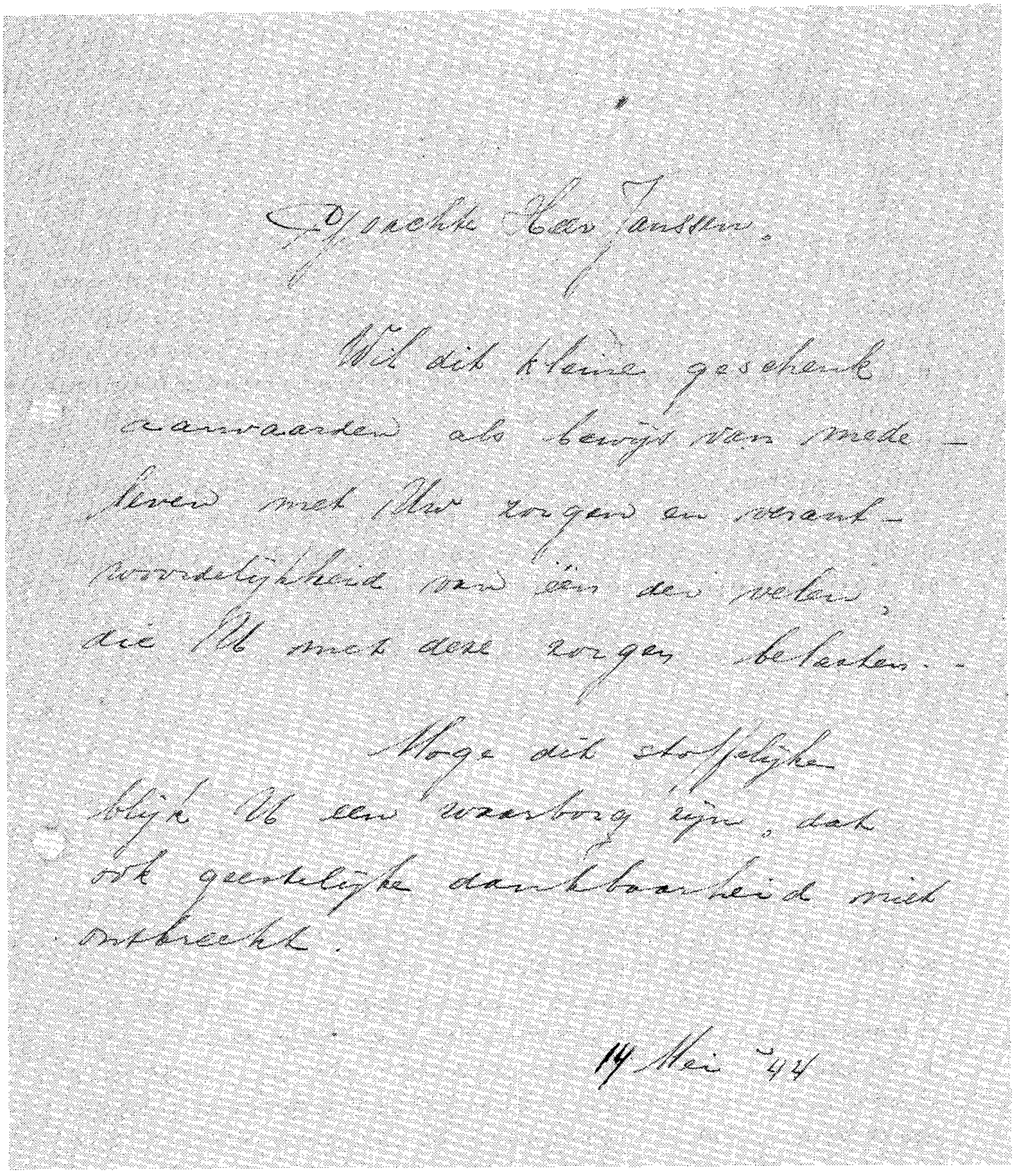

Geachte Heer Janssen.

Wil dit kleine geschenk aanvaarden als bewijs van mede-leven met Uw zorgen en verantwoordelijkheid van één der velen, die U met deze zorgen belasten.

Moge dit stoffelijke blijk U een waarborg zijn, dat ook geestelijke dankbaarheid niet ontbreekt.

14 Mei '44

Bedankbrief aan de heer Jansen.

"Ik kan kort zijn, burgemeester, verdwijnt u zo snel mogelijk want de tijden worden bar en boos en u wordt daar zelf de dupe van als u in functie blijft." Zwijgend werden handen gedrukt. De volgende dag ging de mare door het dorp dat de burgemeester met zijn gezin was ondergedoken. De 'moeilijke' gemeentesecretaris Rameijer in paniek. De burgemeester weg, dus nu kwam alle verantwoordelijkheid op hem neer. Wat moest ie toch beginnen. In de kring van het gezin werd gediscussieerd en tenslotte werd besloten dat de oudste dochter, die op het distributiekantoor werkte, mij zou vragen bij hen thuis te komen om advies te geven. Daar zat ik dan in des secretaris' familiekring van vader, moeder en twee dochters. Mijn advies was kort en hard. "Secretaris", zei ik, "verdwijnt u hier van het toneel, duikt u onder."
De volgende dag had Weststellingwerf ook geen secretaris meer, en daarna kwam er een waarnemend burgemeester: een N.S.B.-boer uit de Oppers. De N.S.B. dwong hem tegen z'n zin op deze post. Ik had geen kind aan hem: wat je hem ook voor legde, hij tekende alles.

Inmiddels sliep ik nooit meer in m'n kosthuis, maar eerst een hele tijd aan de Grindweg bij Mulder, die later zou omkomen. Daarna bij de schoonouders van Mulder in Steggerda. Dat betekende elke dag op het fietsje naar en van Steggerda. Reuze lui: Pen en z'n vrouw.
We naderden het eind van 1944 toen ik werd opgeroepen naar Almelo te komen, waar m'n moeder moest worden geopereerd. Dus op de fiets naar Almelo, want openbaar vervoer was er niet meer.
Op 2 januari 1945 moest ik terug naar Wolvega, om in ieder geval woensdag m'n gebruikelijke spreekuur te kunnen houden. Echter: de mens wikt, maar ja, wie, wie beschikt?
Op 1 januari kom ik in Almelo een oude kennis tegen die woensdags naar Sneek wilde. We konden dus mooi samen fietsen. Ik moest naar m'n gevoel persé dinsdag teruggaan, maar mijn vriend zei zonder aanwijsbare reden woensdag. 's Avonds 1 januari komt ie bij me en zegt: "Ik heb gehoord dat er woensdag een vuilnisauto naar Sneek gaat om aardappelen te halen en we kunnen mee!" Vertrek: woensdagmorgen tegen zes uur. Ik kon dus prachtig op tijd weer in Wolvega zijn en m'n spreekuur waarnemen. Helaas: de gasauto ging pruttelende en met horten en stoten op weg, tot ie in Steenwijk helemaal niet meer kon. Het liep tegen half tien, dus ik maar per fiets verder en trappen om woensdagmorgen tien uur in Wolvega nog te halen. Inmiddels was echter mijn kantoor door de Duitsers overvallen en mijn vriendin Bonny Biersma, de koerierster, wist dat

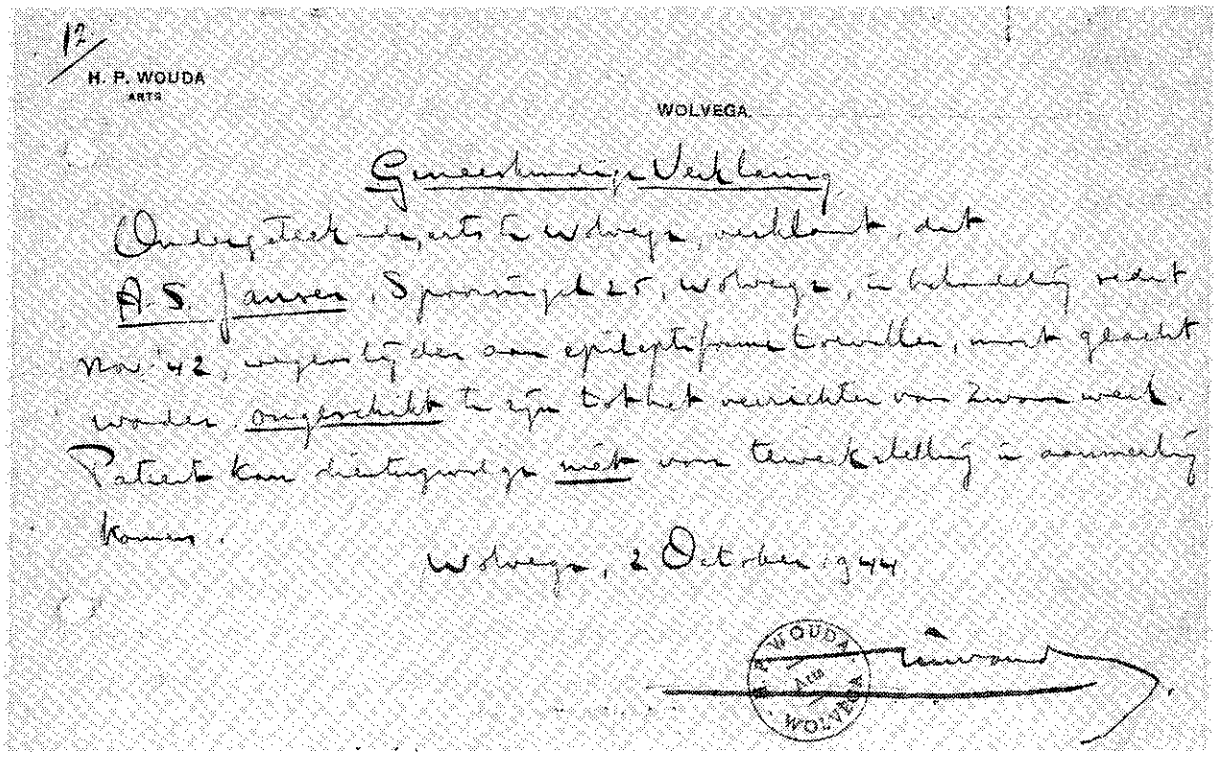

12/

H. P. WOUDA
ARTS

WOLVEGA.

Geneeskundige Verklaring

Ondergeteekende, arts te Wolvega, verklaart, dat A. S. Jansen, Spoorsingel 25, Wolvega, in behandeling sedert Nov. '42, wegens bij den aan epileptiforme toevallen, moet geacht worden ongeschikt te zijn tot het verrichten van zwaar werk. Patient kan dientengevolge niet voor tewerkstelling in aanmerking komen.

Wolvega, 2 October 1944

H. P. WOUDA Arts WOLVEGA

Valse geneeskundige verklaring.

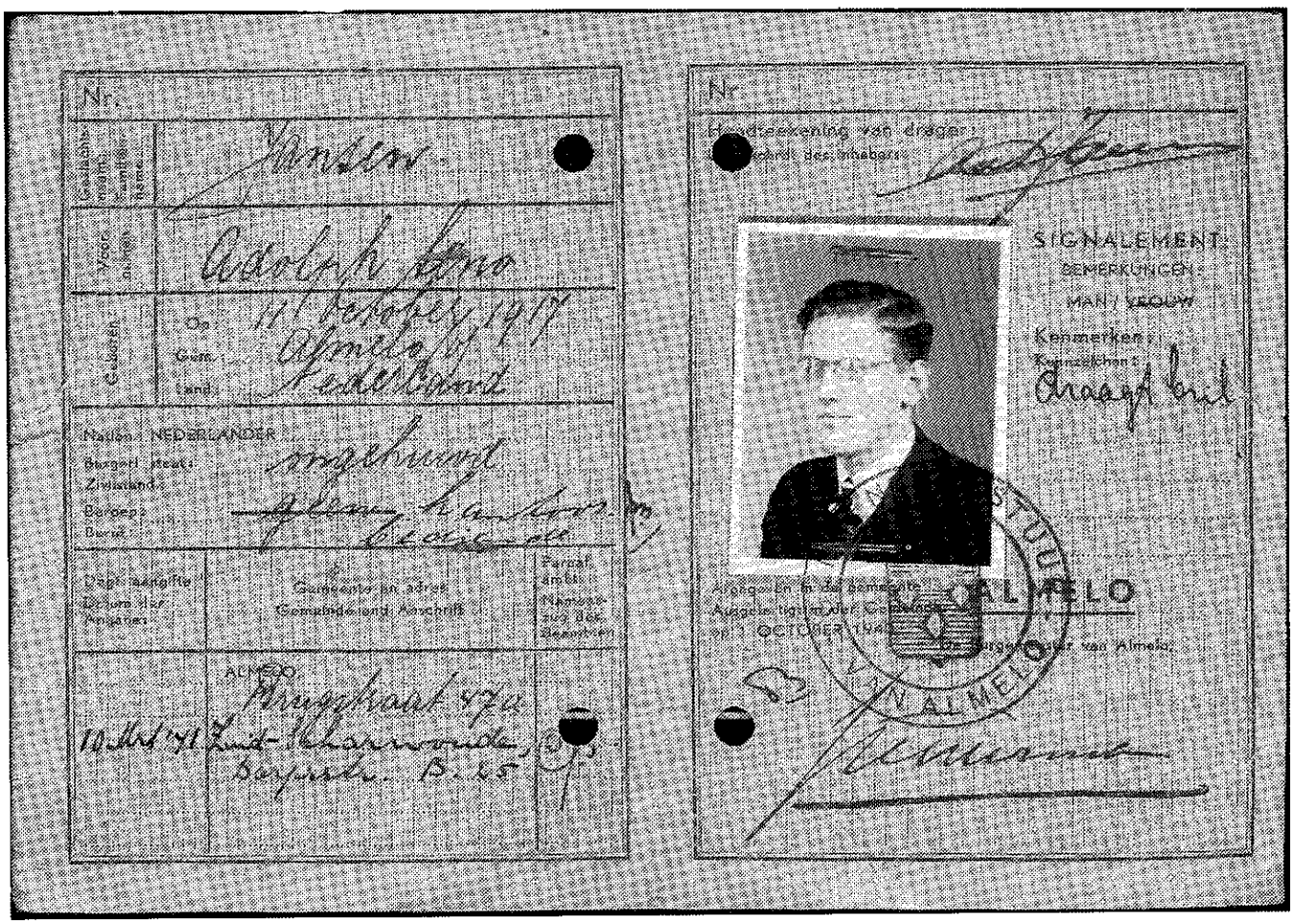

Nr.

Geslachtsnaam / Familienaam: Jansen

Voornamen: Adolph Leno

Geboren: Op: 11 October 1917
Gem.: Almelo
Land: Nederland

Nation.: NEDERLANDER
Burgerl. staat: ongehuwd
Zivilstand:
Beroep: geen kantoor
Beruf: bediende

Dagelijksche Datum der Aanvaren | Gemeente en adres Gemeinde und Anschrift | Parcel amt: Namenszug der Beambten

ALMELO
10 Mrt '41 Kruisstraat 47a Zuid-Scharwoude, Bayerische B. 25

Nr.

Handteekening van drager:
Unterschrift des Inhabers:

SIGNALEMENT
BEMERKUNGEN:
MAN / VROUW
Kenmerken:
Kennzeichen: draagt bril

Afgegeven in de gemeente
Ausgestellt in der Gemeinde
op 1 OCTOBER 1944

De Burgemeester van Almelo,

ALMELO
VAN ALMELO

ik woensdags weer m'n spreekuur wilde houden. Dus organiseerde zij dat er posten werden uitgezet om mij op te vangen. Dat gelukte bij De Blesse, een paar kilometer van Wolvega.

Die dag heb ik bij Homma in Steggerda op de hooizolder gelegen. Tegen de avond, om zes uur, zou de inmiddels gerepareerde vuilnisauto van Almelo weer De Blesse aandoen. Dus bracht de illegaliteit me naar De Blesse. Het werd zes uur, en zeven, en acht en negen en tien uur... De cabine zat vol, dus ik in de laadbak, waar ik net tussen de deksels plat op m'n buik op de aardappels kon liggen. Het was bitter koud en de terugweg begon, maar elk ogenblik haperde de auto weer.
En onderweg in het holst van de nacht Duitse controles: ik hoorde hen om de auto heenlopen, de deksels oplichten en op de aardappels kijken: daar lag ik niet op, maar eronder. Om negen uur 's morgens waren we in Almelo. Door en door verkleumd en op weg naar een onderduikadres.

"Onze strijd was geen diepe droom
of een staren naar de sterren,
't Was een worst'len tegen de stroom,
Een overwinnen of een sterven.

Het was geen spelen of een avontuur:
dat wringen in knellende banden;
Het was 't bestormen van een hoge muur
met opeengeklemde tanden."

Adolph Seno Jascomeijns (Jansen)
Almelo

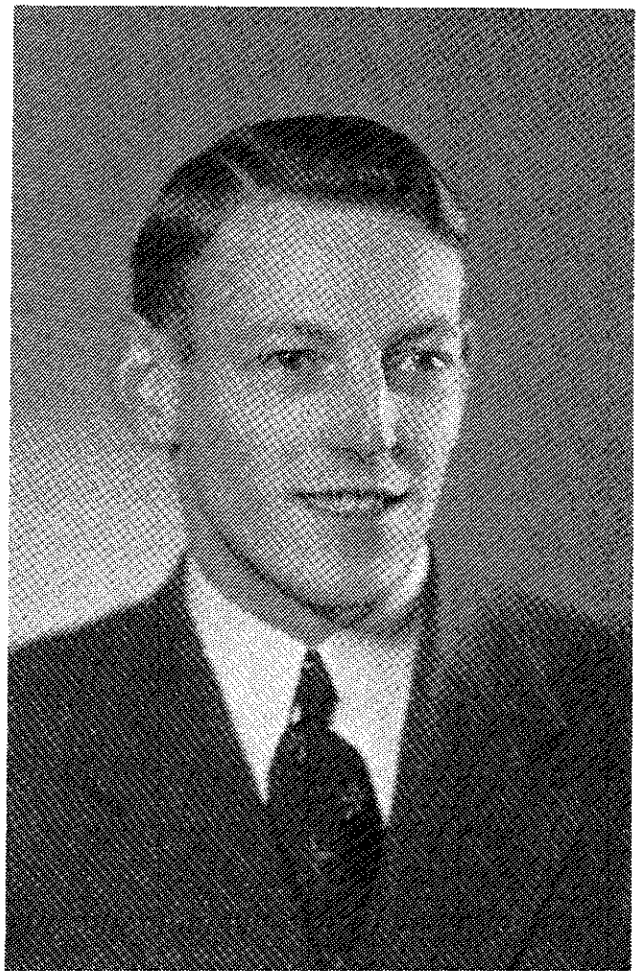

JAN DOUWE KOOPMANS
'Marten'

"In Oudeschoot zie ik de Canadezen. Onze bevrijders! Nooit heb ik intenser vreugde beleefd dan toen.
Niet meer opgejaagd wild te zijn maar vrij en frank te kunnen leven. Die vrijheid is duur betaald! Betaald met het leven van veel mensen. Vooral jonge mannen ook! Waarom zij? En ik niet! Daar word ik stil van"

10 mei 1940

Hoog aan de wolkeloze blauwe hemel een paar vliegtuigen. Door de zon beschenen lijken het net een paar zilveren vogeltjes. Het lijkt vredig maar het is verschrikkelijk! Want het zijn Duitse verkenningsvluchten. De Duitsers zijn in de nacht onze grenzen overgetrokken en komen elke minuut dichterbij. Het is ook voor ons oorlog!
's Avonds rijden mensen van de spoorwegen op het Leeuwarder station moedwillig treinen op elkaar en steken de seinhuisjes in brand. "Zo, die zullen de Duitsers niet meer kunnen gebruiken om hun soldaten en wapens naar het front te vervoeren."
De volgende dag zijn ze er. "Alles kapot", zeggen ze.
Maar de rails liggen er nog! Het verwoeste spul ruimen ze op. De seinhuisjes repareren ze. Verder in het land vinden ze nog genoeg wagons en locomotieven. Het duurt maar even en dan rijden de treinen weer. Inmiddels heeft onze generaal Winkelman op 14 mei de strijd gestaakt. De vijand is te sterk! Rotterdam is gebombardeerd. Als we ons niet snel overgeven zal dat lot ook Utrecht en andere steden treffen. Wij capituleren!
De Duitsers delen hier nu de lakens uit. In het begin doen ze lief en aardig. Tegen mensen die al jaren geen werk hebben en van een armoedige uitkering moeten leven zeggen ze: "Wij hebben wel arbeid voor jullie, tegen een goed loon." De boeren kunnen hun produkten bij hen kwijt.
Meer mensen hebben nu werk en anderen verdienen meer. Die vinden het nog niet zo erg dat ze hier zijn. Je mag werken op vliegvelden. Vandaar gaan de bommenwerpers Engeland bestoken. Je mag kazematten bouwen, zodat de Duitsers zich des te beter kunnen verdedigen tegen de mannen die ons moeten komen bevrijden. Je mag ook in Duitsland komen werken, dan kunnen meer Duitse mannen soldaat worden. Eerst mag dat, later moet dat. Werken voor de Duitsers betekent wel hen helpen de oorlog te winnen en je eigen vrijheid helemaal om zeep te helpen. Van alle Nederlanders zijn er betrekkelijk weinig die dat van het begin af aan in de gaten hebben. Zij die dat wel door hebben proberen de anderen wakker te schudden. Dat doen ze onder andere door krantjes uit te geven. Daarin schrijven ze wat we van de Duitsers niet mogen weten. Er verschijnen er nogal wat. Om enkele te noemen: Vrij Nederland, De Geuzen, Het Parool, De Waarheid en Trouw. Omdat het van de Duitsers niet mag zijn ze illegaal, tegen de wet. We mogen ook niet meer naar buitenlandse radiozenders luisteren. Met uitzondering van de Duitse en die in bezette gebieden. Zondagmiddags moeten onze

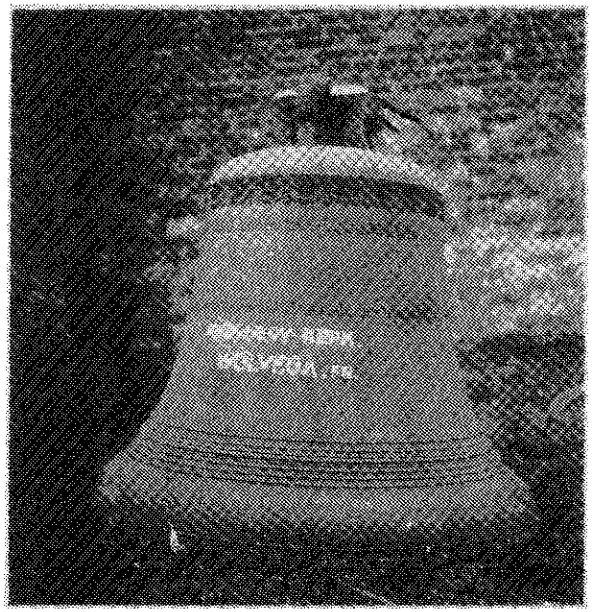
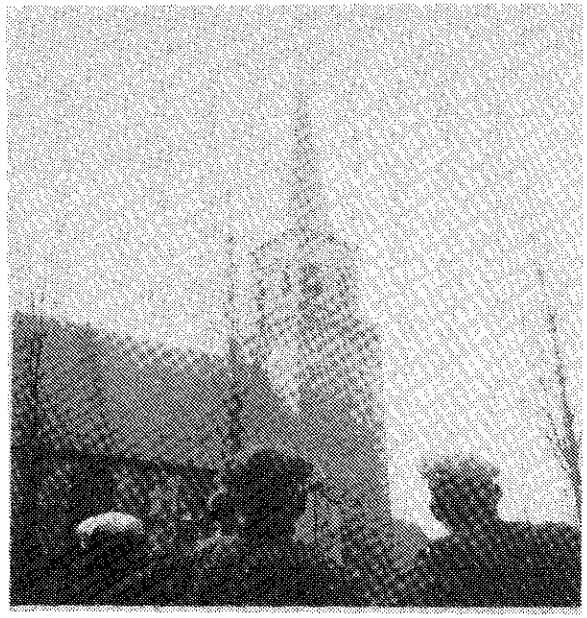

Het weghalen van de klok uit de Nederlands Hervormde kerk te Wolvega.

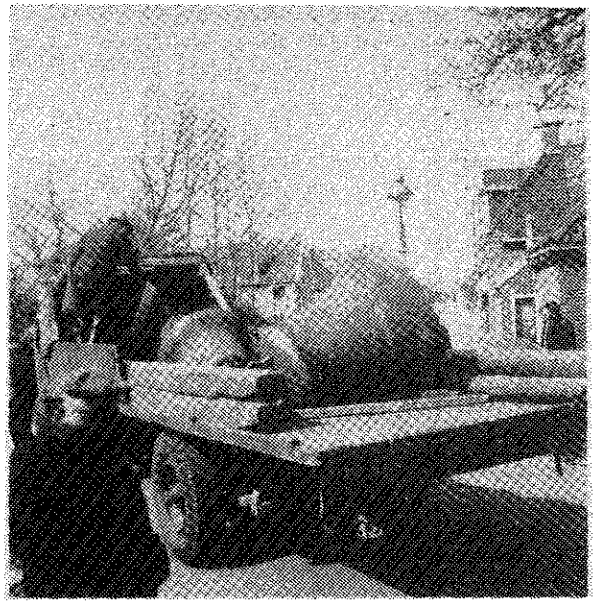

Nederlandse zenders het Duitse programma overnemen. Nog later, in 1943, moeten we onze radiotoestellen inleveren. Dat is straf omdat we aan het staken zijn geslagen! Eind april komt het bevel dat alle Nederlandse soldaten als krijgsgevangenen naar Duitsland moeten. We nemen dat niet. Dat wil zeggen, het begint in Twente en slaat over naar de noordelijke provincies. In het westen van het land staakt men minder. We doen net of de Duitsers er niet meer zijn. We gaan de boer op en komen met emmers melk thuis.
De vijand is woedend! Mensen op straat worden lukraak doodgeschoten. De opstand wordt in bloed gesmoord. In de illegale blaadjes schrijven ze dat je noch vrijwillig noch gedwongen naar Duitsland moet gaan. Je moet onderduiken. Dan moet je wel een onderduikadres en bonnen hebben. Een man die dat begrijpt is de heer Russchen in Wolvega. Hij helpt mee te krijgen wat nodig is. Hoe hij dat doet lees je in een ander verslag.
Een man die contact met Russchen heeft is Krijn van der Helm. Krijn is belasting-ambtenaar. Twaalf belastingambtenaren, waaronder hij en ik, en verder uit Sneek, Heerenveen en andere plaatsen, komen geregeld samen in het huis van inspecteur Evenhuis te Leeuwarden.
Alle Nederlanders moeten een persoonsbewijs hebben. De Joden met een grote J er op. Zij moeten ook een gele ster op hun kleding dragen. In parken, bioscopen en restaurants mogen ze niet komen. Ambtenaar mogen ze niet meer zijn. Ook op scholen mogen ze niet werken. Het wordt nog erger. Ze moeten zich melden of worden opgepakt en in beestenwagens van de spoorwegen naar Duitsland of Polen gebracht. Daar wacht voor de meesten van hen de dood. Jonge mannen moeten nu in Duitsland werken. Gaan ze niet, dan krijgen ze geen bonnen meer om eten te kunnen kopen. In treinen en op straat worden de persoonsbewijzen gecontroleerd. Val je in de leeftijd, dan moet je mee en ga je de grens over. Als we vergaderen praten we erover hoe we ze kunnen helpen. De K.P. overvalt af en toe een distributiekantoor. Dat levert een mooi aantal bonnen op. Of een gemeentehuis voor persoonsbewijzen, stamkaarten enzo-voort. Er is zoveel nodig. Mijn voornaamste taak is onderduikadressen op te snorren. Daarvoor klop ik aan bij vertrouwde dominees, pastoors, artsen, politiemensen en anderen. In hun wijken kunnen zij mensen vragen een onderduiker te herbergen. Ik heb mijzelf ook een schuilnaam gegeven: '*Goedemoed*' (later '*Marten*'). Voorjaar '43 sta ik 's avonds op het perron van het Leeuwarder station. Een giro-enveloppe half in een jaszak gestoken. Voor mij wildvreemde jongens, net met de trein uit Amsterdam of Utrecht aangekomen, komen als ze de enveloppe zien op mij af. Het zijn studenten! Daar heeft de Duitser het inmiddels ook op begrepen. Natuurlijk zijn het elke avond

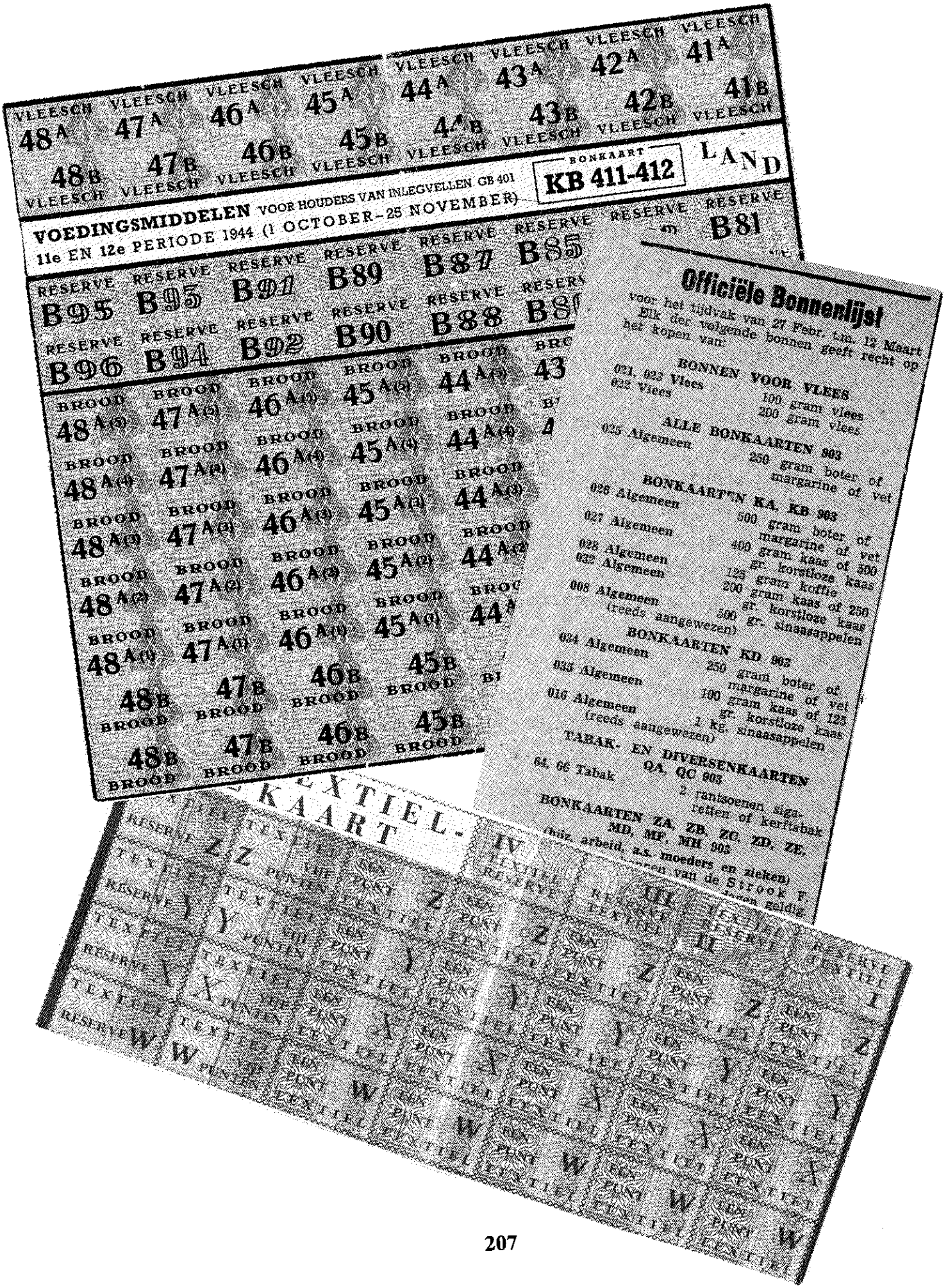
VLEESCH VLEESCH VLEESCH VLEESCH VLEESCH VLEESCH VLEESCH
48A 47A 46A 45A 44A 43A 42A 41A
48B 47B 46B 45B 44B 43B 42B 41B
VLEESCH VLEESCH VLEESCH VLEESCH VLEESCH VLEESCH VLEESCH VLEESCH
VOEDINGSMIDDELEN VOOR HOUDERS VAN INLEGVELLEN GB 401
11e EN 12e PERIODE 1944 (1 OCTOBER–25 NOVEMBER)
BONKAART
KB 411-412
LAND
RESERVE RESERVE RESERVE RESERVE RESERVE RESERVE RESERVE RESERVE
B95 B91 B89 B87 B85 B83 B81
RESERVE RESERVE RESERVE RESERVE RESERVE RESERVE RESERVE RESERVE
B96 B94 B92 B90 B88 B86 B84 B82
BROOD
48A(3) 47A(3) 46A(3) 45A(3) 44A(3) 43
48A(4) 47A(4) 46A(4) 45A(4) 44A(4)
48A(5) 47A(5) 46A(5) 45A(5) 44A(5)
48A(2) 47A(2) 46A(2) 45A(2) 44A(2)
48A(1) 47A(1) 46A(1) 45A(1) 44A(1)
48B 47B 46B 45B
Officiële Bonnenlijst
voor het tijdvak van 27 Febr. t.m. 12 Maart
Elk der volgende bonnen geeft recht op het kopen van:
BONNEN VOOR VLEES
021, 023 Vlees 100 gram vlees
022 Vlees 200 gram vlees
ALLE BONKAARTEN 903
025 Algemeen 250 gram boter of margarine of vet
BONKAARTEN KA, KB 903
026 Algemeen 500 gram boter of margarine of vet
027 Algemeen 400 gram kaas of 300 gr. korstloze kaas
028 Algemeen 125 gram koffie
032 Algemeen 200 gram kaas of 250 gr. korstloze kaas
006 Algemeen 500 gr. sinaasappelen (reeds aangewezen)
BONKAARTEN KD 903
024 Algemeen 250 gram boter of margarine of vet
033 Algemeen 100 gram kaas of 125 gr. korstloze kaas
016 Algemeen 1 kg. sinaasappelen (reeds aangewezen)
TABAK- EN DIVERSENKAARTEN
QA, QC 903
64, 66 Tabak 2 rantsoenen sigaretten of kerftabak
BONKAARTEN ZA, ZB, ZC, ZD, ZE, MD, MF, MH 903
(huz. arbeid, a.s. moeders en zieken)
TEXTIEL-KAART IV
RESERVE Z Z PUNTEN
RESERVE W W PUNTEN
TEXTIEL PUNT

maar een stuk of wat, want anders loopt het te veel in de gaten.
Voor één nacht in Leeuwarden en de volgende dag moeten ze naar hun eigenlijke onderduikadres worden gebracht. Dankzij de contacten kan dat in verschillende gemeenten. Gelukkig behoef ik ze niet allemaal zelf weg te brengen. Zo zie je bij een boer een student aan het hooien of de schapen of koeien melken. Voor zover nodig moet je wel zorgen dat ze bonnen krijgen.
Er is werk genoeg, dat is niet erg. Vervelend is als je vermoeid thuis komt en er de mededeling is dat een Jodin vanavond nog naar een ander adres moet, omdat de gastvrouw bang is geworden en de zenuwen krijgt.
De eerste jaren gaat het wat ons betreft lang goed. Dan komt de klap! Begin juni 1944 wordt Klaas Erik Fokma, een student die bij ons thuis is ondergedoken, op straat opgepakt. Los daarvan wordt de heer Evenhuis gearresteerd. Beiden worden met onder andere Boonstra uit Joure op 18 augustus in Vught gefusilleerd. Krijn van der Helm wordt in Amersfoort in een vuurgevecht doodgeschoten. Op de zolder van een kaaspakhuis vindt de S.D. de administratie van Evenhuis over ontvangen en uitgegeven geld. De namen zijn gecodeerd. Maar de codesleutel ligt er ook bij en dat is een grote fout. Arrestaties volgen.
Nu moet ik zelf onderduiken. Waarheen? Uiteindelijk kom ik in Wolvega terecht.
In Wolvega ken ik maar twee mensen: Femmigje de Groot, een Leeuwarder meisje dat in betrekking is bij dr. Brons, en Jan Bosscha (Johnny). Jan en ik zaten in dezelfde klas toen wij werden opgeleid voor onderwijzer. Dankzij hem kom ik hier. Eén nacht bij Struikmans. De volgende dag brengt hij mij naar Oldetrijne. Bij Lubberts, die daar met zijn vrouw een kruidenierswinkeltje heeft, vlak naast de openbare school. Terwijl wij daar heen fietsen zien we een Amerikaanse bommenwerper als een herfstblad naar beneden dwarrelen. Het is de Liberator waar Jan Visser meer over vertelt. *(Veenbaas die hij noemt is 8 december 1944 uit de Leeuwarder gevangenis bevrijd.)* Al spoedig maak ik kennis met 'Theo' (Chris van der Linde), rayonhoofd van de Landelijke Organisatie voor hulp aan onderduikers (L.O.) De andere verzetters als Daniëls, Woudstra, Hornstra, Brandsma, Kooy, dr. Brons, Kruiper, Wijmenga, Kuipers, Carper, Lenstra, Spin, Thijs Menger en Engelen ken ik weldra ook. Natuurlijk ook Jan van der Veer. Van der Veer is smid. Vlak bij de smederij is een kantoortje. Het is daar soms net een duiventil. Een komen en gaan van verzetsmensen. Achteraf bekeken veel te druk. Het mag een wonder heten dat vooral Jan 'Piet de Jong' niet gegrepen is. Luitjen Mulder, een K.P.-er uit Lemsterland, die er af en toe ook komt, wordt elders wel gevat. In Crackstate hebben ze hem zo mishandeld dat de Duitsers zich daar zelf voor

18 Mei 1945. 48e Jaarg. No. 20.

STELLINGWERF

NIEUWS- EN ADVERTENTIEBLAD

N.V. DRUKKERIJ EN BOEKHANDEL VOORHEEN G. TACONIS, WOLVEGA

Aan hen die reizen gaan.

Oorspronkelijk bestond er een 6 km-verordening in de provincie Friesland. Deze verordening is ingetrokken.

Er gaan geruchten, dat het reizen in de provincies Groningen, Friesland, Drente en Overijsel onbeperkt zou kunnen geschieden. Dit is niet juist.

Op 20 April 1945 heeft de Chef Staf Militair Gezag een zoogenaamd „Trekverbod" uitgevaardigd, geldend voor geheel Nederland.

Dit trekverbod houdt in, dat men niet mag verhuizen of buiten zijn gemeente overnachten.

Deze verordening is een aanzienlijke verbetering in vergelijking met de 6 km-verordening. Thans is het n.l. mogelijk om een heelen dag op stap te gaan, mits men des avonds maar weer thuis is teruggekeerd. Handel en industrie, die zoo noodzakelijk zijn voor den wederopbouw van het normale leven in deze provincie worden hierdoor weer mogelijk gemaakt. Met dezelfde beperkingen is ook het verkeer met de aangrenzende provincies mogelijk.

Militairen en ambtenaren vallen niet onder het trekverbod.

Onverminderd het trekverbod is door de geallieerde autoriteiten een grens getrokken langs de Noordzee, de Duitsche grens, het Twente-Rijnkanaal, de IJsel, het IJselmeer en de Waddenzee. Deze grens mag door niemand overschreden worden, die niet in het bezit is van een Civil Affairs Pas. Deze passen worden slechts bij hooge uitzondering verleend en moeten aangevraagd worden bij den burgemeester van de plaats van inwoning. Deze passen geven slechts recht op toegang tot de provincies Limburg, Noord-Brabant, Zeeland en Gelderland. Tot de provincies Utrecht, Noord- en Zuid-Holland wordt tot nader order niemand toegelaten.

Weekoverzicht.

De rede, die Churchill den vorigen Zondag hield ter gelegenheid van het feit, dat hij op den Donderdag ervoor het ambt van Minister-president vijf jaar bekleedde, schetste nog eens in groote trekken het verloop van den oorlog in Europa en Noord-Afrika en liet ons zien, hoe dicht Engeland, en daarmee Europa, aan den rand van den ondergang heeft gestaan. Churchill bracht ons weer in herinnering, hoe in den zomer van 1940 het gevaar van een invasie in Engeland moest worden bezworen door een luchtmacht, die tegenover een zeven- tot achtvoudige Duitsche overmacht stond. Hij sprak over de prestaties van de Britsche vloot, die de verbindingswegen over zee moest openhouden tegen de Duitsche U-booten en daarin slaagde. En hij zei, dat het groote gevaar, dat Engeland bedreigde door de Duitsche V-wapens en het lange-afstandgeschut pas ten volle beseft was, toen de opstagplaatsen waren veroverd en onderzocht. Wanneer dit niet het geval was geweest, was Londen in den herfst van 1944 vernietigd geworden, als nu Berlijn. Ook de nieuwe Duitsche U-booten, met een nieuwe tactiek, hadden een gevaar kunnen worden als in de vorige jaren.

Waarschijnlijk is het ons allen door deze woorden van Churchill opnieuw duidelijk geworden, dat het onverwoestbaar optimisme, waarmee wij steeds de oorlogsgebeurtenissen gadesloegen, niet altijd het stevige fundament had, dat wij zelf eraan toekenden! Het is, lijkt ons toe, goed geweest dat we optimistisch waren: het hield ons overeind in de benauwde jaren, die nu achter ons liggen. Maar het moet ons nu niet de gevaren over het hoofd doen zien, die we zoo licht telden! We lachten om de Duitsche U-bootsuccessen, en het aantal anecdotes over de V-wapens was waarlijk ontelbaar. En toch is er groot gevaar geweest! Laten we dit onthouden in de toekomst.

Want in de eerste plaats is Japan nog niet verslagen en ons Indië nog niet bevrijd. En in de tweede plaats moet er nog voor gezorgd worden, dat geen land meer de kans krijgt, de geheele wereld in een dergelijk gevaar te storten, als Duitschland, Italië en Japan nu hebben gedaan.

In dit verband passen de woorden van een spreker in het Engelsche Hoogerhuis, die sprak over de meening van enkele Duitsche generaals, dat deze oorlog een eerlijke strijd was geweest en dat de tegenstanders door het wisselen van handdrukken zich nu weer dienden te verzoenen. „Het is geen eerlijk spel geweest," zoo zei hij, „dat met handdrukken eindigt. We moeten denken aan de passagiersschepen, die door Duitsche schepen werden getorpedeerd, aan de vrouwen en kinderen, die door de Duitschers het eerst beschoten werden, aan de concentratiekampen vooral. Deze Duitsche generaals dienen te beseffen, dat hun rijk ten einde is, en dat hen geen plaats in het bestuur van Duitschland wacht".

Inderdaad: medeschuldigen aan de door Duitschland gepleegde misdaden, hooren in een beschaafde wereld niet thuis!

De maatregelen, die genomen dienen te worden om een spoedig herstel van het normale leven te bevorderen, krijgen nu overal een begin van uitvoering.

Een militair bestuur over Duitschland, waarbij dat land in twaalf Departementen wordt verdeeld en waarbij de Centrale Raad, samengesteld uit vertegenwoordigers van Engeland, Frankrijk, Rusland en de Vereenigde Staten de grootste macht krijgt, is ingesteld.

Een centrale Europeesche transportorganisatie ter herstel van de verkeersverbindingen over land en te water is opgezet.

Het ontwapenen der Duitsche troepen en het arresteeren van oorlogsmisdadigers wordt voortgezet.

In Engeland wordt de industrie reeds gedeeltelijk omgeschakeld op de vredesproductie. En ondertusschen woedt in het Verre Oosten de oorlog voort! Stap voor stap wordt daar Japan teruggedrongen. Bombardementen, vooral van Kiue-Siue, zijn aan de orde van den dag. En spoedig zal Japan kunnen gevoelen, wat het wil zeggen, te worden belaagd door meer dan 2400 vliegende vestingen en super-vliegende vestingen. Churchill kon niets zeggen over den vermoedelijken duur van den oorlog in het Verre Oosten, laten we hopen, dat die duur kort zal zijn!

BUITENLANDSCH PAPIERGELD.

Papiergeld van vijandelijke staten moet vóór 2 Juni 1945 tegen ontvangstbewijs ingeleverd worden bij: het Agentschap van De Nederlandsche Bank te Leeuwarden, of één der kantoren in Friesland van: de Amsterdamsche Bank, Kingma's Bank, de Rotterdamsche Bankvereeniging.

Ander buitenlandsch papiergeld moet vóór 2 Juni 1945 ter registratie bij één der genoemde banken getoond worden. Van elke registratie wordt een bewijs verstrekt.

De aanbieders dienen voor een behoorlijke legitimatie zorg te dragen.

Overtreding is strafbaar.

PREDIKBEURTEN Zondag 20 Mei 1945.

Ned. Herv. Kerk: Boil 10 u. Ds Leenderlz. Munnekeburen 10½ u. Ds. Zuiderveld. Scherpenzeel 7½ u. Ds. Zuiderveld. Nijeholtpa 10½ u. Ds. Keuning. Oldeholtwolde 2½ u. Ds. Keuning. Oldelamer 10½ u. Ds. Bonke. Blesdijke 10 u. Ds. Colenbrander. Steggerda 10 u. Ds. Nobel. Oldeberkoop 10½ Ds. Los. Wolvega 10 u. Ds. Lebbing, 2½ u. d. hr. v. d. Wal. Vinkega 2½ u. Ds. Nobel.

Doopsgez. Gem. Wolvega 10 u. Ds. Maathuis.

Geref. Kerk Wolvega 10 u. Ds. Streefkerk.

Evangelisatie: Blesse 10 u. de hr. Vink, 7½ u. de hr. Hartsema. Munnekeburen 10½ u. de hr. de Vries, 7½ u. Ds. Maas. Nijetrijne 10 u. de hr. de Bruin. Noordwolde 10 u. de hr. J. C. Vink.

MAANDAG 21 Mei (2e Pinksterdag).

Geref. Kerk Wolvega 10 u. Ds. Streefkerk.

Ned. Herv. Kerk Wolvega 10 u. Ds. Nobel. Vinkega 10 u. de hr. v. d. Wal.

Evangelisatie: Blesse (Veld) 10 u. de hr. Hartsema. Nijetrijne 10 en 2½ u. de hr. de Bruin. Noordwolde 10 u. de hr. J. C. Vink.

BONNENLIJST 14 tot en met 26 Mei '45.

A 465	12 rants. brood à 100 gr.
A 466	125 gr. suiker (voor-inlev.bon).
A 467	7 liter melk.
A 468	2 kg aardappelen.
A 464	125 gr. koffiesurr. (v. zoover voorradig).
419	50 gr. rauw rundvet (voor-inlev. bon).
420	12 rants. brood à 100 gr.
421	12 „ „ à 100 gr.
422	2 rants. brood à 100 gr. of 2 rants. korenmeel of zelfr. bakmeel à 70 gr.
423	250 gr. gortprod., roggevl. of gem. meel.
424	200 gr. kaas.
425	100 gr. pudd.poeder.
426	1 rants. verv.midd.
427	250 gr. boter.
428	5 rants. vleesch of vleeschw.
429	8 kg aardappelen.
430	125 gr. peulvruchten.
431	100 gr. zout (voor-inlev.bon).
B 463	500 gr. kindermeel of voedingsmiddel.
B 464	250 gr. suiker (voor-inlev.bon).
B 465	11 liter melk.

Verlengde bon: B 452 — 250 gr. suiker.

MILITAIR GEZAG.

De Militaire Commissaris in de Provincie Friesland maakt bekend, dat op zijn kantoren Spanjaardslaan 158 van heden af tot nadere aankondiging nog slechts bezoekers worden ontvangen na afspraak of uitnodiging — of voor dringende aangelegenheden, die van nationaal of provinciaal belang zijn. Men wende zich: Voor aangelegenheden betreffende het district Noord-Friesland tot den Districtscommissaris voor Noord-Friesland, kantoor houdende te Leeuwarden, Ruiterskwartier 111. Voor aangelegenheden betreffende het district Zuid-Oost-Friesland tot den Districtscommissaris voor Zuid-Oost-Friesland, kantoor houdende te Drachten. Voor aangelegenheden betreffende het district Zuid-West-Friesland tot den Districtscommissaris voor Zuid-West-Friesland, kantoor houdende te Sneek.

Regeling bezorgen verschooning voor gevangenen in het „Petsel".

Iederen Woensdag voor 12 u. kan schoon goed worden afgegeven aan het gemeentehuis.

Vuil goed kan worden afgehaald iederen Maandagmorgen voor 12 u. De goederen moeten worden verpakt in een koffer met duidelijk adres.

De Groepscomm. der Konmkl. Marechaussee in Weststellingwerf, A. Kuipers.

Aan belanghebbenden wordt bekend gemaakt, dat het kantoor van de L. O. (Land. Organ. v. hulp a. onderduikers) gevestigd in het gebouw achter het gemeentehuis te Wolvega, alleen des voorm. v. 9-12 u. voor het publiek geopend is.

Het Rayonhoofd H. Jonker.

KLACHTENBUREAUX WESTSTELLINGWERF.

In deze gemeente zullen 3 klachtenbureaux worden opgericht, n.l. te Wolvega, Noordwolde en Munnekeburen. Het bureau te Wolvega kan reeds volgende week worden geopend.

Het bureau te Wolvega houdt zitting iedere Dinsdag- en Vrijdagmorgen van 10—11 uur in het Distributiekantoor (kamer Leider).

Het Klachtenbureau te Noordwolde houdt zitting voor het eerst a.s. Donderdag 24 Mei en vervolgens iedere Maandag- en Donderdagmiddag van 2—3 u. in de Rietvlechtschool te Noordwolde.

De zittingsuren van het bureau te Munnekeburen-Scherpenzeel zullen volgende week nader in „Stellingwerf" worden bekend gemaakt.

Een ieder kan zich tot deze bureaux wenden tot het doen van klachten en het geven van inlichtingen over politieke verdachte personen.

Drachten, 16 Mei 1945.

Het Bestuur van de P.O.D. te Drachten, O. J. Olsman, J. W. Smouter, Mr. M. Tronstwijk.

Publicaties Distributiedienst Weststellingwerf.

VOOR-INLEVERINGSBON VET.

Zelfverzorgers kunnen deze bon (419) bij hun slager inleveren. Zij behoeven deze bon dus niet te bewaren.

KAAS.

Detaillisten kunnen de loopende kaasbon (424) reeds inleveren in de week van 22 t/m 26 Mei.

Wolvega, 16 Mei 1945.

MEDEDEELING v. d. DIENST LANDBOUWHERSTEL.

Aan alle landbouwers, die in eenigerlei vorm na 1 Januari 1945 schade leden door den oorlog, wordt medegedeeld, dat zij bij hun Plaatselijke Bureauhouders schadeformulieren kunnen afhalen die voor den voor 20 Mei e.s. ingevuld en onderteekend moeten worden opgezonden aan Mej. G. Sevenster, Landbouwkundige voor den dienst Landbouwherstel te St. Anna Parochie. Voor de landerijen, die schade leden door te hoogen waterstand in de afgeloopen maanden, worden speciale formulieren afgegeven, welke eveneens bij de Pl. Bureauhouders verkrijgbaar zijn.

FRIESCH PAARDENSTAMBOEK.

Het Bestuur deelt mede, dat de voorjaarsmerriekeuringen zullen worden gehouden op o.s. data, plaatsen en uren:

Dinsdag 22 Mei te Zwartewegsend v.m. 10 uur
Oosterterp n.m. 1 uur, Wolvega n.m. 3 uur.
Woensdag 23 Mei te Akkrum v.m. 10 uur
Oudeschoot v.m. 12 uur, Huis ter Heide n.m. 3 uur.
Donderdag 24 Mei te Bolsward v.m. 10 uur
Sneek n.m. 1 uur, Harich n.m. 3 uur.

De Secretaris F.P.S., A. H. Nubé.

schaamden. Ze hebben zijn lichaam met stenen verzwaard in een kanaal geworpen in de hoop dat hij nooit gevonden zou worden.
Als we in september (dolle dinsdag) menen dat de geallieerden al bij Breda zijn, neemt Lenstra het initiatief een collecte te houden. De bevrijding is vlakbij en dan is er veel geld nodig. (Helaas zal die bevrijding nog een dik half jaar op zich laten wachten. Het worden voor velen nog de moeilijkste maanden van de oorlog.)
Wij gaan collecteren! Twee aan twee trekken we erop uit. Zo komen we in Sonnega bij een bejaarde mevrouw: "Ja", zegt ze, "nou moet ik dat goed weten. Mijn zoon zegt: Moeder je moet niets meer weggeven, want ja ziet u: ik ben al tachtig. In de bijbel staat: als je twee hemden hebt, moet je er één geven aan degene die er niet één heeft. Maar ik moet er toch ook wel eentje houden om me te verschonen? Willen de heren ook een pepermuntje?" Geld krijgen we daar niet! De zoon zorgde daar later wel voor. Na het collecteren weten verschillende mensen dat ik bij het verzet hoor. Voorheen hebben we ze in de waan gelaten dat ik een ambtenaar van de prijsbeheersing ben. We hebben toch een lokaliteit in het distributiekantoor! Omdat je altijd rekening moet houden met verraad, slaap ik voortaan in de school.

Elke avond spreid ik mijn bedje op een harde vloer van een lokaal. De onderwijzeres die daar overdag achter de lessenaar staat, heeft nooit geweten dat daar 's nachts een vreemde snoeshaan ligt te pitten.
In december verhuis ik naar mevrouw Wapstra. Zij woont in een zijstraatje van de Hoofdstraat in Wolvega. Zij is weduwe. Eén van haar zonen is op 10 mei gesneuveld. Haar dochter Marie is nog in huis. Haar buurman is een boer. Op diens erf is een mestvaalt. De grens van beide erven is een slootje waar het vocht van de mestvaalt in afvloeit. Op een avond, de straatverlichting mag niet branden, moet ik er nog op uit. Het is pikkedonker! Plotseling heb ik geen grond meer onder de voeten. Een rare gewaarwording is dat. Voor ik het weet lig ik in die vieze sloot. Het karwei waarvoor ik op stap ga, moet effe wachten. Bij Lenstra in de Kerkstraat doe ik een andere gewaarwording op. In zijn kantoor zitten een man of wat bijeen. Mevrouw Lenstra steekt haar hoofd om de deur en zegt: "Er lopen hier Duitsers voor huis." 's Morgens is de S.D. al bij ds. Streefkerk geweest. Het huis hier tegenover! En ja hoor, daar wordt al gebeld. Bij de zijdeur. Als ze iemand komen arresteren doen ze dat in de regel niet zo netjes. Toch schrikken we ons een hoedje. Lenstra zet zijn pet op en gaat er als een muis vandoor. Zelf ben ik nog ijzig kalm. Pak een kasboek en denk: als ze hier binnen komen zeg ik dat ik hier voor de belastingen ben, om de boeken te controleren. Of dat

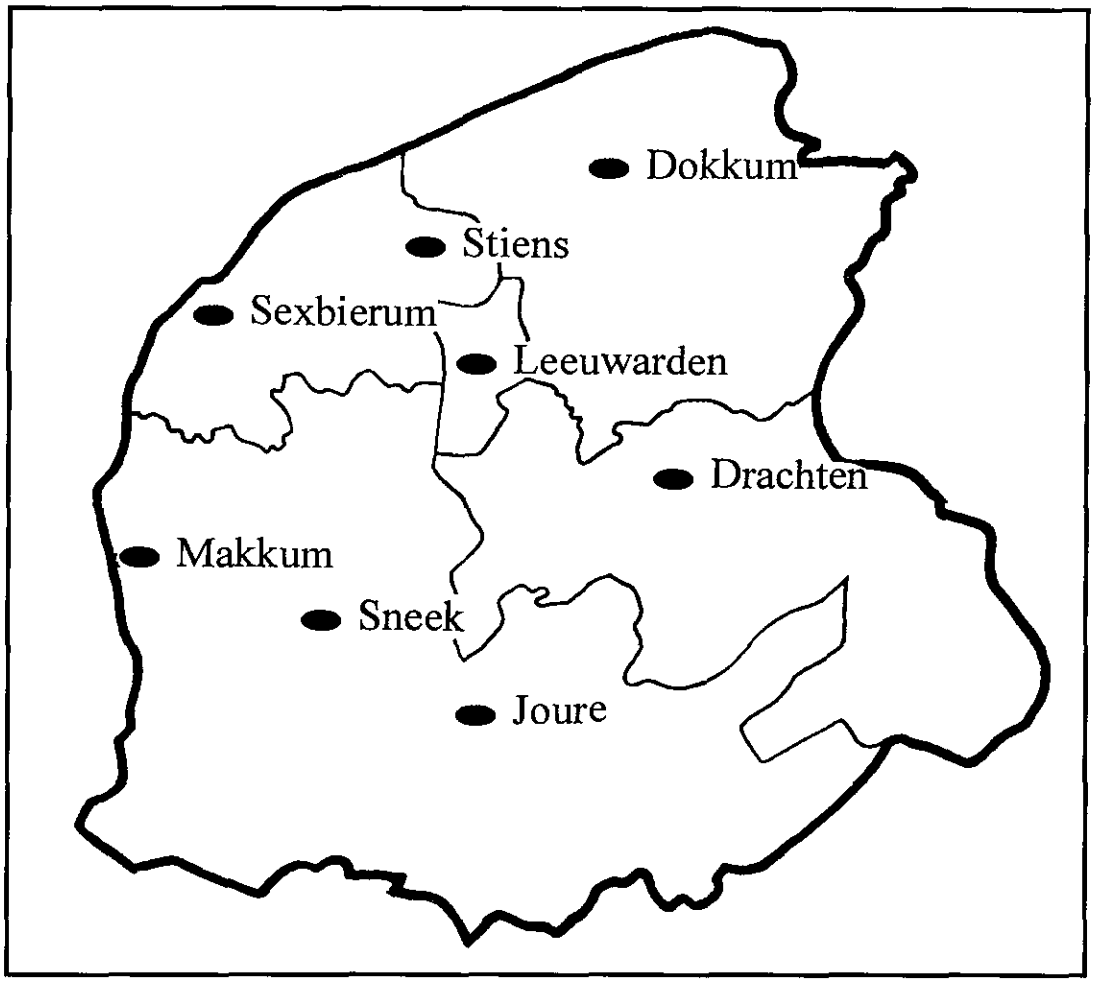

L.O.-districten in Friesland.

NIET FOTOGRAFEEREN in Militaire Zone.

Het publiek wordt er op gewezen, dat ingevolge de Verordening Bescherming Krijgsbelangen (Verordening van den Chef van den Staf Militair Gezag No. 10) het STRAFBAAR is om foto's te nemen of teekeningen te maken van MILITAIRE objecten, van welken aard ook.

geholpen zou hebben betwijfel ik.

Brandsma, die bij Lenstra in de kost is, zegt:" Marten, je kunt hier nog wel door." Hij laat me door de voordeur naar buiten. Daar sta ik op het trottoir. Nu realiseer ik me dat er niets aan de hand is. Toch is er de reactie dat ik aan de grond genageld sta en lood in mijn schoenen heb. Even later sjouw ik als een ouwe man met een pijnlijke rug naar de Raadhuisstraat. Naar het huis van de familie Schaper. Mevrouw Lenstra staat de Duitsers te woord. Ze zitten in een keet onder Oldelamer. Hun schoorsteen is verstopt. Of de timmerman het euvel wil verhelpen.

Eén van onze koeriersters is gevangen genomen. De politie weet dat ze geregeld in Wolvega komt. Ze wordt gedwongen adressen te noemen. Gelukkig weet ze dat 'Theo' momenteel niet in Wolvega is. Daarom noemt ze zijn adres. Prompt is er bij zijn duikadres een overval. Direct krijg ik daar bericht van. Dus maar even weg wezen. Bij mij komen ze niet. Nu weten we waarom niet. Dat adres is in Crackstate niet genoemd. 'Theo' komt nadien niet in Wolvega terug. Ik volg hem op als rayonhoofd L.O.

Een rayonhoofd is de verbindingsschakel tussen het verzet in een gemeente met de leiders van het verzet in een district, en via hen met het landelijke verzet. Hier dus met de gemeente Weststellingwerf en district Sneek. Dat district loopt zo ongeveer van Harlingen naar Leeuwarden. Trek dan op de kaart een streep schuin naar het zuid oosten. Ooststellingwerf hoort er ook bij. Verzetters houden zich niet zo precies aan die grenzen. Als we iemand in Drachten nodig hebben doen we dat niet via Sneek maar doppen wij zelf onze boontjes wel. En omgekeerd gebeurt dat ook. Dan is het een voordeel dat je ook elders verzetters kent. Maar gevaarlijk is dat ook. Hoe meer je kent, hoe meer je kunt noemen als je gemarteld wordt. Wat dat betreft ontmoet en ken ik te veel mensen in Weststellingwerf. En dat in zeer korte tijd! Stel je voor dat ik een verrader zou zijn geweest.
Als Thijs Menger in Crackstate op zeer pijnlijke wijze gedwongen wordt namen te noemen mag hij zeggen: 'Marten', verder weet hij van die Marten niets, maar dan ook niets! Natuurlijk zullen zij er achter proberen te komen wie die Marten is. Hoe meer mensen iets van die Marten weten hoe groter de kans dat hen dat lukt.
Zo zijn wij vaak veel te roekeloos. En toch staat ons leven op het spel! Dokter Verdenius uit Noordwolde heeft in Crackstate zelfmoord gepleegd. Naar men zegt omdat hij bang was, vanwege de vreselijke folteringen, namen te zullen noemen. Het

BEKENDMAKING.

Uitreiking Speciale Bonkaarten voor voedingsmiddelen 1e serie.

De Burgemeester van WESTSTELLINGWERF maakt bekend, dat er naast de normale uitreiking van bonkaarten, welke thans plaats vindt en gewoon door blijft gaan, tevens een uitreiking zal plaats vinden van SPECIALE KAARTEN. Ook deze speciale kaarten zijn uitsluitend bestemd voor VOEDINGSMIDDELEN.

☞ Tegen inlevering van BON 237 ALGEMEEN van elke thans geldige bankaart ontvangt U een speciale kaart, waarvoor U verwezen wordt te:

Westelijk Wolvega	Schipslootschool	op	Donderdag	14	September	van 9= 5	uur
Oostelijk Wolvega	Tuindorpschool	op	Donderdag	14	September	van 9= 5	„
Oldetrijne	O.L.=School	op	Vrijdag	15	September	van 9=12	„
Scherpenzeel	„	op	Vrijdag	15	September	van 9= 5	„
Munnekeburen	„	op	Vrijdag	15	September	van 9= 5	„
Oldelamer	„	op	Vrijdag	15	September	van 2= 5	„
Oldeholtwolde	„	op	Vrijdag	15	September	van 9=12	„
Oldeholtpa	„	op	Vrijdag	15	September	van 9= 5	„
Boijl	„	op	Vrijdag	15	September	van 9= 5	„
Noordwolde Wijk A	„ Oosterstreek	op	Donderdag	14	September	van 9= 5	„
Noordwolde Wijk B	„ Dorpsschool	op	Donderdag	14	September	van 9= 5	„
Steggerda	„	op	Vrijdag	15	September	van 9= 5	„
De Hoeve	„	op	Vrijdag	15	September	van 2= 5	„
Blesse	„	op	Vrijdag	15	September	van 9=12	„
Blesdijke	„	op	Vrijdag	15	September	van 2= 5	„

Zij, die b.v. wegens tewerkstelling elders niet in het bezit zijn van deze bonkaart, moeten hun ontvangstbewijs (MD 27) overleggen.

Voor hen, die NIET bon 237 der thans geldige bonkaart kunnen overleggen tengevolge van vermissing, of omdat zij niet-ingezetenen zijn, die toevallig in de gemeente verblijf houden, of Duitsers, of uit een ziekenhuis ontslagen zijn, bestaat er gelegenheid tot de in ontvangstname van de speciale kaart op het Distributiekantoor

te WOLVEGA op ZATERDAG 16 SEPT. van 9=11 uur,
NOORDWOLDE op ZATERDAG 16 SEPT. van 9=11 uur.

Het geldig worden van bannen dezer speciale kaarten wordt tijdig door aanplakking bekend gemaakt.
De normale bonkaarten en rantsoenbonnen blijven geldig.

Wolvega, den 13 September 1944.

De Burgemeester voornoemd,
E. N. W. MAAS.

Na-uitreiking wordt NIET gehouden.
De nieuwe stamkaarten van alle gezinsleden meebrengen.
Inwoners van dorpen, die niet genoemd zijn, dienen op één der bovenstaande plaatsen en dagen te verschijnen.

ZEGT HET VOORT!

K 2547

mag een wonder heten dat in Weststellingwerf betrekkelijk weinig mensen door de bezetter de dood vinden. Dat hier gevangen genomen illegalen na korte of langere tijd vrij worden gelaten! Elders worden ze zonder pardon neergeknald of naar een concentratiekamp gezonden. Wij overlevenden mogen wel dankbaar zijn dat wij nog in echte vrijheid mogen leven.
Het zijn de laatste maanden voor de bevrijding. De moffen zijn bloeddorstiger en wreder dan ooit. In Noordwolde kom ik nog al eens bij Thijs Menger, een jonge timmerman. Hij zet de zaak van zijn overleden vader voort. Voor winkeliers en andere zakenmensen heeft de bezetter ook al een verordening uitgevaardigd. Ze moeten een zogenaamde Z-kaart hebben. Heb je die niet, dan moet je in Duitsland gaan werken. Je snapt dat de Duitsers zeer karig zijn met het verlenen van die kaarten. Mensen die zo'n kaart niet van hen krijgen willen wij er wel aan eentje helpen. Daarvoor zijn gegevens nodig. Thijs helpt een aantal mensen bij het invullen van een formulier waar die gegevens op komen te staan. Hij verzamelt ze en overhandigt ze aan mij als ik hem kom bezoeken. Op de fiets terug naar Wolvega en aan de stang een tas met formulieren kom ik onderweg een stel landwachters (Nederlandse hulppolitie van de Duitsers) tegen. Mij laten ze ongemoeid passeren. In Noordwolde aangekomen houden ze een razzia. Thijs gaat ook 'duiken'. De kersttijd wil hij thuis doorbrengen. In deze tijd zullen ze wel niet komen, maar kerst vieren, vermoedt hij. Maar ze komen wel. Thijs en anderen in Noordwolde worden gepakt... (P. Wijbenga heeft drie boeken geschreven over het verzet in Friesland. In één boek kun je lezen hoe de Duitsers achter de adressen in Noordwolde zijn gekomen). In Crackstate worden zij bij wijze van spreken als citroenen uitgeperst om namen te noemen van mensen die bonkaarten hebben gegeven en hen in het verzet hebben geholpen. Zo komt het dat begin januari 1945 het distributiekantoor te Wolvega wordt overvallen. De heren Mulder en Slettenaar zijn hier de slachtoffers. We hebben ze nooit weer gezien.
In de laatste maanden van 1944 en begin 1945 zijn we bezig geweest de verzetters (illegalen) zoveel mogelijk samen onder te brengen in de N.B.S. (Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten). Zelf krijg ik de taak van verplegingsofficier. Eerst in Weststellingwerf. Uiteindelijk in de staf van de Districtscommandant III. Dat betekent dat ik een adresje in Heerenveen moet zoeken. Voor het zover is fiets ik eerst nog maar weer eens naar een plaats in de omgeving van Sneek. Ditmaal moet ik zijn op een boerderij onder de rook van Scharnegoutum. Het zijn ontmoetingen met de L.O.-leiders van district Sneek. Het loopt al tegen de avond als ik op de bewuste boerderij aankom. Alle rayonhoofden zijn opgeroepen. Wel op verschillende tijden, zodat we

Canadees kamp op Lindenoord in Wolvega. Op de achtergrond is Huize Lindenoord nog te zien.

Canadezen op Lindenoord te Wolvega.

niet met z'n allen tegelijk arriveren. Dat zou mogelijk te veel opvallen. De hele nacht vergaderen we. Dat moet wel want 's nachts mogen we niet op straat zijn. De zogenaamde 'spertijd'. Belangrijk is dat in deze nacht Stichting Sneek 1940-1945 wordt opgericht. Deze stichting zal de belangen behartigen van vrouwen en kinderen van wie de mannen (vaders) door de Duitsers zijn omgebracht. Ook van hen die als invaliden uit concentratiekampen of gevangenissen terugkomen. Die stichting bestaat vandaag nog.
Tijdens mijn verblijf in Wolvega komen koeriersters berichten brengen of halen van of voor de L.O.-staf in Sneek. Die meisjes hebben wat afgefietst en heel wat gevaren getrotseerd. Het adres op brieven voor mij bestemd was: 108M. Meer niet!
In het raadhuis zetelde een N.S.B.-burgemeester. Hij moet straks vervangen worden. Op advies van en in overleg met dr. Brons wordt daarvoor aangewezen de heer Dedden. In de Hervormde kerk preekt zondags ds. Vrijland. De mensen houden hem voor een evacué. Een man die door oorlogsgeweld zijn woonplaats heeft moeten verlaten. In werkelijkheid is het een onderduiker. Als ik me goed herinner ds. J.P. Honnef uit Vollenhove. Op de boerderij van Roelof Woudstra in Oldetrijne zit de heer G.W. Rathenau ondergedoken. Hij is Jood, Rijksduitser en getrouwd met een Nederlandse. De heer Rathenau is een neef van de in 1922 in Berlijn door extremistische nationalisten vermoorde minister van buitenlandse zaken. In verband met de Jodenvervolging is Rathenau voor de oorlog naar Nederland gekomen. Hij is lector geworden aan de Technische Hogeschool in Eindhoven. (Na de oorlog professor aan de universiteit.) Tijdens de oorlog moet hij in Eindhoven voor de oorlogsindustrie werken. Bij de invasie in Frankrijk moeten Rijksduitsers zich melden en opgepakt worden. Door de ondergrondse in Eindhoven worden maatregelen getroffen om Rathenau in veiligheid te brengen. Een politieagent brengt hem geboeid naar de ondergrondse in Wolvega. Steven Brandsma zorgt er voor dat hij kan onderduiken bij de heer Metselaar aan de Blomslaan, die bij de Spoorwegen werkt. Nu zit hij hier. Min of meer als een gevangene om zijn leven te redden. Een enkele keer komt hij in het donker naar mijn adres bij Lubberts. Hij blijft dan de hele zondag. Praten, eten en schaken! Hij gaat niet weg voor het weer donker is. Bij de spoorwegstaking moet Metselaar met zijn vrouw en kinderen onderduiken. Rathenau wordt daarna bij Roelof Woudstra in Oldetrijne ondergebracht. De familie Woudstra bewoont een grote boerderij en er zijn op dat moment al twee onderduikers. Voor deze drie personen worden veilige schuilplaatsen in de hooischuur gemaakt. Er worden gangen in het hooi gemaakt. Op de boerderij wordt gedurende een periode van zeven maanden iedere avond

De boerderij van de familie Woudstra in Oldetrijne.

De heer S. Woudstra toont nog een van de vele vluchtwegen.

van vijf tot tien uur gewaakt. De wacht zit op een slaapkamertje met uitzicht op de weg. Bij onraad behoeft alleen maar op een knop gedrukt te worden. In het hele huis is dan een alarmsignaal te horen. Tot in de stal en schuur toe.

Op een avond tegen zessen komt de Polizei. In huis gaat de zoemer van het alarm. Rathenau vlucht naar de stal. Door het eerste hooiluik komt hij op de hooizolder. Op die zolder lijkt het net of daar tegen de muur een hoop takken zijn neergegooid. Dat is schijn. Het is alleen maar een wand van takken. Er achter is een lege ruimte. Vandaar uit kun je in 'gangen' komen die in het hooi zijn aangebracht. Als Rathenau in één van die gangen zit, bonst zijn hart zo hevig dat hij bang is dat de moffen het zullen horen. Maar ze horen en vinden niets en gaan zoals ze gekomen zijn. Op de heenweg hebben wij ze zien voorbij trekken. Even later weten we waar hun reis naar toe is. Bij het avondeten doet Lubberts een gebed dat ik nooit zal vergeten.
In Oosterwolde kom ik nog al eens bij Adam Vondeling. Heeft een mof me daar gezien en kent hij mijn signalement? Nu heb ik een boodschap voor de directeur van de Landbouwschool daar. Hij is nog in school. 't Is rond twaalf uur. De leerlingen zijn net vertrokken. In de school handelen we de zaak af en ik krijg de uitnodiging voor het middagmaal. We komen achterom zijn huis naast de school binnen. We staan nog en zien een overvalwagen voor de school stoppen. Mannen in uniform met geweer in de aanslag springen uit de wagen en gaan langs de muren van het gebouw en dan door de achterdeur naar binnen. Bij de voordeur wordt gepost. Wat heeft dit te betekenen? Als ze onverrichterzake heengaan, kijken ze niet eens naar het woonhuis. Is er een verrader in het spel die mij de school heeft zien binnen gaan? Ik zal het nooit weten. Wat prijs ik me zelf gelukkig dat we niet meer in de school waren.

Wat ik mij ook herinner is het overlijden van een Joodse onderduikster. Normaal stelt een arts de oorzaak daarvan vast. Er moeten getuigen zijn! Er moet aangifte van het overlijden worden gedaan op het gemeentehuis. En dan de begrafenis of crematie regelen. Dit sterfgeval is een schrik! Hoe moet je handelen met een persoon die hier officieel niet woont. Niet eens bestaat! De arts is geen probleem: dr. Brons. Getuigen: dr. Brons, Struikmans en ik. Naar het gemeentehuis kunnen we niet gaan. Maar gelukkig is de heer Geldof bereid één en ander te regelen en 'vast te leggen'. De begraafplaats is in dit geval ook te gevaarlijk. Besloten wordt voorlopig daarvoor de tuin te nemen. Opgelucht menen we deze verdrietige kwestie zo goed mogelijk te hebben geregeld.

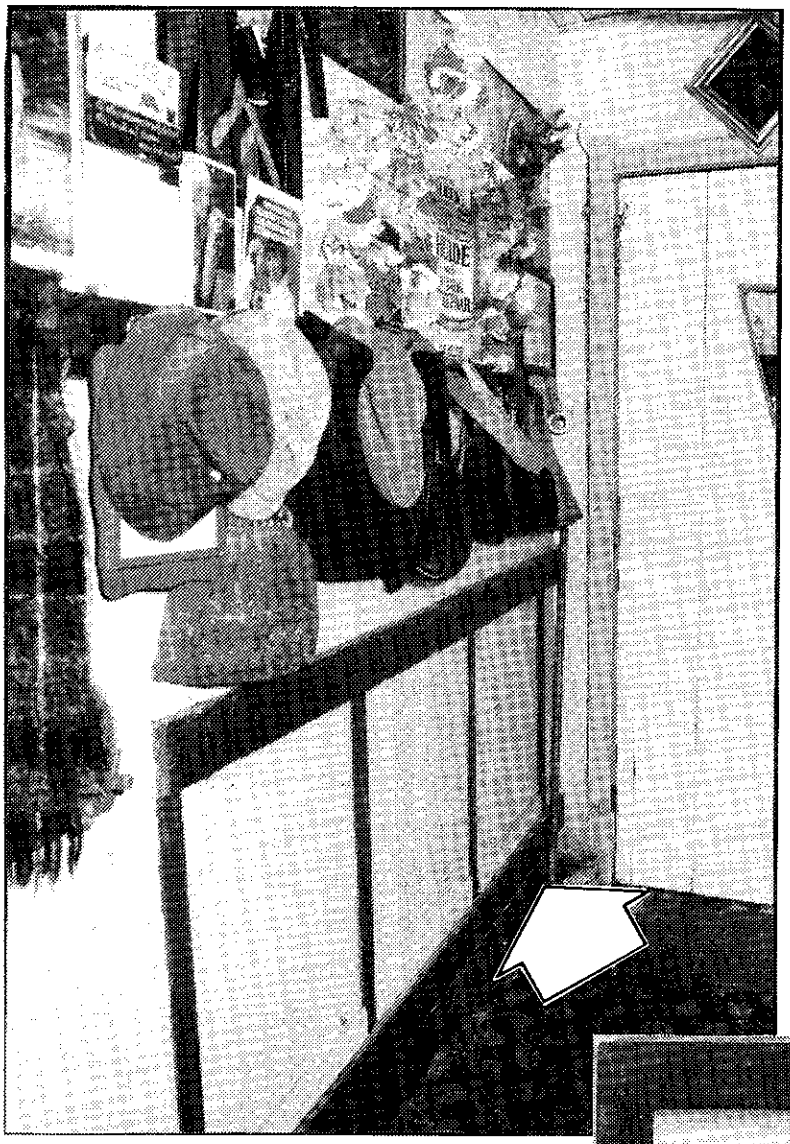

Via dit luik kwamen de onderduikers in de gang in het hooivak terecht.

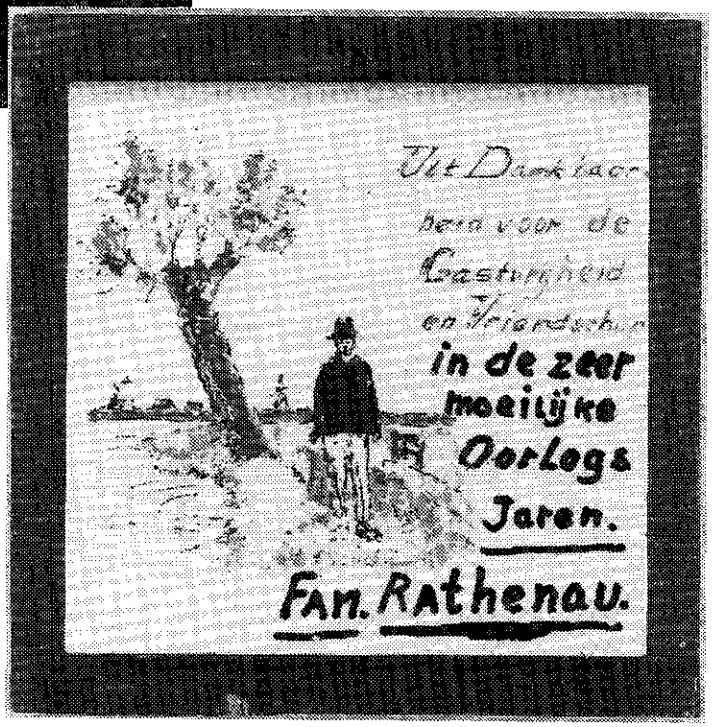

Midden april 1945 fiets ik van Rottum via binnenwegen naar Heerenveen-Zuid (Oudeschoot). De Duitsers trekken zich terug naar de Afsluitdijk. Langs de weg ligt een jonge Duitser. Hij moet zeker de aftocht dekken. In Oudeschoot zie ik de Canadezen. Onze bevrijders! Nooit heb ik intenser vreugde beleefd dan toen.

Niet meer opgejaagd wild te zijn maar vrij en frank te kunnen leven. Die vrijheid is duur betaald! Betaald met het leven van veel mensen. Vooral jonge mannen ook! Waarom zij? En ik niet! Daar word ik stil van.

Jan Douwe Koopmans
'Marten'
Apeldoorn

Lambertus Schelte Carper
(overleden)

"Medewerker aan verzetsactiviteiten is natuurlijk niet helemaal zonder gevaar. Nadat we zelf een aantal onderduikers in huis hadden gehad en een aantal aan een veilig onderduikadres hadden geholpen moesten we op een gegeven moment zelf onderduiken"

LAMBERTUS SCHELTE CARPER(overleden)

Ik ben Lambertus Schelte Carper en ben op 20 april 1912 als zoon van een politieagent in Leeuwarden geboren. Daar mijn vader in Leeuwarden slechts zes gulden per week verdiende, greep hij de kans om voor acht gulden per week in Coevorden in Drenthe te komen werken, met beide handen aan, ondanks het feit dat hij zelf de verhuiskosten moest betalen.
Toen we naar Coevorden verhuisden was ik ongeveer twee en een half jaar oud. Met mijn ouders heb ik daar gewoond tot het moment dat ik mijzelf een beetje kon bedruipen.
Na de lagere school en een aantal jaren H.B.S. ging ik als bakkersknecht werken in een bakkerij. Toen ik achttien jaar was kwam ik in dienst van de bekende ontginningsmaatschappij, de Grontmij.
Nadat ik mijn militaire dienstplicht in Assen had vervuld, solliciteerde ik bij de politie. Ik kreeg een oproep om me in Amsterdam voor een keuring bij de Rijksveldwacht te melden. Na een opleiding van een half jaar werd ik als Rijksveldwachter geplaatst in het Groningse Woldendorp.
In het begin van de oorlog - op 30 mei 1940 - werd ik overgeplaatst naar Erica in Drenthe. Op een gegeven moment werd mij gevraagd of ik overgeplaatst wilde worden naar Den Haag, om daar onder leiding van een N.S.B.-er dienst te doen. Dat heb ik pertinent geweigerd. Toen ik in Erica werkte kreeg ik problemen met de kantonrechter in Emmen. Ik weet me nog goed te herinneren dat ik samen met mijn baas een gesprek met hem heb gehad. Tijdens dit gesprek heb ik me nogal een beetje laatdunkend over de N.S.B. uitgelaten. Toen we weer buiten kwamen zei mijn baas tegen mij: "Je hebt hier wat gezegd jongen, dat weet ik niet, dat weet ik niet." Ik zei:"Wat weet je niet. Ik ben Nederlander, ik heb alleen gezegd wat ik als Nederlander vind." "Ja, maar ik weet het niet," zei hij, "want hij is een dikke N.S.B.-er." Waarop ik zei: "En u een bangerik zeker." Ik moet toegeven, dat ik later de naweeën hiervan wel heb ondervonden. Daarna kreeg ik opdracht om een zwendel met bonkaarten te onderzoeken. Toen bleek, dat de man die deze bonkaarten had in verbinding stond met een bakker in Emmen, die op zijn beurt weer bevriend was met de kantonrechter, hebben we die man gearresteerd en in Nieuw-Amsterdam in een cel gestopt. Al spoedig kwam de kantonrechter en hij zei tegen mij: "Wil je die man wel onmiddellijk vrijlaten?" Ik zei: "Nee, deze man is zo fout als ik weet niet wat en ik weet niet of u het allemaal weet, het heeft met uw zaken

Het gemeentelijke politiekorps.
Staande v.l.n.r. Schokker, Meppelink (De Blesse), Brander, Carper, Koopmans (Oldeholtpade), Wijnalda (Boijl), Caro.
Zittende v.l.n.r. Koorn (Noordwolde), hoofd gemeentepolitie Kuipers en De Vries (Steggerda).

niets te maken. Dit is een zaak van de arrondissementsrechtbank in Assen. Ik kan u wel zeggen dat wij tientallen zakken meel bij deze man in beslag hebben genomen, die hij op gekochte bonkaarten heeft gekocht. Hij zit goed in de voorraad, terwijl een ander niets kan krijgen."
"Wil je hem wel verdraaid vrijlaten", zei hij. "Nee", zei ik, "die man komt niet vrij meneer, het spijt me wel voor u, maar ik denk er niet aan."
De man werd later overgebracht naar Assen en is daar veroordeeld door de Arrondissementsrechtbank.

Mijn eerste verzetsactiviteiten

In 1941 kreeg ik in Erica het verzoek van burgemeester Maas, om politieagent in Weststellingwerf te worden. Zonder dat ik behoefde te solliciteren ben ik toen benoemd. Als standplaats kreeg ik Oldelamer aangewezen. Daar hebben wij negen maanden gewoond in het kleine stenen huisje bij de brug over de Van Helomavaart.
Daarna zijn we naar Wolvega naar een woning aan de Schoolstraat verhuisd. Aanvankelijk had ik vanuit mijn positie weinig contacten. Tot ik op een zekere dag op de Heerenveenseweg een gesprek had met een kantonnier van Rijkswaterstaat, de heer Struikmans.
Dit gesprek was voor mij de aanleiding om nog eens goed over het besprokene na te denken. Ik kwam al snel tot de conclusie dat wat de heer Struikmans deed goed was. Op deze manier kwam ik in aanraking met het verzet.
Intussen had ik al enkele contacten, onder andere in Groningen. Via Groningen kreeg ik onderduikers uit Haarlem en Den Haag toegestuurd. Het was voor sommige onderduikers vaak wel even schrikken als ze mijn uniform aan de kapstok zagen hangen. Uiteraard heeft dit nooit tot problemen geleid.
De eerste onderduikers vormden direct al een probleem. Ik wist namelijk niet waar ik ze moest onderbrengen. Ik heb ze toen ondergebracht bij onze commandant de heer Wijma. Nu zullen velen zich afvragen waarom ik de onderduikers juist bij de heer Wijma kon onderbrengen. Het was immers alom bekend, dat de heer Wijma N.S.B.-er was. Als politiemensen hebben we daar echter nooit wat van gemerkt. Hij was altijd op onze hand. Zonder zijn hulp zouden hier veel meer mensen zijn gearresteerd. Op een gegeven moment kwam ik opnieuw met de heer Struikmans in contact en vroeg hem: "Zeg Struikmans, kun jij mij ook helpen met het onderbrengen van onderduikers?" "Jawel," zei hij, "dat kan ik wel." Het gevolg van dit gesprek was dat ik mij aansloot bij de groep, bestaande uit de heren Struikmans, Van der Veer en Lenstra, die

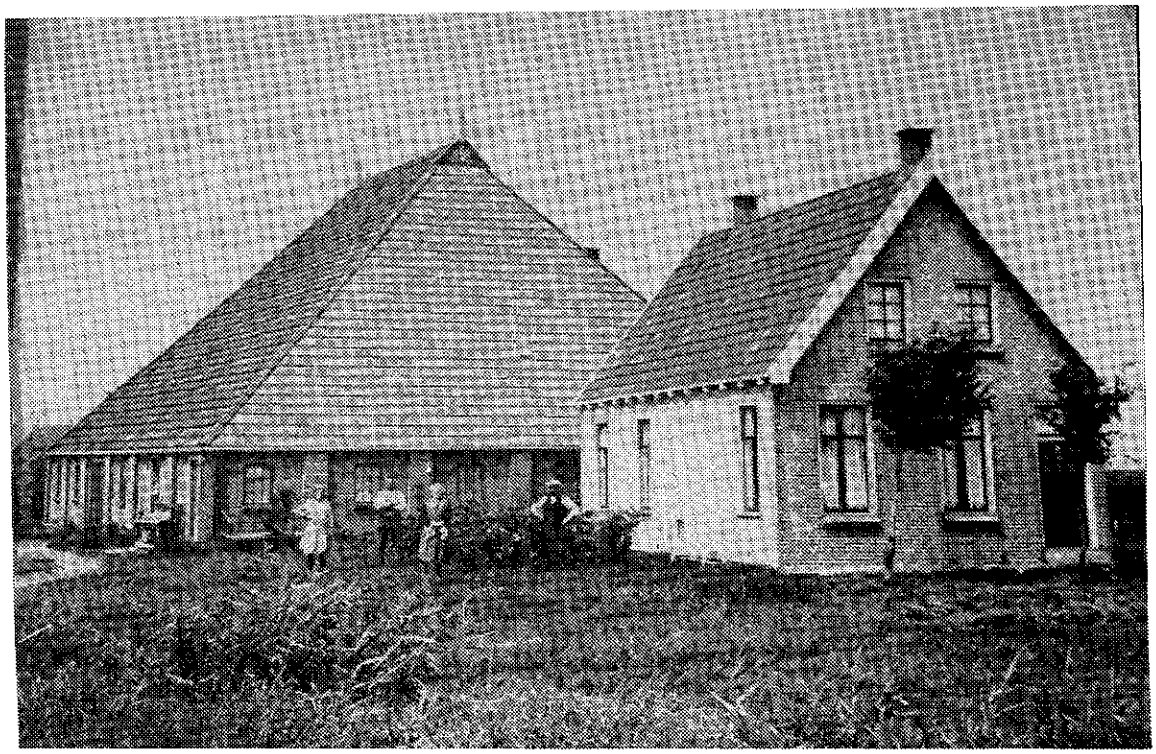

De boerderij van de heer W.B. Hoekstra aan de Hogeweg te Oldelamer. Van hieruit gingen de Duitsers op zoek naar 'de Bok'.

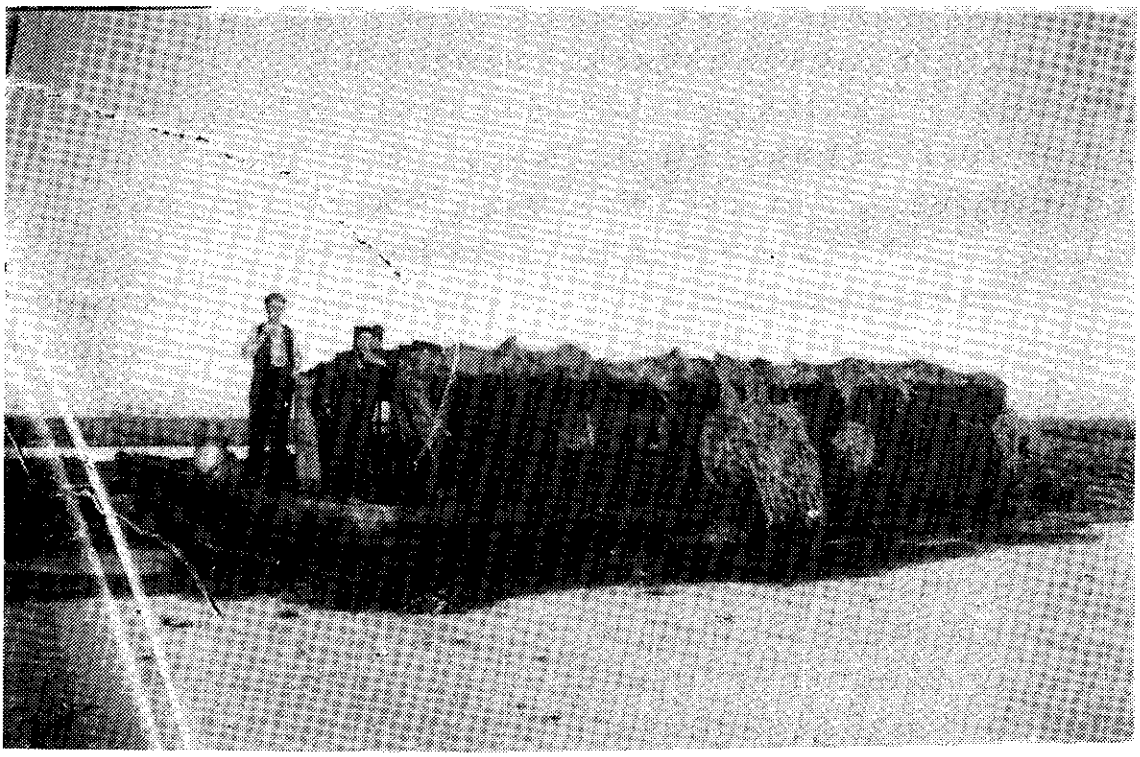

'De Bok'.

al volop in het verzet zaten. Van de verzetsactiviteiten van de heren Bosscha, Daniëls en Woudstra wist ik toen nog niets af. Pas in een later stadium kreeg ik contact met hen. Door de contacten met de heer Struikmans rolde ik steeds verder in het verzet.

De wapentransporten

De wapens die in het Katlijker Schar en bij Ouwsterhaule werden gedropt, moesten natuurlijk getransporteerd worden. Zo vonden onder andere wapentransporten plaats vanuit Katlijk en vanuit 'de Bok', die verscholen lag in de petgaten in de Oldelaamsterpolder.

Natuurlijk ging er bij deze transporten wel eens iets mis. Op een gegeven moment was afgesproken dat we ons bij Hoekstra in Oldelamer moesten verzamelen. Van hieruit moesten we via een polderdijk van plus minus twee en een halve kilometer richting Tjonger gaan naar een petgat, waar 'de Bok' lag. Het regende die avond verschrikkelijk. We gingen naar het petgat en wachtten op de wapens die met een boot zouden worden gebracht. Toen de boot niet kwam zijn we maar teruggegaan. We kwamen op een gegeven moment bij de woning van 'Mooi Anne', die als je van de Oldelaamsterbrug richting Oldelamer rijdt in de rechtse bocht voor Oldelamer staat. Daar aangekomen gaf ik de anderen een seintje. Ik zag namelijk iets bij een hek in het weiland staan. Ze stopten en ik ging poolshoogte nemen. Al spoedig kreeg ik in de gaten dat het de verzetsmensen waren waar wij op hadden gewacht bij het petgat. Ze zeiden: "Waar blijven jullie toch?" Waarop ik zei: "Ja jongens, we hadden toch een afspraak bij een petgat aan de Tjonger, vlakbij de boerderij van Wiebe Hoekstra." "Nee", werd gezegd, "dat was geen afspraak, de afspraak was hier bij 'Mooi Anne' in de hoek. Daar zouden wij de wapens brengen met de boot. Maar het is maar goed ook dat het is misgelopen, want het stikt van de Duitsers in Oldelamer." Uiteindelijk werd afgesproken dat de wapens weer met de boot naar 'de Bok' zouden worden gebracht, omdat ze nat waren geworden. We gingen kijken op de plaats waar de boot lag, maar we konden hem niet vinden. Nou, dat was ook wat. Ik vroeg: "Waar hebben jullie de boot gelaten?" "We hebben hem hier vastgelegd," zeiden ze, "dat kun je ook wel zien, want de stikken staan er nog." Door de zware regenval was de boot echter volgelopen en gezonken. We stapten in de sloot en probeerden de boot boven water te krijgen. De wapens werden eruit gehaald en met een paar man trokken we de boot op de wal. Toen de boot weer vaarklaar was werden de wapens weer teruggebracht naar 'de Bok', omdat ze allemaal nat waren geworden. Daar werden ze gedroogd en gereinigd. Een paar dagen later kon het transport opnieuw plaatsvinden en werden de wapens naar Jan van

MILITAIR GEZAG

De Militaire Commissaris in de provincie [illegible]

Gelet op de bepalingen van het Besluit Buitengewoon Strafrecht, Staatsblad No. D.61 van 22 December 1943,

waarschuwt de bevolking ernstig

A. tegen het verleenen van hulp in welken vorm ook aan personen die in aanmerking komen voor arrestatie uit hoofde van het feit dat zij :

1 deel uitmaken of gemaakt hebben van organisaties als de N.S.B., W.A., Germaansche S.S. der Nederlanden, Natinnale Jeugdstorm, Landwacht, Landstorm e.d.,

2. leden van de Duitsche Weermacht en Duitsche Politie en Rijksduitschers zijn:

3. Verdacht worden te zijn provocateurs, aanbrengers en spionnen in Duitschen dienst ;

4. verdacht worden, zich te hebben schuldig gemaakt aan eenig misdrijf, waarbij gebruik is gemaakt of is gedreigd te zullen maken van macht, gelegenheid of middel door den vijand of het feit der vijandelijke bezetting geboden.

B. Tegen het zonder bekomen machtiging van den Gewestelijken Commandant der Binnenlandsche Strijdkrachten, afdeeling Politiezaken, goederen te onttrekken aan de bezettingen van gearresteerde of gevluchte verdachte personen, voor zoover daarop door de Binnenlandsche Strijdkrachten beslag is gelegd of waarvan het duidelijk is, dat spoedig beslag zal volgen.

Degenen die bekend worden in strijd te handelen met het vermelde sub *a* en *b*, stellen zich bloot aan onmiddellijke arrestatie en daarop volgende ernstige bestraffing.

De Militaire Commissaris in de provincie

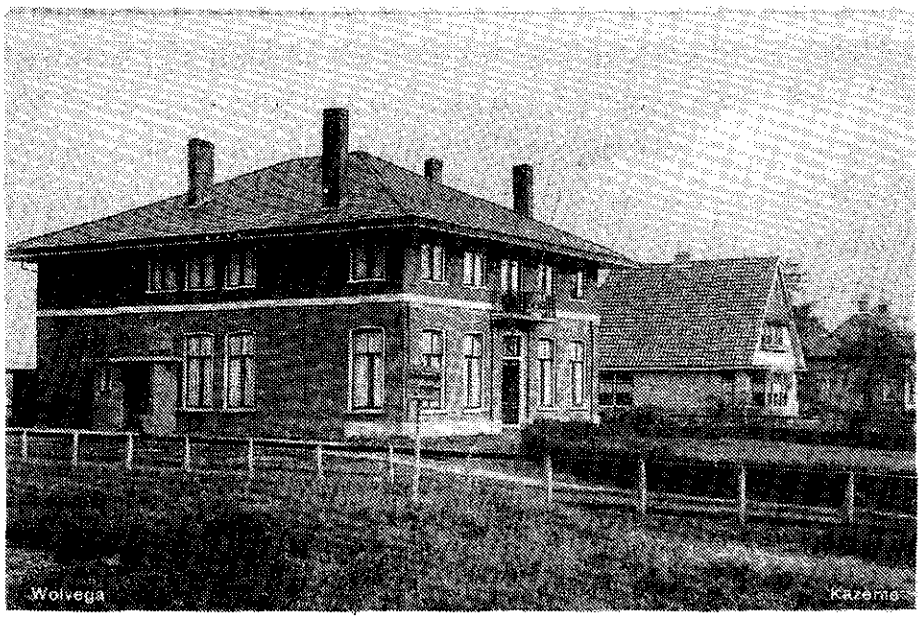

De marechausseekazerne te Wolvega.

der Tuin aan de Bovenweg (thans Pieter Stuyvesantweg) gebracht.

De arrestatie van twee verzetsmensen in de trein

Op een gegeven moment werden twee verzetsmensen in de trein gearresteerd door de alom beruchte Wolters en iemand van de S.D. Ze werden naar de kazerne aan de Eikenlaan gebracht, waar ze op een bovenkamer werden opgesloten. Deze bovenkamer kon van buitenaf met een trap worden bereikt. Ik kreeg bericht dat de twee verzetsmensen waren gearresteerd. Ik ben toen naar de kazerne gegaan, waar de heer Wijma aanwezig was. Ik vroeg hem: "Wat is er aan de hand?" "Ja, verzuchtte hij, "kom eerst maar even hier." Hij had allemaal lijsten met namen van Wolters en de SD-er gekregen. Er stonden zoveel namen op, dat het onmogelijk was om ze over te nemen. Hij zei: "Ga maar even naar de bovenkamer, daar zitten twee mensen die zo snel mogelijk weg moeten." Ik ging naar hen toe en trof de heer Olivier, die de arrestanten moest bewaken. Ik zei tegen Olivier: "Je moet ervoor zorgen dat je zo snel mogelijk met deze mensen wegkomt, anders komt het niet goed." Als dit namelijk niet zou gebeuren dan stond deze verzetsmensen niet veel goeds te wachten. Caro ging naar Steven Brandsma toe om te vragen wat we moesten doen. Na een kwartiertje kwam hij terug en zei: "Er staat een auto klaar op de hoek van de Heirweg en de Eikenlaan." Olivier ging met de arrestanten naar de aangegeven plaats. Er was echter geen auto aanwezig. Olivier is toen met de twee verzetsmensen naar de smederij van Jan van der Veer gegaan, waar twee fietsen werden geleend. Samen met verzetsman 'Theo', die bij Van der Veer was, zijn ze richting Oldeholtpade vertrokken. Later is Olivier gaan werken bij de K.P. in Echten.

Het vettransport

Bij de spoorwegovergang in Wolvega stond destijds een exportslagerij. Op een gegeven ogenblik kregen we een tip dat er zo'n 300 tot 400 kilo vet in grote plakken klaar lag, om gehaald te worden. Het vet was namelijk nodig om mensen te kunnen voeden. Jeep Kroondijk haalde het vet op met paard en wagen, die door Jan Bethlehem beschikbaar waren gesteld. Ik begeleidde hem als politieagent. Op het moment dat we bij de slagerij aankwamen was het personeel al vertrokken. Alleen de administrateur, Hein de Haan, was nog aanwezig. Om te simuleren dat het hier een overval betrof werd De Haan vastgebonden op een stoel. Toen het vet in veiligheid was gebracht maakte hij zich los. Hierna sloeg hij een ruit stuk, verwondde zich en ging hij naar zijn overbuurman de heer Nijenhuis, waar hij de Duitsers mededeelde dat er een overval

URLAUBSCHEIN.

Mit Genehmigung des Ortscommandanten von Breda
wird
der dpl sold. de Haan H.

in seinen Heimatsort entlassen.

BREDA, den 26. Mai 1940
Oberst-Leutnant,

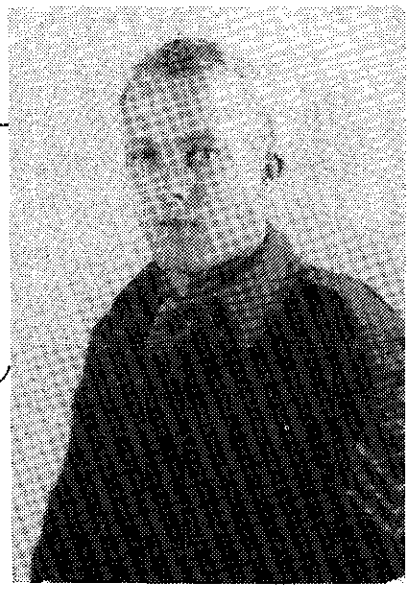

De Commandant van N'Oord-Brabant (T.B.)
(oorlogsonderdeel)

verleent op 26 Mei 1940 groot verlof

aan den dpl sold. de Haan H.
(rang, naam en voorletters)

van 1 R.I. T.D.O.A.
(oorlogsonderdeel)

lichting 1940 uit Wolvega
(jaartal) (gemeente waarvoor ingelijfd)

Geldt tevens als vervoerbewijs voor de openbare middelen van vervoer.

De Commandant,
(rang)
(handteekening)
(naam)

Betrokkene moet zich binnen een week melden bij den burgemeester van zijn woonplaats en is verantwoordelijk voor de goede bewaring van zijn kleeding en uitrusting.

Verlofpas van de heer Hein de Haan (voor- en achterzijde).
Inzet: De heer Hein de Haan.

had plaatsgevonden en dat er een grote partij vet was verdwenen. De Duitsers sommeerden De Haan naar hotel De Kroon te komen, waar hij werd verhoord. De Duitser die hem verhoorde was erg fel en geloofde niets van zijn verhaal. Een andere Duitser was wat gemoedelijker en liet De Haan 's nachts vrij.
Bij de overval op de slagerij waren twee koeriersters betrokken; zij waren druk pratend maar zeer goed oplettend op de weg geplaatst, om in geval van gevaar direct te kunnen waarschuwen.
Enige dagen later had het personeel van de slagerij het licht per ongeluk laten branden, zonder dat er was verduisterd. De Duitsers, die de slagerij passeerden, trapten de deur in en deden het licht uit. Ze kenden het adres van De Haan, lichtten hem van zijn bed en sommeerden hem wacht te houden bij de fabriek. Ze gaven hem een revolver. Na de oorlog leverde de heer De Haan het wapen in bij de politie.

De vrijlating van de broer van Wijma en enkele Joden

Op een gegeven ogenblik kwam de heer Wijma bij mij met de mededeling dat de Duitsers zijn broer en enkele Joden, die bij hem ondergedoken zaten, gevangen hadden genomen en dat hij dringend duizend gulden nodig had om hen vrij te kunnen kopen. Ik ben toen naar de penningmeester van de L.O., de heer Lenstra, gegaan, die aan de Kerkstraat woonde. Hij stelde de benodigde gelden beschikbaar. Wijma is daarna met het geld naar Leeuwarden gegaan, waar het hem lukte zijn broer en de Joden vrij te krijgen. Het mag een wonder worden genoemd dat ook de Joden werden vrijgelaten.

Een burgemeester als onderduiker

Op een dag werd er bij ons aangebeld. Mijn vrouw ging naar de voordeur. Dat gebeurde niet vaak, want iedereen kwam altijd achterom. Toen mijn vrouw de deur opende stond er iemand met een schipperspetje op. Het bleek de burgemeester van Termunten te zijn, die in Woldendorp woonde. Hij vroeg of hij bij ons kon onderduiken. Ondanks het feit dat we niet veel ruimte meer over hadden, voldeden we graag aan zijn verzoek. Later werd hij ondergebracht bij Pieter Heida, die op de gasfabriek werkte.

Wapeninstructie

Ik heb ook nog een tijd geholpen bij de wapeninstructie die in een kamertje boven de schoenenzaak van Ten Wolde aan de Hoofdstraat Oost in Wolvega werd gegeven. Hier werden ook een tijd moderne wapens gebracht waarmee Jan Bosscha, Jan Kooistra en

Medewerkers van het Distributiekantoor te Wolvega.

Gerrit Spiele instructie gaven aan leden van de N.B.S.. Ook was ik bij de instructie in De Blesse. Ik sliep in die periode bij Ten Wolde. Hij bracht mij 's morgens altijd op weg tot aan de Blesbrug, waarna ik mijn weg via de Turfhoek naar Wilhelminaoord vervolgde, waar ik destijds zat ondergedoken met mijn gezin.
Iemand uit Oosterwolde, met de schuilnaam Anne van Olphen, had hier ook onderricht gekregen. Hij werd later door de Duitsers gearresteerd en geboeid naar de zaak van Ten Wolde gebracht, waar hij de plaats waar de wapens waren verstopt moest aanwijzen. De wapens waren altijd achter het bed verstopt. De Duitsers hadden geen succes, want we hadden de wapens juist op tijd weggehaald. Ten Wolde had twee onderduikers in huis die werden gearresteerd. Zij moesten daarna op het vliegveld in Havelte gaan werken. De heer Ten Wolde werd gearresteerd en in Crackstate te Heerenveen gevangen gezet tot aan de bevrijding.

Het vervalsen van de sleutel van de kluis van het distributiekantoor

Op een gegeven ogenblik kwamen Reinder Knol en Luit Visser van de knokploeg uit Echten bij mij, omdat zij verlegen zaten om fietsbanden. Er lagen genoeg fietsbanden in de kluis van het distributiekantoor. Maar ja, hoe kom je zonder sleutel in een kluis. Nu was het zo, dat als het distributiekantoor gesloten was, de politie de sleutel van de kluis bewaarde. Al spoedig kwamen we op het idee om met een stuk zeep een afdruk van de sleutel te maken. De werkzaamheden werden bij ons in de woonkamer uitgevoerd. Je kunt bij dit soort activiteiten echter nooit voorzichtig genoeg zijn. De afdrukken werden namelijk gemaakt in het bijzijn van de kinderen. Zij imiteerden later het afdrukken van sleutels in zeep. Natuurlijk paste de nagemaakte sleutel niet direct, maar na verloop van tijd hadden we succes. De sleutel is echter nooit gebruikt. Op een gegeven moment kwam Knol bij me en zei: "Carper, het hoeft niet meer, want we hebben fietsbanden gekregen via droppings."

De radio van Brandsma

De heer Brandsma, hoofd van de Radio Centrale in Wolvega, beschikte over een radio waarmee hij berichten uit Engeland kon ontvangen.
Toen hij werd gearresteerd kreeg ik bericht van zijn vrouw dat het huis was verzegeld, maar dat er onder de vloer in de winkel een toestel zat dat ze graag verwijderd wilde hebben, omdat dit bezwarend voor haar man kon werken. De Duitsers hadden de zaak niet direct doorzocht maar wel het huis verzegeld. Ze was bang dat ze nog terug

13

DE KOERIER

N° 88 16-4-45

AAN DE LEZERS.
We zullen voorlopig de Koerier voortzetten, om in de behoefte aan voorlichting te voorzien en zo het gerucht te bestrijden.
Tevens zullen wij het blad gebruiken voor mededelingen. Dit maal vragen wij uw bijzondere aandacht voor de oproep van de L.O. (zie achterzijde).

DE STRIJD IN ONS LAND. De Canadezen hebben in onze provincie goede voortgang gemaakt en trokken 40 à 50 km. op. Ze drongen gisteren in Leeuwarden door en bereikten de Waddenzee ten N. van deze stad, Bij Terneard. In Groningen wordt hevig gevochten. Zwolle werd genomen, Can. hebben het grootste deel van Apeldoorn in handen. Na Arnhem te hebben genomen trokken de Britten v der Noordwaarts en namen Deelen. De strijd om het Westen van ons land is begonnen. De bevolking van dit zwaarbezochte deel van ons land gaat een zware tijd tegemoet. Seyss Inquart die de laatste tijd in Apeldoorn vertoe de, is Zondag juist op tijd gevlucht, met achterlating van talrijke vrachtauto's gestolen waar, o.a. wijn.

DE STRIJD IN HET WESTEN. Tussen Embden en Bremen Duitse tegenaanvallen. Montyl's troepen nog 5 km. voor Bremen. Verdere opmars naar Hamburg, Ulsen genomen. Het voornaamste brgh. over de Elbe werd uitgebreid. Stendal, ten N. van Maagdenburg, is bezet. In Maagdenburg vocht het garnizoen door, de burgers hebben witte vlaggen gehesen. Het 3e. leger veroverde Bayreuth en Leun belangrijke industriestad. Hier staan de Am. op 10 km. van Chemnitz. Nog 150 km. scheiden hen van de Russen. Het 7e. leger nam Bamberg in Beieren. De zuivering van het Roergebied gaat in snel tempo. Hier werd von Papen, d. sluwe politicus gearresteerd.

LAATSTE NIEUWS. Wuppertal gevallen. Leeuwarden en Dokkum bevrijd. Duitsers uit Holland kunnen nu de Afskuitdijk niet meer gebruiken. In Apeldoorn en Groningen wordt hevig gevochten.

OOSTFRONT. In Oostenrijk hebben de Russen Linz veroverd. Ook werd Sanzpölten, 55 km. ten W. van Wenen genomen, evenals Floridsdorf, ten No. van Wenen. Hier werden 3000 gevangenen gemaakt. In Italië werd Imola veroverd.

NOORD HELPT WEST.
Nu reeds moet deze vraag ons denken beheersen:
"Hoe helpen wij aanstonds het hongerende Holland?"

GEMENGD NIEUWS.
Gisteren is het stoffelijk overschot van Franklin Delano Roosevelt op zijn landgoed Warm Springs ter aarde besteld.
De Gemeentelijke Commandant der N.B.S. in Weststellingwerf heeft in een korte rede den groten staatsman herdacht. Op zijn verzoek werd daarna een minuut stilte in acht genomen.

Himmler heeft gedreigd represaille maatregelen te nemen tegen die officieren die zich overgeven. Hun familie zal aansprakelijk gesteld worden.

De Russische bevolking wordt gewaarschuwd tegen Dts. spionnen die, gewapend met dodelijke vergiften en buisjes ziekte-kiemen naar de dichtbevolkte gebieden van Moskou en Leningrad zijn gezonden. Reeds enkele dezer agenten

z.o.z.

zouden komen om de woning te doorzoeken.
Nu was er in Wolvega een zekere 'Kees' (schuilnaam) die veel bij mij over de vloer kwam. Ik vertelde hem het hele verhaal. We besloten te proberen om de radio uit het pand te halen. Er ging ook nog een jongen mee, die bij ons was ondergedoken. Achter de woning klommen we op het plattedak. Na eerst het zegel te hebben verwijderd gingen we via de deur die op het platte dak uitkwam naar binnen en haalden de radio onder de vloer vandaan. Na deze operatie nam 'Kees' de radio mee. Waar deze daarna is gebleven weet ik niet. Brandsma is later met andere gevangenen uit de gevangenis bevrijd bij de zogenaamde 'Leeuwarder kraak'.

Illegale krantjes

In het begin maakten we bij ons thuis een illegaal krantje. Ik maakte dit samen met onze onderduiker, Cornelis van Vlaanderen (schuilnaam Henk), die uit Vlissingen kwam en verschillende talen kende. Henk nam de berichten op en vertaalde deze. Daarna werd er 's avonds een stencil van gemaakt. Ook Willem Keetman was hier vanaf het begin bij betrokken. Daarnaast heeft de heer Wijma vaak geholpen met het vermenigvuldigen van de krantjes.
Als eerste koerierster had ik Lolkje Schaper. Zij bracht de krantjes naar verschillende plaatsen in de gemeente.
Na Lolkje kreeg ik Zwaantje Buisman, die achter ons woonde, als koerierster. Die heeft toen alle adressen bezocht met krantjes. Nadat ik moest onderduiken, werd het illegale blaadje, dat onder de naam "De Koerier" werd uitgegeven, door anderen overgenomen.

De beschieting van de trein en de gasfabriek

Op een gegeven moment was ik met de uitrukploeg op weg van het distributiekantoor naar het parochiehuis. Wij kwamen bij de overweg bij het stationskoffiehuis. De slagbomen gingen naar beneden en we moesten wachten. Er ging een trein voorbij. Even buiten Wolvega zagen we vliegtuigen in de lucht die de trein wilden beschieten. We stonden te kijken en bleven op onze plaatsen staan, want we durfden niet verder te lopen of fietsen. Toen zagen we hoe de trein beschoten werd. Er kwam een groepje mensen aan waaronder twee politiemensen, die bleven ook bij ons staan. Ze hadden Joden bij zich en wisten niet goed hoe ze moesten handelen. Op het moment dat de trein beschoten werd, maakten ze van de gelegenheid gebruik door samen met de Joden te vluchten. Hoe het verder afgelopen is weet ik niet meer. Helaas kwam bij de

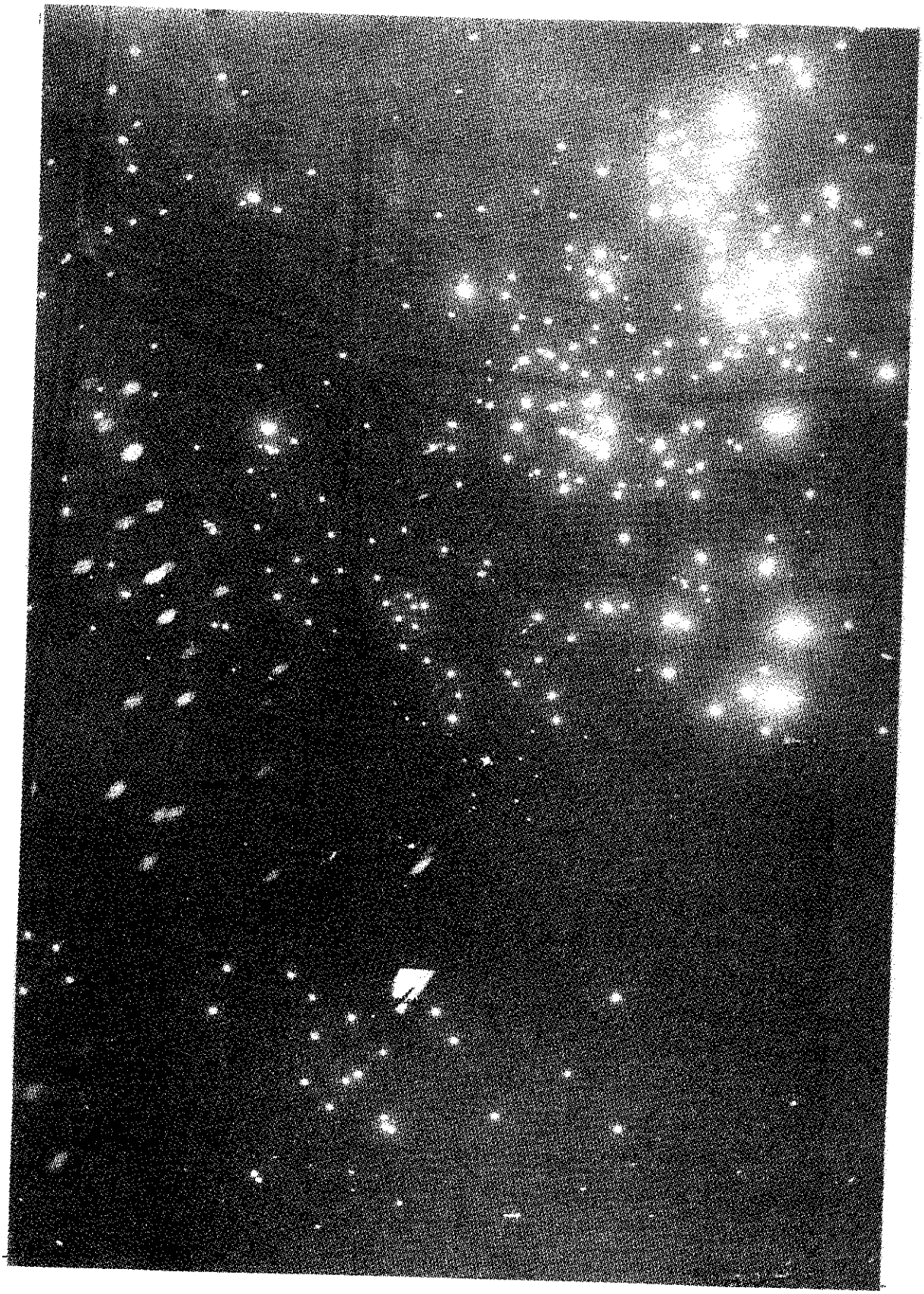

Kogelgaten in de gashouder te Wolvega.

beschieting een meisje om.
Ook heb ik de beschieting van de gasfabriek te Wolvega meegemaakt.

De begeleiding van een groep arbeiders naar het vliegveld in Havelte

Op een zekere dag moesten we een groep arbeiders naar het vliegveld in Havelte brengen. De groep zou in Steenwijk van ons worden overgenomen. Door een oogje dicht te knijpen kregen steeds meer arbeiders de gelegenheid te vluchten.
Toen we in De Blesse kwamen vluchtten er nog veel meer arbeiders. Ik ben daarna terug gegaan naar Wolvega, terwijl het transport werd voortgezet. Er waren natuurlijk niet voldoende arbeiders in Havelte aangekomen. Er moest dan ook een nieuwe groep naar Havelte worden gebracht. De heer Wijma vond, dat ik maar weer voor de begeleiding mee moest gaan, maar dat heb ik geweigerd en er is mij niets van overkomen. Ik was op dat moment al voor een groot gedeelte onderduiker, want ik sliep 's nachts nooit meer thuis. Op het laatst moest ik volledig onderduiken met het gehele gezin.

Onderduiken

Medewerken aan verzetsactiviteiten is natuurlijk niet helemaal zonder gevaar. Nadat we zelf een aantal onderduikers in huis hadden gehad en een aantal aan een veilig onderduikadres hadden geholpen moesten we op een gegeven moment zelf onderduiken. We kwamen terecht in Wilhelminaoord bij een tuinbaas van de Tuinbouwschool, die aan de Beukenlaan woonde. Toen we daar ondergedoken zaten, speelden onze kinderen daar nog vrij rond. We hadden wel een andere naam. We heetten toen De Vries.
Onze kleine jongen had een kar bij zich waar zijn naam 'Nico' opstond. Vaak gingen de kinderen naar het bejaardenhuis dat vlak achter het huis stond waar wij zaten ondergedoken. Op een gegeven moment kwamen ze thuis en zeiden: "Mama, die tante van dat tehuis, die kent onze papa wel."
Ik dacht: dat is niet best. Ze kennen de familie Carper. Dit zou betekenen dat we naar een ander onderduikadres moesten uitzien. We zijn toen gaan praten met de vader en moeder van dat tehuis. Ze beloofden nergens over te zullen praten, want ze hadden zelf ook familieleden die opgepakt waren of ondergedoken zaten. Zodoende liep alles gelukkig toch nog goed af.

MARECHAUSSEE GEWEST GRONINGEN.
POST WOLVEGA (Tel.45)
GROEP WESTSTELLINGWERF.

38/ 15-20-44

No: 479.

Proces-verbaal betreffende het beschieten der gasfabriek te WOLVEGA,gemeente WESTSTELLINGWERF.

Naar aanleiding van het beschieten der gasfabriek te WOLVEGA,in de gemeente Weststellingwerf,op 15 Augustus 1944,des namiddags omstreeks 12.45 uur,is door mij,Martinus Olivier,Opperwachtmeester der Marechaussee,behoorende tot bovengenoemde Groep en Post,ter plaatse een onderzoek ingesteld,waarbij het navolgende bleek:

Op plaats en tijd voornoemd vloog over de gasfabriek driemaal een vliegtuig van onbekende nationaliteit,waarbij de beide tanks der fabriek werden beschoten. Door deze beschieting werden de kuipen en klokken van deze tanks in ernstige mate beschadigd,tengevolge waarvan ongeveer 1000 m^3 gas ontsnapte en gedeeltelijk verbrandde.

De bevolking te WOLVEGA zal vermoedelijk de eerste dagen zonder gas zitten. Eén der tanks kan vermoedelijk over ongeveer 2 dagen hersteld zijn,de andere later.

Tijdens de beschieting bevond zich slechts één man,n.l. de stoker op de fabriek.

Persoonlijke ongelukken vonden niet plaats.

Waarvan door mij,Opperwachtmeester voornoemd, persoonlijk is opgemaakt dit proces-verbaal op den eed,bij den aanvang mijner bediening afgelegd,hetwelk na onderteekening zal worden overgegeven aan den Heer Groepscommandant,teneinde te worden verzonden aan den Heer Hoofd der Luchtbeschermingsdienst in de gemeente Weststellingwerf,te WOLVEGA.

Gesloten te WOLVEGA, 15 Augustus 1944.

Procesverbaal van de beschieting van de gasfabriek te Wolvega.

Later ben ik zelf nog verhuisd naar een ander onderduikadres, aan de Kipperegel, bij de familie Roffelsen (tante Anne).

Lambertus Schelte Carper
Wolvega

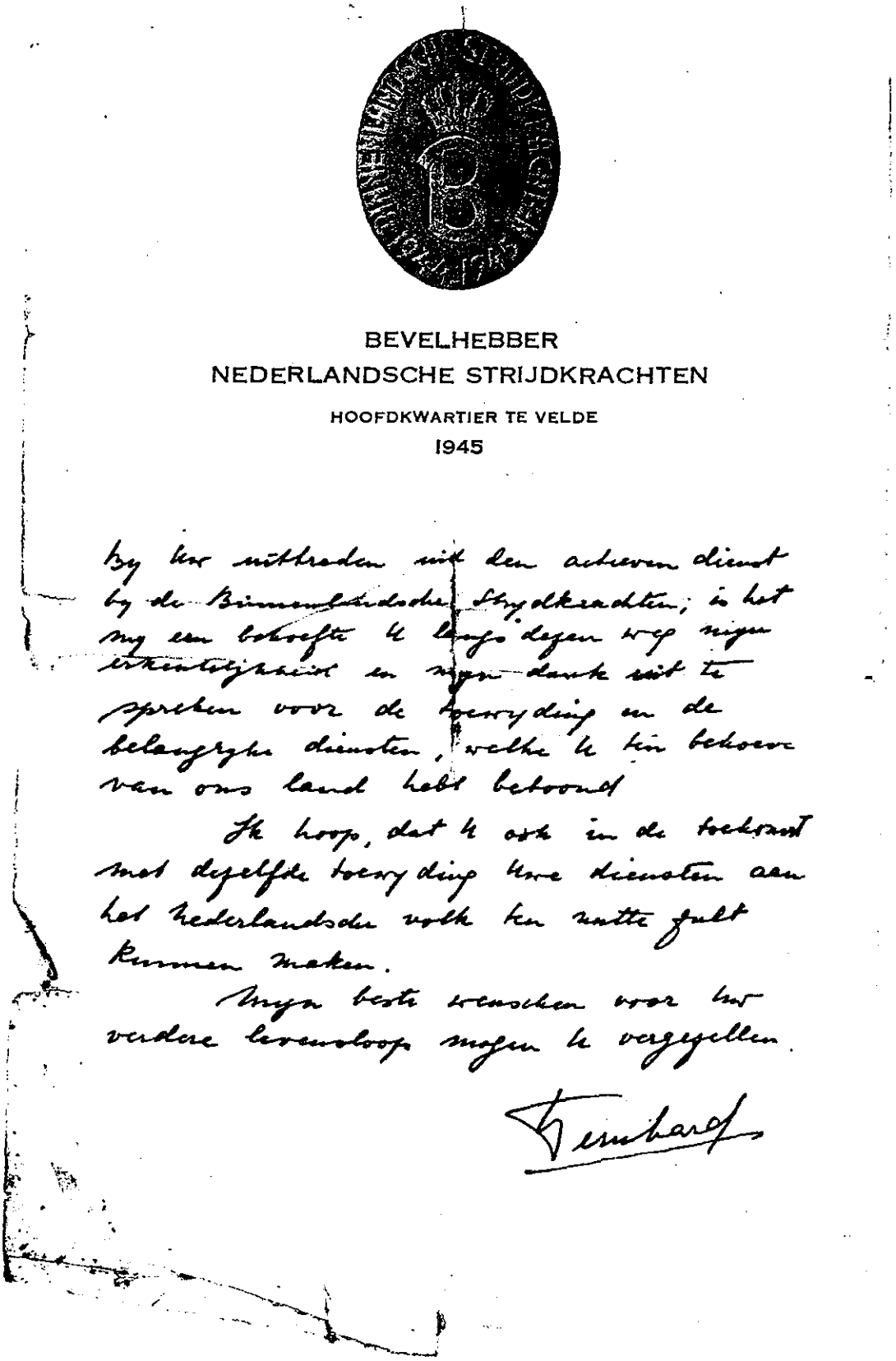

BEVELHEBBER
NEDERLANDSCHE STRIJDKRACHTEN

HOOFDKWARTIER TE VELDE

1945

By Uw uittreden uit den actieven dienst by de Binnenlandsche Strydkrachten; is het my een behoefte U langs dezen weg myn erkentelijkheid en myn dank uit te spreken voor de toewyding en de belangryke diensten, welke U ten behoeve van ons land hebt betoond

Ik hoop, dat U ook in de toekomst met dezelfde toewyding Uwe diensten aan het Nederlandsche volk ten nutte zult kunnen maken.

Myn beste wenschen voor Uw verdere levensloop mogen U vergezellen.

Bernhard

Dankbetuiging van Prins Bernhard aan de leden van de N.B.S.

EN NU TENSLOTTE...!

Is al het voorgaande de moeite waard geweest? Zoveel spanning? Zoveel gevaar voor eigen leven en dat van anderen?
Eerst was er vijf dagen oorlog, van tien tot vijftien mei 1940. Daarna vijf jaar bezetting door de Duitsers, van 1940 tot 1945. Overal in het land werd er verzet geboden en sabotage gepleegd. Met name toen in mei 1943 Hitler het bevel uitvaardigde dat alle leden van de voormalige Nederlandse weermacht zich moesten melden, om opnieuw in krijgsgevangenschap te worden gevoerd. De als gevolg daarvan spontaan uitgebroken stakingen werden door een meedogenloze bezetter in bloed gesmoord. Het verzet werd sedert de mei-staking geïntensiveerd. De voorgaande bladzijden bevestigen dat. Tot zaterdag 7 april geschiedde dat in Weststellingwerf ondergronds.
Op zondag 8 april '45 werd begonnen met meer bovengrondse acties. Dit heeft geduurd tot vrijdag 13 april. De gehele gemeente was toen van Duitsers gezuiverd en de opmars van de geallieerde hoofdmacht uit het zuiden kon ongehinderd plaats vinden. Voor het zover was is er het nodige gebeurd, dat hier aan de hand van officiële rapporten zal worden weergegeven. De rapporten, die letterlijk worden gevolgd, zijn steeds tussen aanhalingstekens geplaatst.
Er moest zeer omzichtig te werk worden gegaan. Het verzetswerk vond vooral plaats in de nachtelijke uren. Begunstigd door de duisternis, vielen de in blauwe overalls gekleden leden van de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten (N.B.S.) minder op.
Toch had deze werkwijze ook speciale moeilijkheden: sukkelen langs voetpaden en landwegen in het pikkedonker. Duitse politiemensen waren misschien onderweg, zonder dat je ze zag. In de stilte van de nacht dragen zwakke geluiden behoorlijk ver.
Het opvliegen van een zwerm vogels en het aanslaan van een hofhond kan een teken zijn dat er mensen door het veld trekken. Verder had je te maken met terreinhindernissen in de vorm van sloten en andere waterlopen. Het was nodig ons te verplaatsen van het westen van de gemeente naar het centrum. De bevrijders zouden uit zuidelijke of oostelijke richting naderen. De spoorbaan en de rijksweg van zuid naar noord waren zowel voor de Duitsers als de geallieerden van strategisch belang.
De Linde was een hindernis die voor de oprukkende Canadezen vertraging kon opleveren. Zouden de Duitsers de bruggen vernielen om zo de opmars te vertragen? Het waren vragen waarop niet zonder meer een antwoord kon worden gegeven. Voor hun eigen terugtocht moesten de Duitsers tot het laatste moment van deze bruggen gebruik kunnen maken. Het was zaak de bruggen zo mogelijk onbeschadigd in handen

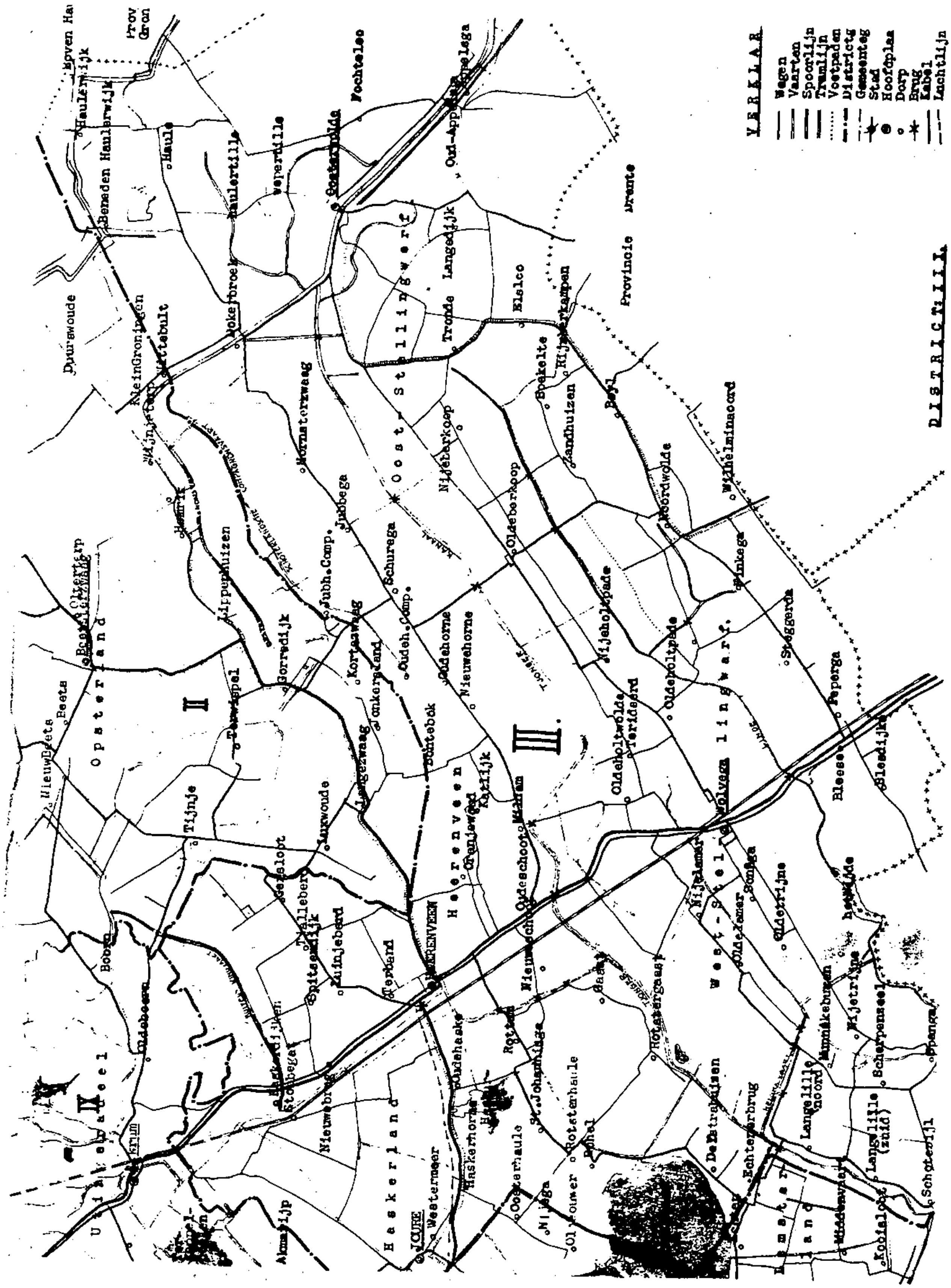

Kaartje N.B.S. district III.

te krijgen. Om verwarring en onzekerheid bij de bezetters te veroorzaken werden op 9, 10 en 11 april hier en daar versperringen aangebracht. Enkele bomen werden zodanig omgezaagd dat de kruinen in elkaar gestrengeld dwars over de weg kwamen te liggen. Kleine platte bandenbommetjes, van enkele centimeters doorsnee, werden op scherp gesteld en op de rijweg gelegd. Bedekt met wat ruigte vielen ze niet op en de Duitse vrachtauto's en paarden die langskwamen en de bommetjes raakten, waren meteen uitgeschakeld. Het rijdend materiaal van de bezetter was al niet meer in optimale staat en dergelijke mankementen kon men bij de terugtocht beslist niet gebruiken. We gaan nu verder met het rapport van de districtscommandant:

"Op zaterdag 7 april 1945 ontvingen wij de opdracht om 150 man gereed te houden met de benodigde voertuigen teneinde in samenwerking met een vliegende colonne uit Leeuwarden te overwegen de mogelijkheid van een doorbraak naar de geallieerde voorhoeden. Deze opdracht plaatste ons voor geen geringe moeilijkheden, immers het gehele District was nog door de Moffen bezet en het samenbrengen van 150 manschappen in kantonnement bracht het gevaar van ontdekking met zich mede. Na deze zaak wel overwogen te hebben, gold echter voor ons: "Bevel is bevel". Derhalve gaf de operatieleider opdracht aan Weststellingwerf om onmiddellijk maatregelen te treffen, dat twee secties voor optreden gereed stonden. De kantonnementen werden betrokken in afgelegen boerderijen, waar streng wacht gehouden werd. De manschappen ontvingen de benodigde wapens en waren voorzien van mondvoorraad voor 48 uur."

In aansluiting op het rapport van de districtscommandant een rapport van een willekeurige groepscommandant:

'**Zondag 8 april.**
Om 4.30 uur kwam N N me wekken met de tijding dat we zo spoedig mogelijk ons moesten klaarmaken. De mobilisatie van de N.B.S. moest om 18.00 uur een feit zijn."

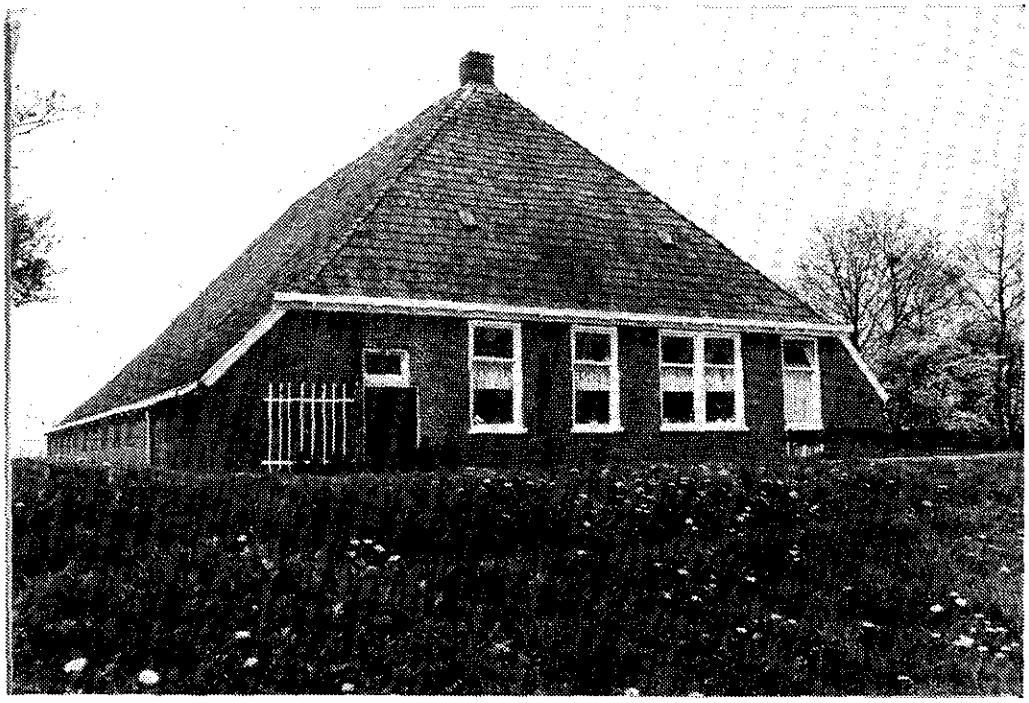

De boerderij van de heer D. Boersma aan de Lindedijk bij de Driewegsluis, die werd gebruikt door de N.B.S..

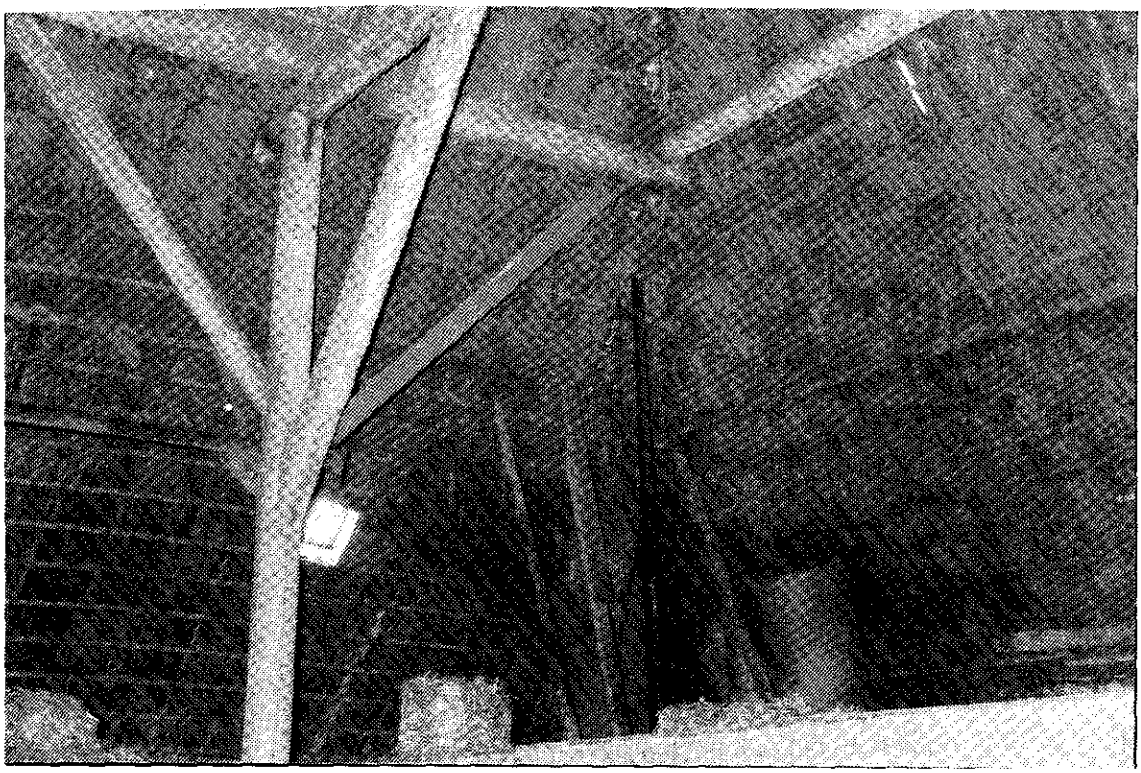

Een gedeelte van de schuur waarin de N.B.S.-ers werden ondergebracht.

Voor wat betreft het vervoer en de opslag van wapens wordt verwezen naar hetgeen hierover in voorgaande rapporten is geschreven.
Door de sectiecommandant wordt die dag gerapporteerd:

> "De gehele sectie was om 10.00 uur verzameld op de plaats van bestemming (boerderij Boersma in de nabijheid van de Driewegsluis)."

Het lijkt op rolletjes te gaan, doch vergis je niet:

> "Aan de Gevechtscommandanten en de Districts-sabotageleider;
> Hedenmorgen zijn de Dic. en zijn Adjudant door een grote Duitse overvaltroep gevangen genomen. Er heeft een schietpartij plaats gehad, waarbij de Dic. vermoedelijk is verwond. DOL.III en ik hebben nog een goed heenkomen kunnen zoeken en hebben papieren etc. nog kunnen redden.
> Wij hebben besloten voorlopig de leiding op ons te nemen, één en ander uit hoofde van onze functie. Het contact met de G.O.L. en de G.C. is weder opgenomen en zaken worden op de oude voet voort gezet. Wij hebben het hoofd nog koel. Ons voorlopig adres is bij Van Wijk Nieuweschoot. Bij e.v. verandering zullen wij U spoedig op de hoogte stellen. Hedennacht moet worden doorgegaan met saboteren waarvan wij spoedig, evenals over de operaties van de afgelopen nacht rapport willen ontvangen, ter doorzending aan de G.O.L.
> Tref de meest strenge maatregelen ter bewaking en beveiliging van het kantonnement. Zet vooral dubbele wachtposten uit en laat de mannen, die in het kantonnement moeten achterblijven, hun wapens geladen bij de hand hebben, om op het eerste bevel van de Sectiecommandant, onmiddellijk gereed te staan om desnoods het kantonnement te verdedigen. Blijft paraat

MILITAIR GEZAG.

OPENBARE
Bekendmaking
Inlevering van zendtoestellen, wapenen en dergelijke voorwerpen

Krachtens het bepaalde in de verordeningen van den Chef van den Staf Militair Gezag, getiteld „Wapenverordening" en „Radio-, Duiven- en Foto-verordening" wordt hierbij aan een ieder in deze gemeente gelast om in te leveren:

1. **Wapenen, munitie, springstoffen en oorlogstuig, van welken aard ook;**
2. **Zendtoestellen voor radiotelegrafie en voor radiotelefonie.**

De inlevering moet geschieden ten bureele van het hoofd van de plaatselijke politie, aan het Gemeentehuis, OP WOENSDAG 18 APRIL 1945, TE 9 UUR.

Overtreding v. h. bepaalde bij of krachtens genoemde verordeningen is strafbaar

Gegeven ten Stafkwartiere, den 16 April 1945.

DE CHEF VAN DEN STAF MILITAIR GEZAG,
op last,
de Sous-Chef,
de Luitenant-Kolonel,
(w.g.) W. Chr. Posthumus Meyjes.

en houdt de hoofden koel!
Wees niet ongerust, de Dic. en zijn adjudant zijn niet bekend met Uw verblijfplaatsen. De moffen zouden er echter op andere wijze lucht van kunnen krijgen. Wees dus uiterst opmerkzaam.
Wij blijven gezamenlijk doorwerken in goede trouw en gehoorzaamheid! Voor Koningin en Vaderland!

10 april '45 Dol III'

Natuurlijk gaf een dergelijk bericht extra spanning. We zullen later vertellen hoe het verder is gegaan met de gevangen genomen Dic.
Hier volgt een gedeelte van het rapport van de commandant van de eerste groep van de Sectie I:

'Woensdag 11 april
Wachtdiensten, vooral gedurende de nacht van woensdag op donderdag. Er behoefden nog geen nieuwe opdrachten te worden uitgevoerd.
In de morgenschemering van 12 april veranderden we van kwartier en werden verenigd met de rest van de sectie, die was opgerukt vanuit het westen naar het zuidoosten van de gemeente.

Donderdag 12 april.
De morgen verliep op de gewone wijze: eten en rusten. Plotseling omstreeks 11 uur werd mitrailleurvuur gehoord. Dit werd gevolgd door kleine en grotere ontploffingen. We begrepen dat we in de frontlijn waren aangekomen. Spoedig daarna daverden Canadese pantserwagens door Steggerda. Het drong tot ons door dat de bevrijding, waarop zo lang was gewacht, een feit was geworden.
Ongeveer 12 uur kreeg ik van de Sectiecommandant opdracht om met mijn groep de spoor- en verkeersbrug

De molen van Gooijer in de Lindevallei.

over de Linde onder het dorp De Blesse te verkennen en zo mogelijk onbeschadigd in handen te krijgen.

Langs binnenwegen bereikten we de Linde ter hoogte van de R.K. kerk van Steggerda, ongeveer 2 kilometer ten oosten van de spoorbrug. Ter plaatse lagen twee schepen die door ons werden onderzocht of er zich ook Duitsers op bevonden. Van één der schippers hoorden we dat de bruggen onbezet waren, althans op het moment dat de schipper daar langs voer. Er waren een paar uur verlopen na de passage. Voorzichtigheid bleef derhalve geboden. Vanaf de schepen zijn we met veiligheids-maatregelen gemarcheerd naar het boerderijtje van Gooijer. Twee verkenners gingen vooruit tot de spoorlijn en door deze gedekt vanaf de Rijksweg, naar de spoorbrug, die onbezet bleek.
Ondertussen had ik vanaf het dak door een verrekijker, duidelijk een Duitse patrouille op en bij de verkeers-brug waargenomen. De groep kwam toen in stelling langs de spoorlijn. De bren werd zodanig opgesteld dat we de verkeersbrug onder vuur konden nemen. De overige geweer- en stenschutters werden met geringe tussen ruimte, langs de spoorlijn opgesteld. Vervolgens gingen twee verkenners voorwaarts in de richting van de Rijksweg. In het enigszins bedekte terrein kon de patrouille tot nabij de brug doordringen. Ze rapporteerden dat de brug bewaakt werd door een troepje Duitsers van ongeveer 10 man, waarvan één op de brug had postgevat.
Daar oprukken in 't front ons onder vuur zou brengen van de wacht bij de verkeersbrug, gingen we over tot een ander plan: door een omtrekkende beweging de bezetting in de rug aan te vallen. Een ordonnans ging de bevindingen rapporteren aan de Sectiecommandant en bracht het verzoek over een groep te zenden voor ver-

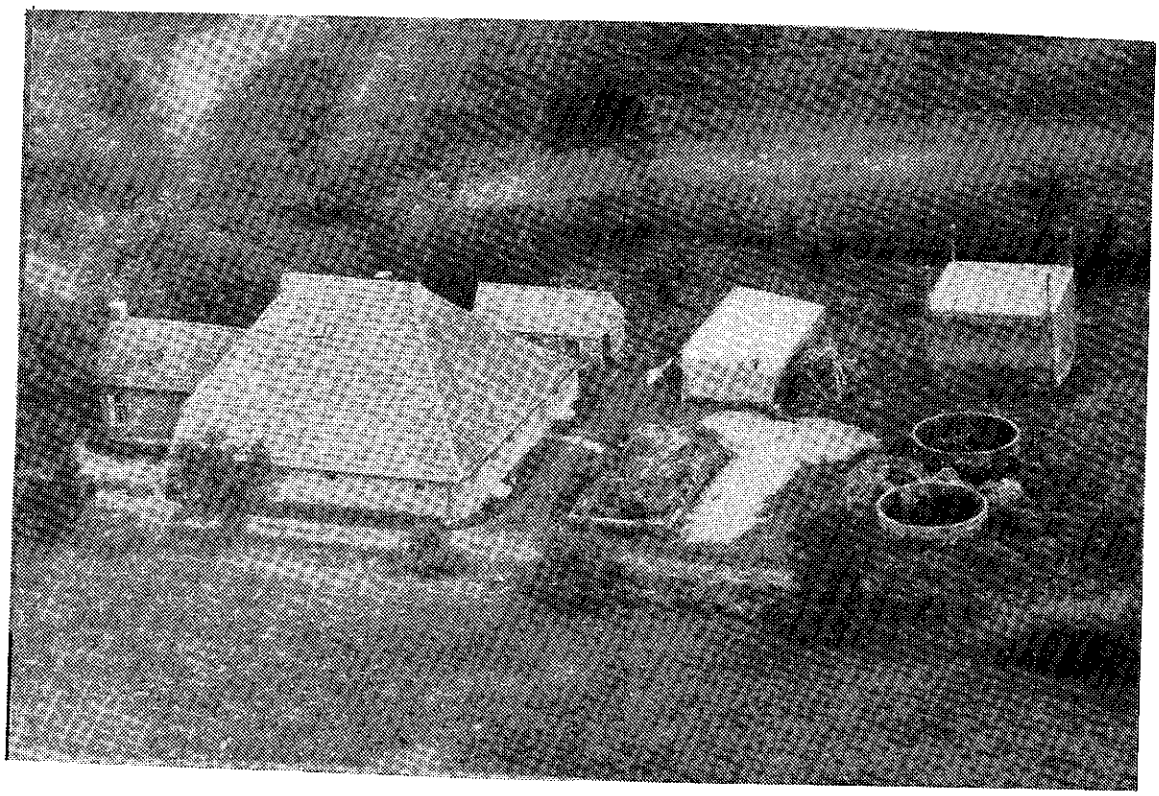

De boerderij van de heer Hettinga te Steggerda, die werd gebruikt door de N.B.S..

sterking. Het leek er op dat na het vertrek van de ordonnans de Duitsers hun afwachtende houding lieten varen. Op zeker moment zagen we zes man aan de zuidzijde van de brug. Ze trokken van dekking tot dekking richting De Blesse. We wisten de sterkte van de wacht doch konden er niet achter komen of er zich ook reserves bevonden in de ontruimde woningen in de naaste omgeving van de brug. Door activiteiten van de moffen werden we geprikkeld om nog bij daglicht onze opdracht uit te voeren. Twee man met bazooka en een sten hielden wacht aan de spoorlijn en zouden om 19.30 uur vuren in de richting van de verkeersbrug. Wij vertrokken om 17.30 uur om via de Nieuwe aanleg en de Rijksweg vlak langs het dorp ons doel te bereiken: na twee uur de Duitse wacht in de rug te treffen. Van het ogenblik van verwarring zouden we gebruik maken om de brug te nemen. Het begin van de mars verliep vlot doch bij de voorgenomen oversteek van de Rijksweg, zagen we enkele Duitsers in de flank. Om eigen mensen te sparen zijn we teruggetrokken naar ons uitgangspunt. Intussen was een groep ter versterking bij de spoorbrug aangekomen.
Het was 21.30 uur voor we opnieuw ons plan uitvoerden. Door de duisternis zouden we meer tijd nodig hebben. Daarom werd als tijdstip van bestorming van de brug vrijdagnacht 2.00 uur vastgesteld. De toegevoegde groep zou van de zuid kant op dat tijdstip de brug naderen. Na een lange tocht door het veld, langs rietkragen en veenplassen, waarbij we soms tot de knieën door het water ploeterden, stonden we 's nachts één uur, ongeveer 150 meter ten noord westen van de Blesbrug. Weer gingen twee verkenners vanuit onze opstelling brug en omgeving verkennen en maakten contact met een patrouille van de andere groep. Afspraak was dat we zouden laten horen, wanneer we de brug waren genaderd. Vanuit onze dekking lieten we enige salvo's horen. De

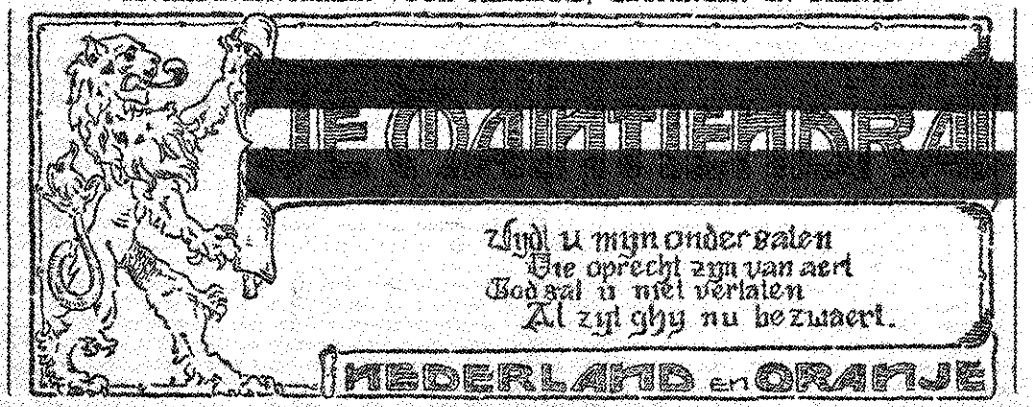

koningin wilhelmina

die ons in de afgeloopen vijf jaren een voorbeeld is geweest
van plichtsbetrachting en het symbool van de
saamhoorigheid van het nederlandsche volk,
brengen wij onze eerbiedige hulde

In godes vrees te leven
heb ick altijt betracht;
daerom ben ick verdreven,
om landt, om luyd' ghebracht;
maer god sal my regeren
als een goed instrument,
dat ick sal wederkeeren
in mijnen regiment.

Seer christlick was ghedreven
myn princelick ghemoet:
stantvastich is ghebleven
myn hert in teghenspoet;
den heer heb ick ghebeden
van mijnes herten gront,
dat hy myn saeck wil reden,
myn onschult doen becant.

twee andere groepen deden hetzelfde. Toen het stil was geworden hebben we onderzocht of er ook springladingen op of aan de brug waren bevestigd. Er werd niets gevonden. We konden volstaan met een opstelling waarbij de brug van twee kanten onder vuur kon worden genomen. Nadat het licht was geworden werden de groepen teruggetrokken en volstonden we met een uitkijkpost, boven in de nabijgelegen molen.'

Natuurlijk werd het nieuws betreffende de brug die nacht nog doorgegeven aan de Sectiecommandant, die op zijn beurt de Canadezen inlichtte.
We vervolgen met het verslag van de commandant van sectie II.

"Op donderdag 12 april ontving ik de opdracht om contact te zoeken met de sinds de vroege morgenuren in onze omgeving zich bevindende wagenspitsen der Canadezen, teneinde een directe samenwerking tot stand te brengen tussen de N.B.S. Weststellingwerf en deze voorhoede. Eerst bracht ik de eerste pantserwagengroep op de hoogte van de ligging van ons kantonnement, waar ze dan ook naar toe gingen. Vervolgens zocht ik contact met de pantserwagengroep van luitenant Graham, waarmee ik sindsdien nauw heb samengewerkt. Graham had de hoofdweg Steenwijk-Wolvega onder vuur. Schoot 4 auto's in brand. Onderweg een gevangene gemaakt op aanwijzing van de bevolking. Het was een N.S.K.K. man, uit de auto's die door Graham in brand waren geschoten en die zich snel in burgerkleren had gestoken. Aangezien na aankomst op het hoofdkwartier der (hier ontbreekt tekst op het origineel) nog niet aanwezig waren en de Intelligence Service bij de pantserwagengroep belangstelling had voor alle inlichtingen die ik kon geven, werd ik daarheen gebracht. Tegelijk leverde ik daar de gevangene af. Na de vergadering van de staf werd ik verzocht te overnachten, teneinde de volgende morgen

HULDE!

Een kranig stuk werk is de laatste dagen door de Nederlandsche Binnenlandsche Strijdkrachten (N.B.S.) verricht. Met diep respect hebben wij hun werk gadegeslagen en waargenomen op hoe correcte wijze zij hun taak vervuld hebben. Het opbrengen van de gearresteerde N.S.B.-ers, het vrijhouden van den weg, kortom hun geheele optreden was voorbeeldig. Hoe begrijpelijk was het geweest, wanneer deze overwegend jonge menschen zich bij de uitoefening van hun plicht wat hadden laten gaan, wanneer zij misschien een tikje al te zelfbewust waren geworden. Niets van dat alles! Hoe begrijpend stonden zij Zaterdagavond tegenover het opgetogen publiek, dat om acht uur nog niet naar huis kon gaan, hoe soepel was hun optreden Zondagmiddag, toen de toestand even critiek scheen. Het was alles van een gemoedelijkheid, die na bijna vijf jaren Duitsche stramheid weldadig aandeed. Het was Holland op zijn best. Hulde!

Armband van de N.B.S.

met de pantserwagengroep naar ons hoofdkwartier te rijden wat gebeurde en waar wij de laatste inlichtingen (onze sectie inlichtingen en eigen waarneming) uitwisselden. Tevens werden aan Graham beide groepscommandanten voorgesteld, die 's nachts met hun groepen de Blesbrug hadden veroverd.
Aangezien wij tevens konden melden, dat Wolvega door alle Duitsers verlaten was, trok 's middags de tankgroep langs de grote weg over de Blesbrug Wolvega binnen. Graham liet zich buitengewoon waarderend uit over ons werk. Ook gaf ik Graham het adres van een Amerikaanse piloot, die ondergedoken zat en waarmee ik in mijn ondergronds werk contact had gemaakt.
's Middags laat waren er verschillende opdrachten voor het opsporen van kleine groepjes moffen in de buurt, waaraan door verschillende groepen werd deelgenomen".

Hier volgt het verslag van zo'n expeditie:

"Ingevolge mondelinge opdracht van mijn sectiecommandant begaf ik mij op patrouille met 10 man in de richting van Spanga, over de wegen Oldelamer-Munnekeburen-Scherpenzeel. Ongeveer ter hoogte van de Munnekebuurster kerk, ontving ik op mijn vraag aan de burgerij, de mededeling, dat in de boerderij van Jan Oosting, zijnde de laatste boerderij aan de rechterzijde voor de viersprong Nijelamer-Munnekeburen-Scherpenzeel-Langelille een viertal in burgerkleding geklede personen, zwaar bewapend, vertoefden. In verband hiermede gaf ik mijn mannen instructie tot overrompeling der boerderij, in geval van verzet. Vier mannen posteerden op de hoek der boerderij, de overige verdeeld in twee groepen drongen gelijktijdig de voor- en achterzijde der boerderij binnen.
Na vruchteloos zoeken in kamers, begaf ik mij naar de

Groep N.B.S-ers uit De Westhoek..

stal en de boven zolder daarvan. Daar aangekomen met 1 man, zag ik vier personen in blauwe broek en kiel; gekleed, enigszins onder stro en anderzijds boven het hooi liggen.
Met sten gewapend sprong ik van de stalzolder in het hooivak en gelastte de handen hoog. Het bleek dat de heren hun wapens geladen in de kamer hadden achtergelaten. Met inmiddels toegesnelde groepsleden, gelastte ik één dezer mannen onder bedreiging met onveilig gestelde sten, deze wapens te ontladen. In hun bezit bleken te zijn: 1 machinegeweer, 3 geweren en 3 handgranaten waarvan 2 Hollandse en 1 Duitse handgranaat, benevens een ijzeren kistje met bandenpatronen en losse patronen voor geweer.
Na ontwapening en inbeslagname der wapens, liet ik twee mijner mannen met een arrestant achter ter bewaking der wapenen. De overige drie in de colonne opgenomen hebbende, mij op de terugweg begaf naar mijn kwartier en de gevangenen, alsmede de in beslag genomen wapens aan mijn sectiecommandant overdroeg".

Het lijkt allemaal van een leien dakje te gaan. Echte fanatieke nationaalsocialisten waren er niet bij. Of toch wel? Hier volgt kort het verhaal dat even over de gemeentegrens plaats vond. Een sectiecommandant, leraar U.L.O., ging op verzoek mee op een pantserwagen van de Canadezen, als gids en tolk. Bij de beschieting van een Duitse weerstandspost werd met witte lappen gezwaaid als teken van overgave. Hier volgt de rapportage:

"De sectie commandant sprong naar voren op order van de Canadese Commandant om als tolk te fungeren. De eerste Duitser waarmee hij sprak, liet hem door. De 2e en 3e ook. De 4e mof bleek de commandant van het zaakje. De sectie commandant bleef even met hem staan praten, plotseling moest hij op last van de mof in de houding gaan staan, terwijl hij onmiddellijk zijn pistool trok

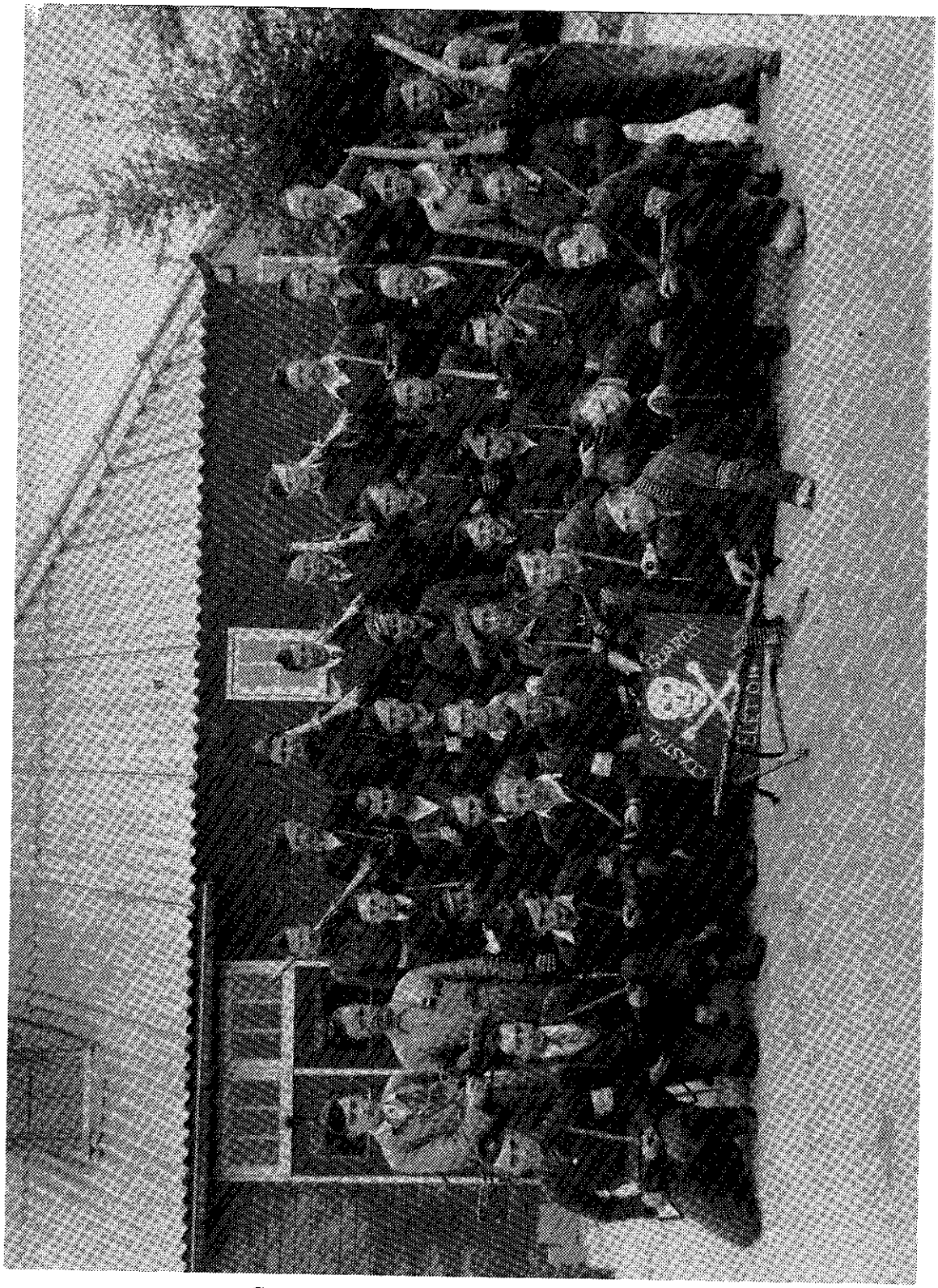

Groep N.B.S.-ers welke zich onder andere bezighield met de verdediging van de Blesbrug en de bewaking van het vliegveld in Leeuwarden.

en v.d. Laan zonder meer neerschoot. Een van de vele gruweldaden door de moffen ten uitvoer gebracht. Het spreekt vanzelf dat toen de Canadezen met hun tanks alles wat naar moffen rook, volkomen en radicaal hebben uitgeroeid".

Na dit uitstapje met droeve afloop, over de gemeentegrens, gaan we verder met het in uitzicht gestelde verhaal van de Dic. of juister gezegd over de Dic.

"Zo bracht onze Dic. zijn tijd door met studie. Niet omdat hij er enig belang bij zou hebben, maar om de achtergeblevenen hun goede vaderlandse taak op een nog zo goed mogelijke wijze te kunnen laten blijven vervullen. Immers hij kreeg reeds spoedig zijn doodvonnis voorgelezen.
Welk een belang had hij er nog bij om te verklaren, wat niet waar zou zijn? Gelukkig namen de heren alles wat de Dic. vertelde voor serieus aan, omdat zeer toevallig de verklaringen van zijn adjudant overeenstemden met die van hem en met hetgeen zij reeds van vroegere gevangenen hadden gehoord. Het schijnt dat slechts een enkel geval niet klopte. De S.D.ers brandmerkten de sabotage als "Communistisch gedoe" en meenden dat de operaties van de N.B.S. geheel in handen van de communisten waren en dat de werkelijke leider van de "bende" Dirk Dol III was, die door hen de grootste communist van Den Helder werd genoemd.
"Wel", zei de Dic., "als ik dit ook maar één moment geweten had, en als zij horen dat jullie mij doodschieten, dan gaat het hard tegen hard en nemen zij direct 10 N.S.B. ers of S.D. ers op de korrel". En toen de heren tenslotte te horen kregen hoeveel mensen onder bevel van de Dic. stonden en hoe ze wel bewapend waren en dat zij zeer wel in staat waren het alle Duitsers onmogelijk te maken nog langer bij donker op de weg te

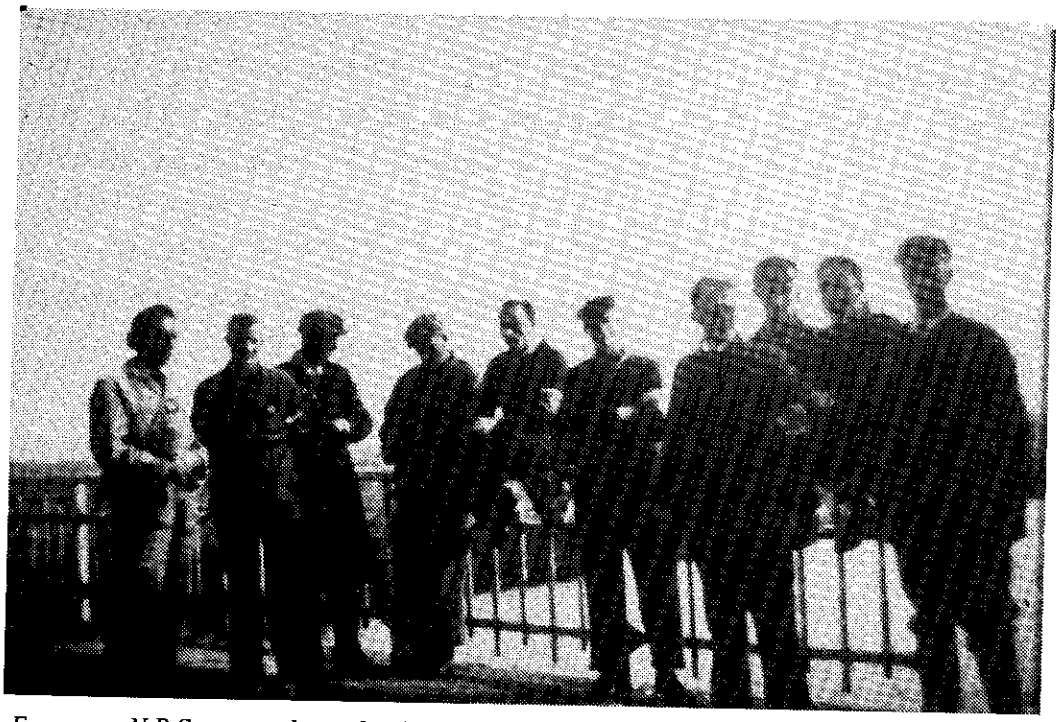

Een groep N.B.S.-ers wacht op de Blesbrug op de komst van Koningin Wilhelmina.

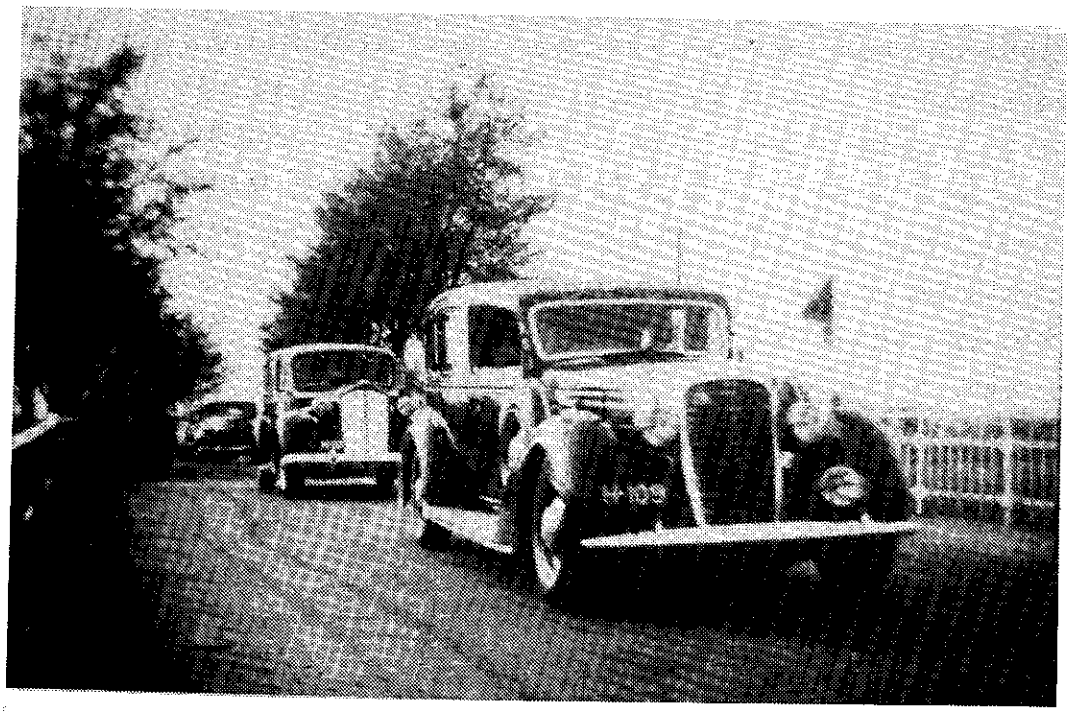

Koningin Wilhelmina passeert de Blesbrug. Het is haar eerste bezoek aan Friesland na de bevrijding.

verkeren, toen werden zij inwendig toch vrij nerveus. Kortom, de Dic. heeft hen zo bang gemaakt, dat zij tenslotte het doodvonnis introkken en hem vrijlieten op voorwaarde, dat hij op vrijdagavond, 13 april `945, te 's avonds 18.00 uur op de Rottumerweg bij Heerenveen zou verschijnen in gezelschap van Dirk, die door hen de Communistenleider werd genoemd en voor wie zij een schrikbarende angst bleken te hebben. Ook zouden van af die avond alle sabotagedaden moeten worden beëindigd. Nadat hij de verzekering had gekregen dat hij niet zou worden gevolgd en hem tijd zou worden gelaten contact op te nemen met zijn Staf, nam hij op erewoord dit aanbod aan. En zo kwam de Dic. nadat hij zich had overtuigd dat hij niet gevolgd werd, na enig zoeken, weer in contact met het nieuwe kwartier".

Tot zover het verhaal over de goede afloop van de arrestatie van één der commandanten.
We keren terug naar Weststellingwerf. Onvergetelijk is de intocht van de bevrijders op die vroege vrijdagmorgen in Wolvega. Langs de kant van de weg allemaal blijde en gelukkige mensen: 'Wolvega was bevrijd!'
De driekleur wapperde vanaf het gemeentehuis. Het was een zonovergoten voorjaarsdag. O zeker, er zijn onherstelbare verliezen geleden. Sommigen hebben het offer van hun leven moeten brengen voor de vrijheid. Een vrijheid die we nu zo normaal vinden en misschien te weinig waarderen. In 1945 waren allen het erover eens: een oorlog zoals we die hadden meegemaakt moest in de toekomst, koste wat het kost, worden voorkomen.
Nog hoor ik de zanger uit Amsterdam in de eetzaal van het voormalige N.A.D. kamp in Wolvega, voor ons zingen: "Als eens alle, alle moeders om hun kinderen gingen staan...!"
Helaas, deze optimisten hebben geen gelijk gekregen. Als we alle gewapende conflicten sedert 1945 zouden opnoemen, zou het een lange lijst worden. Ook vandaag zijn er op vele plaatsen in de wereld nog brandhaarden, waar het hard tegen hard gaat.
De Vlaamse priester-dichter Guido Gezelle wist een eeuw geleden reeds dat het leven niets anders dan strijd is. We geven toe dat de dichter een 'andere' strijd bedoelde.

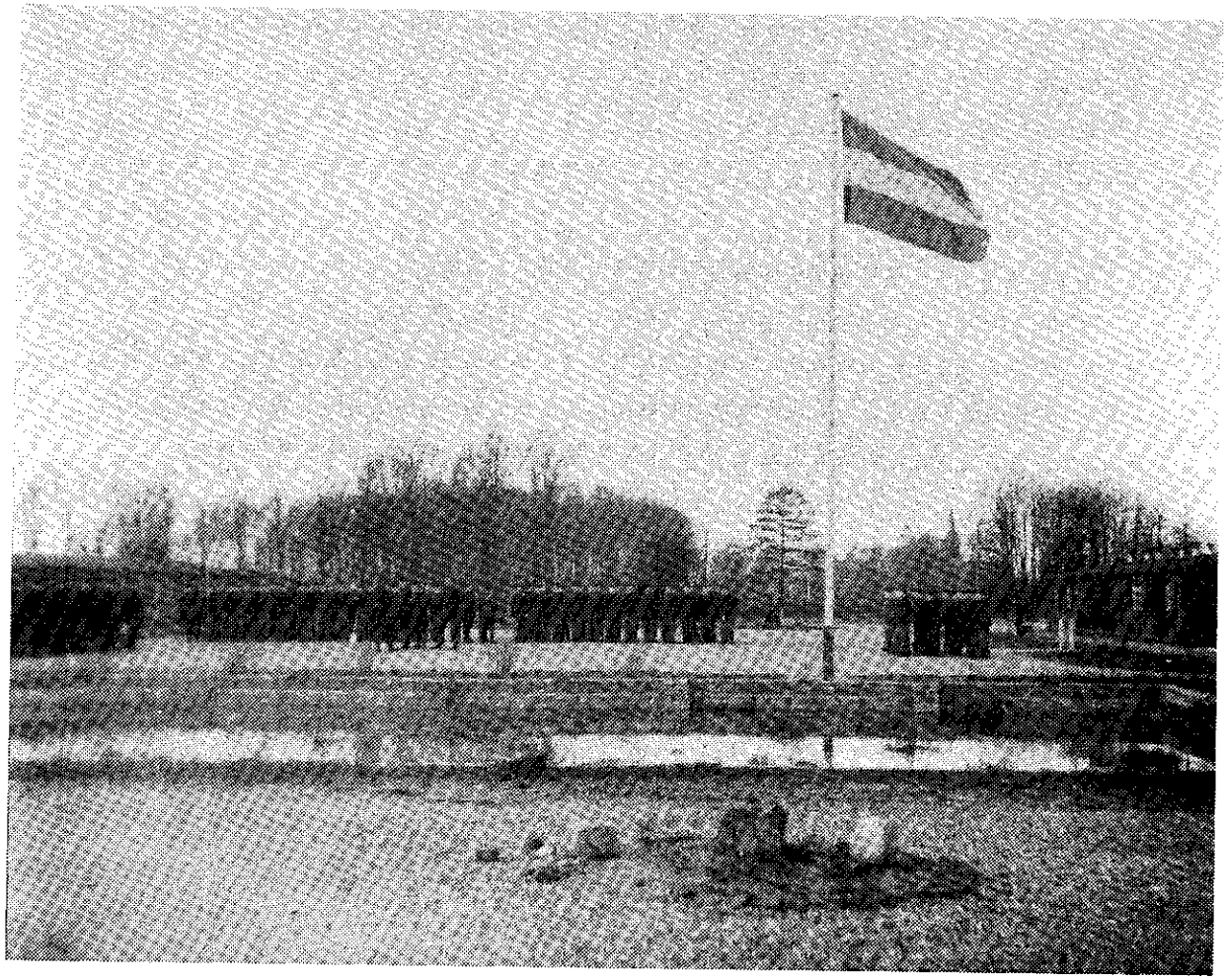

Kamp 'De Linde' te Wolvega, waar de Nederlandse Arbeidsdienst was ondergebracht.

We eindigen met de woorden van het gedicht, die na 100 jaar nog steeds actueel zijn:

"Het leven is een krijgsbanier,
door goede en kwade dagen,
gescheurd, gevlekt, ontvallen schier:
kloekmoedig voorwaarts gedragen.
het leven is geen vrede alhier
geen wapenstilstand vragen.
Het leven is de kruisbanier,
tot in Gods handen dragen!"

Jeep Kroondijk
Zuidhorn

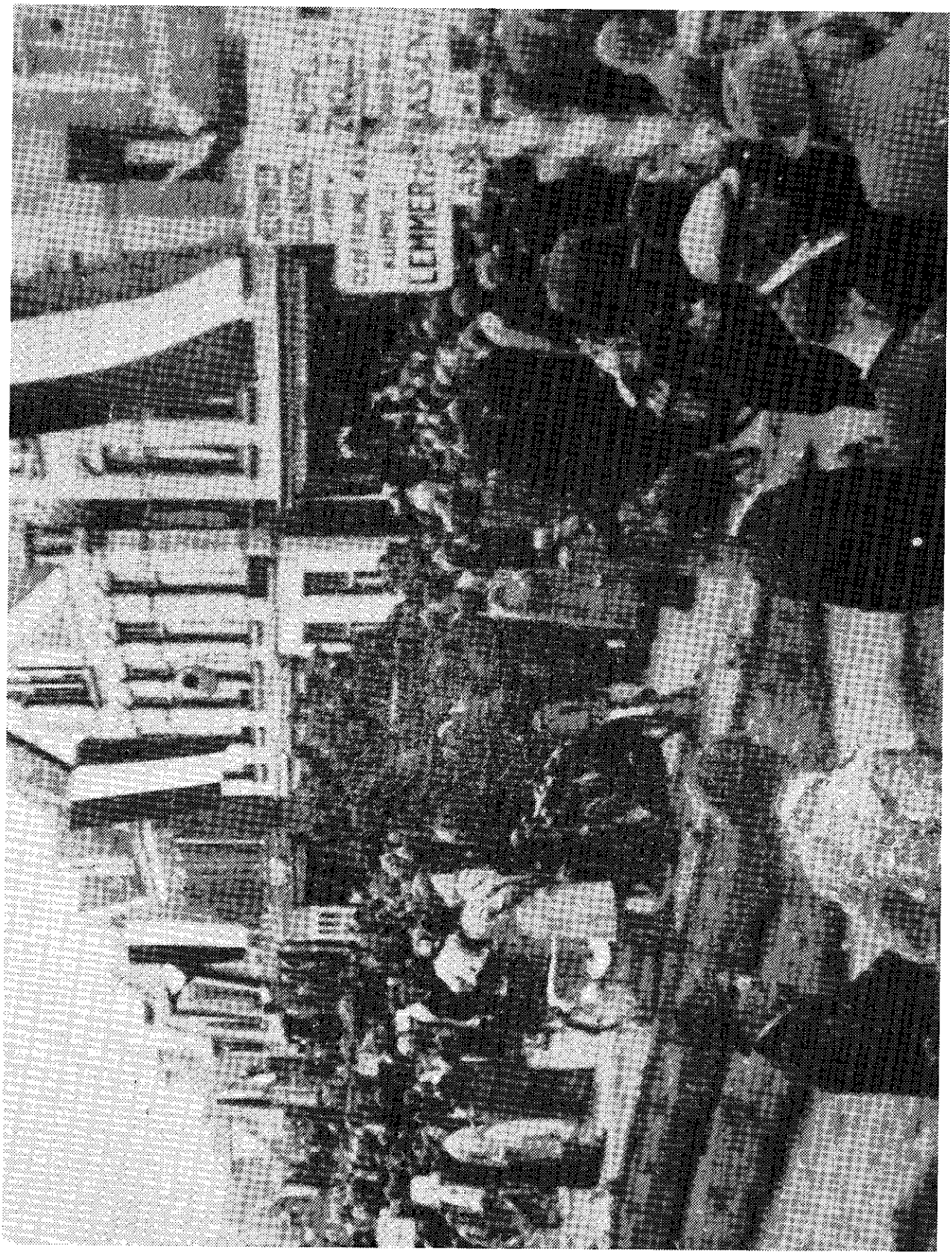

Wolvega 13 april 1945. De uitbundige ontvangst van de Canadese bevrijders.

Aangifteplicht roerend bezit van vijanden en landverraders.

Bureau van Roerende goederen van vijanden en landverraders.

Gemeente Weststellingwerf.

De Burgemeester van Weststellingwerf in opdracht van het Nederlandse Militair Gezag maakt het publiek met de meeste nadruk erop attent, dat een ieder, die roerende goederen van vijandelijke onderdanen, N.S.B.=ers, of andere landverraders onder zich heeft, verplicht is, hiervan onmiddellijk aangifte te doen aan bovengemeld bureau.

Deze aangifteplicht geldt voor een ieder, die inlichtingen of aanwijzingen kan verschaffen, omtrent deze goederen, indien zij uit gebouwen, of woningen zijn ontvreemd, of elders zijn opgeslagen, waar zij zich ook bevinden.

Artikel 44 van het Besluit Vijandelijk Vermogen (Staatsblad No. E. 133) stelt het nalaten van de aangifte als misdrijf strafbaar met een gevangenis=straf van ten hoogste 4 jaar of geldboete van ten hoogste 50.000 gulden.

Bijaldien iemand kennis draagt van handelingen, welke tot strekking hadden of hebben, goederen aan inbeslagneming te onttrekken, dient, hij eveneens hiervan het bovengemelde bureau (Bureau van Politie, naast het gemeentehuis te Wolvega) kennis te geven.

De Burgemeester voornoemd,

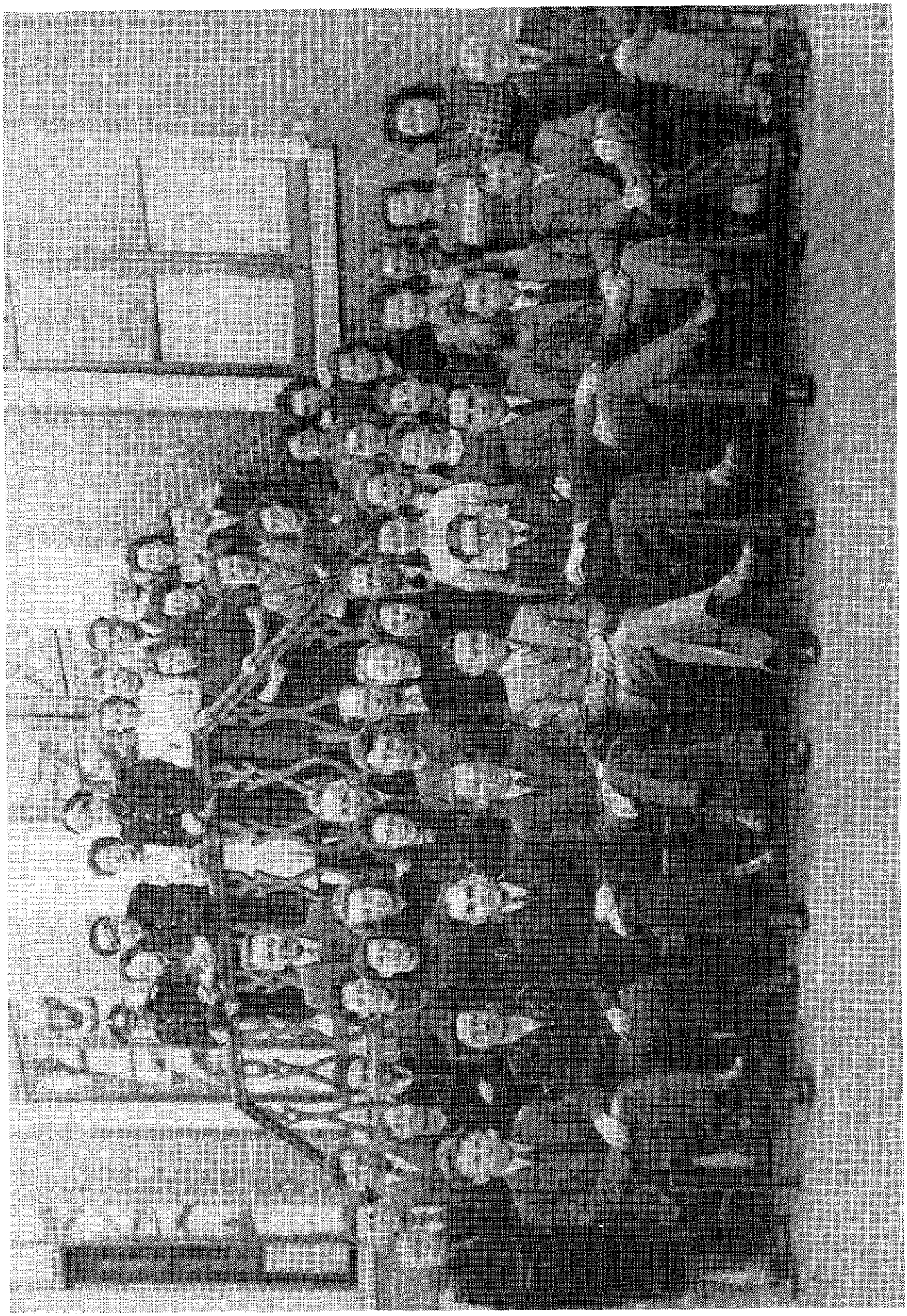

De personeelsleden van het distributiekantoor, voor Huize Lindenoord te Wolvega.

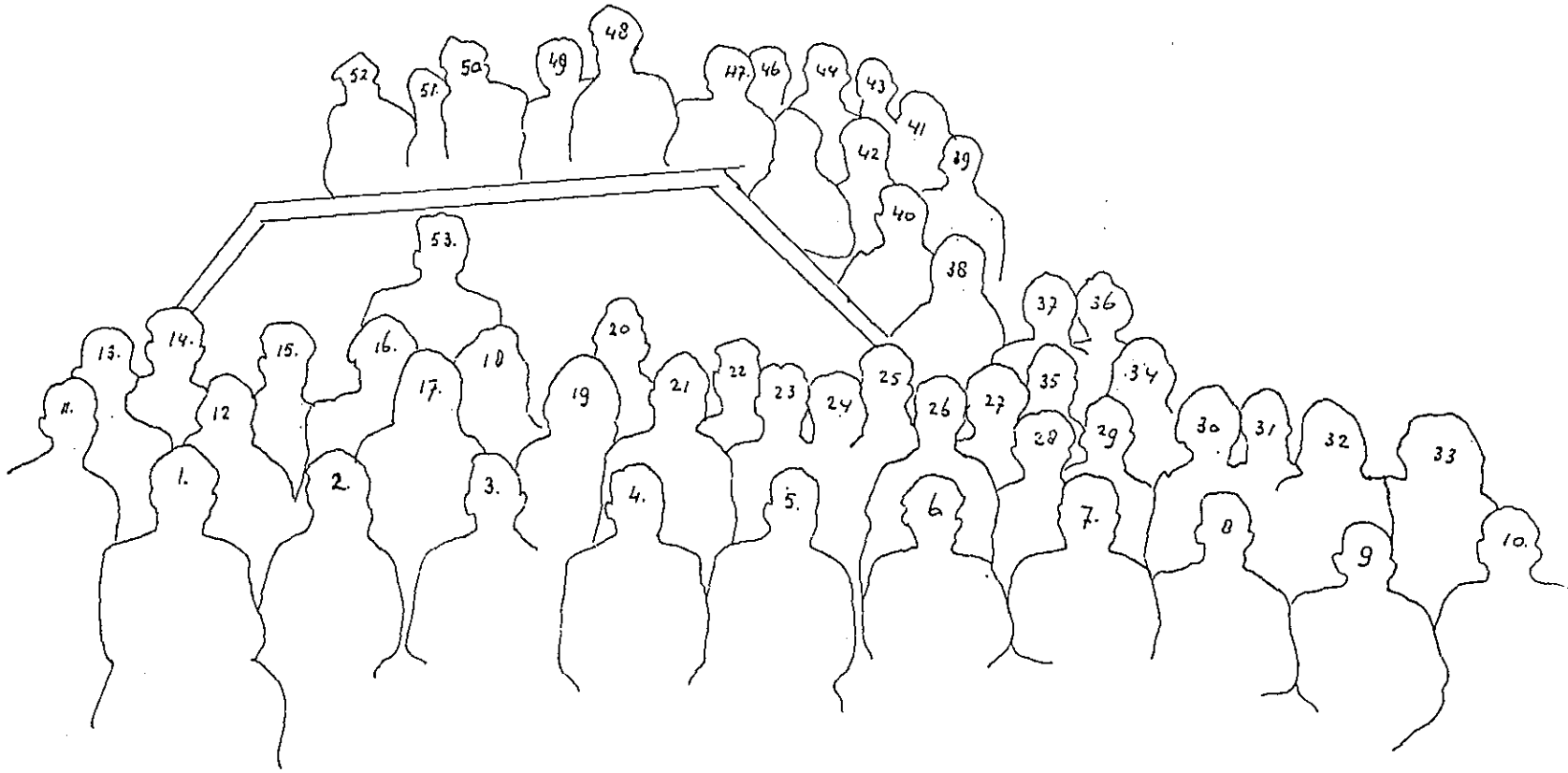

1.Hr.de Haan (Bartele)
2.Minnie Rameijer
3.F.Gillissen
4.J.v.d.Heide (Jan)
5.Hr.Slettenaer
6.Hr.Jansen
7.Hr.Menger(Thijs)
8.Hr.G.Scheenstra(Gerrit)
9.Hr.J.Zuil (Jan)
10.J.Hettinga (Jan)
11.Dicky Kwak
12.Mevr.M.Kwak
13.Hr.D.Kwak (concierge)
14.Hr.H.Mulder (Hendrik)
15.Hr.J.v.d.Meulen (Jan)
16.Zwaantje Wolters
17.Mia Stulver
18.Gretha Mosterman
19.Rinskje de Groot
20.Arie Brouwer
21.Jo Kroon
22.Hr.N.Velthuysen
23.Afke de Groot
24.
25.Jaap Koning
26.Janke v.d.Meer
27.Hilly Helda
28.Harmke Delfsma
29.Mientje Grasmeijer
30.Arendje Landman
31.
32.Jantje Kuipers
33.Alie Jansen
34.Femmie Jonkers
35.Siep Waldus
36.Lena Menger
37.Lipkje Mulder
38.Trijntje Oostra
39.Hr.W.C.de Vries (Willem)
40.Jantina Visser
41.
42.Grietje Kleistra
43.Hr.M.Peterson (Meint)
44.Hr.H.Pen (Herman)
45.Jantje Hoekstra
46.Hr.S.Lenstra (Sent)
47.Hennie Gouma
48.Politieagent Brander
49.Annie Baitjes
50.Politieagent Karper
51.Jo Gouma
52.Politieagent Onbekt
53.Hr.Vredenburg

De personeelsleden van het distributiekantoor, voor Huize Lindenoord te Wolvega.

De eerste colonne Canadese bevrijders komt Wolvega binnen.

lijst met afkortingen

Chesta:	Chefstaf
Gem.Comm. O.D.:	Gemeentelijk commandant van de Ordedienst
Geco:	Gevechtscommandant
G.O.L.:	Gewestelijk Operatie Leider
G.S.O.L.:	Gewestelijk Sabotage en Operatie Leider (dhr. Wierda)
Dic.:	Districts Commandant
D.O.L.:	Districts Operatie Leider
K.P.:	Knokploeg
L.O:	Landelijke Organisatie voor hulp aan Onderduikers
N.B.S.:	Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten
N.S.B:	Nationaal Socialistische Beweging
O.D.:	Orde Dienst
R.A.F.:	Royal Air Force
S.D.:	Sicherheits Dienst;
SS:	Schutz Staffel
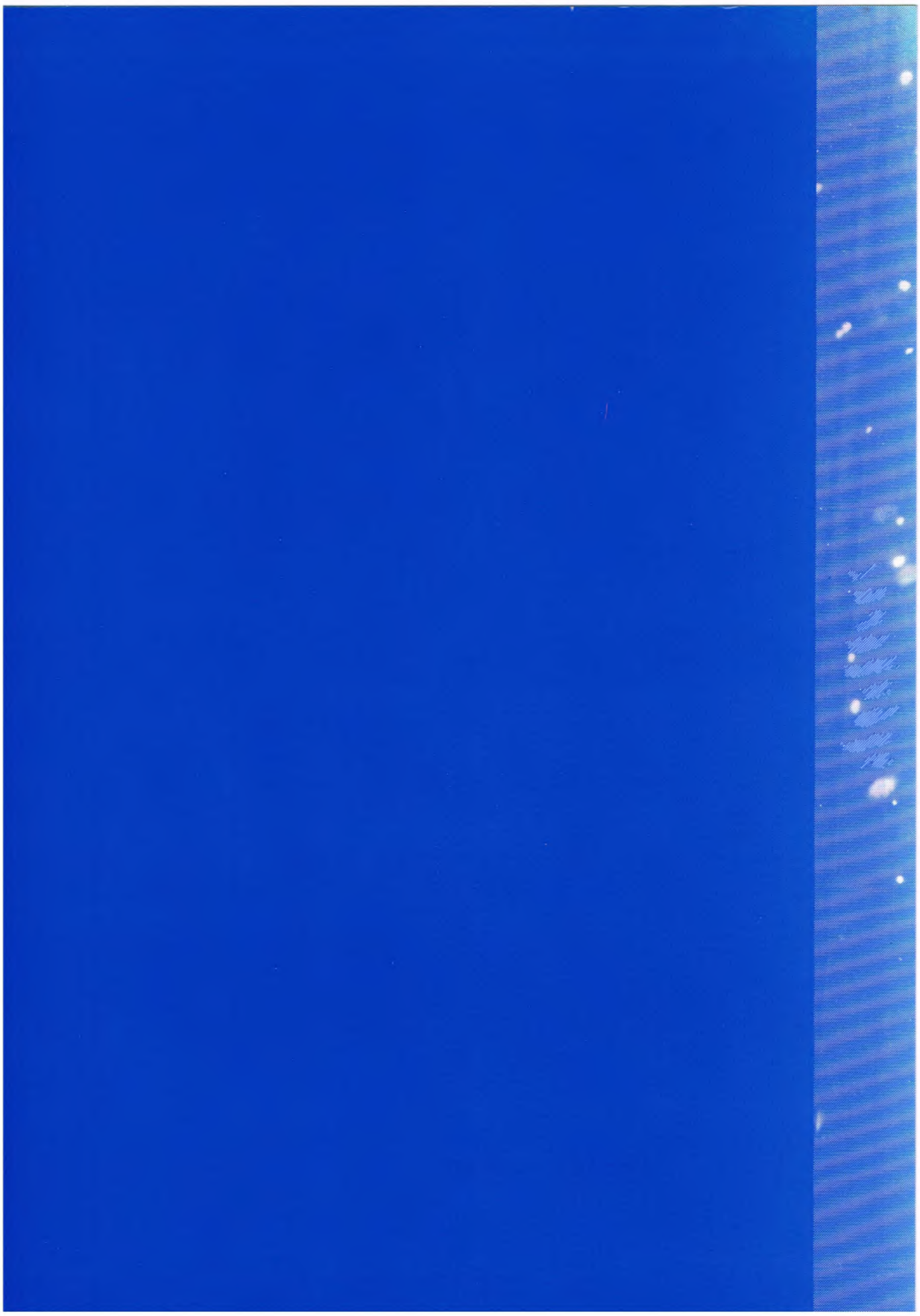
©Heemkunde1994
samenstelling & vormgeving
Gemeente Weststellingwerf
Afdeling onderwijs